ॐ अर्हं नम

अनन्तलब्धिनिधान गौतमगणधरेभ्यो नमः

[શ્રીઆત્મ-કમલ- લબ્ધિ-[illegible] જ્યોતિ [illegible] ગ્રંથમાળા

શ્રીઓઘનિર્યુક્તિ પરાગ

•

લેખક-સંપાદક

સાંપ્રદિતશ્રમણસાર્વાધિપતિ સિદ્ધાન્તમહોદધિ કર્મસાહિત્ય
નિષ્ણાત વાત્સલ્યવારિધિ પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજના
પ્રભાવક આગમપ્રજ્ઞ પૂજ્યપાદ આચાર્ય
દેવ શ્રીમદ્વિજયજંબૂસૂરી
શ્વરજી મ૦ના શિષ્યરત્ન
પૂ૦ મુ૦ શ્રી નિત્યાનંદવિજયજી મહારાજ

•

મંગલ વચન

વિનયપ્રધાનમૂર્તિ પ્રવચનકુશળ
પૂ૦ પં૦ મહારાજશ્રી કનકવિજયજી ગણિવર

•

વીર સં ૨૪૮૮	કિંમત	આવૃત્તિ પહેલી
વિક્રમ સં ૨ ૧૮	૧ ૫૦	પ્રત ૧૦૦૦

પ્રકાશક
આર્યશ્રી જમ્બુસ્વામી જૈન મુક્તાબાઈ
આગમમંદિર
શ્રીમાળીવાગા ડભોઈ (વડોદરા)

— ગ્રંથ મળવાના સ્થળો —

(૧) આર્યશ્રી જમ્બુસ્વામી જૈન મુક્તાબાઈ જ્ઞાનમંદિર
શ્રીમાળીવાગા ડભોઈ (વડોદરા)

(૨) સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર
રતનપોળ હાથીખાના અમદાવાદ

(૩) સોમચંદ ડી. શાહ
જીવનનિવાસ સામે પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

(૪) શાહ ડાહ્યાભાઈ મોહનલાલ
ડોશીવાડાની પોળ પટવાનો ખાંચો અમદાવાદ

મુદ્રણ સ્થાન
પ્રતિમા પ્રિન્ટરી
બોરસદ (જિ. ખેડા)

પંચપરમેષ્ઠિ સ્તુતિ

અર્હંતો ભગવત ઇન્દ્રમહિતા સિદ્ધાશ્ચ સિદ્ધિસ્થિતા
આચાર્યા જિનશાસનોન્નતિકરા પૂજ્યા ઉપાધ્યાયકા ।
શ્રીસિદ્ધાંતસુપાઠકા મુનિવરા રત્નત્રયારાધકા,
પંચૈતે પરમેષ્ઠિન પ્રતિદિન કુર્વન્તુ વો મંગલમ્ ॥

શ્રી ગુરુ સ્તુતિ

નિગ ચેશ પ્રતાપી ! પરમસુખખની પ્રૌઢ હે પ્રેમમૂર્તિ,
વાત્સલ્યાબ્ધિ ! મતીશ ! પ્રમમરસનિધિ મયમે ભવ્યસ્ફૂર્તિ,
જ્ઞાતા સર્વાગમોના જિનમતગગને સૂરથા ધર્મ પૂર્તિ,
સ્વીકારો વંદનાને મુનિજનગણની હે પ્રભો દાનસૂરિ ૧

વ્યાપ્યો છે સંઘમાંહે અનુપમમહિમા ભવ્યચારિત્રમૂર્તિ,
શાસ્ત્રાર્થોના રહસ્યે વિમલમતિમહા વદતા આશ ફળતી,
તેજસ્વી સૂરિદેવ ! પ્રવરગુણનિધિ ત્યાગ વૈરાગ્યવંતા,
પૂજ્ય શ્રીપ્રેમસૂરિ ! પ્રભુપથવહતા મુક્તિસામ્રાજ્ય દેતા ૨

સમર્પણ

ૐ અર્હમ્

અનંત ઉપકારને વરસાવનારા શ્રીતીર્થંકર ભગ-
વંતોની આજ્ઞાનું પરિપાલન કરવા અને કરાવ
વામાં ઉદ્યમશીલ, સંયમમાર્ગે અવિરત
પ્રયાણ કરી રહેલ મુક્તિમાર્ગના કાબેલ
સુકાની કૃપાવારિધિ પરમવાત્સલ્યનિધિ
કર્મસાહિત્યનિષ્ણાત નિસ્પૃહચૂડામણી
તત્ત્વજ્ઞ સિદ્ધાંતમહોદધિ પૂજ્યપાદ
પરમ ગુરુદેવ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમ
સૂરીશ્વરજી મહારાજના પરમપવિત્ર આશીર્વાદના
પ્રતાપે આ ગ્રંથરત્નનું સર્જન થવા પામ્યું છે,
તે ઉપકારની સ્મૃતિરૂપે તેઓશ્રીના પરમ
પાવનકારી કરકમલમાં ભક્તિભર હૃદયે
આ 'ઓઘનિર્યુક્તિપરાગ' ગ્રંથ
સમર્પણ

— શિશુ નિત્યાનંદ

સિદ્ધાન્તમહોદધિ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

આગમપ્રજ્ઞ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ

શ્રીમદ્વિજય જબૂસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

પ્રકાશકનુ નિવેદન

પૂગ્મ પૂજ્ય ઉપકારી ગુરુદેવ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય જબૂસરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના ઉપદેશ અને અનુગ્રહથી અમારી આ સસ્થા સ્થપાયા પછી થોડા વખતમા શ્રી આત્મ-કમલ-દાન-પ્રેમ-જબૂસૂરિજી જૈન ગ્રથમાળાના મણકા રૂપે સસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી એવા ૪૩ ઉપયોગી પ્રકાશનો સમાજને અર્પણ કરવા ભાગ્યશાળી બની છે

આ સસ્થાને ૨૫ વર્ષ થતા ભારે નવ છોડનો દિવ્ય રજતમહોત્સવ પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવશ્રીની પાવન નિશ્રામા જ આ સાલે કારતક મહિનામા મુબઈના શેઠ છગનલાલ લક્ષ્મીચદ તરફથી અભૂતપૂર્વ ઉજવવામા આવ્યો હતો અને આજે પૂજ્ય ગુરુમહારાજના વિદ્વાન શિષ્યરત્ન પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી નિત્યાનદ વિજયજી મહારાજે ગુરુગમથી શ્રમપૂર્વક લખીને તૈયાર કરેલ 'શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિ પરાગ' નામક આ ભવ્ય ગ્રથ ગ્રથમાળાના ૪૪મા મણકારૂપે પ્રગટ કરવામા આવે છે તેથી અમો વિશેષ આનદ અનુભવીએ છીએ

આ ગ્રંથ નાનો છતાં પૂજ્ય સાધુ-સાધ્વીજી મહારાજાને ચારિત્રશુદ્ધિ માટે અને નિત્યની સામાચારી વિધિયુક્ત સુંદર રીતે પાલન કરવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગી છે, એમાં શંકાને સ્થાન નથી આ એક શરૂઆતનો માર્ગદર્શક ગ્રંથ છે આના અધ્યયનપૂર્વક મૂળ આગમ ગ્રંથમાં પ્રવેશ થવો ઘણો સુગમ બનશે, એમ અમારું નમ્ર મત ન છે

વિદદ્વર્ય સુપ્રસિદ્ધવક્તા પૂજ્ય પન્યાસજી મહારાજશ્રી કનકવિજયજી ગણિવરે 'મંગલવચન' લખી આપેલ છે આથી ગ્રંથની સુંદરતામાં અનેક ઘણો વધારો થયો છે

વાચક મહાશયો, આ ગ્રંથને સુંદર ન્યાય આપશે અને સ્વપર ઉપકાર અર્થે એનો સારો લાભ ઉઠાવશે એવી અમો આશા રાખીએ છીએ આ શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિરૂપે પ્રકાશન કાર્યમાં જે દાતાઓએ દ્રવ્ય સહાય કરી છે, તે પુણ્યશાળી ઓનો સુકૃત અનુમોદનાપૂર્વક અમો આભાર માનીએ છીએ, તેઓના શુભ નામો આ ગ્રંથમાં પ્રગટ કર્યા છે

પ્રતિમા પ્રિન્ટરી'ના માલિક છોટુભાઈએ

આ ગ્રંથને સુંદર રીતે મુદ્રિત કરી આપ્યો છે, તથા પ્રાસંગિક, પ્રકાશકનું નિવેદન, અનુક્રમણિકા આદિ સુલેખા પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ (નવાડીસા)ના માલિક શ્રી મફતલાલે મુદ્રિત કરી આપેલ છે તે કેમ ભૂલી જવાય આ ગ્રંથમાળા દ્વારા સાહિત્ય સેવા કરવાનું વિશેષ સામર્થ્ય શાસનદેવ અર્પે એવી પ્રાર્થના કરતા અમો વિરમીએ છીએ પ્રેસ દોષ કે દૃષ્ટિ દોષથી રહી ગએલી ભૂલો સુધારી લેવા વિનંતિ છે

સંવત ૨૦૧૮
વૈશાખ સુદ ૩
(અખાત્રીજ)
રવિવાર

મંત્રી
શાહ જયંતિલાલ
બાપુલાલ વ જવાળા
આર્ય શ્રી જંબુસ્વામી જૈન
મુક્તાબાઈ આગમ મંદિર,
શ્રીમાળીવાસ
ડભોઈ (વડોદરા)

પ્રાસંગિક

આ અવસર્પિણી કાળમાં ભગવાનશ્રી ઋષભદેવથી માંડી ભગવાનશ્રી મહાવીર સ્વામીજી સુધી ચોવિસ શ્રી તીર્થંકર ભગવતો થયા અને તેમના ૧૪૫૨ ગણધર ભગવતો થયા શ્રી તીર્થંકર ભગવતના શ્રીમુખેથી ત્રિપદી (उप्पन्नइ वा विगमेइ वा धुवेइ वा) સાભળી ૧૪૫૨ ગણધર ભગવતોએ સંપૂર્ણ દ્વાદશાગીની રચના કરી તેઓના શાસનકાળમા અસંખ્ય આત્માઓ કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષસ્થાનને પામેલા છે જ્યારે શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીજીના શાસનમા સેંકડો આત્માઓ મોક્ષે ગએલા છે

અવસર્પિણી કાળના પ્રભાવે જીવોની પ્રજ્ઞા શક્તિ મંદ થતી આવતી હતી છેલ્લા ચૌદ પૂર્વધર શ્રી સ્થૂલભદ્ર મુનિવર થયા, તે પછી ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન વિચ્છેદ પામ્યુ અને દિવસે દિવસે શ્રુતજ્ઞાનમા હાનિ થતી આવી જ્યારે ધારણા શક્તિ અતિમંદ પડી ગઇ ત્યારે શ્રી દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણે ભાવિ જીવોના ઉપકારાર્થે વાચનાઓ ભેગી કરી જેટલુ જ્ઞાન કંઠસ્થ હતું તે બધુ પુસ્તકારૂઢ કર્યું —

એટલે લખાવી લીધુ અને જ્યા જ્યા શકાશીલ લાગ્યુ ત્યા ત્યા 'तत्त्व केवली गम्यम' લખ્યુ તે લખાવેલ જ્ઞાનમાથી બચેલો વારસો આપણને વર્તમાનમા મળે છે, કેમકે મુસ્લીમ કાળમા ઘણા ગ્રથ ભડારોનો નાશ થઈ ગયો હતો

શ્રી આચારાગસૂત્ર, શ્રી સૂયગડાગસૂત્ર, શ્રી ઠાણાગસૂત્ર, શ્રી સમવાયાગસૂત્ર, શ્રી વિવાહ પ્રજ્ઞપ્તિ (ભગવતીજી)સૂત્ર શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથાગસૂત્ર, શ્રી ઉપાસકદશાગસૂત્ર શ્રી અતકૃતાગસૂત્ર, શ્રી અનુત્તરાપપાતિકસૂત્ર, શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્ર, શ્રી વિપાકસૂત્ર અને શ્રી દૃષ્ટિવાદ આ બાર અગો કહેવાય છે તેમાના છેલ્લા દૃષ્ટિવાદ નામના બારમા અગમા આવતા ચૌદપૂર્વમાના નવમા પૂર્વની ત્રીજી આચાર નામની વસ્તુના વીસમા ઓઘપ્રાભૃતમા આ ઓઘનિર્યુક્તિ ગ્રથનુ સ્થાન હતુ

આ ઓઘનિર્યુક્તિ ગ્રથનુ જ્ઞાન પહેલા વીસ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય થાય ત્યારે યોગ્યતા પ્રમાણે સાધુઓને પ્રાપ્ત થતુ હતુ અવસર્પિણી કાળના પ્રભાવે દિવસે દિવસે જીવોનુ આયુષ્ય, શરીર વગેરેની હાનિ થતી હતી, સાથે સાથે જ્ઞાનના ક્ષયોપશમમા પણ મદતા થવા લાગી, આથી

સાધુઓના અનુગ્રહાર્થે આ ગ્રંથનું જ્ઞાન જલદી મળે તે હેતુથી યુગપ્રધાન શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીજીએ નવમા પૂર્વમાથી આનો ઉદ્ધાર કરી શ્રીઓઘ નિર્યુક્તિરૂપે રચના કરી છે

सुत्त गणहररइय तहेव पत्तेयबुद्धरइय च ।
सुयकेवलिणारइय अभिन्नदसपुव्विणारइय ॥'

'શ્રી ગણધર ભગવતોએ રચેલ, શ્રી પ્રત્યેક બુદ્ધ મુનિ ભગવતોએ રચેલ, શ્રી ચૌદપૂર્વધર (શ્રુતકેવળી) ભગવતોએ રચેલ અને સંપૂર્ણ દશ પૂર્વધર મુનિવર્ગોએ રચેલ શ્રુતને સૂત્ર કહેવાય છે' શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીજી મહારાજ ચૌદપૂર્વધર હતા તેથી આ ઓઘનિર્યુક્તિ ગ્રંથ પણ મહા સૂત્ર કહેવાય

શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિ ગ્રંથ દીક્ષિત થનારને દીક્ષાના પ્રથમ દિવસથી ભણવાની શરૂઆત થઈ, જેથી દીક્ષિતોને પોતાના આચારો પાળવાની સુગમતા રહે આ ઉપરથી આ ગ્રંથ સાધુ-સાધ્વીજીઓ માટે કેટલો ઉપકારક તથા ઉપયોગી છે તે સમજી શકાય એમ છે

શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીજી મહારાજે આ ગ્રંથ પ્રાકૃત ભાષામાં ૮૧૨ ગાથા પ્રમાણ નિર્યુક્તિરૂપે

બનાવેલ છે, તેના ઉપર પૂર્વાચાર્ય રચિત પ્રાકૃત ભાષામા ૩૨૨ ગાથાઓનુ ભાષ્ય છે, તેના ઉપર નવાગી ટીકાના શુદ્ધિકારક નિવૃત્તિકુલભૂષણ પ્રકાંડ વિદ્વદ્ધ શ્રીમદ્ દ્રોણાચાર્ય મહારાજે સસ્કૃત ભાષામા ટીકા કરેલી છે જે ટીકા સહિત આખો ગ્રથ હાલમા સાધુ-સાધ્વીજીઓના ભણવા-વાચ વાના ઉપયોગમા આવે છે

સામાન્ય સસ્કૃતજ્ઞાન હોય અથવા સસ્કૃત ભાષાનો બિલકુલ અભ્યાસ કર્યો ન હોય તેવા સાધુ-સાધ્વીજીઓ પણ આ ગ્રથની સુવાસથી વચિત રહી ન જાય અને પોતાના આચારો કેવા હોવા જોઈએ તેનુ જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત થાય તે હેતુથી નિર્યુક્તિ ભાષ્ય અને ટીકાના આધારે 'ઓઘ નિર્યુક્તિપરાગ, નામનો આ ગ્રથમા લખવા પ્રયત્ન કરેલ છે જો કે ઓઘનિર્યુક્તિ ગ્રથનું અક્ષરશ ભાષાતર કે દરેક ગાથાઓનો અર્થ લખ્યો નથી, છતા જરૂરી બધા દ્વારોનું વર્ણન આવી જાય અને દરેક દ્વારો સારી રીતે સમજી શકાય એ રીતે ગુજરાતી ભાષામા સકલના કરેલી છે

આ ગુજરાતી ગ્રથ પ્રથમ બરાબર સપૂર્ણ વિચારી ગયા પછી મૂલ ગ્રથ વાચવામા આવશે

તો મને લાગે છે કે સંસ્કૃતના થોડા અભ્યાસીઓ પણ મૂળગ્રંથનું જ્ઞાન સારી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકશે

બીજું આ ગ્રંથ ગુરુગમથી વાચવામા આવશે તો તેના રહસ્યો સારી રીતે જાણી શકાશે હરેક ગ્રંથનું જ્ઞાન ગુરુગમથી જ પ્રાપ્ત કરવું જોઇએ, જેથી કોઈ અર્થનો અનર્થ થવા સભવ રહે નહિ શાસ્ત્રમા જે વસ્તુનું નિરૂપણ કરવામા આવ્યું હોય છે તેમા ઉત્સર્ગ અપવાદ વગેરે વિષયનું જ્ઞાન ગીતાર્થ મહાપુરુષોને જ હોય છે આ કારણથી જ શાસ્ત્રમા ગીતાર્થ મુનિવરોનો અથવા ગીતાર્થ મુનિવરની નિશ્રાનો, એમ બે પ્રકારના વિહારો જ અનુજ્ઞાત કરાએલા છે શાસ્ત્રની આ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારા મહાનુભાવો આરાધક બની શકે છે

પૂજ્યપાદ ગચ્છાધિપતિ સિદ્ધાતમહોદધિ તત્ત્વસાહિત્યચિંતનશીલ આચાર્ય દેવ શ્રી મદ્વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબે સાધુઓને શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિની વાચના અનેકવાર આપી છે તથા અનેકવાર ગ્રથના પદાર્થો સમજાવે છે તેઓશ્રીને બીજા ગ્રથો ઉપરાત આ ગ્રથ સાદ્યત કઠસ્થ છે અવારનવાર તેના પાઠ તેઓશ્રીને હજુ પણ ચાલુ છે આ ઉપરથી મને લાગેલું કે 'પૂજ્યપાદ પરમ

ગુરુદેવ આચાર્ય ભગવત આ ગ્રંથ માટે આટલો ભાર મૂકે છે તેથી સાધુ-સાધ્વીજીઓ માટે આ ગ્રંથ ઘણો ઉપયોગી છે જો આખા ગ્રંથનુ દ્વાર વાર પદાર્થો જો ગુજરાતી ભાષામા તૈયાર કર્યા હોય તો સસ્કૃત-પ્રાકૃતભાષા નહિ ભણેલા પણ આ ગ્રંથનુ જ્ઞાન મેળવી શકે ' મારી આ ભાવનાને વચમા ઘણા વર્ષો પસાર થઈ ગયા સવત ૨૦૧ ની સાલનુ ચાતુર્માસ મારા પૂજ્ય ગુરુમહારાજ આચાર્યદેવ શ્રી મહિવિજય જબૂસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબની આજ્ઞાથી પૂજ્ય ગુરુભ્રાતા જ્યોતિર્વિદ્ પન્યાસજી મહારાજ શ્રી રૈવતવિજયજી ગણિવર્યની સાથે ઢલોઈ થયુ હતુ ત્યા મારા પૂજ્ય ગુરુદેવના ઉપદેશથી ત્રણ દેરાસરોના જિર્ણોદ્ધારપૂર્વક એક ભવ્ય શ્રી ઋષભાદિજયતિલક નામે પ્રાસાદનુ નવ નિર્માણ થવા સાથે આર્ય શ્રી જબૂસ્વામી જૈન મુક્તાબાઈ આગમ મદિર અને શ્રી આદિનાથ જૈન શ્રમણસમાધિ સ્તૂપોના દિવ્ય નિર્માણ થયેલ છે આગમ મદિરમા હજારોની સખ્યામા સગૃહિત કરાએલા પ્રાચીન-અર્વાચીન અનેક મહાન કલાકૃતિઓનો અદ્ભુત સાહિત્ય ખજાનાને વ્યવસ્થિત કરવાનો હતો તે માટે પૂજ્ય પન્યાસજી મહારાજ સવારથી કામે

લાગી જતા, તે વખતે હુ પણ સાથે મદદ કરાવતો સાથે સાથે પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના આશીર્વાદ લઈ આ ઓઘનિર્યુક્તિ મૂલ ગ્રથ ઉપરથી થોડુ થોડુ ગુજરાતીમા લખવાનુ શરૂ કરેલુ અને પૂજ્ય ગુરુ દેવની કૃપાથી તે કાર્ય ચોમાસામા જ સપૂર્ણ થએલ તે વખતે પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનુ ચાતુર્માસ ખભાત જૈનશાળામા હતુ ચોમાસુ પૂર્ણ થયે ખભાતથી વિહાર કરી ડભોઇ પધાર્યા હતા ત્યારે આ 'ઓઘનિર્યુક્તિ પરાગ'નુ લખાણ સામાન્ય દૃષ્ટિથી તપાસી ગયા હતા અને તે વખતે આ ગ્રથ મુદ્રિત કરવાનુ નક્કી થયેલ

સવત ૨૦૧૭ની સાલનુ મારુ ચાતુર્માસ પૂજ્ય ગુરુદેવની આજ્ઞાથી એહ્મદ-કાશીપુરામાં થયુ તે વખતે આખુ લખાણ ફરીથી તપાસી જઈ પ્રેસકોપી તૈયાર કરી હતી તે પ્રેસકોપી તપાસી આપવા પૂજ્યપાદ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રી મદ્વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબને (જેઓશ્રી પિંડવાડામા ચાતુર્માસ બિરાજમાન હતા) વિનતી કરતા તેઓશ્રીએ મારા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી પાસે તપાસી લેવાની આજ્ઞા ફરમાવી (પૂજ્ય મારા ગુરુદેવે પણ અનેકવાર ઓઘનિર્યુક્તિ

ગ્રંથની વાચના આપેલી છે) જેના ફળ સ્વરૂપે
આ આખુ લખાણ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ આચાર્યદેવ
શ્રી મદ્વિજય જંબૂસૂરીશ્વરજી મહારાજને ચાતુર્મા
સમાં જોઈ લેવા મોકલી આપ્યું હતું તેઓશ્રીએ
ગેસકેપી ચાવત તપાસી સુધારા-વધારા અને
સુસંગત કરી મને બોરસદ મોકલી આપી તેને
વ્યવસ્થિત કર્યા બાદ આર્યશ્રી જંબૂસ્વામી જૈન
મુક્તાબાઈ આગમ મંદિર (ડભોઇ) તરફથી છપા
વવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું જે પ્રગટ થઈ રહેલ છે

આ ગ્રંથમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે જેઓએ
સહાય કરી કિંમતી માર્ગદર્શન આપ્યું છે તે સૌને
કૃતજ્ઞ ભાવે યાદ કરવાનું કેમ ભૂલાય ? વળી
વિદ્વદ્વર્ય શાંતમૂર્તિ પ્રસિદ્ધ પ્રવચનકુશળ પૂજ્ય
પન્યાસજી મહારાજ શ્રી કનકવિજયજી ગણિવરે
સુંદર મંગળ વચન' લખી આપ્યું છે તેથી ઘણા
આનંદ સાથે આભાર વ્યક્ત કરું છું

આ 'ઓઘનિર્યુક્તિ પરાગ' સાધુ-સાધ્વી
જીઓ મનનપૂર્વક વાંચી યથાશક્ય પાલન કરવા
તત્પર બનશે એવી આશા રાખું છું અંતે આ
ગુજરાતી ગ્રંથ લખવામાં મતિમંદતાદિના કારણે
શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ મારાથી

જે કાંઈ લખાયુ હોય તે બદલ ત્રિવિધે મિચ્છામિ દુક્કડં અર્પું છુ પ્રેસદોષ કે દૃષ્ટિ દોષથી રહી ગયેલ ભૂલો સુધારીને વાચવા વિનતિ છે અને સુજ્ઞજનો તેવી ભૂલો બતાવવા ઉદારતા દાખવશે આ ગ્રંથરત્ન પૂજ્યપાદ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજને સમર્પણ કરી નિરમુ છુ

સંવત ૨૦૧૮ના
ચૈત્ર સુદી ૧૩
(શ્રી મહાવીર જિન
જન્મ કલ્યાણ દિન)
શ્રીવિજયદાનસૂરીશ્વરજી
જ્ઞાનમંદિર
કાળુપુર રોડ અમદાવાદ

પૂજ્યપાદ આચાર્યગુરુદેવ
શ્રીમદ્વિજયજંબૂસૂરીશ્વરજી
પાદપદ્મપરાગપિપાસુ —
નિત્યાનંદ

મંગલ વચન

દેવાધિદેવ શ્રમણ ભગવાન શ્રી મહાવીર દેવના શાસનમા વિશ્વના-સમગ્ર ત્રણેય લોકના સવ જીવો પર પરમ ઉપકારક-આલબન શ્રી શ્રુતજ્ઞાન છે તીર્થ, પ્રવચન કે, શાસનનો આધાર અથવા શ્રુતજ્ઞાન છે શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપકાર નિરવધિ છે પાચ જ્ઞાનોમા શ્રુતજ્ઞાન ખરેખર સ્વ તથા પર બન્નેનું ઉપકારક છે શ્રી તીર્થ કર દેવો તીર્થની સ્થાપના કરીને સ્વય કૃતકૃત્ય બની લોકના અગ્ર ભાગે જ્યારે બિરાજમાન બને છે તથા તેઓશ્રી જ્યારે આ રીતે વિશ્વના નભોચ ભુવનના આત્માઓની આસપાસથી દૂર-સુદૂર હોવા છતાય તેઓશ્રીએ પ્રરૂપેલ શ્રુતજ્ઞાન વિશ્વપર ત્રણેય કાલ માટે અનત ઉપકારોની અમીવૃષ્ટિ કરી રહેલ છે

આ શ્રુતજ્ઞાન ચાર વિભાગોમા વિભક્ત છે દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ચરણકરણાનુયોગ તથા ધમકથાનુયોગ આ રીતે જૈન શાસનનું સમસ્ત શ્રુતજ્ઞાન ચાર પ્રકારે રહેલુ છે જીવાસ્તિકાય અજીવાસ્તિકાય-ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશા

આદિ દ્રવ્યોની તાત્ત્વિક સૂક્ષ્મતર વિચારણા મુખ્યત્વે દ્રવ્યાનુયોગમાં હોય છે તેમ જ ત્રણેય લોકના પદાર્થોના ગણિતની વિચારણા ગણિતાનુયોગમાં વિસ્તારપૂર્વક કરી હોય છે તદુપરાંત, આચારશુદ્ધિ — ચારિત્રશુદ્ધિ વિષે તલસ્પર્શી મીમાંસા અને માર્ગદર્શન ચરણકરણાનુયોગમાં પ્રરૂપિત થયેલ હોય છે આ રીતે જ્યારે દ્રવ્યાનુયોગનો જ્ઞાતા, ગણિતાનુયોગનો અભ્યાસક બનીને ચરણ-કરણાનુયોગની કથનીય આચરણાને—ચારિત્રશુદ્ધિને આરાધીને જે રીતે સદ્ગતિગામી બનીને પરંપરાયે પરમપદને પામે છે, તેમ જ જે આત્માઓ ચરણકરણાનુયોગમાં ફરમાવેલ ચારિત્રધર્મની આરાધનાથી વિમુક્ત બને છે, તેઓ કઈ રીતે સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે તે દર્શાવનાર સાહિત્ય શ્રુતજ્ઞાન ધર્મકથાનુયોગ છે

ગણિતાનુયોગનું સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારને દ્રવ્યાનુયોગ પ્રત્યે શ્રદ્ધા પ્રગટે છે, એટલે તે આત્મા ચરણકરણાનુયોગ દ્વારા ઉપદેશિત ચારિત્ર ધર્મની સાધના કરવા ઉજમાલ બને છે, પરિણામે તે આરાધક આત્મા ધર્મકથાનુયોગના સાહિત્યમાં અનુકરણીય પ્રશંસનીય તરીકે પ્રસિદ્ધિને પામે છે, ને વિરાધક આત્મા હેય કોટિમાં મુકાય છે

દ્રવ્યાનુયોગ એ દ્રવ્યોનુ સ્વરૂપ યથાર્થરૂપે દર્શાવે છે ગણિતાનુયોગ તે તે દ્રવ્યોનુ વાસ્તવિક ગણિત દર્શાવે છે ચરણકરણાનુયોગ આત્માને હેય-ઉપાદેય હકીકતને પ્રદર્શિત કરે છે ને ધર્મકથાનુયોગ આદર્શને પામેલાઓનુ ઉદાહરણ રજૂ કરે છે આ રીતે જૈન સાહિત્યમા ચારે પ્રકારના અનુયોગો એકમેકનાપૂરક તથા પરસ્પર ના સમન્વયના સુદર દર્શનરૂપ છે

આ ચારે અનુયોગોને જૈનશાસ્ત્રમા રત્નની ખાણ, સુવર્ણ ની ખાણ રજત–ચાદીની ખાણ તથા લોખડની ખાણની ઉપમા આપી છે રત્ન, સુવર્ણ કે ચાદીની ખાણને ખોદવા માટે લોખડની તો જરૂરિયાત રહેવાની તે દષ્ટિએ ચરણ કરણાનુયોગને લોખડની ખાણની ઉપમા આપવામા આવી છે તેના યોગે જ—ચરણકરણાનુયોગના યોગે જ બાકીના ત્રણે અનુયોગો સાધક તથા ઉપકારક બને છે

વિશ્વમા સારરૂપે શ્રી જૈન શાસન છે તેના સારરૂપે શ્રી શ્રુતજ્ઞાન છે, ને શ્રુતજ્ઞાનના સારરૂપે દ્વાદશાગી છે, ને તેનો સાર આચાર છે એટલે ચરણકરણાનુયોગ આ દષ્ટિએ સારનો સાર

શ્રેયનુ શ્રેય અને મગલનુ પરમમગલ છે આ ચરણકરણાનુયોગના સાહિત્યમા દશવૈકાલિક સૂત્ર પરમ શ્રેયરૂપે સ્વીકાય છે પરમ પ્રભાવક સમર્થ શ્રુતધર સ્થવિર ભગવત શ્રી શય્યભવસૂરિજી મહારાજે પોતાના પુત્ર તથા શિષ્ય મહા ભાગ્ય શાળી શ્રી મનક મુનિના શ્રેય કાજે સમસ્ત શ્રુત જ્ઞાનના સારરૂપે શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રની રચના કરી છે આમે ચરણકરણાનુયોગ અલ્પ શબ્દ અને અથ ગભીર છે તેમા શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર ખરેખર અથ ગભીર મહાન્ સૂત્રવર છે આ સૂત્ર પર સમથ શ્રુતધર ભગવાન્ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીજી મહારાજે ચરણકરણાનુયોગથી સાર ગ્રહણ કરીને, અલ્પ શબ્દ યુક્ત, અથ ગભીર ઓઘનિર્યુક્તિની રચના કરી છે

નવમા પૂવમા રહેલ ત્રીજી આચાર વસ્તુના વીસમા ઓઘ પ્રાભૃતમા રહેલી ત્રણ સામાચારી–ઓઘ સામાચારી, પદ વિભાગ સામાચારી ને ચક્રવાલ સામાચારી આમાથી ઓઘ સામાચારીની વસ્તુને નિરૂપણ કરનારી આ નિર્યુક્તિને પૂ શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીજી મહારાજે શ્રી જૈન શાસનના ચારિત્ર ધનની આરાધનાના ખપી સાધુ-સાધ્વી વગના અનુગ્રહ માટે રચી છે

ઓઘનિર્યુક્તિના સાત વિભાગો છે

૧ પ્રતિલેખના, ૨ પિંડ, ૩ ઉપધિપ્રમાણ, ૪ અનાયતન, ૫ પ્રતિસેવના, ૬ આલોચના, ૭ વિશુદ્ધિ આ સાત વિભાગોમા ઓઘનિર્યુક્તિ સમગ્રનો સમાવેશ થઈ જાય છે આ સાતે વિભાગો રત્નત્રયી તેમાય સમ્યક્ ચારિત્રની આરાધનાને માટે અત્યુપકારક તથા ઉપયોગી છે

૧ પ્રતિલેખના એ સયમી જીવનો પ્રાણ યતના માટે આવશ્યક છે જૈન શાસનનુ સૂત્ર છે કે ઉપયોગ-યતના એ ધર્મ છે એ યતનાની તથા ઉપયોગની રક્ષા માટે જીવદયારૂપ ધમના હાર્દને જાગવવા માટે પ્રતિલેખના ઉપકારક અનુષ્ઠાન છે તે માટે પ્રથમ વિભાગમા તેની વિધિ તથા તેને અગેનુ વિસ્તાર પૂર્વકનુ વિવેચન છે ૨ સયમી સાધકને સયમના સાધના માટે આહારનુ ભાડુ દેહને આપવુ આવશ્યક બને છે ત્યારે આહારની શુદ્ધિ જાણવી જરૂરી બને છે, તે માટે પિંડ દ્વારમા આહાર ગ્રહણાદિ શુદ્ધિનુ, નિરૂપણ છે ૩ સાધુ જીવનમા ધમની આરાધના માટે, શરીરને સાચવવામા વસ્ત્ર તથા પાત્રની આવશ્યકતા રહે છે તેને અગેની વિધિનુ નિરૂપણને ઉપધિનુ પ્રમાણ

ઇત્યાદિ ત્રીજા વિભાગમા દર્શાવ્યુ છે ૪ સાધુને વસતિમા રહેવુ, સયમી જીવનની સાધના માટે જ્યારે અનિવાર્ય બને છે, ત્યારે વસતિ સબધી ત્યાજ્ય, ગ્રાહ્ય હકીકતો જાણવી જરૂરી બને છે આ ચોથા વિભાગમા વસતિને અગે નિષેધ્ય વસતિનુ નિરૂપણ કરીને વિસ્તાર દર્શાવ્યો છે ૫ સયમી જીવનમા પ્રમાદાદિ કારણે દોષો, સ્ખલનાઓ સભવિત છે તે દોષોનુ નિરૂપણ પ્રતિલેખના વિભાગમા કરવામા આવેલ છે ૬ થયેલા દોષોના પ્રાયશ્ચિત્તની આવશ્યકતાનુ નિરૂપણ કરતો છઠ્ઠો વિભાગ છે ને ૭ તે દ્વારા શુદ્ધિનુ નિરૂપણ સાતમા-છેલ્લા વિભાગમા છે

એકદરે આ સાતે વિભાગો સયમી જીવનમા રહી રત્નત્રયીની આરાધના કરનાર સાધુ-સાધ્વી વર્ગને ખૂબ જ ઉપકારક છે

(૨)

ઉપર્યુક્ત સાતે વિભાગોનું સૂક્ષ્મ-સૂક્ષ્મતર નિરૂપણ કરનારો આ ગ્રથ સયમી આત્માઓને અનેક રીતે માર્ગદર્શક છે આવા ગ્રથરત્નનું જેઓ અધ્યયન અધ્યાપન કરે-કરાવે છે, તેઓ પોતાના ને પરના સયમી જીવનની શુદ્ધિ રક્ષા

કરી-કરાવીને લોકોત્તર શ્રી જૈન શાસનના રત્નત્રયી માર્ગની સુંદર આરાધના કરી કલ્યાણનું, શ્રેયનું તથા મંગળનું ભવ્ય પાથેય બાંધી શકે છે, તે દૃષ્ટિએ આવા ચરણકરણાનુયોગના મૌલિક મહાન ગ્રંથરત્નનું અધ્યયન-અધ્યાપન વર્તમાનકાલે અતિ આવશ્યક છે શક્તિશાલી આત્માઓ માટે ઓઘનિર્યુક્તિ તથા તેના પર પૂ૦ શ્રી દ્રોણાચાર્ય સૂરિ મહારાજ રચિત વૃત્તિગ્રંથનું અધ્યયન-અધ્યાપન મનન, પરિશીલન તથા ચિંતન ખૂબ જ ઉપકારક છે અને તે દરેક રીતે ચારિત્રમાર્ગની આરાધના માટે માર્ગદર્શક છે

વર્તમાનકાલમાં ચારિત્રશુદ્ધિની પરમ આવશ્યકતા છે ડગલે ને પગલે આરાધના માર્ગનો ખપ રાખવો જરૂરી છે આયુષ્ય ક્ષણભંગુર છે, સંસારમાં ઈષ્ટ સંયોગો ચંચલ છે, જીવનમાં ડગલે ને પગલે જ્ઞાનીએ ભાખેલ સંસારની અસારતા નજરે પડી રહી છે પૂર્વના મહાન પુણ્યોદયે વર્તમાનકાલે માનવદેહ, આર્યદેશ, આર્યજાતિ, આર્યકુલ, તેમ જ પાંચે ઇંદ્રિયોની અનુકૂલતા વાળું શરીર ને ઉત્તમોત્તમ ધર્મસામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ છે, આ બધું હૃદયમાં લઈ અલ્પકાલમાં

ભગવાન શ્રી જિનેશ્વર દેવના રત્નત્રયીરૂપ મંગલ માર્ગની આરાધના માટે આજે વીજળી ઝબૂકતા મોતી પરોવવા જેવી જાગૃતિ રાખવી જરૂરી છે.

તે રત્નત્રયીમાં સમ્યક્ ચારિત્રની શુદ્ધિ મહત્વની છે. તેના દ્વારા સમ્યગ્દર્શન તથા સમ્યગ્ જ્ઞાન સફલ બને છે. ને એ રીતે રત્નત્રયીની આરાધના દ્વારા આત્મા અનંત જન્મ-મરણની પરંપરાને તોડી શાશ્વત સુખધામ-મુક્તિ સુખના મંદિરે પહોંચે છે.

આ માટે રત્નત્રયીની આરાધનાના પ્રાણરૂપ ચારિત્રશુદ્ધિનું નિરૂપણ કરનારો આ મહાન ગ્રંથ આજે બાલભોગ્ય શૈલીમાં સરલતાપૂર્વક ગૂર્જર ભાષાનુવાદને પામે છે. જો કે આવા ગંભીર ગ્રંથરત્નની ગૂર્જર ભાષામાં અનુવાદ કરવો, એ ગાગરમાં સાગર સમાવવા જેવું સાહસ ગણી શકાય, છતાં સંયમી જીવનના ખપી આત્માર્થી આત્માઓને-સાધુ-સાધ્વી વર્ગને તેવા પ્રકારના ક્ષયોપશમની મંદતાના કારણે, અથવા ધારણા શક્તિની અલ્પતાના કારણે સંપૂર્ણ નિર્યુક્તિગ્રંથનો સ્વાધ્યાય પઠન-પાઠન નહિ કરનારને માટે પ્રસ્તુત પ્રકાશન અનેક રીતે ઉપયોગી તથા ઉપકારક છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથનું સંયોજન-સંપાદન, તેના અભ્યાસી અને તે વિષયના અધિકૃત વિદ્વાન મુનિવર શ્રી નિત્યાનંદ વિજયજીએ કાળજીપૂર્વક કરીને જૈન શાસનના ચરણકરણાનુયોગના સાહિત્યમા પોતાનો મહત્ત્વનો મહામૂલ્ય ફાળો આપ્યો છે સત્ત્વશાલી, ભાવસ્પર્શી વિવેચન તથા સુબોધ પદ્ધતિપૂર્વક આ ગ્રંથનુ સંયોજન-સંપાદન કરીને સંયોજક મુનિવરશ્રીએ ખરેખર પોતાની શક્તિ તથા સામગ્રી દ્વારા જૈન સાહિત્યની સુંદર સેવા કરી છે બહુ શ્રુત વિદ્વાનોની દૃષ્ટિથી સંશોધિત-સમાર્જિત થયેલી આ કૃતિ તે વિષયને પૂર્ણ ન્યાય આપનારી બની છે તેમ નિઃશંક કહી શકાય

ઓઘનિર્યુક્તિ સટીકગ્રંથ ગુરુગમથી વાચતા વિચારતા તેના સારરૂપે જે કાઇ દોહન સંયોજક મુનિરાજશ્રીએ કરીને નોધમા ટપકાવેલ તે આજે આ રીતે 'ઓઘનિર્યુક્તિ પરાગરૂપે' છપી તથા અધિકારી આત્માઓ માટેની અનુગ્રહ બુદ્ધિથી પ્રકાશનને પામે છે, જે ખૂબ આનંદનો વિષય છે

પૂજ્યપાદ પરમકૃપાળુ પરમ ગુરુદેવની શુભ નિશ્રામા રહી, પોતાના પૂજ્ય પરમોપકારી ગુરુ

દેવની કૃપાદષ્ટિથી રત્નત્રયીની આરાધનામા આત્મ શ્રેયના ઉદ્દેશથી પ્રગતિ કરી રહેલા પ્રસ્તુત પ્રકાશનના લેખક-સયોજક મુનિપ્રવર શ્રી નિત્યાનદ વિજયજી, તપસ્વી, ત્યાગી, અને આત્મનિષ્ઠ સાહિત્યપ્રિય વિદ્વાન લેખક છે તેઓ મગલગીતીયે મધુર ભાષામા સારૂ લખી શકે છે તદુપરાત તેઓ ઉપદેશકવક્તા પણ છે વર્ષોની સયમ સાધના દ્વારા ગ્રામાનુગ્રામ ગુરુ આજ્ઞાપૂર્વક વિચરીને તેઓએ અનેક ભવ્ય જીવોને ધર્મ માર્ગમા પ્રેરણા આપી છે

તેઓ અધ્યયન-અધ્યાપનનિષ્ઠ શ્રુતાભ્યાસી છે પરિશ્રમપૂર્વક આ ગ્રથરત્નનુ તેમણે સપાદન-સયોજન કર્યુ છે આ પ્રકાશનને સાકારમા જોતા તેમણે આ પ્રકાશન પાછળ લીધેલા પરિશ્રમનો ખ્યાલ કોઈ તે વિષયના અભ્યાસીને અવશ્ય ખ્યાલ આવી જશે પુષ્પનો સાર જેમ તેનો પરાગ છે તેમ આ ગ્રથ સમગ્ર ઓઘનિર્યુક્તિના સાર રૂપે છે પ્રસ્તુત ગ્રથને અભ્યતર દૃષ્ટિએ સર્વાગસુદર બનાવવા સપાદક મુનિશ્રીએ પ્રાસગિક અનેક વિધ વિષયોના સકલન કરવા સમુચિત પરિશ્રમ લીધો છે

ઓઘનિયુક્તિના વિષયોનુ પરિશીલન, મનન, ચિંતન કરવા માટે આ ગ્રથ દરેક રીતે ઉપકારક તથા માર્ગદર્શક બની શકશે તે નિશક છે પ્રસ્તુત ગ્રથના સપાદક-સયોજક વિદ્વાન મુનિ શ્રીનો પ્રયત્ન, પરિશ્રમ તથા પુરૂષાર્થ અવશ્ય અભિનદનને પાત્ર છે આવા ગ્રથરત્નનો સ્વાધ્યાય અધિકારી સાધુ-સાધ્વી સમૂહમા વિસ્તરે તે માટેની તેમની ભાવના જરૂર સ્તુત્ય છે

પ્રસ્તુત ગ્રથરત્નનુ સયોજન-સપાદન એક રીતે દરેક દૃષ્ટિએ સફલ બન્યુ છે તે માટે ખરેખર આની પાછળ જેઓએ પ્રેરણા, પ્રોત્સાહન તથા આત્મભોગ આપેલ છે તે દરેક આપણા અભિનદનના અધિકારી બને છે તેમજ વિશેષ રીતે આવા અત્યુત્તમ ગ્રથરત્નનુ આવુ સુદર સયોજન-સપાદન કરવામા સફલ બનનાર મુનિવર શ્રી નિત્યાનદ વિજયજીની લાગણીપૂર્વકની ચીવટ આપણા અભિનદનની અધિકારી છે

જૈન શાસનના પરમપાવની મહામગલમયી શ્રી રત્નત્રયીની આરાધનાના ખપી— અધિકારી આત્માર્થી આત્માઓ, આ ગ્રથના મનન, પરિશીલન ચિંતન દ્વારા સયમી જીવનની સુવિશુદ્ધ

સાધનાને અપૂર્વ આત્મઉલ્લાસપૂર્વક નિરતિચાર પણે સાધી, જન્મ-મરણની અનંત પરંપરાને ટાળી ક્રમશ શાશ્વત સુખધામને પામો ! ને તે રીતે સર્વ કોઈ પ્રસ્તુત પ્રકાશનના સંયોજક વિદ્વાન મુનિવરશ્રીના પ્રયત્ન, પરિશ્રમ તથા શ્રુતભક્તિના પુરૂષાર્થને સફલ બનાવો

એ અભિલાષા સહ હું વિરમું છું

શ્રાવણ સુદી ૧૦
શનિવાર
વીર સંવત ૨૪૮૮
વિક્રમ સંવત ૨૦૧૮
તા ૧૧-૮-૧૯૬૨

જૈન તપગચ્છ ઉપાશ્રય
ભુજ (કચ્છ)

પં૦ કનકવિજય ગણિવર

અનુક્રમણિકા

પહેલું પ્રતિલેખના દ્વાર

ક્રમાંક	વિષય	પૃ

પાંચમુ પ્રતિસેવના દ્વાર

છઠ્ઠું આલોચના દ્વાર

સાતમુ વિશુદ્ધિ દ્વાર

શ્રુતભક્તિમાં લાભ લેનારની શુભ નામાવલી

નામ	ગામ
રૂા ૨૦૧ શ્રીકપુર-અમૃત સૂરિ જૈન જ્ઞાનમંદિર હા શા ગગલચંદભાઈ અંબાલાલ,	બોરસદ
રૂા ૨૦૦ પૂન્ય પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી જયંત વિજયજી ગણિવરના ઉપદેશથી, શ્રી શાંતિભુવન જૈન ઉપાશ્રય,	જામનગર
રૂા ૧૫૧ શા વીરચંદભાઈ છોગાલાલ (વાડાસિનોરવાળા),	અમદાવાદ
રૂા ૧૦૧ કોઠારી તરગીભાઈ મુળચંદભાઈ, ભાઈ મણીલાલની દીક્ષા નિમિત્તે,	અલાઉ
રૂા ૧૦૦ પરીખ છોટાલાલ હરિલાલના સ્મરણાર્થે હા મોતીબેન તરફથી,	અમદાવાદ.
રૂા ૫૧ જુદા જુદા ભાઈઓ તરફથી, હા દલાશ માસ્તર	બોરસદ.
રૂા ૫૧ શા મગનભાઈ રામદાસ,	બોરસદ.
રૂા ૪૧ ઝવેરી રતિલાલ મણીલાલ કોઠારી,	અમદાવાદ
રૂા ૨૫ શાહ ભદુલાલ વીરચંદ,	નાસિક સીટી.
રૂા ૨૫ શાહ ખાતે,	બોરસદ
રૂા ૨૫ ચોકસી મોહનલાલ લલ્લુભાઈના સ્મરણાર્થે, હા ચોકસી રમીકલાલ મોહનલાલ,	બોરસદ.
રૂા ૨૫ શાહ ચીમનલાલ કુલચંદ,	અમદાવાદ.
રૂા ૨૫ શાહ મગળદાસ પરગોવનદાસ પોતે કરેલ જ્ઞાનપંચમીના તપ નિમિત્તે,	ખેડા.
રૂા ૨૫ આણંદ જૈન સંઘ,	આણંદ.
રૂા ૨૫ શાહ નાનચંદ પીતામ્બરદાસ,	બોરસદ

પૂર્વાચાર્યકૃત હિતશિક્ષા

સમ્યક્ પ્રકારે શાસ્ત્રકારોના હિતકારી વચનોને ગુરુમુખે સાંભળ્યા માચ્યા તરીકે સદ્દહ્યા વૈરાગ્યભાવથી સંસારના બંધનો દૂર કરી દીક્ષા લીધી શાસ્ત્રોનું અવગાહન કરીને વિવિધ પ્રકારના તપ કરીને શરીરને સૂકવી નાંખ્યું અને હવે ધર્મધ્યાન કરવા માટે અવસર આવ્યો તૈયારી કરી ત્યાં મોહરાજાની ધાડ પડી મોહની ઘેલ લાગી અને ભ્રમિત કર્યો અરેરે ! મારા દુર્ભાગ્યની શી વાત કરું ! ક્યાં જઈને પોકાર કરું ? ૧

કેડે ચોલપટ્ટો અને ઉપર સફેદ કપડો ઓઢી, માથાના વાળનો લોચ કરી ખભે કાંબળ નાખી ઓઘો બગલમાં લઈ, મુહપત્તિ મોઢે રાખી ધર્મલાભ ના આશીર્વાદ દેતા કેવળ વેષના આડંબરની વિડંબનાને ભજતા મારા આ આત્માની શી દશા થશે ! ૨

શાસ્ત્રકારોના વચન મુજબ એક પણ મહાવ્રતની દેશથી કે સર્વથા વિરાધના કરવાથી દુર્ગતિમાં જનારા મુનિને શ્રી તીર્થંકર ભગવાન પણ બચાવી શકતા નથી, તો પછી પાંચે મહાવ્રતોની વિરાધના કરી નિર્ધ્વંસ પરિણામવાળા થઈને અમો જે નિઃશંક ફરીએ છીએ તો ખરેખર અમારે કેવી સજા ભોગવવી પડશે ? તે તો કેવળી જાણે ૩

હે આત્મન્ ! ગોચરી પુસ્તકો વસ્ત્ર પાત્ર મકાન, કાંબળ આદિ મેળવવા માટે મુગ્ધજનોને ઠગવામાં જેટલો

ઉદ્યમ કરીએ છીએ તેવો પ્રયત્ન આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે પ્રમાદને છોડીને એક ક્ષણવાર થઈ જાય તો સર્વ અર્થની સિદ્ધિ–મોક્ષ થતાં વાર ન લાગે. ૪

અરેરે ! મે આ જગતના જીવોને રાજી કરવા માટે હજારો પાખંડો રચવા ઘણા પ્રયત્નો આચર્યા લોભ અને અજ્ઞાનદશામાં મૂઢ બની વિવિધ પ્રકારની તપશ્ચર્યાઓ કરી કયાંક કયાંક ઉજ્જડ ગામમાં એરંડાના પ્રધાનતા મુજબ ગુરુમહારાજ તરીકે બની મિથ્યા અભિમાન કર્યું તેથી કર્મના વિપાકના બંધનથી મુક્ત થઈ યથાસ્થિત સુખ પામી શકતો નહિ ૫

ખરેખર મારા આચરણો તો અંદર ઈર્ષ્યા, દ્વેષની મલીન છુરી રાખી બહારના દેખાવે શાંત મુદ્રા ધારણ કરનાર તથા ધર્મના અંચળા નીચે પ્રચ્છન્ન પાપ કર્મો કરતા નદીમાં સ્નાન કરી શુદ્ધ થયેલો દાઢીઓ વણિક્ વૃત્તિવાળો પાખંડ ! બકવૃત્તિવાળા ઠગી ધુતારાઓના સરદાર જેવા છે આરાધનાના માર્ગે આવવા છતાં ભયંકર પાપો સેવી જાતે જ વિનાશ નોતરનાર એવી મારી શી દશા થશે ? ૬

ઉપર મુજબ સંયમમાં મારી વિપરિત પ્રવૃત્તિ છે છતાં એવા પણ મહામુનિઓ છે કે જેમના દર્શન વંદન નમસ્કાર ચરણ સ્પર્શ તથા પ્રશંસાદિ કરવાથી શુકલપક્ષમાં થતી રાત્રિની નિર્મળતાની જેમ પ્રાણી માત્ર પાપોથી મુક્ત થાય છે તેવા ઉત્તમ મુનિઓને હું પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરતો નમસ્કાર કરું છું ૭

卐

ક્ષમાપના

આ અસાર સંસારમાં પોતપોતાના શુભાશુભ કર્મના વિપાકવશ ભટકતા બધા જીવોને હું ખમાવું છું, ખમાવ્યા છે અને તેઓ પણ મને માફ કરે, મારે કોઈની સાથે વૈરભાવ નથી, નહુ જીવો સાથે મૈત્રીભાવ રાખું છું અને જે કંઈ ન મારી જીવો પ્રત્યે અશુભ સંકલ્પ, વચન, ચેષ્ટાદિ કર્યા હોય તે બધાનું સાચા ભાવથી મિથ્યા દુષ્કૃત દઉં છું

卐 卐 卐

અપૂર્વ ભાવના

તે દિવસ મારો કયારે આવશે ? કે જ્યારે હું નિર્મળ ચારિત્રને પાળીશ અને પૂર્વના મહાપુરુષોએ આચરેલ માર્ગે ચાલવા ઉદ્યત થઈશ, તથા જન્મ-જરા-મરણના દુઃખસમુહથી મુક્ત બની, ઉત્તમ સંવેગ, નિર્વેદ, જિનેશ્વર ભગવાનના વચનો ઉપર અવિહડ શ્રદ્ધા દયાળુતા અને પ્રશમભાવને ધારણ કરનારો કયારે બનીશ ?

શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિ-પરાગ

(આ ગ્રંથના અધિકારી ફક્ત સાધુ-સાધ્વીજીઓ જ છે)

ॐ नमः

श्री शङ्खेश्वर पार्श्वनाथाय नमः
आचार्य श्री दान-प्रेम जम्बूसूरीश्वर गुरुभ्यो नमः

શ્રીઓઘનિર્યુક્તિ-પરાગ.

श्री शङ्खेश्वं जिनं नत्वा, जम्बूसूरिगुरुं स्तथा ।
परागमोघनिर्युक्ते-र्वक्ष्ये शास्त्रानुसारतः ॥

ભૂમિકા

શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિના કર્તા ચૌદ પૂર્વધર શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીજી છે તેઓશ્રીએ સાધુ-સાધ્વીઓના અનુગ્રહ માટે નવમા પૂર્વમા રહેલી, ત્રીજી આચાર વસ્તુના વીસમા ઓઘ પ્રાભૃતમા રહેલી ૧ ઓઘ સામાચારી, અને ૨ પદવિભાગ સામાચારીને ઉધ્ધૃત કરી છે ત્રીજી દશવિધ સામાચારી છે

૧ દશવિધ સામાચારી – ઇચ્છા મિચ્છાદિસ્વરૂપ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા જણાવી છે

૨ ઓઘ સામાચારી — સાધ્વાચારાદિસ્વરૂપ ઓઘ નિર્યુક્તિમા જણાવી છે

૩ પદવિભાગ સામાચારી — પ્રાયશ્ચિતાદિસ્વરૂપ બૃહત્કલ્પ વ્યવહાર આદિમા જણાવી છે

પહેલા વીસ વર્ષના દીક્ષા-પર્યાય થાય ત્યારે દષ્ટિવાદ ભણાવવામા આવતો, જ્યારે હાલમા આ સામાચારી (ઓઘ સામાચારી) દીક્ષાના પ્રથમ દિવસે પણ આપી શકાય છે

'ઓઘ, પિંડ, સમાસ, સક્ષેપ' આ એક અર્થ જણાવનારા શબ્દો છે–એકાર્થિક નામો છે

શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજીએ આ ઓઘનિર્યુક્તિની રચના કરતા કહ્યું છે, કે 'હુ સઘળા અરિહત ભગવતોને, સઘળા ચૌદ પૂર્વધરોને સઘળા દશ પૂર્વધરોને સઘળા અગ્યાર અગોને ધારણ કરનારાઓને, તથા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર કરીને, ચરણ – કરણાનુયોગમાથી અલ્પ અક્ષરવાળી અને મહાન અર્થવાળી એવી 'ઓઘનિર્યુક્તિ' સાધુઓના અનુગ્રહને માટે કહુ છુ' આથી આ ઓઘનિર્યુક્તિમા શબ્દો ઘણા થોડા હોવા છતા, અર્થથી મહાન છે અને સાધુ-સાધ્વી માટે ખૂબ ઉપકારક છે

સાધુ-સાધ્વી માટે ચરણ સિત્તરી અને કરણ સિત્તરીની આરાધના મુખ્ય છે

ચરણ સિત્તરીના સિત્તેર ભેદો નીચે પ્રમાણે છે

वय-समणधम्म-संजम-वेयावच्च च बंभगुत्तीओ ।
नाणाइतिय तव-कोहनिग्गहाई चरणमेयं ॥

૧—વ્રત
૨—શ્રમણ ધર્મ
૩—સયમ
૪—વૈયાવચ્ચ
૫—બ્રહ્મચર્ય
૬—જ્ઞાનાદિત્રિક
૭—તપ
૮—ક્રોધાદિ નિગ્રહ

૧ વ્રત પાચ છે –સર્વ થી ૧ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત ૨ મૃષાવાદ વિરમણ વ્રત ૩ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત ૪ મૈથુન વિરમણ વ્રત ૫ પરિગ્રહ વિરમણ વ્રત

૨ શ્રમણધર્મ દશ છે — ૧ ક્ષમા, ૨ માર્દવતા, ૩ સરળતા, ૪ મુક્તિ (બાહ્ય અભ્યતર આશસા ઇચ્છાનો ત્યાગ-સતોષ) ૫ તપ, ૬ સયમ, ૭ સત્ય ૮ પવિત્રતા (મૈત્રી આદિ ભાવનાવાળું હૃદય) ૯ નિષ્પરિગ્રહિતા ૧૦ બ્રહ્મચર્ય

૩ સયમ સત્તર પ્રકારનુ છે ૧ પૃથ્વી, ૨ અપ્, ૩ તેજ, ૪ વાયુ, ૫ વનસ્પતિ, ૬ બેઇન્દ્રિય, ૭ તેઇન્દ્રિય, ૮ ચઉરિન્દ્રિય, ૯ પચેન્દ્રિય, આ નવે પ્રકારના જીવોની, વિરાધના પરિતાપના, કિલામણા ન થાય તેમ વર્તવું ૧૦ અજીવ, (સુદર વસ્તુઓ જોઇ તેમા ન લોભાવુ અથવા ઠોકર આદિ વાગતા તે નિર્જીવ વસ્તુ ઉપર રોષ નહિ કરવારૂપ સયમ રાખવો તથા લીલફુલ થઈ ગયેલી વસ્તુ ગ્રહણ ન કરવી) ૧૧ પ્રેક્ષા સયમ (પ્રત્યેક કાર્ય કરતા ચક્ષુ આદિથી પડિલેહવાનો ઉપયોગ રાખવો) ૧૨ ઉપેક્ષા સયમ શક્તિ

નહિ ' ૪ રસત્યાગ-છ ભક્ષ્ય વિગઈમાથી બે ત્રણ કે છ એ વિગઈઓનો ત્યાગ કરવો ૫ કાયકલેશ-ઠંડી, ગરમી, લોચ આદિ સહન કરવા ૬ સલીનતા-ખીન જરૂરી-કામ સિવાય હરવુ ફરવુ કે આટા મારવા નહિ

૭ અભ્યતર તપો -પ્રાયશ્ચિત્ત-નાની કે મોટી જે કોઈ ભૂલો જાણતા કે અજાણતા થઈગઈ હોય, તે આચાર્ય ભગવત પાસે પ્રગટ કરી, પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ આત્માની શુદ્ધિ કરવી ૨ વિનય-આચાર્ય આદિ વડિલોનો વિનય સાચવવો, એટલે આવે ત્યારે ઉભા થવુ, હાથ જોડવા, આસન આપવુ વગેરે ૩ વૈયાવચ્ચ-બાલ, વૃદ્ધ, તપસ્વી, આચાર્ય આદિની સેવા કરવી આહાર, પાણી, ઔષધ આદિ લાવી આપવા, અગ દબાવવા, વગેરે સેવા કરવી, ૪ સ્વાધ્યાય-જે કાઈ કઠસ્થ કરેલુ હોય તેને યાદ કરવુ, નવો અભ્યાસ કરવો, વાચવુ, વચાવવુ, શકા પૂછવી, ધર્મ કથા કરવી, ચિતવન કરવુ, વગેરે ૫ ધ્યાન- એકાગ્ર મનથી શુભ ધ્યાન કરવુ-તત્વઆદિની વિચારણા કરવી પિંડસ્થ પદસ્થ આદિ ધ્યાન કરવુ ૬ કાઉસ્સગ્ગ-કર્મોના ક્ષય નિમિત્તે સ્થિરતા પૂર્વક એક સ્થાને રહી શક્તિ પ્રમાણે શરીર વોસિરાવી મૌનપણે ધ્યાન કરવા રૂપ કાઉસ્સગ્ગ કરવો

૮ ક્રોધાદિ નિગ્રહ-૧ ક્રોધનો નિગ્રહ ક્ષમાથી કરવો, ૨ માનનો નિગ્રહ નમ્રતાથી કરવો, ૩ માયાનો નિગ્રહ સરળતાથી કરવો, ૪ લોભનો નિગ્રહ સતોષથી કરવો.

૫+૧૦+૧૭+૧૦+૯+૩+૧૨+૪ = ૭૦ આ

પ્રમાણે સિત્તેર ભેદો ચરણ સિત્તરીના છે આ ચરણ સિત્તરી તે સાધુ સાધ્વીના મૂલ ગુણ રૂપ છે

કરણ સિત્તરીના સિત્તેર ભેદો નીચે પ્રમાણે છે

पिंड विसोहि समिई, भावणा पडिमा य इंदियनिरोहो ।
पडिलेहणगुत्तीओ, अभिग्गहा चेव करण तु ॥

१—પિંડ વિશુદ્ધિ
ર—સમિતિ
૩—ભાવના
૪—પ્રતિમા
૫—ઇન્દ્રિયનિરોધ
૬—પ્રતિલેખના
૭—ગુપ્તિ
૮—અભિગ્રહ

१ પિંડવિશુદ્ધિચાર પ્રકારે — ૧ વસ્ત્ર, ૨ પાત્ર, ૩ વસતિ, ૪ આહાર નિર્દોષ મેળવવા-કરવાની ગવેષણા વગેરે કરવી

૨ સમિતિ પાચ પ્રકારે — ૧ ઇર્યા સમિતિ-સાડા ત્રણ હાથ પ્રમાણ ભૂમિ ઉપર દૃષ્ટિ રાખી ચાલવુ ૨ ભાષાસમિતિ—મુખ આગળ મુહપત્તિ રાખી, પાપરહિત, હિતકારી, જરૂર પૂરતી એવી સત્ય ભાષા બોલવી ૩ એષણા સમિતિ-ફક્ત સયમ યાત્રાના નિર્વાહ માટે બેતાલીસ દોષથી રહિત જયણા પૂર્વક ગોચરીની ગવેષણા વગેરે કરવી. ૪ આદાનભડમત્ત-નિક્ષેપણા સમિતિ-વસ્ત્ર પાત્ર વગેરે કોઇ પણ વસ્તુ લેતા કે મૂકતા દૃષ્ટિથી જોઈ પૂજી પ્રમાર્જી લેવુ કે મૂકવુ દા ત દાડો લેવો હોય તો જ્યાથી પકડવો હોય તે સ્થાન દૃષ્ટિથી જોઈ પ્રમાર્જીને પછી લેવો, મૂકવો હોય ત્યા તેની ઉપરની અને નીચેની એટલે નીચેની જમીન અને મોગરો

ગ્રહે તે ભીત આદિનો ખૂણો દષ્ટિથી જોઈ, રજોહરણ ઓધાથી પૂજી પછી મૂકવો આ રીતે દરેક વસ્તુમા સમજી લેવુ ૫ પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ-સયમને અનુપયોગી થયેલી વસ્તુઓ તુટેલ-ફુટેલ પાતરા કપડા આદિ તથા કફ, મલ, માત્રુ, ઠલ્લો આદિ નિર્જીવ જગ્યાએ વિધિપૂર્વક પરઠવવા તેમજ પ્રવચનનો ઉડ્ડાહ ન થાય તેમ પરઠવવા ઉપયોગ રાખવો

૩ ભાવના બાર પ્રકારે—૧ અનિત્યભાવના—જગતના પદાર્થો અનિત્ય નાશવત છે ૨ અશરણભાવના-પાપના ઉદયમા કોઇ બચાવતુ નથી ૩ સસારભાવના-ચોરાસી લાખયોનિમય-ચારગતિરૂપ સસાર ભયકર છે, તેમા શત્રુ, મિત્ર થાય છે, મિત્ર, શત્રુ થાય છે ૪ એકત્વભાવના-જીવ એકલો જન્મે છે, પોતાના કર્મ અનુસાર એકલો જ કર્મના ફળ ભોગવે છે, મરીને એકલો જ પરલોકમા જાય છે, સાથે કોઈ આવતુ નથી ૫ અન્યત્વભાવના-બીજાઓ કુટુબ ધન, યાવત્ શરીર પણ પોતાનુ નથી મારૂ કોઇ નથી સૌ પોતપોતાના સ્વાર્થમા ડૂબેલા છે ૬ અશુચિત્વભાવના-શરીરની ઉત્પત્તિ, સ્વરૂપ અને પરિણામ અપવિત્ર છે, સ્ત્રી પુરુષના શરીરમાથી નિરતર અશુચિ ઝરો કરે છે શરીર પણ માસ, રૂધીર, મલ-મૂત્ર વગેરેથી ભરેલો દાબડો છે. ૭ આશ્રવભાવના-ઇન્દ્રિયાદિ આશ્રવો આત્માને કર્મથી મલીન કરનારા છે ૮ સવર ભાવના-સમિતિ, ગુપ્તિ આદિના પાલનથી કર્મનો બધ અટકે છે ૯ નિર્જરા ભાવના-કર્મને છૂટા પાડવા તે અકામ નિર્જરા-અનિચ્છાએ અનેક પ્રકારના

દુખ સહન કરવાથી થાય છે સકામ નિર્જરા કેવળ કર્મનો નાશ કરવાની ઇચ્છાથી બાહ્ય–અભ્યંતર તપ કરવાથી થાય છે. ૧૦ લોકસ્વરૂપ ભાવના–જીવ, પુદ્ગલ વગેરેથી વ્યાપ્ત ચૌદ રાજલોકમા એકે પ્રદેશ જીવે છોડ્યો નથી વગેરે સ્વરૂપનો વિચાર ૧૧ બોધિદુર્લભ ભાવના–દેવતાઈ સુખો મળવા સુલભ છે, પણ સમ્યક્ત્વ–શ્રી જિનેશ્વર ભગવતના વચન ઉપર શ્રદ્ધા થવી મુશ્કેલ છે ૧૨ ધર્મસ્વરૂપ ભાવના–અહો! શ્રી જિનેશ્વર દેવોએ કેવો સુદર શ્રાવકધર્મ અને સાધુ ધર્મ ઉપદેશ્યો છે

૪ પ્રતિમા બાર પ્રમાણે–પહેલી પ્રતિમા એક માસ સુધી અલેપ ભોજન કરે અને આહાર અને પાણીની એક એક દત્તી લે

બીજી પ્રતિમા બે માસની, તેમા બે દત્તી આહારની અને બે દત્તી પાણીની લેવી

ત્રીજી પ્રતિમા ત્રણ માસની, તેમા ત્રણ દત્તી આહારની અને ત્રણ દત્તી પાણીની લેવી

ચોથી પ્રતિમા ચાર માસની, તેમા ચાર દત્તી આહારની અને ચાર દત્તી પાણીની લેવી

પાચમી પ્રતિમા પાચ માસની, તેમા પાચ દત્તી આહારની અને પાચ દત્તી પાણીની લેવી

છઠ્ઠી પ્રતિમા છ માસની, તેમા છ દત્તી આહારની અને છ દત્તી પાણીની લેવી

સાતમી પ્રતિમા સાત માસની, તેમા સાત દત્તી આહાર અને સાત દત્તી પાણીની લેવી

આઠમી પ્રતિમા સાત અહોરાત્રીની તેમા ચોવિહાર ઉપવાસ કરી ગામ બહાર કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહે

નવમી પ્રતિમા સાત દિવસની, સાત ચોવિહારા ઉપવા કરી, ઉત્તાનાદિ આસને ગામ બહાર કાઉસ્સગ્ગમા રહે, જે કો ઉપસર્ગ આવે તે સહન કરે

દશમી પ્રતિમા સાત દિવસની, સાત ચોવિહારા ઉપવા કરી ગામ બહાર ગોદોહિકા આસને રહે

અગિયારમી પ્રતિમા એક અહોરાત્રીની, તેમા ચોવિહા છઠ્ઠ કરી, ગામ બહાર કાઉસ્સગ્ગ કરે ઉપસર્ગો આવે સહન કરે

બારમી પ્રતિમા એક અહોરાત્રીની, તેમા ચોવિહા અઠ્ઠમ કરી ઈષત્ પ્રાગભાર આસને (શરીર અને દૃષ્ટિ કઈ નમાવીને) ઉભા રહી એકાદ પુદ્ગલ ઉપર એકાગ્ર દૃષ્ટિ કાઉસ્સગ્ગ કરે ઉપસર્ગ આવે તે સહન કરે[1]

૫ ઇન્દ્રિય નિરોધ પાચ પ્રકારે–૧ સ્પર્શનેન્દ્રિય, ૨ રસ નેન્દ્રિય, ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય, ૪ ચક્ષુરિન્દ્રિય, ૫ શ્રોત્રેન્દ્રિય, આ પા ઈન્દ્રિયોના વિષયભૂત સ્પર્શ, રસ, ગ ધ, રૂપ અને શબ્દ ઉ રાગ કે દ્વેષનો ત્યાગ કરી, સમભાવ કેળવવામા ઉદ્યમશી રહેવુ

૧ વજ્રઋષભનારાચ સ ઘયણવાળો, ધીરજવાળો, સત્ત્વશાળી નવ પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુ સુધીનુ જ્ઞાન હોય, તેવો સાધુ ગુરુ મહારાજ આજ્ઞા મુજે આ પ્રતિમાઓ વહન કરી શકે

૬ પડિલેહણા પચ્ચીસ પ્રકારે–પચ્ચીસ બોલો બોલવા પૂર્વક વિધિ પૂર્વક સોળ[૨] દોષોથી રહિત પડિલેહણા કરવી ૨

૭ ગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારે —૧ મન, ૨ વચન અને ૩ કાયાની અશુભ પ્રવૃત્તિઓ રોકવી

અભિગ્રહ ચાર પ્રકારે —૧ દ્રવ્ય, ૨ ક્ષેત્ર, ૩ કાલ અને ૪ ભાવથી અભિગ્રહો ધારણ કરવા

૪+૫+૧૨+૧૨+૫+૨૫+૩+૪=૭૦ અથવા

---

૧ નર્તન વસ્ત્રને કે શરીરને નચાવવુ ૨ વલન વસ્ત્ર કે શરીર સીધુ ન રાખવુ ૩ અનુબંધ અખોડ પખોડા વધારે કરવા ૪ મોસલી કપડા જેમ તેમ ગમે તેમ ધમાધમ કરતા લેવા મૂકવા ૫ આરભટ ઝટપટ ઉતાવળથી પડિલેહણ કરવી ૬ સંમર્દ વસ્ત્રને પુરૂ ખોલ્યા સિવાય પડિલેહણ કરવી ૭ પ્રસ્ફોટન વસ્ત્રને ઝાપટવા ૮ વિક્ષેપ વસ્ત્ર એકબાજુ ફેંકતા જવુ અથવા કપડાના છેડા અધ્ધર કરવા ૯ વેદિકા ક બે ઢીંચણ ઉપર બે હાથ રાખવા ખ બે ઢીંચણ નીચે બે હાથ રાખવા ગ બે હાથ વચ્ચે બે ઢીંચણ રાખવા ઘ બે હાથ વચ્ચે એક ઢીંચણ રાખવો આ રીતે પડિલેહણ કરવાથી વેદિકા દોષ લાગે છે બે ઢીંચણ વચ્ચે બે હાથ રાખીને પડિલેહણ કરવુ જોઈએ ૧૦ પ્રશિથિલ કપડુ ઢીલુ પકડવુ ૧૧ પ્રલંબ કપડુ લટકતુ રાખવુ ૧૨ લોલ કપડુ જમીનને લગાડવુ ૧૩ એકામર્શ એકબાજુથી પકડી હલાવીને નીચે મૂકી દેવુ ૧૪ અનેકરૂપ ધૂનન અનેક કપડા ભેગા કરી ખંખેરવા ૧૫ શંકિતગણના અખોડા પખોડા ભૂલી જવા ૧૬ વિતથકરણ પડિલેહણ કરતાં પરસ્પર વાતો કરવી વિકથા કરવી, વાચના આપવી પચ્ચક્ખાણ આપવુ વગેરે

૪૨+૫+૧૨+૧+૫+૧+૩+૧=૭૦, આ પ્રમાણે સિત્તેર ભેદો કરણ, સિત્તરીના છે, કરણસિત્તરી તે સાધુસાધ્વીના ઉત્તર ગુણ ૩૫ છે

હંમેશાં જે કરવાનું-પાળવાનું હોય-મહાવ્રતો વગેરે ચરણ કહેવાય છે પ્રયોજન પડે એટલે જરૂર પડે ગોચરી વગેરે કરવાનું-કરણ કહેવાય છે વ્રતો કાયમજિંદગી પર્યંતના હોય છે, ગોચરી વગેરે જરૂર પડે હોય છે, આ રીતે ૭૦+૭૦=૧૪૦માં વિતથ આચરવાથી અતિચાર લાગે છે, માટે ૧૪૦માથી કોઈપણ દોષ ન લાગે તે માટે સાવધ રહેવું

અહીંયાં શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીજીએ કહ્યું કે 'ચરણકરણાનુયોગમાંથી હું ઓઘનિર્યુક્તિ કહીશ' આથી ચરણકરણાનુયોગ સિવાય બીજા અનુયોગો પણ હોવા જોઈએ તે બીજા અનુયોગો ત્રણ આ પ્રમાણે છે અને તે ચારિત્રની રક્ષા માટે છે

૧ ચરણકરણાનુયોગ સાધુના આચારરૂપ આચારાંગ વગેરે

૨ ધર્મકથાનુયોગ—કથાનક સ્વરૂપ જ્ઞાતાજી-ઉત્તરાધ્યયન વગેરે

૩ ગણિતાનુયોગ—સૂર્ય-ચન્દ્રની ગતિ વગેરે ગણિતસ્વરૂપ સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ વગેરે

૪ દ્રવ્યાનુયોગ—જીવ અજીવાદિ પદાર્થ વિચારણા સ્વરૂપ દૃષ્ટિવાદ, સમ્મતિતર્ક વગેરે

આ ચારે અનુયોગો એક એકથી ચઢીયાતા છે

— દૃષ્ટાંત —

એક રાજાના પ્રદેશમાં ચાર ખાણો હતી એક રત્નની, બીજી સોનાની, ત્રીજી ચાંદીની, ચોથી લોઢાની આ ચારે

ખાણો ચારે પુત્રને એક એક વહેંચી આપી આથી જેના ભાગમા લોઢાની ખાણ આવી તેને ચિંતા થઈ કે 'મારા ભાઇઓ કિંમતી ખાણો મળી, જ્યારે મને તો કિંમત વિનાની નકામી ખાણ મળી' આ વિચારથી તે બહુ દુખી થવા લાગ્યો કુમારને દુખી થતો જોઈને સુબુદ્ધિ નામના પ્રધાને તેને સમજાવ્યો કે 'તુ દુખી શા માટે થાય છે? ચારે ખાણોમા કિંમતીમા કિંમતી ખાણ તને મળી છે કેમકે બીજી ત્રણે ખાણો લોઢા ઉપર આધાર રાખે છે, લોઢા સિવાય તે રત્નો, સોનું કે રૂપુ કાઢી શકાતુ નથી માટે હાલ તુ રાહ જો જ્યારે તે બધા તારી પાસે લોઢુ માગવા આવે ત્યારે તું રત્નો વગેરેના બદલામા લોઢુ આપજે જેથી સૌથી ધનવાન બની શકીશ'

આ રીતે જો ચરણકરણાનુયોગ હોય, તો જ બીજા ત્રણે અનુયોગો છે, ચરણકરણાનુયોગમા અલ્પ અક્ષરો હોવા છતા અર્થથી મહાન્ વિસ્તૃત છે તે પહેલા ભગમા છે, તેનુ દષ્ટાંત ઓઘનિર્યુક્તિ છે

ધર્મકથાનુયોગમા ઘણા અક્ષરો અને અર્થ થોડો તે બીજા ભગમા છે જેમ જ્ઞાતાધર્માદિ

દ્રવ્યાનુયોગમા ઘણા અક્ષરો અને ઘણો અર્થ છે, તે ત્રીજા ભગમા છે જેમ દષ્ટિવાદ

ગણિતાનુયોગમા થોડા અક્ષરો અને થોડો અર્થ છે, તે ચોથા ભગ છે જેમ લૌકિક વગેરે

સાધુસાધ્વીઓના અનુગ્રહ માટે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજીએ આ ઓઘનિર્યુક્તિની રચના કરેલી છે તેના મુખ્ય સાત દ્વારો પાડવામા આવ્યા છે

पडिलेहण च पिंड, उवहिपमाण अणाययणवज्जं ।
पडिसेवणमालोअण, जह य विसोही सुविहियाणं ॥

૧ પ્રતિલેખના દ્વાર—પડિલેહણા કેમ કરવી તેનુ નિરૂપણ

૨ પિંડદ્વાર—ભિક્ષા-ગોચરીની શુદ્ધિ કેમ કરવી તેનુ નિરૂપણ

૩ ઉપધિપ્રમાણ દ્વાર—સખ્યા અને માપથી કેટલી અને કેટલા પ્રમાણવાળી વસ્તુ રાખવી તેનુ નિરૂપણ

૪ અનાયતનવર્જન દ્વાર—કેવી વસતિમા ન રહેવુ તેનું નિરૂપણ

૫ પ્રતિસેવના દ્વાર—સયમની સાધનામા પ્રમાદાદિ દોષો થાય તેનુ નિરૂપણ

૬ આલોચના દ્વાર—થયેલા દોષોનું પ્રાયશ્ચિત્ત લેવુ તેનુ નિરૂપણ

૭ વિશુદ્ધિ દ્વાર—પ્રાયશ્ચિત્ત કરી દોષોની શુધ્ધિ કરવી તેનુ નિરૂપણ,

આ સાતેનો ક્રમ નીચેના હેતુપૂર્વક છે

સવ ક્રિયા પ્રતિલેખનાપૂર્વક કરવી જોઇએ માટે સૂત્રમા બતાવેલ વિધિપૂર્વક ક્ષેત્રાદિને જોવુ, તે માટે સૌથી પ્રથમ

પ્રતિલેખના દ્વાર, પ્રતિલેખના કરતા શરીરને ભાડુ આપવુ પડે એટલે બીજુ પિંડ દ્વાર, પિંડ-આહાર ગ્રહણ કરવા માટે પાત્ર આદિ જોઈએ માટે ત્રીજુ ઉપધિદ્વાર આહાર લાવ્યા પછી વાપરવા માટે સ્થાનની જરૂર પડે એટલે કોઈ પણ પ્રકારના વ્યાઘાત વિનાની-પશુ પડકાદિથી રહિત વસતિ જોઈએ માટે ચોથુ અનાયતનવર્જનદ્વાર, આ બધુ ગ્રહણ કરતા અવિધિ વગેરે થઇ હોય તે તપાસવારૂપ પાચમુ પ્રતિસેવનાદ્વાર, તેમા જે જે દોષો લાગ્યા હોય તેની આલોચના કરવી, એટલે ગુરુ પાસે તેનુ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવુ, તે છઠ્ઠું આલોચના દ્વાર, અને આલોચના આપી હોય તે પ્રમાણે તપશ્ચર્યાદિ કરી પાપની-દોષોની શુધ્ધિ કરવી તે સાતમુ વિશુદ્ધિદ્વાર

પહેલું પ્રતિલેખનાદ્વાર

પ્રતિલેખનના એકાર્થિક[1] નામો ૧ આભોગ, ૨ માર્ગણા, ૩ ગવેષણા, ૪ ઇહા, ૫ અપોહ, ૬ પ્રતિલેખના, ૭ પ્રેક્ષણા, ૮ નિરક્ષણા, ૯ આલોકના, ૧૦ પ્રલોકના

પ્રતિલેખના શબ્દથી ૧ **પ્રતિલેખક** = પડિલેહણ કરનાર સાધુ ૨ **પ્રતિલેખના** (આગળ કહેવામા આવશે તે) એ પ્રકારની અને ૩ **પ્રતિલેખિતવ્ય** = પડિલેહણ કરવાની વસ્તુએ આ ત્રણ વસ્તુ સમજવાની છે જેમ ઘડો કહેવાથી તેનો કર્તા કુભાર અને તેનુ સાધન માટી વગેરે તથા તે બનાવવાની ક્રિયાનો સબધ પણ આવી જાય છે

કર્તા, કર્મ અને ક્રિયા આ ત્રણમાથી કોઇ એકનો નિર્દેશ જ્યા કરવામા આવે ત્યા બાકીના બે ફલિતાર્થથી સમજાય છે

પ્રતિલેખક-(પડિલેહણ કરનાર સાધુ) એક હોય અથવા અનેક હોય, તે કારણિક હોય અથવા નિષ્કારણિક હોય, વળી તે સાધર્મિક હોય કે વૈધર્મિક હોય

---

૧ કઇક કઇક અર્થભેદ હોવા છતા અત્રમા સખ્યાપણુ નથુ હોવાથી એકાર્થિક કહેવાય છે

અશિવાદિ કારણે એકલા થાય તે કારણિક
ધમચક્ર સ્તુપ, યાત્રાદિ જોવાના કારણે એકલા થાય તે નિષ્કારણિક
એકલા હોય તે એક
એકથી વધારે હોય તે અનેક.
સમાન આચાર-વ્યવહારવાળા તે સાધર્મિક
જુદા આચાર- વ્યવહારવાળા તે વૈધર્મિક

નીચેના કારણોએ એકલા થાય તે કારણિક કહેવાય

૧ અશિવ ૨ દુષ્કાળ ૩ રાજ્યભય ૪ ક્ષોભ-ત્રાસ ૫ અનશન ૬ માર્ગભૂલેલો. ૭ બિમારી ૮ અતિશય ૯ દેવતા ૧૦ આચાર્ય	૧ અશિવ– દેવતા આદિના ઉપદ્રવ થવાથી બાર વર્ષ અગાઉ ખબર પડે કે આ પ્રદેશમા દુષ્કાળ આદિ થવાનો છે, તો સાધુઓ તે વખતે ત્યાથી વિહાર કરી, સૂત્રપોરિસી અર્થ પોરિસી કરતા કરતા બીજા સુકાળ પ્રદેશમા જાય દુકાળ વગેરે પડવાનુ નીચેના કારણે ખબર પડે

૧ અવધિજ્ઞાનના પ્રભાવે ૨ તપસ્વીના પ્રભાવે, કોઈ દેવતા આવીને કહી જાય ૩ આચાર્ય નિમિત્ત જાણતા હોય તો તે કહે, અર્થાત્ શિષ્યને વાચના આપતા હોય તે વખતે જણાવે, અથવા કોઈ નૈમિત્તકના કહેવાથી ખબર પડે

બાર વર્ષ અગાઉ ખબર પડે તો બાર વર્ષ અગાઉ વિહાર કરી જાય, તે ક્ષેત્ર છોડી દે કદાચ બાર વર્ષ

પહેલા ખબર ન પડી પણ અગિયાર વર્ષ પહેલા ખબર પડે તો ત્યારે, યાવત્ દશ-નવ-આઠ-સાત-છ-પાચ-ચાર ત્રણ-બે એક વર્ષ અગાઉ ખબર પડે તો તે વખતે પણ તે ક્ષેત્રમાથી વિહાર કરી જાય છેવટે આરિવાદિ થયા પછી ખબર પડે તો તે વખતે વિહાર કરી, બીજા સારા ક્ષેત્રમા જાય રસ્તામા જતા સૂત્રપોરિસી અર્થપોરિસી કરવાનુ ચૂકે નહિ

ઉપદ્રવ કરનાર દેવતાદિ ચાર પ્રકારના હોય છે

૧ સાધુઓને ઉપદ્રવ ન કરે, પણ ગૃહસ્થને ઉપદ્રવ કરે

૨ ગૃહસ્થોને ઉપદ્રવ ન કરે, પણ સાધુઓને ઉપદ્રવ કરે

૩ સાધુઓને ઉપદ્રવ ન કરે તેમ ગૃહસ્થને પણ ઉપદ્રવ ન કરે

૪ ગૃહસ્થોને ઉપદ્રવ કરે તેમ સાધુઓને પણ ઉપદ્રવ કરે

ત્રીજા ભાગામા રહેવુ જ્યારે બાકીના ત્રણ ભાગામા અવશ્ય નીકળી જવુ જો કે પહેલા ભાગામા સાધુઓને ઉપદ્રવ કરનાર નથી, પરતુ ગૃહસ્થને ઉપદ્રવ કરતા દેવતા કદાચ સાધુઓને પણ ઉપદ્રવ કરનાર થઈ જાય, માટે પહેલા ભાગામા પણ નીકળી જાય

ગામમા ઉપદ્રવ થઈ ગયા પછી નીકળવાનુ થાય તો તે ઉપદ્રવ કરનાર દેવતા આખા ગચ્છને ઉપદ્રવ કરે તેમ હોય તો અધાં અધાં સાધુ થઈ જાય અર્થાત્ અધાં અધાં થઈને વિહાર કરે, અધાં અધાં થવા છતા ઉપદ્રવ કરે તો

તો તેથી ઓછા ઓછા થઈને વિહાર કરે, યાવત છેવટે એક એક થઈને વિહાર કરે.

વિહાર કરતા જેવા પ્રકારનો ઉપદ્રવ કરનાર દેવતા હોય, તે પ્રમાણે સંકેત કરીને બધા વિહાર કરે અને જ્યા ભેગા થાય ત્યા જે ગીતાર્થ હોય (નાનો હોય કે મોટો હોય) તેમની પાસે આલોચના કરી લે[1]

હવે જો **સૌમ્યમુખી**[2] દેવતા હોય તો તે તેજ ક્ષેત્રમા ઉપદ્રવ કરે, માટે બીજા ક્ષેત્રમા જવુ **કાલમુખી**[3] દેવતા હોય તો તે ચારે દિશાના બીજા ક્ષેત્રમા પણ ઉપદ્રવ કરે, માટે ત્રીજા ક્ષેત્રમા જવુ **રક્તાક્ષી**[4] દેવતા હોય તો ચારે દિશાના ત્રીજા ક્ષેત્રમા પણ ઉપદ્રવ કરે માટે ત્રણ ક્ષેત્રને મૂકીને ચોથા ક્ષેત્રમા જવુ

---

૧ ઉપદ્રવ વિનાના અમુક ક્ષેત્રમા બધાએ ભેગા થવુ આ પ્રમાણે સંકેત કરી જાય. જુદા નીકળ્યા હોય રસ્તામા મધ્યમા જે કાંઈ દોષ લાગ્યા હોય, તે દોષોની આલોચના બીજા સાધુ ભેગા થાય તે વખતે પ્રથમ આલોચના કરે પછી આહાર પાણી કરવાની વિધિ છે હાલમાં તો પોતપોતાના આચાર્યાદિ પાસે કેટલાક પખવાડીએ, ચાર માસે કે બાર માસે ભેગી આલોચના લે છે

૨ એક જ ક્ષેત્રમા ઉપદ્રવ કરનાર દેવઆદિને 'સૌમ્યમુખી' સંજ્ઞા શાસ્ત્રમા આપવામાં આવી છે

૩ સાધુ રહ્યા હોય તે ક્ષેત્રમાં અને ચારે બાજુ આવતા પહેલા પહેલા ક્ષેત્રમાં પણ ઉપદ્રવ કરનાર દેવતાને 'કાલમુખી' સંજ્ઞા આપવામા આવી છે

૪ રહ્યા હોય તે ક્ષેત્રમા તથા ચારે બાજુ આવેલા ત્રણ ત્રણ ક્ષેત્રમાં પણ ઉપદ્રવ કરનાર દેવતાને 'રક્તાક્ષી' સંજ્ઞા આપવામા આવી છે

જો નીકળતા પહેલા કોઈ સાધુને મિથ્યાદષ્ટિ દેવતાએ ઉપદ્રવ કરેલો હોય તો તે સાધુને પૃછીને, શકય હોય તો બીજા કોઇ કારણસર રોકાયેલા સાધુને ભલામણ કરીને બીજા સાધુઓ ઉપદ્રવથી ન ઘેરાય તેટલા માટે વિહાર કરી જાય (વિશેષ જાણવાની ઈચ્છાવાળાએ મૂલ ગ્રથમા જોવુ)

ઉપદ્રવનાળાની સારવાર કેવી રીતે કરવી?

હવે કોઇ કારણસર (કોઈ ગ્લાન હોય, ચાલી શકવાની શક્તિ ન હોય તેથી) તેની સારવારના કારણે નીકળી શકાય એમ ન હોય એટલે સારવાર માટે રોકાવુ પડે તો, સારવાર માટે રોકાયેલા સાધુએ

૧ વિગઈઓ ન વાપરવી

૨ મીઠુ ન વાપરવુ

૩ દશીવાળુ વસ્ત્ર ન વાપરવુ

૪ લોઢાને સ્પર્શ ન કરવો

૫ જે ઘરોમા દેવતાનો ઉપદ્રવ હોય તે ઘરોમા ગોચરીએ ન જવુ

૬ બધા જ ઘરોમા દેવતાનો ઉપદ્રવ હોય તો, આહાર ગ્રહણ કરતા ગૃહસ્થ સામી એક નજર ન કરવી એટલે આહાર આપનારની સામી દષ્ટિ મેળવવી નહિ, કેમકે એક દષ્ટિ થવાથી તેનો ઉપદ્રવ સાધુમા સક્રમવાનો સભવ છે

જે સાધુને દેવતાઆદિનો ઉપદ્રવ હોય, તે સાધુને બીજા ઓરડામા રાખવો બીજો ઓરડો ન હોય તો વચમા પડદો કરવો અદર જવા આવવાનો રસ્તો જુદો

રાખવો, એટલે જે બાજુથી જાય તેનાથી બીજી બાજુથી મડાન આવે

આહારાદિ નવ પગ પનાએ આપે એટલે અન આપે બીજો નડપ કર અને ત્રીજો ઉપદ્રવવાળા સાધુને અના રકી વાપરવા આપે આહાર આપ્યા પછી તેના દેખતા માટી થી હાથ ધોઈ નાખે કેમકે અનાદર થવાથી ઉપદ્રવ કરનાર દેવતાદિ જતી રહ્યો જાય સાધુને ઉચા નીચા કરવા પડે, ફેરવવો પડે તો વચમા કપડુ નાખીને નાવાર ક

એવા કરનાર સાધુ — ૧ બીકણ હોવા ન જોઈએ તેમજ (મીઠુ વિગઈ, દશીવાળુ વસ્ત્ર વાપરે નહિ તથા લોહાને અડ નહિ)

૨ તપશ્ચર્યામા વધારો કરે એટલે નવકારશી કરતો હોય તો પોરિસી કરે પોરિસી કરતો હોય તો સાઢપોરિસી કરે, સાઢપોરિસી કરતો હોય તો એકાસણુ કરે એમ જે તપ કરતો હોય તમા વૃદ્ધિ કરે એટલે અધિક તપ કરે

મૃત્યુ પછી — ઉપદ્રવવાળો સાધુ કદાચ કાળ કરી જાય તો, તેની ઉપધિ પાતરા વગેરે પરઠવી દેવા તેની કોઈ પણ વસ્તુ બીજા કોઈએ વાપરવી નહિ કેમકે જો તે સાધુની ઉપધિ પાતરા આદિ કોઈ પણ વસ્તુ બીજા સાધુ વાપરે, તો કદાચ તે દેવતાદિ તેને પણ ઉપદ્રવ કરે

સેવા કરતા તે ક્ષેત્ર મૂકી દેવાનો અવસર આવે (સારો થાય એમ ન હોય અથવા બીજા કોઈ કારણસર) તો, તે ઉપદ્રવવાળા સાધુને ગામમા સેવા માટે નાકાયેના બીજા સાધુને સોંપે તેની પાસે મૂકે સાધુ ન હોય તો

પાસત્થાદિ પાસે મૂકે, તે ન હોય તો ચૈત્યવાસી પાસે મૂકે, તે ન હોય તો શય્યાતરને સોંપે, તે પણ ન હોય તો છેવટે કોઇ યોગ્ય ઉપાય પૂર્વક પોતે નીકળી જાય

૨ દુકાળ — બાર વરસ પહેલા ખબર પડે, તો ત્યારે નીકળી જાય, યાવત્ દુકાળ પડે ત્યારે નીકળી જાય જતા આખા ગચ્છનુ પુરૂ થાય એમ હોય તો બધા સાથે નીકળે, બધાનુ પુરૂ થાય એમ ન હોય તો અર્ધો અર્ધો થાય અર્ધાનુ પણ પુરૂ થાય એમ ન હોય તો ત્રણ વિભાગમા થઇને જાય, યાવત્ બબ્બેનુ પણ પુરૂ થાય એમ ન હોય, તો છેવટે એક એક થઇને વિહાર કરે અને સયમનો નિર્વાહ કરે

ગાયોને ચારો એક ઠેકાણે પુરો થાય એમ ન હોય તો ગોવાળીઓ ગાયોને થોડી થોડી કરી જુદે જુદે ઠેકાણે ચરાવે છે તેમ આચાર્ય પણ સાધુઓને નિર્વાહ થાય એમ ન હોય તો યાવત્ એક એક સાધુને વિહાર કરાવે આમા જ્ઞાન સાધુને એકલો મૂકી ન દે, પણ સાથે લઈ લે

૩ રાજભય રાજા તરફથી ભય ચારે પ્રકારે થાય

૧ વસતિ ન આપે (રાજ્યમાથી કાઢી મૂકે)
૨ આહાર પાણી ન આપે
૩ વસ્ત્ર-પાત્રાદિ છીનવી લે
૪ મારી નાખે

વસ્ત્ર-પાત્રાદિ લઇ લે, ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ કરે કે મારી નાખવાનો સભવ લાગે તો તે રાજ્યમાથી નીકળી જાય બીજા નિરૂપદ્રવ-સારા ક્ષેત્રમા જાય

પ્રશ્ન—શા કારણથી રાજાનો ભય આવે ? કેમકે સાધુઓ તો—

" यस्य हस्तौ च पादौ च, जिह्वाग्र च सुयन्त्रितम् ।
इन्द्रियाणि च गुप्तानि, तस्य राजा करोति किम् ॥"

સાધુઓના તો હાથ, પગ અને જીભ કાબુમા હોય છે, તેમજ ઇંદ્રિયો પણ સ્વાધીન હોય છે, તો પછી તેમને રાજા શુ કરે ?

ઉત્તર—આચાર્ય મહારાજ જવાબ આપે છે કે—
૧ તમારી વાત સાચી છે પણ કોઇ વખતે કોઇએ સાધુનો વેષ લઇને રાજકુલમા પેસી કોઈનુ ખૂન કર્યુ હોય, તેથી કોપાયમાન થયેલો રાજા બધા સાધુઓને બોલાવીને મારી નાખે અથવા બીજાની પાસે મારી નંખાવે

૨ અથવા કોઈ રાજા, સાધુઓનુ દર્શન અપમંગલ માનતો હોય

૩ અથવા કોઇએ રાજાને ચઢાવ્યો હોય કે 'આ સાધુ તમારૂ ખરાબ કરવાની પેરવી કરી રહ્યા છે'

૪ રાજાનો નિષેધ હોવા છતા કોઈને દીક્ષા આપી હોય, આથી રાજા કોપાયમાન થાય અને તેથી સાધુને હેરાન કરે

૫ કોઇ સાધુ વેષધારીએ અંતપુરમા પેસી અકૃત્ય સેવ્યુ હોય

૬ કોઇ વાદી સાધુએ અભિમાની રાજાનો પરાભવ કર્યો હોય રાજા આ કારણોથી કોપાયમાન થઈ વસ્ત્ર-પાત્ર છીનવી લે, ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ કરે કે મારી નાખે તેમ હોય

તો સાધુઓ વિહાર કરી જાય અગ્નિનો નાશ કે જીવિતનો નાશ થવાના કારણે એકાકી થાય

૪-ક્ષુભિત—ક્ષુભિત એટલે ભય પામવો-ત્રાસ પામવો જેમકે- ઉજ્જયની નજીકમા ઘણા ચોર લોકો ગામમા આવી આવીને ઘણા મનુષ્ય આદિનુ હરણ કરી જતા હતા એક વખતે કેટલાક માણસો કોઇ ઝાડ નીચે બેઠેલા હતા, ત્યારે કોઇ માણસે કહ્યુ કે **'माला पतिता'** (રેટની માળા કુવામા પડી ગઇ) બેઠેલા માણસો સમજ્યા કે **'मालवा पतिता'** (માલવા દેશના ચોરો આવ્યા) આથી ભય ત્રાસથી ત્યા બેઠેલા માણસોએ નાશભાગ કરી મૂકી આવી રીતે કાઇ અકસ્માતથી કોઇ સાધુને ક્ષોભ થવાથી એકલો થઇ જાય

૫-અનશન — કોઇ સાધુને અનશન સ્વીકારવુ છે, પણ આચાર્ય પાસે નિર્યામણા કરાવી શકે એવો સાધુ નથી, બીજા સ્થાને નિર્યામણા કરાવી શકે એવા સાધુ છે એટલે અનશન સ્વીકારવાની ઇચ્છાવાળો સાધુ બીજા સ્થાને જાય ત્યારે રસ્તામા એકલા થવુ પડે

અથવા કોઈ સાધુએ અનશન સ્વીકારેલુ છે તે સાધુ પાસે જેવુ અપૂર્વ શ્રુત-જ્ઞાન છે, તેવુ બીજા પાસે નથી, અથવા શકાવાળુ છે તેથી જ્ઞાન-સૂત્ર-અર્થ, અથવા સૂત્ર અર્થ, ઉભય સ્વીકારવા માટે સઘાટકના અભાવે એકલો જાય

અથવા અનશન સ્વીકારેલા સાધુની સેવા કરવા માટે સઘાટકના અભાવે એકલો જાય

૬-સ્ફિટિત - ૧ માર્ગે જઈ રહ્યા છે, ત્યા રસ્તામા

બે રસ્તા આવે, ત્યા ભૂલથી બીજા રસ્તે ચડી જાય તેથી એકલા થઈ જાય

૨ ધીમે ધીમે ચાલવાના યોગે પાછળ પડી જાય

૩ વચમા ડુગર આદિનો કઠણ ચઢાવ આવે, ત્યા બીજા શક્તિવાળા સાધુ તે રસ્તે ચઢીને આગળ જાય, જ્યારે ગ્લાન, બાળ કે વૃદ્ધઆદિ સાધુ તે ડુગરઆદિ ઉપર ચઢી શકે એમ ન હોય, તેથી તે ડુગર ફરીને જાય જ્યા સુધી ગચ્છને ભેગા ન થાય ત્યા સુધી એકાકી થાય

૭ ગ્લાન — ૧ બીમાર સાધુ માટે ઔષધ આદિ લાવવા માટે બીજ કોઈ ન હોય તેથી એકલા જવુ પડે

૨ અથવા બીજ કોઈ સ્થળે સાધુ બીમાર હોય, તેની સેવા કરનાર કોઈ નથી તો તેની સેવા કરવા માટે એકલા જવુ પડે

૮ અતિશય — કોઈ અતિશય સપન્ન આત્મા જ્ઞાનથી જાણે, અથવા એને ખબર પડે કે 'નવ દીક્ષિત-સાધુના સગાવહાલા તેને પાછો લઈ જવા માટે આવે છે' આવા કારણે સઘાડકના અભાવે સાધુને એકલા વિહાર કરાવે જો સાધુને એકલો વિહાર ન કરાવે તો તેના સબધીઓ આવી ઝડપથી તેને ઘેર લઈ જાય-ઉપાડી જાય, માટે તેના રક્ષણ માટે એકલો વિહાર કરાવે

૯ દેવતા — દેવતાના કહેવાથી એકલા થવુ પડે

દૃષ્ટાત

કલિંગ દેશમા કચનપુર નામનુ નગર છે, ત્યા

બે રસ્તા આવે, ત્યા ભૂલથી બીજા રસ્તે ચડી જાય તેથી એકલા થઈ જાય

૨ ધીમે ધીમે ચાલવાના યોગે પાછળ પડી જાય

૩ વચમા ડુગર આદિનો કઠણ ચઢાવ આવે, ત્યા બીજા શક્તિવાળા સાધુ તે રસ્તે ચડીને આગળ જાય, જ્યારે ગ્લાન, બાળ કે વૃદ્ધઆદિ સાધુ તે ડુગરઆદિ ઉપર ચઢી શકે એમ ન હોય, તેથી તે ડુગર ફરીને જાય જ્યા સુધી ગચ્છને ભેગા ન થાય ત્યા સુધી એકાકી થાય

૭ ગ્લાન – ૧ બીમાર સાધુ માટે ઔષધ આદિ લાવવા માટે બીજા કોઈ ન હોય તેથી એકલા જવુ પડે

૨ અથવા બીજા કોઈ સ્થળે સાધુ બીમાર હોય, તેની સેવા કરનાર કોઈ નથી તો તેની સેવા કરવા માટે એકલા જવુ પડે

૮ અતિશય – કોઈ અતિશય ઉત્પન્ન આત્મા જ્ઞાનથી જાણે અથવા એને ખબર પડે કે 'નવ દીક્ષિત–સાધુના સગાવહાલા તેને પાછો લઈ જવા માટે આવે છે' આવા કારણે સધારકના અભાવે સાધુને એકલા વિહાર કરાવે જો સાધુને એકલો વિહાર ન કરાવે તો તેના સબધીઓ આવી પહોચતા તેને ઘેર લઈ જાય–ઉપાડી જાય, માટે તેના રક્ષણ માટે એકલો વિહાર કરાવે

૯ દેવતા – દેવતાના કહેવાથી એકલા થવુ પડે

દૃષ્ટાત

કલિંગ દેશમા કચનપુર નામનુ નગર છે ત્યા

ઘણા જ્ઞાની આચાર્ય ભગવત રહેલા હતા એક વખત આચાર્ય ભગવત શિષ્યોને પાઠ આપીને ગામ બહાર સ્થંડિલ ભૂમિ જતા હતા, ત્યા રસ્તામા એક આડ નીચે કોઈ સ્ત્રી રુદન કરી રહી હતી, તે આચાર્યના જોવામા આવી બીજે દિવસે પણ આચાર્યે તે સ્ત્રીને રુદન કરતી જોઇ, આથી આચાર્ય ભગવતને [illegible] શા માટે રુદન કરે છે?' 'પાછા વળતા તે સ્ત્રીને પૂછી જોઉં' વળતા આચાર્યે તે સ્ત્રીને પૂછયુ કે 'હે ધર્મશીલ! તુ શા માટે રુદન કરે છે'

તે સ્ત્રીએ કહ્યુ કે મારે થોડુ રડવાથી શુ?

આચાર્યે પૂછ્યુ કે 'કેમ શા માટે રુદન કરવુ પડે છે?'

તે સ્ત્રીએ કહ્યુ કે 'હુ આ નગરી દેવતા છુ, આ નગરી જલપ્રલયથી ડૂબી જવાની છે, વળી તમે જે અહીયા સ્વાધ્યાય ભૂમિમા સ્વાધ્યાય કરો છો તેનો વ્યાઘાત થશે એટલે તમો અહીથી બીજે ચાલ્યા જશો, તેથી હુ રુદન કરૂ છુ

આચાર્યે પૂછ્યુ કે 'નગરીમા જલપ્રલય થશે તેની શી ખાત્રી?'

દેવતાએ કહ્યુ કે 'આવતી કાલે તમારા [illegible]ના સાધુને પારણામા દૂધ મળશે તે દૂધ પાતરામા પડતા રુધિર થઈ જશે જો એમ થાય તો જાણજો કે જલપ્રલય થશે તે દૂધ (રુધિર થઈ ગયેલુ) બીજા સાધુઓને પાતરામા થોડુ થોડુ આપજો અને તે પાતરા સાથે વિહાર કરાવજો

જે ક્ષેત્રમા તે દૂધ સ્વાભાવિક થાય ત્યા જલપ્રવર નહિ થાય

બીજે દિવસે દેવતાના કહ્યા મુજબ નાના સાધને પારણામા દૂધ મળ્યુ, તે રુધિર જેવુ થઇ ગયુ એટલે આચાર્યે તે દૂધ સાધુઓને પાતરામા થોડુ થોડુ આપીને વિહાર કરાવ્યો જે ક્ષેત્રમા તે દૂધ સ્વાભાવિક થયુ ત્યા ... ...

૧૦ આચાર્ય કોઇ કારણસર આગાય સાધુને એકતા મોકને તેથી એકતા થયુ પડે કોઇ કાર્ય પ્રસ । આવે ત્યારે આચાર્ય ભગવત બધા સાધુઓને ભેગા કરી પૂછે કે 'અમુક કાર્ય છે તો તે માટે કોણ જશે' ત્યારે બધા સાધુ કહે કે 'હુ જઇશ હુ જઇશ' આચાર્ય તે સાભળી વૈયાવચ્ચ કરનાર યોગવહન કરનાર જ્ઞાન, બાળ વગેરેના કારણો જણાવી તે કામ કરવા માટે સમર્થ સાધુને આજ્ઞા આપે તે સાધુ કહે કે માગ ઉપર આપે મ્હાન અનુગ્રહ કર્યો'

હવે તે સાધુને સવારમા વહેલુ જવાનુ હોય તો સૂત્રપોરિસી (સ્વાધ્યાય) કરીને અથવા સ્વાધ્યાય કર્યા સિવાય સૂઇ જાય સુની વખતે પણ આચાર્ય ભગવતને કહેતો જાય કે 'ભગવન ! આપે કહેલા કામ માટે સવારે હુ જઇશ' જો આ પ્રમાણે ન કહે તો દોષ થાય કેમકે પૂછવાથી લાભ છે

૧ કદાચ આચાર્યને સ્મરણ થઈ આવે કે 'મારે અમુક કાર્ય કહેવાનુ હતુ અને કહ્યુ બીજુ'

૨ કોઇ સાધુ કે શ્રાવક દ્વારા જાણવામા આવ્યુ હોય કે 'જે કામ માટે સાધુને મોકલે છે, તે આચાર્ય ત્યા નથી અથવા ત્યાથી નીકળી ગયા છે

---

૧ અભિગ્રહવાળા સાધુ (એટલે આચાર્ય ભગવતના કાર્ય પ્રસગે જવાના અભિગ્રહ વાળો) ન હોય ત્યારે

૩ સંઘાટક સાધુ આચાર્યને કહી જાય કે 'આપે અમુક સાધુને જવા માટે આજ્ઞા કરી, પણ તે સાધુ ગચ્છમાથી નીકળી જવાની ઈચ્છાવાળો છે'

સાધુ પૂછવા આવે ત્યારે આચાર્ય ભગવંત તે સાધુને કહે કે 'જવાની જરૂર નથી,' અથવા તો જે કામ માટે ભલામન કરવાની હોય, તે કરે અને કહે કે 'મારૂ જજે'

સવારમા જવાવાળો સાધુ આચાર્ય પાસે આવે જો આચાર્ય ભગવંત ઉંઘતા હોય તો ગીતાર્થ સાધુ આચાર્યને જગાડે અથવા પગે સંઘટ્ટના કરે એટલે આચાર્ય જાગે સાધુ વંદના કરીને કહે કે 'આપે જે કામ બતાવ્યુ હતુ, તે કાર્ય માટે હુ જઉ છુ'

આચાર્ય ભગંત જાગેલા હોય અને ધ્યાનાદિમા હોય તો જનાર સાધુ ત્યા ઊભો રહે, કેમકે ધ્યાનાદિમા કોઇ કાર્ય સિદ્ધ થવાનુ હોય તો તે અટકી જાય માટે ધ્યાનાદિથી નિવૃત્ત થાય એટલે ધ્યાન પુરૂ કરે ત્યારે વંદના કરીને કહે કે 'હુ કાર્ય કરવા માટે જઉ છુ'

જનાર સાધુ, રત્નાધિક–દીક્ષામા મોટા હોય તે બધા સાધુઓને વંદના કરે, નાના સાધુ હોય તે જનાર સાધુને વંદના કરે

આ રીતે એકાકી થનાર સાધુ વિહારમા શી વિધિ સાચવે?

(૧) વિહારવિધિ

ઘણુ લાબુ જવાનુ હોય તો વહેલો વિહાર કરે નીકળતી વખતે ઘણુ અંધારું હોય કે કૂતરા કે શિકારી

જનાવરનો ભય હોય તો, બીજો સાધુ તેની સાથે અજવાળુ થાય ત્યાં સુધી સાથે જાય

જના સાધુને ઠલ્લા માત્રાની શંકા હોય તો ગામની નજીક શંકા ટાળીને આગળ વિહાર કરે (કેમકે ગામની નજીકમાં ગાયો વગેરે ચરતી–રહેતી હોવાથી તે જગ્યા સ્થંડિલ માટે શુધ્ધ હોય) બીજો સાધુ પાછો વસતિના જાય

વહેલા જવામાં ચોર આદિનો ભય હોય તો અજવાળુ થયા બાદ વિહાર કરે

જનાર સાધુને વાપરીને જવાની ઇચ્છા હોય તો, ગીતાર્થ સાધુ વખતે કે સ્થાપનાકુલમાંથી યોગ્ય વસ્તુ લાવી આપે તે સાધુને વસતિમાં વાપરવું હોય તો વસતિમાં વાપરી લે, વસતિમાં વાપરવું ન હોય તો વાપરવાની વસ્તુ સાથે લઈને વિહાર કરે અને બે કોસની અંદર તે આહાર વાપરી લે કેમકે બે કોસ (લગભગ ચાલના ૪॥ા૫ માઈલ) ઉપર આહાર પાણી લઈ જવામાં આવે તો તે આહાર પાણી ક્ષેત્રાતિક્રમ દોષવાળુ થઇ જાય છે માટે સાધુ-સાધ્વીઓએ આહાર કે પાણી બે કોસની અંદર વાપરી લેવું જોઈએ

ગામની હદ પુરી થતા રજોહરણથી પગ પૂંજે લે કેમકે જે પગ ન પૂંજે તો ગામની અચિત્ત રજ પગને ચોંટી હોય તે રજથી ગામ બહારની મિશ્ર-સચિત્ત પૃથ્વીની

* હાલમાં દંડાસનથી પગ પૂંજવાની વિધિ છે પણ પૂર્વકાળમાં રજોહરણ–ઓઘાથી પગ પૂંજવાની વિધિ હતી, તને અનુસારે આ વિધિ બનાવવામાં આવી

વિનાવા થાન માટે ત્યા ત્યા જુદી જુદી ભૂમિ આવે ત્યા ત્યા અવશ્ય પગ પૂજવા જોઈએ (હાલમા દડાસનથી પગ પૂજવામા આવે છે)

પગ પૂજવાના વખતે ત્યા કોઈ ગૃહસ્થ જોતો હોય તો પગ પૂજવામા ભજના રજોહરણથી ન પૂજે પણ નિષધાથી પૂજે અને તે નિષધા શરીરને ન અડે તેમ હાથમા લટકતું લઈ આગળ થોડે સુધી જાય, તે ગૃહસ્થ દેખતો બધ થાય એટલે તે નિષધા પાછુ બગલમા મૂકી દે

પગ પૂજવાને વખતે ત્યા રહેલા ગૃહસ્થો કોઈ ચલ, વ્યાક્ષિપ્ત કે અનુપયુક્ત હોય, તેમા—

ચલ એટલે ચાલતો હોય

વ્યાક્ષિપ્ત „ હળ વગેરે ચલાવતો હોય કે કોઈ બીજા કામમા ચિત્તવાળો હોય

અનુપયુક્ત એટલે સાધુ શુ કરે છે, તે તરફ ધ્યાન ન હોય

આ ત્રણ પ્રકારના ગૃહસ્થ હોય તો રજોહરણથી પગ પૂજે આ ત્રણમા આઠ ભાગા થાય છે તેમા કયા ભાગામા પગ પૂજે અને કયા ભાગામા પગ ન પૂજે? તે કહે છે

ભાગા	નામ	પ્રમાર્જના કરે કે ન કરે
૧	ચલ–વ્યાક્ષિપ્ત–અનુપયુક્ત	પ્રમાર્જના કરે
૨	„ „ ઉપયુક્ત	„ ન કરે
૩	„ અવ્યાક્ષિપ્ત અનુપયુક્ત	„ કરે
૪	„ „ ઉપયુક્ત	„ ન કરે

૫ સ્થિર – વ્યાક્ષિપ્ત અનુપયુક્ત , ક્રે
૬ ,, ,, ઉપયુક્ત ,, ન કરે
૭ ,, અવ્યાક્ષિપ્ત અનુપયુક્ત ,,
૮ ,, ,, ઉપયુક્ત ,, ન કરે

સ્થિર એટલે ઉભો હોય

અવ્યાક્ષિપ્ત એટલે કાઇ કામ કરતો ન હોય

ઉપયુક્ત એટલે સાધુ શુ કરે છે, તે તરફ ધ્યાન હોય

આ આઠ ભાગામા પહેલા ભાગામા અનન્ય પગની પ્રમાર્જના રજોહરણથી કર, બાકીના સાત ભાગામા ભજના, સાધુ તરફ જ્યા ઉપયોગ ન હોય ત્યા પૂજે, ઉપયોગ હોય ત્યા ન પૂજે

વિહાર કરતા રસ્તો પૂછવો પડે તો કેવી રીતે પૂછે ?

રસ્તો પૂછવામા ત્રણ ત્રિક થાય છે

બે જણને રસ્તો પૂછવો, જેથી ભૂલા ન પડાય

મુખ્ય રીતે બે તરૂણ શ્રાવકને રસ્તો પૂછવો, તે ન હોય તો બે તરૂણ અન્યધાર્મિકને ધર્મલાભ આપીને પ્રીતિપૂર્વક રસ્તો પૂછવો બાકીના આઠ ભાગામા પૂછવાથી દોષનો સભવ છે

૧–વૃદ્ધ વિસ્મૃત થઇ ગઇ હોય, તો રસ્તો બરાબર બતાવી ન શકે

૨–બાલ કેલીપ્રિય હોવાથી કદાચ ખોટા રસ્તે ચડાવી દે

૩-૪–સ્ત્રી અને નપુંસક મધ્યમ વયનાને પૂછવાથી કોઇને શકા થાય, કે 'સાધુ સ્ત્રીની સાથે શુ વાત કરે છે ? અથવા આ બેને કાઈ હોય છે?' ઈત્યાદિ

૫-૬-૭-૮ વૃદ્ધનપુ. બાળ નપુંસક, વૃદ્ધા સ્ત્રી, બાલિકા આ ચારે માગથી અજાણ હોય અથવા ખબર ન હોય

નજીકમા રહેલાની પાસે જઇને રસ્તો પૂછે જો તે માણસ સુગો રહે તો ન પૂછે જો દૂરથી બૂમ પાડીને

તો તેને કદાચ શકા થાય કે આની પાસે દ્રવ્ય હશે અથવા બળદ આદિને લઈ જનાર હશે ?' અથવા જો તે ત્યાં(?)તો આવે તો રસ્તામા વનસ્પતિ વગેરે હોય તેની વિરાધના થાય સાધુ જો દૂર સુધી તેની પાસે જાય તો પૃથ્વીકાય, વનસ્પતિ આદિની વિરાધના થાય, કાટા વગેરે હોય તો પગમા કાટા પેસી જાય આથી સયમ વિરાધના અને આત્મવિરાધના થાય માટે નજીકમા રહેલા હોય તેને પુછે

મધ્યમવયના પુરૂષ ન હોય તો દૃઢ સ્મૃતિવાળા વૃદ્ધને પૂછે

દૃઢસ્મૃતિવાળ વૃદ્ધને ન હોય તો ભદ્રિક તરૂણને પૃછે

સ્રીમા પ્રથમ મધ્યમ વયવાળી સ્ત્રીને પૂછે

તે ન હોય તો દૃઢસ્મૃતિવાળી વૃદ્ધ સ્ત્રીને પૃછે

" " તરૂણ સ્રીને પૂછે

" " સરલ બાળ " "

નપુસકમા પ્રથમ મધ્યમ વયના નપુસકને પૂછે

તે ન હોય તો દૃઢસ્મૃતિવાળા વૃદ્ધ " ,

" " સરળ બાલ " "

આ દરેકમા પરસ્પર સ યોગી ભાગા એકનો ઇકોતેર થાય છે

સાધર્મિકમા ૪૫ ભાગા થાય છે

અન્યધાર્મિકમા ૪૫ ,, ,

સાધર્મિક અને અન્યધામિ ક ઉભયમા (૯×૯) ૮૧ ભાગા થાય ઝે

કુલ ૧૭૧ ભાગા

(૭) ગ્મ્તામા પટ્કાયની જયણા

૧ પૃથ્વીકાયની જયણા, ૨, અપકાયની જ યણા, ૩ તેઉકાયની જયણા, ૪ વાયુકાયની જયણા ૫ વન સ્પતિકાયની જયણા, ૬ ત્રસકાયની જયણા

૧ પૃથ્વીકાયની જયણા—પૃથ્વી પાચે વણુ ની હોય છે કાળી, લીલી, લાલ, પીળી અને સ્ફેદ, તેમજ પૃથ્વીકાય સચિત્ત, મિશ્ર, અને અચિત્ત એમ ત્રણુ પ્રકારે હોય છે

અચિત્ત પૃથ્વીમા જાય અચિત્ત પૃથ્વીમા, આર્દ્ર (ભીની) અને શુષ્ક હોય તો શુષ્કમા જાય શુષ્કમા પણ રેતીવાળો માગ અને રેતી વિનાનો માર્ગ હોય તો રેતી વિનાના માર્ગે જાય રેતી વિનાના માગ મા પણ આક્રાત (અવર જવરવાળો) અને અનાક્રાત (અવર–જવર વિનાનો) એમ બે પ્રકારે હોય, તેમા આક્રાત માર્ગે જાય

મુખ્ય રીતે અચિત્ત, શુષ્ક, રેતી વિનાનો અને આક્રાત હોય તેવા રસ્તે જાય તેવો રસ્તો ન હોય તો આર્દ્ર માર્ગે જાય

આર્દ્ર માર્ગ ત્રણ પ્રકારે હોય **મધુસિકથ** (પગની પાની સુધી કાદવ) **પિંડક** (પગ મોજા પહેર્યા જેવો થાય તેવો કાદવ) **ચિક્ખિલ્લ** (ગરકી જવાય તેવો કાદવ)

માગના જતા સયમવિરાધના અને આત્મ વિરાધના ન થાય તેવા પૃથ્વીકાયમા જાય **સયમ વિરાધના**–સજીવ પૃથ્વીકાયની વિરાધના થાય તે **આત્મવિરાધના**-કાટા આદિ વાગવાથી શરીરને પીડા થાય તે

શિયાળા અને ઉનાળામા રજોહરણથી પગ પૂજે, ચોમાસામા પાદલેખનિકાથી પૂજે (પાદલેખનિકાઉદુમ્બર વડ કે આબલીના વૃક્ષની બાર આગળ લાબી, એક આગળ જાડી અને બન્ને બાજુ નખના જેવી અણીવાળી કોમળ દરેક સાધુએ જુદી જુદી રાખવાની હોય છે) એક બાજુથી સચિત્ત પૃથ્વી પગે લાગી હોય તે દૂર કરે અને બીજી બાજુથી અચિત્ત પૃથ્વી દૂર કરે

૨ **અપૂકાયની જયણા**–બેપ્રકારે પાણી જમીનમાથી નીકળતુ અને આકાશમાથી પડતુ

આકાશમાથી પડતુ પાણી બે પ્રકારનુ ૧–ધુમસનુ ૨–વરસાદનુ

ધુમસ પડતુ હોય તો મકાનના બારીબારણા બધ કરી, કામળી ઓઢીને મકાનમા એક બાજુ બેસી રહે પડિલેહણ આદિ ક્રિયાઓ ન કરે ઉંચે સાદે બોલે પણ નહિ એકબીજાને જરૂર પડે ઇશારાથી વાત જણાવે

વરસાદ પ તો હોય તો મકાનમાથી બહાર જાય નહિ નીકળ્યા પછી જો વરસાદ પડે તો રસ્તામા ઝાડ આદિ નીચે ઉભો રહે ઘણો વરસાદ પડતો હોય તો સુકા ઝાડ ઉપર ચઢી જાય અથવા તો કોઇ એવા સ્થાને રહે કે જ્યા શરીર ઉપર પાણી પડે નહિ

જો ત્યા ઉભા રહેવામા કાઇ ભય હોય તો વર્ષાકલ્પ ઓઢીને જાય

રસ્તામા જતા નદી આવે તો જો બીજો રસ્તો હોય તો ફરીને જાય, પુલ હોય તો પુલ ઉપર થઇને જાય કાચો પુલ હોય અને ચાલતા રેતી વગેરે ખરતી હોય કે ભયવાળો હોય તો તેવા પુલ ઉપરથી ન જાય

જે નદીમા પાણી અર્ધી જઘા જેટલુ હોય તેને સઘટ્ટ કહેવાય છે

નાભિ પ્રમાણ પાણી હોય તેને લેપ કહેવાય છે

નાભિથી વધારે પાણી હોય તેને લેપોપરી કહેવાય છે

સઘટ નદી ઉતરતા એક પગ પાણીમા અને બીજો પગ પાણીથી ઉંચે અદ્ધર રાખવો તેમાથી પાણી નીતરી જાય, એટલે તે પગ આગળ પાણીમા મૂકે અને પાણીમા રહેલો પગ બહાર કાઢે, પાછો તે નીતરી જાય એટલે આગળ પગ મૂકે આ રીતે સામા કિનારે જઈ ઉભોરહે, પગનુ પાણી નીતરીને કઇક સુકાઈ જાય એટલે ત્યા ઇરિયાવહિ કરી આગળ જાય

નાભિ પ્રમાણ પાણીવાળી નદી જો નિર્ભય હોય તો જો ગૃહસ્થ સ્ત્રી વગેરે ઉતરતા હોય તો તેમની પાછળ

ભયવાળુ પાણી હોય તો ચોલપટ્ટાને બરાબર ગાઢ બાધી માણુનોની વચમા ઉતરે, કેમકે કદાચ પાણીમા એ ચાય તો લોકો બચાવી લે સામે કિનારે ગયા પછી ચોલપટ્ટાનુ પાણી નીતરી જાય ત્યા સુધી ઉભો રહે, પછી ઈરિયાવહિ કરી આગળ જાય જો કાંઠે શિકારી જનાવર કે ચોર આદિનો ભય હોય તો ભીનો ચોલપટ્ટો શરીરને ન અડે એ રીતે લટકતો રાખી આગળ જાય

નદી ઉતરતી વખતે ત્યા જો ગૃહસ્થ ન હોય તો **નાલીકા** (શરીરથી ચાર આગળ ઉચી લાકડી) થી પાણી માપી જૂએ, જો ઘણુ પાણી હોય તો ઉપકરણો ભેગા કરી બાધી લે અને મોટુ પાતરૂ ઉધુ શરીર સાથે બાધીને તરીને સામે કાંઠે જાય

નાવમા બેસીને ઉતરવુ પડે તેમ હોય તો નાવમા થોડા માણસો બેઠા પછી ચઢવુ, એટલે મધ્યમા ચઢે, નાવના મધ્ય ભાગમા બેસવુ અને ઉતરતા પણ થોડા માણસો ઉતર્યા પછી ઉતરવુ, છેલ્લા ન ઉતરવુ નાવમા બેસતા સાગારિક અનશન કરવુ અને નવકારમત્રનુ સ્મરણ કરવુ કાંઠે ઉતરી ઈરિયાવહિ કરી આગળ જાય (કાઉસ્સગ્ગ પચીસ શ્વાસોશ્વાસ પ્રમાણનો કરવો)

૩ **તેઉકાયની જયણા**—રસ્તામા જતા વનદવ (વનમા લાગેલો અગ્નિ) આગળ હોય તો પાછળ જવુ સામો આવતો હોય તો સુકી જમીનમા ઉભા રહેવુ, સુકી જમીન ન હોય તો કામળી ભીની કરીને ઓઢી લે,

જો પૂબજ અગ્નિ હોય તો ચામડુ ઓઢી લે, અથવા ઉપાનહથી જાય

૪. **વાયુકાયની જયણા** –પવન ઘણો હોય તો પર્વતની ખીણમા કે વૃક્ષના ઓઠે ઉભા રહેવુ ત્યા ઉભા રહેવામા ભય હોય તો છિદ્ર વિનાની કામળી આદિ ઓઢી લે, છેડા લટકે નહિ તેમ ઉપયોગ પૂર્વક જાય

૫. **વનસ્પતિકાયની જયણા** —પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય અને સાધારણ વનસ્પતિકાય દરેકમા અચિત્ત, મિશ્ર, સચિત્ત દરેકમા સ્થિર[1], અસ્થિર[2], તે દરેકમા ચાર પ્રકાર,

૧ આક્રાત નિષ્પ્રત્યપાય

૨ ,, સપ્રત્યપાય

૩ અનાક્રાત નિષ્પ્રત્યપાય

૪ ,, સપ્રત્યપાય

આક્રાત એટલે કચરાએલી, નિષ્પ્રત્યપાય એટલે ભયવિનાની

અનાક્રાત એટલે નહિ કચરાએલી, સપ્રત્યપાય એટલે ભયવાળી

આમા જયણા કેવી રીતે ?

મુખ્ય રીતે —

૧અચિત્ત, પ્રત્યેક, સ્થિર, આક્રાત અને ભયવિનાની વનસ્પતિમા જવુ તે ન હોય તો

---

૧ **સ્થિર** એટલે દૃઢ-મજબૂત સઘયણવાળી, ૨ **અસ્થિર** એટલે શિથીલ સઘયણવાળી

૨ અચિત્ત પ્રત્યેક, સ્થિર, આક્રાંત અને ભયવિનાની વનસ્પતિમા જવુ તે ન હોય તો
૩ અચિત્ત, પ્રત્યેક, અસ્થિર આક્રાંત અને ભયવિનાની વનસ્પતિમા જવુ તે ન હોય તો
૪ અચિત્ત, પ્રત્યેક અસ્થિર અનાક્રાંત અને ભયવિનાની વનસ્પતિમા જવુ તે ન હોય તો
૫ અચિત્ત, અનતકાય, સ્થિર આક્રાંત અને ભયવિનાની વનસ્પતિમા જવુ તે ન હોય તો
૬ અચિત્ત, અનતકાય, સ્થિર અનાક્રાંત અને ભયવિનાની વનસ્પતિમા જવુ તે ન હોય તો
૭ અચિત્ત અનતકાય, અસ્થિર, આક્રાંત અને ભયવિનાની વનસ્પતિમા જવુ તે ન હોય તો
૮ અચિત્ત અનતકાય, અસ્થિર, અનાક્રાંત અને ભયવિનાની વનસ્પતિમા જવુ તે ન હોય તો
મિશ્ર, પ્રત્યેક, સ્થિર, આક્રાંત અને ભયવિનનાની વનસ્પતિમા જવુ તે ન હોય તો

બાકીના સાત અચિત્ત મુજબ સમજી લેવા તે ન હોય તો સચિત્ત, પ્રત્યેક, સ્થિર આક્રાંત અને ભયવિનાના માર્ગે જવુ

બાકીના સાત અચિત્ત પ્રમાણે સમજી લેવા,

ભયવિનાની વનસ્પતિમા જયણા પૂ. ક જવુ,

૬ **ત્રસકાયની જયણા**—બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય ચઉરિન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય દરેકમા અચિત્ત, મિશ્ર અને અચિત્ત દરેકમા સ્થિર સઘયણવાળા અને અસ્થિર

સ ઘયણવાળા તે દરેકમા ૧ આક્રાત, ૨ અનાક્રાત, ૩ સપ્રત્યપાય, ૪ નિષ્પ્રત્યપાય

સચિત્ત જીવતા બેઇન્દ્રિયાદિ જીવોથી ભૂમિ વ્યાસ હોય

અચિત્ત મરી ગયેલા „ „ „

મિશ્ર–ભૂમિ ઉપર કેટલાક બેઇન્દ્રિયાદિ જીવો જીવતા અને કેટલાક મરેલા હોય મુખ્ય રીતે અચિત્તમા જવુ

સજાતીયમા યતના કીધી હવે વિજાતીયમા યતના નીચે પ્રમાણે

૧ પૃથ્વીકાય અને અપકાય હોય તો પૃથ્વીકાયમા જવું

૨ „ વનસ્પતિકાય „ „ „

૩ „ ત્રસકાય „ ત્રસથી રહિત પૃથ્વીમા જવુ

૧૧ ભાગા સચિત્તમા, ૧૧ અચિત્તમા અને ૧૧ મિશ્રમા કુલ ૩૩ ભાગા થાય છે તેમા જ્યા ઓછી વિરાધના થતી હોય તેમા જવુ

પ્રશ્ન —આ રીતે જતા કદાચ એવુ હોય કે એક બાજુ **આત્મવિરાધના** (પડી જવુ વાગવુ આદિ થાય એમ) હોય અને બીજી બાજુ **સ યમવિરાધના** (જીવનો ઘાત) થાય એમ હોય તો શુ કરવુ ?

આવા વખતે સ યમવિરાધના ગૌણ કરી આત્મરક્ષા કરવી

ઉત્તર—सव्वत्थ मनम सजमाउ अप्पाणमेव रक्खिज्जा ।
मुच्चइ अन्तायाओ, पुणो विसोहिं न याविरइ ॥

બધે સ યમ રક્ષા કરવી સયમથી પણ આત્માની રક્ષા કરવી કેમકે જીવતો હશે તો થયેલી જીવવિરાધનાદિથી આત્માની શુદ્ધિ, તપ વગેરે દ્વારા કરી શકાશે

પ્રશ્ન —જીવનીહિંસા થઇ તેથી પહેલા મહાવ્રતનુ ખડન થયુ વળી કહ્યુ છે કે 'एकव्रतभङ्गे सर्वव्रतभङ्ग' એક વ્રતના ખડનમા બધા વ્રતનુ ખડન થાય છે'

ઉત્તર—આશયશુદ્ધિ હોવાથી તથા ચિત્તના વિશુધ્ધ પરિણામ હોવાથી તેને અવિરતિ થતી નથી, 'विशुद्धपरिणामस्य मोक्षहेतुत्वात्' વિશુદ્ધપરિણામ મોક્ષના હેતુભૂત છે. અર્થાત્ વિશુધ્ધ પરિણામ એ મોક્ષનુ કારણ છે

પ્રશ્ન—'સાધુ શરીરને સાચવે,' એમ કહ્યુ તો પછી ગૃહસ્થ અને સાધુમા ફેર શો રહ્યો? કેમકે ગૃહસ્થો પણ કાદવ, શિકારી જનાવરો, વાઘ, ધૂળવાળો રસ્તો, કાંટાવાળો રસ્તો, ઘણુ પાણી વગેરે હોય તેવા રસ્તાનો ત્યાગ કરે છે, અર્થાત્ તેવા રસ્તે જતા નથી

ઉત્તર—સાધુ અને ગૃહસ્થોમા ઘણો ફેર છે કેમકે ગૃહસ્થો જયણા, અજયણા, સચિત્ત, મિશ્ર, પ્રત્યેક કે સાધારણ આદિ જાણી શકતા નથી તથા જીવવધ કરવાના પચ્ચક્ખાણ નથી એટલે ગમે તેમ ચાલે, તેથી જીવોની વિરાધના કરે છે જ્યારે સાધુ ઉપયોગપૂર્વક ચાલે છે, વળી દયાના પરિણામવાળા છે, ઉપયોગપૂર્વક ચાલવા છતા કદાચ જીવની વિરાધના થઇ જાય તો પણ શુદ્ધ સાધુને હિંસાજન્ય કર્મબધ થતો નથી કેમકે કહ્યુ છે કે 'जे जत्तिआ अ हेऊ भवस्स ते चेव तत्तिआ मुक्खे'

જે અને જેટલા હેતુઓ સસારને માટે છે, તે અને તેટલા જ હેતુઓ મોક્ષને માટે છે

રસ્તામા જયણા પૂવક ચાલવામા આવે તો તે ક્રિયા મોક્ષ માર્ગની થાય છે, જ્યારે જેમ તેમ ચાલવામા આવે તો તે ક્રિયા કમબધ માટે થાય છે કમબધમા અને કમની નિર્જરામા પણ સાધુ અને ગૃહસ્થમા ઘણો ફરક પડે છે

આ પ્રમાણે ગૃહસ્થ અને સાધુમા ફરક જણાવ્યો સાધુ-સાધુમા પણ કેટલીક વસ્તુઓમા પરિણામવશે ફરક પડે છે,

શ્રી જિનેશ્વર ભગવતોએ કાઇ વસ્તુનો એકાતે નિષેધ પણ કર્યો નથી, તેમ એકાતે વિધિ પણ કહ્યો નથી વ્યક્તિને આશ્રીને નિષેધ અને વિધિ છે જેમ જ્વરવાળા તાવ આવેલા માણસને તાવ હોય ત્યારે ભોજનનો નિષધ કરાય છે, પણ જો જીર્ણતાવ હોય તો તેને ભોજન ખાસ આપવામા આવે છે તાવવાળો જો ખાવા માડે અને જીર્ણતાવવાળો ભોજનનો ત્યાગ કરે તો બન્નેને નુકશાન કારક થાય છે તેમ સાધુને આશ્રીને શાસ્રમા ઉત્સર્ગ અને અપવાદ બન્ને રહેલા છે તેનો ઉપયોગ કેવી રીતે કયા અને કયારે કરવો તે ગીતાર્થોને સોપેલો છે

પ્રશ્ન—'બાહ્ય વસ્તુને આશ્રીને કમબધ થતો નથી, પરતુ જેવો આત્માનો પરિણામ તે પ્રમાણે કમબધ થાય છે,' તો પછી પૃથ્વીકાય આદિની જયણા શુ કામ કરવી ? માત્ર મન શુધ્ધ રાખવુ

ઉત્તર—જો કે 'બાહ્ય વસ્તુને આશ્રીને કમબધ નથી,' તો પણ મુનિઓ પરિણામની વિશુદ્ધિ માટે પૃથ્વીકાય

આદિની યતના કરે છે જો પૃથ્વીકાય આદિની યતના ન કરે તો, પરિણામની શુદ્ધિ રહી શકે નહિ, માટે મુનિઓએ અવશ્ય પૃથ્વીકાય આદિની યતના કરવી જોઇએ

જે મુનિ જયણા વિના વર્તે છે, તેનાથી જીવહિંસા ન થાય તો પણ જીવહિંસા પ્રત્યયિક કર્મબંધ થાય છે, જ્યારે જે મુનિ જયણાપૂર્વક વર્તે છે, અને તેનાથી કદાચ જીવહિંસા થઇ જાય, તો પણ તેને જીવહિંસાનો કર્મબંધ થતો નથી કેમકે તેને પરિણામની શુદ્ધિ રહેલી છે

રસ્તામા કોઇ ગામ વગેરે આવે તો તેમા પ્રવેશ કરવાની વિધિ

સાત દ્વારો
૧-૨--જ્ઞાનયતના
૩-શ્રાવક
૪-સાધુ
૫-વસતિ
૬-સ્થાનસ્થિત
૭-મહાનિનાદ

૧ ગ્લાન વિષય – અહિ દ્વારના પ્રારંભમા જ ગ્રન્થકાર શંકા કરે છે

આચાર્યાદિના કાર્ય માટે જલ્દી જવાનુ છે, તો પછી ગામમા પ્રવેશ કરવાનુ શુ પ્રયોજન? તેનુ સમાધાન કરતા તેઓજ જણાવે છે પ્રવેશ કરવામા ઘણા ગુણો રહેલા છે (૧) ઈહલૌકિક અને (૨) પારલૌકિક

૧. ઈહલૌકિક ગુણો – જે કામ માટે સાધુ નીકળેલો હોય તે કામની ગામમા કઈ ખબર મળે કે તેઓ ત્યાથી નીકળી ગયા છે, હાલ અમુક સ્થાને રહેલા છે અથવા તો માસકલ્પાદિ કરીને કદાચ તેજ ગામમા આવેલા હોય, તો તેથી, ત્યાજ કામ પતી જાય આગળ

જવાની જરૂર રહે નહિ અથવા ગામમા ગોચરી પાણી કરીને અથવા તો સુકુ પાકુ લઈને જ્યાં જવુ હોય ત્યા શીઘ્રતાથી પહોંચી શકાય

(૭) પારલૌકિકગુણો – કદાચ ગામમા કોઈ (સાધુ સાધ્વી) બીમાર હોય તો તેની સેવાનો લાભ મળે કેમકે ભગવાને કહ્યુ છે કે 'जे गिल्लाण पडियरइ सो म पडियरइ जे म पडियरइ से गिलाण पडियरइ' જે ગ્લાનની સેવા કરે છે તે મારી સેવા કરે છે જે મારી સેવા કરે છે, તે ગ્લાનની સેવા કરે છે

ગામમા જિનમદિર હોય તો તેના દર્શન વદન થાય, તેથી પુણ્યપ્રાપ્તિ થાય

ગામમા કોઈ વાદી હોય કે પ્રત્યનીક હોય અને પોતે વાદલબ્ધિમ પન્ન હોય તો તેને હાત કરી શકે, આથી શાસનની પ્રભાવના થાય

પૃચ્છા– ગામમા પ્રવેશ કરતા પૃચ્છા બે પ્રકારે થાય (૧) અવિધિપૃચ્છા, (૨) વિધિપૃચ્છા.

૧. અવિધિપૃચ્છા– 'ગામમા સાધુઓ છે કે નહિ?' ગામમા સાધ્વીઓ હોવા છતા, પ્રશ્ન સાધુ વિષયક પૂછવાથી, જવાબ આપનાર માણસ ના પાડે, કે 'સાધુઓ નથી' ને પ્રશ્ન એમ પૂછે કે 'સાધ્વીઓ છે કે નહિ?' તો સાધુઓ હોવા છતા પ્રશ્ન સાધ્વી વિષયક હોઈ, જવાબ આપનાર માણસ ના પાડે કે 'સાધ્વીઓ નથી' ઉપરાત 'થાડા થાડી' ત્યાયે શકા પણ થાય

શ્રાવક છે કે નહિ એમ પૂછે તો એને શકા થાય

કે 'આને અહીં આહાર કરવો હશે' શ્રાવિકા વિષય પૂછે તો તે શ કા થાય કે જરૂર આ ખરાબ આચારવાળા હશે' જિન મદિરનુ પૂછે તો બીજા [1]ચાર હોય તો પણ ન કહે એથી તદ્વિષયક લાભની હાનિ થાય માટે વિધિ પૃચ્છા કરવી જોઇએ

૨ વિધિપૃચ્છા – ગામમા જવા આવવાના રસ્તામ ઉભા રહીને અથવા ગામની નજીકમા કે કૂવા પાસે માણ સોને પૂછે કે 'ગામમા અમારો પક્ષ છે–સપ્રદાય છે?' પેલો જાણતો ન હોય તો પૂછે કે 'તમારો પક્ષ કયો?' ત્યારે સાધુ કહે કે 'જિન મદિર, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા'

જો ગામમા જિન મદિર હોય તો પહેલા મદિરે દર્શન કરી પછી સાધુ પાસે જાય [2]સાભોગિક સાધુ હોય તો વદન કરીને સુખસાતા પૂછે બધા સુખશાતામા હોય, તો કહે કે 'આપના દર્શન કરવા ગામમા આવ્યા છીએ હવે અમારા અમુક કામે જઈએ છીએ જો ત્યા રહેલા સાધુ એમ કહે કે 'અહીં સાધુ બિમાર છે, તેને ઔષધ કેવી રીતે આપવુ, તે અમે જાણતા નથી' આવેલ સાધુ જો જાણતો હોય, તો ઔષધની સયોજના બતાવે અને વ્યાધિ શાત પડે એટલે આગળ વિહાર કરે કોઇ કારણ ન હોય તો દર્શન, વદન કરી આગળ જાય

ગ્લાનપરિચર્યાદિ – ૧ ગમન, ૨ પ્રમાણ,

---

૧ સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા
૨ ગોચરી વદનાદિ વ્યવહારવાળા

૩ ઉપકરણ, ૪ શુકન, ૫ વ્યાપાર, ૬ સ્થાન, ૭ ઉપદેશ, ૮ લાવવુ

૧. ગમન – બિમાર સાધુમા શક્તિ હોય તો વદ્યને ત્યા લઈ જાય જો શક્તિ ન હોય તો બીજા સાધુ ઔષધ માટે વૈદ્યને ત્યા જાય

૨ પ્રમાણ– વૈદ્યને ત્યા એક સાધુએ ન જવુ, પણ ત્રણ પાચ કે સાત સાધુએ જવુ

૩ ઉપકરણ- વૈદ્યને ત્યા જતા ચોકખા કાપ કાઢેલા કપડા પહેરીને જવુ

૪ શુકન– જતી વખતે સારા શુકન જોઈને જવુ

૫ વ્યાપાર- જો વૈદ્ય ભોજન કરતો હોય, ગ-ગુમડ કાપતો હોય તો તે વખતે ન પૂછવુ

૬. સ્થાન જો વૈદ્ય ઉકરડા ઉપર ઉભો હાય કે કોતરા વગેરેના ઢગલા ઉપર હોય તો તે વખતે ન પૂછવુ, પણ પવિત્ર જગ્યાએ બેઠા હોય ત્યારે પૂછવુ

૭ ઉપદેશ- વૈદ્યને યતનાપૂર્વક પૂછ્યા પછી વૈદ્ય જે કહે તે બરાબર સાભળી લેવુ, એટલે બિમાર માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ સબધી જે કહે તે ધારી લેવુ અને તે મુજબ પરિચર્યા-સેવા કરવી

૮ લાવવુ – જો વૈદ્ય એમ કહે કે 'બિમારને જોવો પડશે' તો બિમારને ઉપાડી વૈદ્યને ત્યા લઈ ન જવો, પણ વૈદ્યને ઉપાશ્રયમા લાવવા વૈદ્ય ઉપાશ્રયમા આવે તે પહલા બિમાર સાધુને ગધધોકથી વાસિત કપડા પહેરાવવા, માટી, પાણી આદિ વૈદ્યને હાથ ધોવા માટે તૈયાર રાખવુ

વૈદ્ય આવવાને થોડીવાર હોય એટલે આચાર્ય ભગવંત ઉપાશ્રયમાં આંટા મારતા રહે કેમકે આચાર્ય ભગવંત બેઠેલા હોય અને વૈદ્ય આવે તે વખતે ઉઠે તો લાઘવતા થાય અને ન ઉઠે તો વૈદ્યને કોપ થાય, માટે વૈદ્યના આવતા પહેલા ઉપાશ્રયમાં ફરતા હોય તો તેથી કોઈ જાતનો દોષ થાય નહિ

ગ્લાન સાધુ નવકારશી લાવતો થઈ જાય કે ગામ બહાર ઠલ્લે જતો થઈ જાય, ત્યાં સુધી વૈયાવચ્ચ કરે, પછી ત્યાં રહેલા સાધુ જો સહાય આપે તો તેમની સાથે આગળ વિહાર કરે, નહિતર એકલા આગળ વિહાર કરે

[1]અન્યસાંભોગિક સાધુ હોય તો, બીજા સાધુને સામાચારી જોતા વિપરીત પરિણામ ન થાય તે માટે, પોતાની ઉપધિ આદિ ઉપાશ્રયની બહાર મૂકીને અંદર જાય જો બિમાર અંગે રોકાવું પડે તો, બીજી વસતીમાં રહીને ગ્લાનની સેવા કરે

ગામની પાસેથી જતા કોઇ માણસ એમ કહે કે 'તમે ગ્લાનની સેવા કરશો?' સાધુ કહે 'હા, કરીશ' પેલો કહે કે 'ગામમાં સાધુ ઠલ્લા, માત્રાથી લેપાયેલા છે,' તો સાધુ પાણી લઈને ગ્લાન સાધુ પાસે જાય, અને લોકો જુએ એ રીતે ખરડેલા વસ્ત્ર આદિ ધૂએ કોઇ પૂછે કે, તમે કયા સંબંધથી આની સેવા કરો છો?' સાધુ કહે કે 'ધર્મ સંબંધથી' આ સાંભળી લોકોને થાય કે 'અહો! ધર્મની સફળતા છે, કે જે નહિ જોએલા એવાની પણ

1 ગોચરી વંદન આદિ વ્યવહાર ન હોય તેવા

આધવથી યે અધિક સેવા કરે છે'

સાધુ વૈદ્યિકનુ જાણતો હોય તો તે રીતે ઔષધાદિ કરે, ન જાણતો હોય તો વૈદ્યની સલાહ મુજબ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી વૈયાવચ્ચ કરે

દ્રવ્યથી– પ્રાસુક આહાર, પાણી, ઔષધઆદિથી ન મળે તો અપ્રાસુકથી પણ

ક્ષેત્રથી– વસતી નહિ કરેલી, નહિ કરાવેલી વગેરે તેવી ન મળે તો કરાવેલી પણ

કાલથી– પહેલી પોરિસીમા પ્રાસુક ન મળે તો પછી અપ્રાસુક કરીને પણ આપે

ભાવથી– ગ્લાનને જેમ સમાધિ રહે તે રીતે પ્રાસુક અપ્રાસુક આપવુ

ગ્લાન કારણે એકાકી થયો હોય તો સારૂ થયે તેની અનુકુળતા પ્રમાણે સાથે વિહાર કરે નિષ્કારણે એકાકી થયો હાય તો શાસ્ત્રમા કહ્યા મુજબ તેને ઠપકો આપે

સાભોગિક, અન્ય સાભોગિક એક કે અનેક કારણિક, નિષ્કારણિક સાધ્વીની યતના—

ગામમા સા વી રહેલા હોય તો ઉપાશ્રય પાસે આવી બહારથી નિસીહિ કહે જો સાધ્વીઓ સ્વાધ્યાયઆદિમા લીન હોય તો બીજા પાસે કહેવરાવે કે 'સાધુ આવ્યા છે' આ સાભળી, સાધ્વીઓમા મુખ્ય સાધ્વી સ્થવિરા વૃદ્ધ હોય તો બીજી એક અથવા તે સાધ્વી સાથે બહાર આવે જો તરુણી હોય તો બીજી ત્રણ કે ચાર વૃદ્ધ સાધ્વીઓ

સાથે બહાર આવે સાધુને આસન આદિ નિમંત્રણા કરે પછી સાધુ સાધ્વીજીઓની સુખશાતા પૂછે કોઇ જાતની બાધા હોય તો સાધ્વીજી જણાવે તે સાધુ સમર્થ હોય તો પ્રત્યનીક આદિનો નિગ્રહ કરે પોતે સમર્થ ન હોય, તો બીજા સમર્થ સાધુને મોકલી આપે

કોઈ સાધ્વી બિમાર હોય તો તેને ઔષધિ આદિની ભલામણ કરે પોતે ઔષધનું જાણતો ન હોય તો વૈદ્યને ત્યાં જઇ વિધિપૂર્વક પૂછી લાવે અને સાધ્વીને તે પ્રમાણે બધું કરે સાધુને રોકાવું પડે એમ હોય તો બીજા ઉપાશ્રયમાં રોકાય સાધ્વીને સારૂ થાય એટલે વિહાર કરે

કદાચ સાધ્વી એકલી હોય અને તે બીમાર હોય અને બીજા ઉપાશ્રયમાં રહીને બરદાસ થઈ શકે એમ ન હોય તો તેજ સ્થાનમાં (સાથે ગૃહસ્થો રાખીને) વચ્ચે પડદો રાખી શુશ્રૂષા કરે સારૂ થાય એટલે જો તે સાધ્વી નિષ્કારણે એકલી થઇ હોય તો ઠપકો આપીને ગચ્છમાં ભેગી કરાવે કારણે એકલી થઇ હોય તો યતના પૂર્વક સ્થાને પહોંચાડે

ગ્લાનવિષયનું બીજું દ્વાર—ગામમાં જિનમંદિરમાં દર્શન કરી, બહાર આવી, શ્રાવકને પૂછે કે 'ગામમાં સાધુ છે કે નહિ?' શ્રાવક કહે કે 'અહીં સાધુ નથી પણ બાજુના ગામમાં છે અને તે બિમાર છે' તો સાધુ તે ગામમાં જાય શ્રાવક વાપરીને જવા માટે આગ્રહ કરે તો નવકારશી કરીને અથવા સુકુ પાકું લઇને જાય ત્યાં જઇને બિમાર સાધુની સેવા કરે

સાભોગિક, અન્ય સાભોગિક, અને ગ્લાનની સેવા કરે તે મુજબ પાસ થો, ઓસન્ન, કુશીલ, સસકત, નિતાવાસી ગ્લાનની પણ સેવા કરે, પરતુ તેમની સેવા પ્રાસુક આહાર પાણી ઔષધ આદિથી કરે

- કોઇ એવા ગામમા જઇ ચડે કે ત્યા ગ્લાનને યોગ્ય વસ્તુ મળી પછી આ ગામમા ગયો, ત્યા ગ્લાન સાધુના સમાચાર મળ્યા તો તે ગામમા જઇ આચાર્યાદિ હોય તો તેમને બતાવે, આચાય કહે કે- 'ગ્લાનને આપો' તો ગ્લાનને આપે, પણ એમ કહે કે- 'ગ્લાનને યોગ્ય બીજુ ઘણુ છે, માટે તમેજ વાપરો,' તો પોતે વાપરે જાણવામા આવે કે- 'આચાય ગઢ છે' તો ત્યા રોકાય નહિ

વેશધારી કોઇ ગ્લાન હોય તો, તે સાજો થાય એટલે કહે કે- 'ધમ મા ઉદ્યમ કરો, જેથી સયમમા દોષ ન લાગે, શાસનની હીલના ન થાય તેમ વર્તો, ઇત્યાદિ પ્રકારે સમજાવે

આ રીતે ગ્લાનાદિની સેવા કરતો આગળ વિહાર કરે.

શકા— આવી રીતે બધે સેવા આદિ કરતો વિહાર કરે તો આચાયની આજ્ઞાનો લોપ કર્યો ન કહેવાય? કેમકે જે કામે આચાર્યે મોકલ્યો છે, તે સ્થાને તો તે ઘણુ કાલ પહોચે

સમાધાન— શ્રી તીર્થ કર ભગવતની આજ્ઞા છે કે- 'ગ્લાનની સેવા કરવી' આથી વચમા રોકાય, તેમાં આચાર્યની આજ્ઞાનો લોપ કર્યો ન કહેવાય પણ આજ્ઞાનુ પાલન

જ કહેવાય ૧કારણ કે તીર્થંકરની આજ્ઞા આચાર્યની આજ્ઞા કરતા બલવાન છે તે સબધી અહી રાજા મુખીનુ દષ્ટાત છે

રાજા અને મુખીનુ દષ્ટાત.

એક રાજા હતો તે એક વખતે યાત્રાએ નીકળ્યો, સિપાઈને આજ્ઞા કરી કે–'અમુક ગામે મુકામ કરીશુ ત્યા એક આવાસ (મકાન) કરાવો' સિપાઈ ગયો અને તે ગામવાળાઓને કહ્યુ કે–'રાજા આવવાના છે માટે રાજા માટે એક આવાસ તૈયાર કરજો' આ વાત સાભળી મુખીએ પણ ગામ લોકોને કહ્યુ કે–'મારા માટે પણ એક આવાસ બનાવજો'

ગામ લોકોએ વિચાર કર્યો કે–'રાજા તો એક દિવસ રહીને જતા રહેવાના, જ્યારે મુખી તો કાયમ અહી રહેવાના છે, માટે રાજા માટે સામાન્ય મકાન

---

૧ અહી એમ સમજાય છે કે– આચાર્ય ભગવતે જે કાર્ય માટે સાધુને મોકલ્યો હોય તે કામ એવુ વિશિષ્ટતમ ન હોય તો આ રીતે ગ્લાનાદિની પરિચર્યા માટે રોકાય, પરતુ જ્યા આચાર્ય ભગવતનુ કામ પ્રવચન પ્રભાવના કે પ્રવચનની રક્ષા આદિનુ વિશિષ્ટ હોય તો સાધુએ વચ્ચે ન રોકાવુ જોઈએ કેમકે– જો વચ્ચે વચ્ચે ગ્લાનાદિ કાર્ય અગે રોકાતો રોકાતો જાય તો પ્રવચન વિરાધના થાય, ન રોકાય તો સયમવિરાધના છે આવા પ્રસગે પ્રવચન વિરાધના ન થાય તેમ વર્તવુ જોઈએ, એવી શાસ્ત્ર આજ્ઞા છે સર્વત્ર તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞા બલવત્તી છે એટલે આચાર્યની આજ્ઞા એમા સમાઈ જાય છે માટે કાર્ય કરનાર કાર્યના બલાબલનો વિવેક કરી વર્તવુ, એ તાત્પર્ય છે

બનાવીએ અને મુખી માટે સુદર મકાન બનાવીએ' આવો વિચાર કરીને ગામ લોકોએ રાજા માટે ઘાસના માડવા જેવુ મકાન બનાવ્યુ, જ્યારે મુખી માટે સુદર મહેલ જેવુ મકાન બનાવ્યુ અને અદર બહાર સુદર-મનોહર ચિત્રકામ-રગ વગેરે કરાવ્યો

રાજા તે ગામમા આવ્યો, ત્યારે તેમને સામાન્ય મકાનમા ઉતારો આપ્યો સુદર મકાન રાજાના જોવામા આવતા પૂછ્યુ કે- 'આ મકાન કોનુ છે ?' માણસોએ કહ્યુ કે- 'મુખી માટે બનાવ્યુ છે'

આ સાભળતા રાજા એકદમ ગુસ્સે થઈ ગયા અને મુખીને કાઢી મૂકી ગામ લોકોનો દડ કર્યો

અહી મુખીની જગ્યાએ આચાર્ય છે, રાજાની જગ્યાએ શ્રી તીર્થંકર ભગવત ગામ લોકોની જગ્યાએ સાધુ શ્રી તીર્થંકર ભગવતની આજ્ઞાનો લોપ કરવાથી આચાર્ય અને સાધુને સસાર રૂપી દડ થાય છે અર્થાત્ સસાર વધે છે

બીજા ગામના લોકોએ વિચાર્યુ કે- 'રાજા માટે સુદરમા સુદર મહેલ જેવુ બનાવીએ, કેમકે રાજાના ગયા પછી મુખીના કામમા જ આવશે' આમ વિચાર કરી સુદર મકાન રાજા માટે બનાવ્યુ મુખી માટે ઘાસનો માડવો કર્યો રાજા આવ્યો, તે મકાન જોઈ ખુશ ખુશ થઈ ગયો, અને ગામ લોકોનો કર માફ કર્યો અને મુખીનો દરજ્જો વધારી, બીજા ગામનો પણ સ્વામિ બનાવ્યો.

આ પ્રમાણે જે શ્રી તીર્થંકર ભગવતની આજ્ઞા

પ્રમાણે વર્તે છે તે સંસાર સમુદ્ર તરી જાય છે તીર્થંકરની આજ્ઞામાં આચાર્યની આજ્ઞા આવી જાય છે

૩ **શ્રાવકદ્વાર**– ગ્લાનને માટે રસ્તામાં રોકાય, પણ ભિક્ષા માટે વિહારમાં વિલંબ ન કરવો તેના દ્વારો –

૧ ગોકુલ, ૨ ગામ, ૩ સંખડી, ૪ સંજ્ઞી, ૫ દાન ૬ ભદ્રક, ૭ મહાનિનાદ આ બધાના કારણે જવામાં વિલંબ થાય

૧, ગોકુલ– રસ્તામાં જતા ગોકુલ આવે ત્યાં દૂધ વગેરે વાપરીને તુરત ચાલવામાં આવે તો રસ્તામાં [1]ઠલ્લા વગેરે થાય, તથા કાજી સાથે દૂધ વિરોધી છે તેથી સંયમ વિરાધના થાય અને શંકા રોકે તો મરણ થાય વળી ગોકુલમાં ગોચરી જવામાં આત્મવિરાધના અને પ્રવચન વિરાધના– નિંદા થાય આગળ જવામાં વિલંબ પણ થાય માટે ગોકુલમાં ભિક્ષા માટે ન જવું

૨ ગામ– ગામ સમૃદ્ધ હોય તેમાં ભિક્ષાનો ટાઈમ થયો ન હોય, એટલે દૂધ વગેરે ગ્રહણ કરે તો ઠલ્લા આદિના દોષો થાય

૩ સુખડી– (જમણ વગેરે) ટાઈમ ન હોય તો રાહ જુએ તેમાં સ્ત્રી આદિના સંઘટ્ટાદિ દોષો થાય, ટાઈમ થયે આહાર લાવે ઘણું વાપરે તો બિમારી આવે ઠલ્લા

---

૧ પૂર્વકાલમાં દૂધ ચોકખું આવતું હોવાથી તે વાપરીને તુરત ચાલવામાં ઠલ્લા જઈ જાય વર્તમાનમાં દૂધ પાણીવાળું ભેળસેળ આવે છે તેવું પણ એકલું વાપરીને ચાલવા લાગે તો ઠલ્લા ધાતુને થઈ જાય છે

વગે૰ થાય તેમા આત્મવિરાધના-સયમવિરાધના થાય વાનવાર હલ્તે જ્વુ પરે તેમા પાણી ખલાસ થઈ જાય વિહારમા વિલબ થાય

૪ મ ત્રી— સજ્જ (શ્રાવક) આગ્રહ કરે, ગોચરીને ટાઇમ ન થયો હોય તેથી દૂધ આદિ ગ્રહણ કરે તેમા ઠ ડા આદિના દોષો થાય

૫ દાન શ્રાવક— (ઘણુ વહોરાવનાર ઉદાર) ઘી વગેર ખુબ વહોરાવી દે, ને વાપરે તો બિમારી, ઠ ડા વગેરેના દોષો થાય પરઠવે તે સયમવિરાધના

૬ ભદ્રક— કાઇ સ્વભાવથી સાધુ તરફ ભાવવાળા ભદ્રક હોય, તેની પાસે જવા માટે વિલબ કરે પછી તે લાડવા આદિ વહોરાવે, તે વાપરે તો બિમારી ઠ ડા આદિ દોષો થાય પરઠવે તે સયમવિરાધના

૭. મહાનિનાદ— (વસતિવાળા પ્રસિદ્ધ ઘરો) ત્યા જવા માટે ગોચરીને ટાઇમ થયો ન હોય, એટલે શાક જુએ ટાઇમ થયે તેવા ઘરોમા જાય, ત્યાથી સ્નિગ્ધ આહાર મળે તે વાપરે, તેમા ઉપર મુજબ દોષો થાય એવી રીતે માગમા અનુકુળ ગોકુળ ગામ-જમણુ-ઉત્સવ સગા વગેર શ્રાવક ઘરોમા ભિક્ષા માટે ફરવાથી થતો ગમન-વિઘાત વગેરે દોષ બતાવ્યો, ત્યાથી સ્નિગ્ધ સારૂ સારૂ લાવી વધારે આહાર વાપર્યો હોય તેથી ઉઘ આવે ઉઘી જાય તો સૂત્ર અને અર્થને પાઠ ન થાય, તેથી સૂત્ર અને અર્થ, વિસ્મરણ થઇ જાય ન ઉઘે તો અજીરણ થાય, માદગી આવે

આ બધા દોષોથી બચવા માટે માર્ગમા આવતા ગોકુલ આદિમાથી છાશ ભાત ગ્રહણ કરે તો ઉપલા જ્ઞાનત્વાદિ અને આજ્ઞા ભગાદિ દોષોનો ત્યાગ કર્યો ગણાય

પોતે જે ગામ પાસે આવ્યો, તે ગામમા ભિક્ષાવેલા થઇ ન હોય અને બીજુ ગામ દૂર હોય અથવા નજીક રહેલુ ગામ નવુ વસેલુ હોય, ખાલી થઇ ગયુ હોય, સીપાઇઓ આવ્યા હોય, બળી ગયુ હોય, કે પ્રત્યનીકો હોય તો, આવા કારણે ગામ બહાર રાહ પણ જુએ. ભિક્ષાવેળા થાય એટલે ઉપર કહેલ ગામ ગોકુલ-સખડી શ્રાવક વગેરેને ત્યા જઇ દૂધ વગેરે પણ લાવી વાપરીને આગળ વિહાર કરે તપેલા લોઢા ઉપર જેમ પાણી વગેરેનો ક્ષય થઇ જાય છે તેમ સાધુ રૂક્ષ સ્વભાવના હોઈ તેમના કોઠામા ઘુત-દુધ આદિ ક્ષીણ થઇ જાય છે આ પ્રમાણે કારણે દોષો ગુણ રૂપ થાય છે

હવે ગામમા ગયા પછી ખબર પડે કે-'હજુ ભિક્ષાવેળા થઈ નથી' તો ત્યા રાહ જુએ અને ઉદ્દગમાદિ દોષોની તપાસ કરે, ગૃહસ્થ ન કહે તો બાળકોને પૂછે તપાસ કર્યા પછી ભિક્ષા ગ્રહણ કરે

ગામમા ગોચરી વાપરી શકાય એવુ કોઇ સ્થાન ન હોય તો, ગામ બહાર જાય, ગૃહસ્થો હોય તો આગળ જાય અને દેવકુલાદિ-શૂન્યગૃહ આદિમ જ્યા ગૃહસ્થ આદિ ન હોય, ત્યા જઇને ગોચરી વાપરે

શૂન્યગૃહમા પ્રવેશ કરતા પહેલા લાકડી ઠપકારે, ખાસી વગેરે કરે, જેથી કદાચ કોઈ અદર હોય, તો બહાર

નીકળી જાય, પછી અંદર જઈ ઇરિયાવહિ આદિ કરી, ગોચરી વાપરે

ગોચરી વાપરતા કદાચ અંદરથી કોઈ ગૃહસ્થ આવી જાય તો ગભરાયા સિવાય 'पिण्डो तुज्झ वि इमोत्ति स्वाहा, अय यमाय पिण्ड अय वरुणायपिंड अय धनदाय पिण्ड अय तुज्झ वि स्वाहा' આ પ્રમાણે બોલવા માટે પિશાચે વળગ્યુ કર્યો હોય તેવું મુખ કરે આથી પેલો માણસ ભય પામી ત્યાથી નીકળી જાય

કદાચ કોઈ માણસ બહારથી, છીદ્રમાથી કે બારીમાથી કે ઉપરથી જોઈ જાય અને તે માણસ બૂમ પાડીને બીજા માણસોને કહે કે- 'અહીં આવો, અહીં આવો, આ સાધુ પાત્રમા ભોજન કરે છે' આવુ બને તો સાધુએ શુ કરવું?

ગૃહસ્થો દૂર હોય તો થોડું વાપરે અને વધારે ત્યા રહેલા ખાડા વગેરેમા નાખી દે-સતાડી દે અથવા ધૂળથી ઢાકી દે અને તે માણસો આવતા પહેલા પાત્ર સ્વચ્છ કરી નાખે અને સ્વાધ્યાય કરવા લાગી જાય

તે માણસો પાસે આવીને પૂછે છે કે- તમે ભિક્ષા કયા કરી, જો તે માણસો ગામમા ગોચરી ફરતા જોઈ ગયા હોય તો કહે કે-'શ્રાવક આદિના ઘેર વાપરીને અહીં આવ્યો છુ' તે માણસોએ ભિક્ષાએ ફરતા જોયા ન હોય તો, તેમને સામુ પૂછે કે-'શુ ભિક્ષા વેળા થઈ છે?' જો તેઓ પાત્ર જોવા માટે આગ્રહ કરે તો પાત્ર બતાવે પાત્ર ચોકખા જોતા, પેલા આવેલા માણસો કહેનારનો તિરસ્કાર કરે આથી શાસનનો ઉડ્ડાહ થાય નહિ

ગામની નજીકમા સ્થાન ન મળે અને કદાચ દૂર જવુ પડે, તો ત્યા ગયા પછી ઇરિયાવહી કરી થોડીનાગ સ્વાધ્યાય કરી શાત થયા પછી ભિક્ષા વાપરે

કોઈ ભદ્રક વૈદ્ય સાધુને ભિક્ષા લઇ જતા જુએ અને તેને લાગે કે આ સાધુને ધાતુનુ વૈષમ્ય થયેલુ છે, જો આ આહાર તુરત વાપરશે તો અવશ્ય મરણ થશે આથી વૈદ્યને વિચાર આવે કે- હુ આ સાધુની પાછળ જાઉ, જો તુરત આહાર વાપરવા બેસે તો હુ રોકુ ' આથી વૈદ્ય સાધુની પાછળ જાય અને સાધુ જ્યા બેસે ત્યા તેમની નજીકમા વૈદ્ય છુપાઇ રહે પણ જ્યારે વૈદ્યના જોવામા આવે કે- 'આ સાધુ એકદમ ખાવા લાગતા નથી પણ ક્રિયા કરે છે ક્રિયા કરવાના ટાઇમમા શરીરની ધાતુ સમ-સરખી થઇ જાય છે સમધાતુ થયા પછી વાપરવામા કોઈ જાતનો દોષ લાગતા નથી '

આવુ બધુ જોઇને વૈદ્યસાધુ પાસે આવીને પૂછે કે- 'શુ તમે વદ્યિકશાસ્ત્ર ભણ્યા છો ? કે જેથી તમે આવીને તુરત ભિક્ષા ન વાપરી ?'

સાધુ કહે કે- 'અમારા સર્વજ્ઞ ભગવાનનો આ ઉપદેશ છે, કે-'સ્વાધ્યાય કર્યા પછી વાપરવુ ' પછી સાધુ વૈદ્યને ધર્મોપદેશ આપે આથી તે વૈદ્ય કદાચ દીક્ષા ગ્રહણ કરે અથવા તો શ્રાવક થાય આમ વિધિ સાચવવામા અનેક લાભો રહેલા છે

ત્રણ ગાઉ (સાડા ચાર માઇલ) જવા છતા ગોચરી વાપરવાનુ સ્થાન ન મળે, તો અને નજીકના ગામમા

આહાર મળે તેમ હોય તથા ગાઈમ પહોચતો હોય, તો સાથે લાવેલો આહાર પરઠવી દે, પણ જો સામે પહોચતા અને આહાર વાપરીને વાપરતા સૂર્ય અસ્ત થઈ જાય એમ હોય તો ત્યા જ (સાડા ચાર ગાઉની) અદર છેવટે ધર્માસ્તિકાય આદિની કલ્પના કરી યતના પૂર્વક આહાર વાપરી લે (કેમકે આ ઠાર લઈ જવામા ક્ષેત્રાતિક્રમ નામનો દોષ લાગે છે સઘિાર પુરુ થયુ હવે સાધર્મિક-સાધુદ્વાર કહે છે

૪ સાધુ- બે પ્રકારના જોએલા અને નહિ જોએલા તેમા પાછા પરિચયથી ગુણ જાણેલા અને ગુણ નહિ જાણેલા નહિ જોએલામા સાભળેલા ગુણવાળા અને નહિ સાભળેલા ગુણવાળા તેમા પ્રશસ્ત ગુણવાળા અને અપ્રશસ્ત ગુણવાળા તેમા પણ સાભોગિક અને અન્ય સાભોગિક

શકા- સાધુ જોયેલા હોય તો પછી તે અજ્ઞાત ગુણવાળા કેમ હોઈ શકે ?

સમાધાન- સમવસરણ-મહોત્સવ આદિ સ્થાનમા જોએલા હોય, પણ પરિચય નહિ થવાથી ગુણો જાણવામા આવ્યા ન હોય, કેટલાક જોએલા ન હોય પણ ગુણો સાભળેલા હોય

જે સાધુ શુદ્ધ આચારવાળા હોય, તેની સાથે નિવાસ કરવો

અપ્રશસ્ત (અશુદ્ધ) સાધુની પરીક્ષા બે પ્રકારે ૧ બાહ્ય ૨ અભ્યતર બન્નેમા પાછી દ્રવ્યથી અને ભાવથી

૧. બાહ્ય-દ્રવ્યથી પરીક્ષા- જઘા આદિ સાફ

આદિથી સાફ કરે જોડા રાખે, રંગબેરંગી લાકડી રાખે, સાબીની માફક માથે કપડુ ઓઢે, એક બીજા સાધુ ની સાથે હાથ મીલાવીને ચાલે, ડાફોળીયા મારતા ચાલે, દિશા આદિના ઉપયોગ વગર સ્થંડિલ બેસે (પવનની સામે, ગામની સામે, સૂર્યની સામે ન બેસે પણ પુઠ દઈને બેસે) ઘણા પાણીથી પ્રક્ષાલન કરે વગેરે

૨. બાહ્ય-ભાવથી પરીક્ષા– સ્ત્રી કથા, ભોજન કથા, દેશ કથા, ચોર કથા કરતા જતા હોય, રસ્તામા ગાયન કરતા જાય, મૈથુન સબધી વાતો કરતા જાય, કૈત્કુચ્ટી કરતા જાય, મનુષ્ય તિર્યંચો આવતા હોય ત્યા માત્રુ સ્થડીલ જાય, આગળી કરીને કઈ બાચરણ-ચાળા કરતા હોય-બતાવતા હોય

કદાચ બાહ્ય પ્રેક્ષણામા અશુદ્ધ હોય તો પણ વસિતમા જવુ અને ગુરુની પરીક્ષા કરવી કેમકે કદાચ તે સાધુ ગુરુની મના હોવા છતા તેવુ આચરણ કરતા હોય બાહ્ય પરીક્ષામા શુદ્ધ હોય, છતા અભ્યતર પરીક્ષા કરવી તે અભ્યતર પરીક્ષા બે પ્રકારની છે

૩ અભ્યતર દ્રવ્ય પરીક્ષા– ભિક્ષા આદિ માટે બહાર ગયા હોય, ત્યા કોઈ ગૃહસ્થ આદિ નિમિત્ત આદિ પૂછે તો તે ન કહેતો હોય, અશુદ્ધ આહારાદિનો નિષેધ કરતો હોય અને શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરતો હોય વેશ્યા-દાસી આદિના સ્થાન નજીક રહેતા ન હોય, તો તેવા સાધુ શુદ્ધ જાણવા

ઉપાશ્રયની અદર શેષકાલમા પીઠફલક-પાટપાટલા

વાપરે છે કે કેમ? માત્રુ આદિ ગૃહસ્થની સાથે કરે છે કે જુદુ, શ્લેષ્મ-બળખા આદિ આગણામા નાખે છે કે રાખવાળી કુડીમા નાખે છે? આ બધુ જુએ ને શેષકાલમા પીઠફલક આદિ વાપરતા ન હોય, માત્રુ આદિ ગૃહસ્થથી જુદુ કરતા હોય, શ્લેષ્મ આદિ રાખવાળી કુડીમા નાખતા હોય તો તે શુદ્ધ જાણવા

૪. અભ્યન્તરભાવ પરીક્ષા— બીભત્સ-ખરાબ ગીત ગાતા હોય કે બીભત્સ કથા કરતા હોય, પાસા-કોડી આદિ રમતા હોય તો અશુદ્ધ જાણવા

ગુણોથી યુક્ત સમનોજ્ઞ સાધુ સાથે રહેવુ, તેવા ન હોય, તો અમનોજ્ઞ ગુણવાળા સાથે રહેવુ

ઉપાશ્રયમા પ્રવેશ કરી ઉપકરણો એક બાજુએ મૂકી વદનાદિ કરી સ્થાપના આદિ કુલો પૂછીને પછી ગોચરીએ જાય

૫. વસતિદ્વાર— સવિજ્ઞ સમનોજ્ઞ સાધુ સાથે વસતિ શોધવી, તેવી ન હોય તો, નિત્યવાસી, અમનોજ્ઞ, પાર્શ્વસ્થ આદિ ત્યા રહેલા હોય તો, તેમની સાથે નહિ વસતા તેમને જણાવીને જુદા સ્થાનમા એટલે

---

૧ નિત્યવાસી બે પ્રકારના હોય છે એક સાધ્વીસહિત અને બીજા સાધ્વીઓ રહિત, સાધ્વી સહિતમા બે પ્રકારે એક કાલચારિણી (પાક્ષિક ખામણા અને સ્વાધ્યાય માટે આવતી) સાધ્વી સહિત અને બીજા અકાલચારિણી (ગમે ત્યારે આવનારીથી) સહિત કાલચારિણી સાધ્વીસહિત નિત્યવાસીમાં ઉતરી શકે તેવા ન હોય તો તેમને કહીને બીજી વસતિમા ઉતરે

સ્ત્રી રહિત શ્રાવકના ઘરમા રહેવુ તેવુ ન હોય તો, સ્ત્રી રહિત ભદ્રકના ઘરમા રહેવુ તેવુ ન હોય તો, સ્ત્રી સહિત ભદ્રકના ઘરમા જુના ઓરડા કે ડેલીમા રહેવુ, તેવુ ન હોય તો, સ્ત્રી સહિત ભદ્રકના ઘરમા વચ્ચે પડદો આદિ કરીને રહેવુ તેવુ પણ ન હોય તો

દર વગેરેથી રહિત, મજબૂત, તથા બારણાવાળા શૂન્ય ગૃહમા રહેવુ, અને પોતાની ખબર રાખવા નિત્યવાસીઓ વગેરેને જણાવવુ

શૂન્યગૃહ પણ ન હોય તો ઉપયુક્ત કાલચારિ નિત્યવાસી પાર્શ્વસ્થાદિ રહ્યા હોય ત્યા તેમણે ન વાપરેલા પ્રદેશમા ઉતરે, ઉપધિ વગેરે પોતાની પાસે રાખીને પ્રતિક્રમણઆદિ ક્રિયા કરીને કાયોત્સર્ગ [illegible] જો જાગવાની શક્તિ ન હોય તો યતનાપૂર્વક સુવે, તેવુ સ્થાન પણ ન હોય તો યથાછંદ આદિની વસતિનો પણ ઉપયોગ કરે તેની વિશેષ વિધિ આ છે–તે ખોટી પ્રરુપણા કરતા હોય, તેનો વ્યાઘાત કરે, જો વ્યાઘાત કરવા સમર્થ ન હોય તો, ધ્યાન કરે, ધ્યાન ન કરી શકે તો ઊંચેથી ભણવા માડે, ભણી ન શકે તો પોતાના કાનમા આગળીઓ નાખવી, આથી પેલાને લાગે કે 'આ સાભળશે નહિ' એટલે એની ધર્મકથા બધ કરે, નમકોશ વગેરેના મોટા અવાજ પૂર્વક ઉઘવાનો ડોળ કરે, જેથી પેલો થાકી–કટાળી જાય એમ ન થાય તો, પોતાના ઉપકરણો પાસે રાખીને યતનાપૂર્વક સુવે

૬. સ્થાનસ્થિત– (કારણે) ૧ વિહાર કરતા

વર્ષાકાલ (ચોમાસુ) આવી જાય, તો વચમા રોકાવુ પડે

૨ જે રસ્તે જવાનુ હોય તે ગામમા અશિવ આદિનો ઉપદ્રવ હોય, દુકાળ હોય, નદીમા પુર આવ્યુ હોય તેની ખબર પડે તો વચમા રોકાવુ પડે

બીજા રસ્તે ફરીને જવા સમર્થ હોય, તો તે રસ્તે ફરીને જાય નહિતર જ્યા સુધી ઉપદ્રવ આદિ ની શાતિ ન થાય ત્યા સુધી તે વચલા ગામમા રોકાય

૩ રસ્તામા ખબર પડે કે જે કામ માટે જે આચાર્ય પાસે જવા નીકળ્યો છે 'તે આચાર્ય તે ગામમાથી વિહાર કરી ગયા છે' તો જ્યા સુધી તે આચાર્ય કઇ તરફ કયા ગામમા ગયા છે, તે ખબર ન પડે ત્યા સુધી તે ગામમા રોકાય અને ખબર પડે એટલે તે તરફ વિહાર કરે

૪ તે આચાર્ય મહારાજ કાલધર્મ પામ્યાનુ સાભળવામા આવે, તો જ્યા સુધી ચોક્કસ સમાચાર ન મળે ત્યા સુધી વચલા ગામમા રોકાઇ જાય

૫ પોતે જ બિમાર પડી જાય તો રોકાઈ જાય

ગામમા રોકાતા પહેલા ગામમા વૈદ્યને અને ગામના સ્વામી (મુખી)ને વાત કરીને રોકાય કેમકે વૈદ્યને વાત કરી હોય તો બિમારીમા ઔષધ સારી રીતે કરે અને મુખીને વાત કરી હોય તો રક્ષણ કરે

ગામમા મુખ્ય માણસ હોય તેમના સ્થાનમા રહે, અથવા યોગ્ય વસતિમાં રોકાય ત્યા રહેતા દડક આદિની પોતાના આચાર્ય તરીકેની સ્થાપના કરે, એટલે સ્થાપનાચાર્યની આગળ સઘળી ક્રિયાઓ કરે આ રીતે કારણિક હોય

તે પ્રમાદ છોડીને વિચરે છે હવે અકારણિક કહે છે

સ્થાનસ્થિત [1]અકારણો- ૧ ગચ્છમા સારણા, વારણા, ચોયણા, પડિચોયણા થતા હોય, તેથી દુભાઇને એકલો થઈ જાય, તો તે પોતાના આત્માને નુકશાન કરે છે, જેમ સમુદ્રમા નાના મોટા અનેક માછલા હોય છે તે એક બીજાને અથડાતા હોય, તેથી કોઈ માછલુ તે દુ ખથી પીડા પામી સુખી થવા માટે અગાધ જલમાથી છીછરાજલમા જાય તો તે માછલુ કેટલુ સુખી થાય? અર્થાત્ માછીની જાલ કે બગલાની ચાચ વગેરેમા સપડાઇ જઇ તે માછલુ ઉલટુ જલ્દી નાશ પામે છે તેમ સાધુ જો ગચ્છમાથી નિકાળીને નીકળીજાયતો ઉલટો સાધુતાથી ભ્રષ્ટ થઇ જતા તેને વાર લાગતી નથી, માટે ગચ્છમા પ્રતિકૂળતાઓ પડવા છત પણ ગચ્છમા જ રહેવુ જોઇએ,

૨ જે સાધુ ચક્ર, સ્તૂપ પ્રતિમા, કલ્યાણકાદિ ભૂમિ, સ ખડી (જમણવાર) આદિ માટે વિહાર કરે

૩ પોતે જ્યા રહ્યા હોય તે સ્થાન સારુ ન હોય– પોતાને ગમતુ ન હોય એટલે બીજે સારા સ્થાન હોય ત્યા વિહાર કરે

૪ સારી સારી ઉપધિ-વસ્ત્ર-પાત્ર તથા ગોચરી સારી ન મળતી હોય તેથી બીજે વિહાર કરે

આ નિષ્કારણ વિહાર કહેવાય છે, પણ જો ગીતાર્થ સાધુ સૂત્ર અર્થ ઉભયને કરતા સમ્યગ દર્શન આદિ સ્થિર કરવા માટે વિહાર કરે તો તે કારણિક વિહાર કહેવાય છે

---

૧ પ્રાસ ગિક કથન કરવામા આવ્યુ હોય તેમ સમજાય છે

શાસ્ત્રકારોએ એક ગીતાર્થ અને બીજો ગીતાર્થ નિશ્રિત એટલે પોતે ગીતાર્થ ન હોય પણ ગીતાર્થની નિશ્રા હેઠળ રહ્યો, હોય એવા બે વિહારની અનુજ્ઞા-રજા આપી છે

અગીતાર્થ એકલો વિચરે અથવા જેમા બધાજ સાધુ અગીતાર્થ વિચરતા હોય તો તે સયમ વિરાધના, આત્મવિરાધના, અને જ્ઞાનદર્શનચારિત્રની વિરાધના કરનારા થાય છે, તથા શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાના લોપ કરનારા થાય છે અને તેથી સસાર વધારે છે

આ રીતે **વિહાર કરનારા**– ચાર પ્રકારના છે તે– ૧ જયમાના ૨ વિહરમાના ૩ અવધાનમાના ૪ આહિડકા

૧. જયમાના– ત્રણ પ્રકારે ૧ જ્ઞાનમા તત્પર ૨ દર્શનમા તત્પર, ૩ ચારિત્રમા તત્પર

જ્ઞાનમા તત્પર– બીજા આચાર્ય આદિ પાસે અપૂર્વ-શ્રુત-જ્ઞાન હોય તે મેળવવા માટે વિહાર કરે તે

દર્શનમા તત્પર– જૈનશાસનની પ્રભાવના માટે વિહાર કરે તે

ચારિત્રમા તત્પર– વિહાર કરતા જતા હોય ત્યા રસ્તામા-વચમા પૃથ્વીકાય આદિની ઘણી વિરાધના થાય એવી છે, તેથી તે વિરાધનાથી બચવા માટે પાછો ફરે તે

૨. વિહરમાના– બે પ્રકારે ૧ ગચ્છગતા, ૨ ગચ્છનિર્ગતા

૧. ગચ્છગત– ગચ્છમા રહેલા સાધુ

આચાર્ય– આચાર્ય પદને ધારણ કરનાર, ગચ્છનાયક

સ્થવિર– જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રની આરાધનામા કોઇ ને કઇ તકલીફ હોય તો તે દૂર કરાવનાર, અથવા જ્ઞાનાદિમા સ્થિર કરનાર

વૃષભ– વૈયાવચ્ચ કરવામા સમર્થ

ભિક્ષુ– ગોચરી લાવનારા

ક્ષુલ્લક– નાના બાળ સાધુ

૨. ગચ્છનિર્ગતા– ગચ્છમા નહિ રહેલા સાધુ

પ્રત્યેકબુદ્ધ– જાતિસ્મરણ કે બીજા કોઈ નિમિત્ત બોધ પામીને સાધુ બનેલા (પ્રત્યેક બુદ્ધ સાધુ બીજા કોઇને દીક્ષા આપતા નથી, કેમકે જિનશાસનનો એ કાયદો છે કે જેઓએ ગુરુ કર્યા ન હોય તે ગુરુ થઈ શકતા નથી)

જિનકલ્પસ્વીકારેલા– શ્રી જિનમાળમા પ્રથમ સઘયણી સાડાનવ પૂર્વથી અધિક અને દશપૂર્વથી ન્યૂન જ્ઞાનવાળા સાધુઓ જિનકલ્પ સ્વીકારી શકે છે, જિનકલ્પિનો આચાર પણ જુદો હોય છે

પ્રતિમાધારી– સાધુની બાર પ્રતિમાઓને વહન કરનારા ૯ મા પૃષ્ઠ ઉપર પ્રતિમાનુ સ્વરૂપ જણાવેલુ છે

૩ ધાવમાન– બે પ્રકારે ૧ લિંગથી ૨ વિહારથી

૧ સાધુવેષ રાખવા પૂર્વક ગૃહસ્થ થયેલા એટલે ગૃહસ્થની માફક વર્તનારા પણ સાધુવેષ રાખેલો છે તેવા

૨ વિહાર– પાર્શ્વસ્થ-કુશીલ આદિ થઈ ગએલા

૪ આહિ ડકા– બે પ્રકારે ૧ ઉપદેશ આહિ ડકા, ૨ અનુપદેશ આહિ ડકા

(૧) ઉપદેશ આહિ ડકા– આજ્ઞા મુજબ વિહાર કરનારા સૂત્ર અને અર્થ ગ્રહણ કર્યા બાદ દેશ-ગ્રામ આદિનો અનુભવ લેવા માટે બાર વર્ષ વિચરે.

(૨) અનુપદેશ આહિ ડકા– કારણ વિના વિચરનારા સ્તૂપ આદિ જોવા માટે વિહાર કરનારા

માસકલ્પ કે ચોમાસુ પૂર્ણ થયે આચાર્ય આદિ બીજા ક્ષેત્રમા કેવી રીતે જાય?

માસકલ્પ કે ચોમાસુ પૂર્ણ થયે, બીજા ક્ષેત્રમા જવાનુ હોય ત્યારે ક્ષેત્ર પ્રત્યુપ્રેક્ષકો આવી ગયા પછી આચાર્ય બધા સાધુઓને ભેગા કરે અને પૂછી જુએ કે 'કોને કયુ ક્ષેત્ર ઠીક લાગ્યુ ?' બધાનો મત લઈને સૂત્ર અર્થની હાનિ ન થાય તે રીતે વિહાર કરે

ચારે દિશા શુદ્ધ હોય (અનુકૂળ હોય) તો ચારે દિશામા, ત્રણ દિશા શુદ્ધ હોય તો ત્રણ દિશામા, બે દિશા શુદ્ધ હોય તો બે દિશામા, સાત સાત, પાચ પાચ કે ત્રણ ત્રણ સાધુઓને વિહાર કરાવે

જે ક્ષેત્રમા જવાનુ હોય તે ક્ષેત્ર કેવુ છે તે પહેલેથી જાણી લેવુ જોઈએ જાણ્યા પછી વિહાર કરવો જો તપાસ કર્યા સિવાય તે ક્ષેત્રમા જાય તો કદાચ

૧ ઉતરવા માટે વસતિ ન મળે
૨ ભિક્ષા દુર્લભ હોય
૩ બાલ, ગ્લાન આદિને યોગ્ય ભિક્ષા ન મળે

૪ માસ રૂધિર આદિથી અસજ્ઝાય રહેતી હોય તેથી સ્વાધ્યાય થઈ શકે નહિ માટે પ્રથમથી તપાસ કર્યા પછી યતના પૂર્વક વિહાર કરવો

ક્ષેત્રની તપાસ કરવા માટે બધાની સલાહ લેવી અને ગણને પૂછીને જેને મોકલવાનો હોય તેને મોકલવો ખાસ અભિગ્રહવાળા સાધુ હોય તો તેમને મોકલે તે ન હોય તો બીજા સમર્થ હોય તેને મોકલે પણ બાલ, વૃદ્ધ અગીતાર્થ, યોગી, વૈયાવચ્ચ કરનાર, તપસ્વી આદિને ન મોકલે, કેમકે તેમને મોકલવામા દોષો રહેલા છે

બાલ સાધુને– મોકલે તો મ્લેચ્છ આદિ સાધુને ઉપાડી જાય અથવા તો રમતનો સ્વભાવ હોવાથી રસ્તામા રમવા લાગી જાય કર્તવ્ય અકર્ત્તવ્ય સમજી શકે નહિ તથા જે ક્ષેત્રમા જાય, ત્યા બાલસાધુ હોવાથી લોકો અનુકંપાથી વધુ આપે આથી સાધુ આવીને આચાર્યને કહે કે 'ત્યા બધુ મળે છે' આથી આચાર્ય બધા સાધુને લઈને તે ક્ષેત્રમા જાય ત્યારે કાઇ ન મળે માટે બાલસાધુને ન મોકલે

વૃદ્ધસાધુને– મોકલે તો વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે શરીર કંપતુ હોય તેથી લાંબા કાળે યોગ્ય સ્થાને પહોચે વળી ઇન્દ્રિયો શિથિલ થઇ ગઈ હોય એટલે રસ્તો બરાબર જોઈ ન શકે, સ્થંડિલભૂમિ પણ બરાબર તપાસી ન શકે વૃદ્ધ હોય એટલે લોકો અનુકંપાથી વધુ આપે માટે વૃદ્ધ સાધુને ન મોકલે

અગીતાર્થને– મોકલે તો તે માસ કલ્પ, વર્ષાકલ્પ,

આદિ વિધિ જાણતો ન હોય, વસતિની પરીક્ષા કરી ન શકે શય્યાતર પૂછે કે તમે ક્યારે આવશો ? અગીતાર્થ હોવાથી કહે કે 'અમુક દિવસમાં આવીશુ' આ પ્રમાણે અવિધિથી બોલવાનો દોષ લાગે માટે અગીતાર્થ સાધુને ન મોકલે

યોગીને- મોકલે તો તે જલ્દી જ તે કામ પુરુ કરવાની ઈચ્છાવાળો હોય, એટલે જલ્દી જલ્દી જાય, તેથી માર્ગની બરાબર પ્રત્યુપેક્ષા થઇ શકે નહિ, વળી પાઠ-સ્વાધ્યાયનો અર્થી હોય, તેથી ભિક્ષા માટે બહુ ફરે નહિ દૂધ દહી આદિ મળતુ હોય તો પણ ગ્રહણ કરે નહિ માટે યોગી-સૂત્રોદ્દેશ આદિનાયોગ કરતા સાધુને ન મોકલે

વૃષભને- મોકલે તો તે વૃષભ સાધુ ત્યાંથી સ્થાપના કુલો કહે નહિ, અથવા કહે ખરો પણ બીજા સાધુને ત્યાં જવા ન દે, અથવા સ્થાપના કુલો તેના જ પરિચિત હોય, તેથી બીજા સાધુને પ્રાયોગ્ય આહારાદિ ન મળે, તેથી ગ્લાનાદિ સાધુ સીદાય માટે વૃષભ સાધુને ન મોકલે

તપસ્વીને- મોકલે તો તપસ્વી દુ:ખી થાય, અથવા તો તપસ્વી જાણીને લોકો આહારાદિ વધુ આપે, અથવા ઘણી વાર ભિક્ષા જવા અસમર્થ દોષ માટે તપસ્વી સાધુને ન મોકલે

બીજા કોઇ સમર્થ સાધુ જાય એમ ન હોય તો અપવાદે ઉપર કહેલામાથી સાધુને યતના પૂર્વક મોકલે

બાલસાધુને મોકલે તો તેની સાથે ગણાવચ્છેદક ને મોકલે, તે ન હોય તો બીજે ગીતાર્થ સાધુ મોકલે, તે ન હોય તો બીજા અગીતાર્થ સાધુને સામાચારી કહીને મોકલે ૧

યોગીને મોકલે તો અનાગાઢ યોગી હોય તો યોગમાથી કાઢીને મોકલે તે ન હોય તો તપસ્વીને પારણુ કરાવીને મોકલે તે ન હોય તો વૈયાવચ્ચ કરનારને મોકલે તે ન હોય તો વૃદ્ધ અને તરૂણ અથવા બાલ અને તરૂણને મોકલે માર્ગે જતા ચાર પ્રકારની પ્રત્યુપ્રેક્ષણા કરતા જાય

૧ રસ્તામા ઠલ્લા માત્રાની ભૂમિ જોતો જાય

૨ પાણીના સ્થાન જોતો જાય રસ્તામા બાલસાધુ આદિને જરૂર પડે તો પ્રાસુક પાણી લાવીને આપી શકાય

૩ ભિક્ષાના સ્થાન જોતો જાય

૪. વસતિ-રહેવા માટેના સ્થાન જોતો જાય

૫ ભયવાળા સ્થાન હોય તે પણ જોતો જાય

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ એમ ચાર પ્રકારે પ્રત્યુપેક્ષણા કરે

દ્રવ્યથી પ્રત્યુપેક્ષણા— રસ્તામા કાટા, ચોર, શિકારી પશુ, પ્રત્યનીક કુતરા આદિ

ક્ષેત્રથી પ્રત્યુપેક્ષણા— ઉચી, નીચી, ખાડા ટેકરા, પાણીવાળા સ્થાન આદિ

કાલથી પ્રત્યુપેક્ષણા— જવામા જ્યા રાત્રે આપત્તિ હોય કે દિવસે આપત્તિ હોય તે જાણી લે અથવા દિવસે રસ્તો સારો છે કે ખરાબ, રાત્રે રસ્તો સારો છે કે ખરાબ તેની તપાસ કરે

ભાવપ્રત્યુપેક્ષણા— તે ક્ષેત્રમા નિહ્નવ, ચરક, પરિવ્રાજક વગેરે વારવાર આવતા હોય તેથી લોકોની

દાનની રૂચિ રહી ન હોય, તે તપાસે

સાધુ ક્ષેત્ર જોવા કઈ રીતે જાય?

જ્યા સુધી ઇચ્છિત સ્થાને ન પહોંચે ત્યા સુધી સૂત્ર પોરિસી, અર્થ પોરિસી ન કરે તે ક્ષેત્રની નજીક આવી જાય ત્યારે નજીકના ગામમા કે ગામ બહાર ગોચરી વાપરીને, સાંજના વખતે (છેલ્લા પહોરમા) ગામમા પ્રવેશ કર અને વસતિ શોધે વસતિ મળી જાય એટલે કાલગ્રહણ લઇ બીજે દિવસે કંઇક ન્યૂન પોરિસી સુધી સ્વાધ્યાય કરે પછી સઘાટક થઈ ગોચરીએ જાય

ક્ષેત્ર (ગામ)ના ત્રણ ભાગ કરે એક ભાગમા સવાર ગોચરી જાય, બીજા ભાગમા બપોરે (મધ્યાહ્ને) ગોચરી જાય અને ત્રીજા ભાગમા સાજે ગોચરી જાય અથવી થોડુ થોડુ ગ્રહણ કરે, તથા દૂધ, દહીં, ઘી વગેરે માગે કેમકે માગવાથી લોકો દાનશીલ છે કે કેવા કે તેની ખબર પડી જાય ત્રણે વખત ગોચરી જઇને પરીક્ષા કરે

આ રીતે નજીકમા રહેલા આજુબાજુના ગામમા પણ પરીક્ષા કરે બધી વસ્તુ સારી રીતે મળતી હોય તો તે ક્ષેત્ર ઉત્તમ કહેવાય કોઈ સાધુ કદાચ કાલ કરે તો તેને પરઠવી શકાય તે માટે મહાસ્થડિલભૂમિ પણ જોઈ રાખે

વસતિ કયા સ્થાને કરવી અને કયા સ્થાને ન કરવી તે માટે જે વસતિ હોય તેમા ડાબા પડખે પૂર્વાભિમુખ વૃષભ બેઠેલો હોય તેવી કલ્પના કરવી તેના દરેક અંગના લાભાલાભ નીચે મુજબ છે

શીંગડાના સ્થાને વસતિ કરે તો કલહ થાય
પગના સ્થાને વસતિ કરે તો પટના રોગ થાય
ગુદાના સ્થાને વસતિ કરે તો ,,
પુચ્છડાના સ્થાને વસતિ કરે તો નીકળી જવુ પડે
મુખના સ્થાને વસતિ કરે તો ગોચરી સારી મળે
શીંગડાના મધ્યમા વસતિ કરે તો પૂજા સત્કાર થાય
ખાંધના સ્થાને વસતિ કરે તો ,,
સ્કંધ અને પીઠના સ્થાને વસતિ કરે તો ભાર થાય
(ઘણા સાધુ આવવાથી વસતિમા સંકડામણ થાય)
પેટના સ્થાને વસતિ કરે તો નિત્ય તૃપ્ત રહે

શય્યાતર સાથે વાર્તાલાપ.

શય્યાતર પાસેથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી પ્રાયોગ્યની અનુજ્ઞા મેળવે

દ્રવ્યથી– ઘાસ, ડગલ, રાખ આદિની અનુજ્ઞા

ક્ષેત્રથી– ક્ષેત્રની મર્યાદા આદિ (સુખપૂર્વક સ્વાધ્યાય, પાત્ર પ્રક્ષાલન આદિ માટે)

કાલથી– રાત્રે કે દિવસે ઠલ્લા માત્રુ પરઠવવા માટેની અનુજ્ઞા

ભાવથી– ગ્લાન આદિ માટે પવન રહિત આદિ પ્રદેશની અનુજ્ઞા

શય્યાતર કહે કે હું તો તમોને આટલુ સ્થાન આપું છુ, વધારે નહિ ત્યારે સાધુએ કહેવુ કે જે ભોજન આપે તે પાણી વગેરે પણ આપે, એવી રીતે અમોને વસતિ–સ્થાન આપતા તમોએ સ્થંડિલ–માત્રાદિ ભૂમિ

વગેરે પણ આપીજ છે

શય્યાતર પૂછે કે 'તમે કેટલો ટાઈમ અહીં રહેશો?'

સાધુએ કહેવુ જોઇએ કે 'જ્યા સુધી અનુકૂળ હશે ત્યા સુધી રહીશુ '

શય્યાતર પૂછે કે 'તમે કેટલા સાધુ અહી રહેશો?'

સાધુ કહે કે 'સાગરની ઉપમાએ સમુદ્રમા કોઇ વખતે ઘાડ પાણી હોય, કોઇ વખતે મર્યાદિત પાણી હોય છે, તેમ ગચ્છમા કોઈ વખતે વધારે સાધુ હોય, કોઇ વખતે પરિમિત સાધુ હોય

શય્યાતર પૂછે કે 'તમે ક્યારે આવશો ?'

સાધુ કહે કે 'અમારા બીજા સાધુ બીજે સ્થાને ક્ષેત્ર જોવા ગયેલા છે, તેથી વિચાર કરીને જો આ ક્ષેત્ર ઠીક લાગશે તો આવીશુ,

જો શય્યાતર એમ કહે કે 'તમારે આટલાજ ક્ષેત્રમા અને આટલી સખ્યામા રહેવુ તો તે ક્ષેત્રમા સાધુને માસ કલ્પ આદિ કરવો કલ્પે નહિ જો બીજે વસતિ ન મળે તો ત્યા નિવાસ કરે

જે વસતિમા પોતે રહેલા હોય તે વસતિ જો પરિમિત હોય અને ત્યા બીજા સાધુઓ આવે તો તેમને વદનાદિ કરવા, ઉભા થવુ, પાદપ્રક્ષાલન કરવુ, ભિક્ષા લાવી આપવી, ઇત્યાદિ વિધિ સાચવવી પછી તે સાધુને કહેવુ કે 'અમોને આ વસતિ પરિમિત મળી છે, એટલે બીજા વધુ રહી શકે એમ નથી, માટે બીજી વસતિની તપાસ કરવી જોઇએ '

શીંગડાના સ્થાને વસતિ કરે તો કલહ થાય
પગના સ્થાને વસતિ કરે તો પેટના રોગ થાય
ગુદાના સ્થાને વસતિ કરે તો ,,
પુછડાના સ્થાને વસતિ કરે તો નીકળી જવુ પડે
મુખના સ્થાને વસતિ કરે તો ગોચરી સારી મળે
શીંગડાના મધ્યમા વસતિ કરે તો પૂજા સત્કાર થાય
ખાંધના સ્થાને વસતિ કરે તો ,,
સ્કંધ અને પીઠના સ્થાને વસતિ કરે તો ભાર થાય
(ઘણા સાધુ આવવાથી વસતિમા સંકડામણ થાય) ,
પેટના સ્થાને વસતિ કરે તો નિત્ય તૃપ્ત રહે

શય્યાતર સાથે વાર્તાલાપ.

શય્યાતર પાસેથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી આયોગ્યની અનુજ્ઞા મેળવે

દ્રવ્યથી– ઘાસ, ડગલ, રાખ આદિની અનુજ્ઞા ।

ક્ષેત્રથી– ક્ષેત્રની મર્યાદા આદિ (સુખપૂર્વક સ્વાધ્યાય, પાત્ર પ્રક્ષાલન આદિ માટે)

કાલથી– રાત્રે કે દિવસે ઠલ્લા માત્રુ પરઠવવા માટેની અનુજ્ઞા

ભાવથી– ગ્લાન આદિ માટે પવન રહિત આદિ પ્રદેશની અનુજ્ઞા

શય્યાતર કહે કે હુ તો તમોને આટલુ સ્થાન આપુ છુ, વધારે નહિ ત્યારે સાધુએ કહેવુ કે જે ભોજન આપે તે પાણી વગેરે પણ આપે, એવી રીતે અમોને વસતિ-સ્થાન આપતા તમોએ સ્થંડિલ-માત્રાદિ ભૂમિ

વગેરે પણ આપીજ છે

શય્યાતર પૂછે કે 'તમે કેટલો ટાઇમ અહી રહેશો?'

સાધુએ કહેવુ જોઇએ કે 'જ્યા સુધી અનુકૂળ હશે ત્યા સુધી રહીશુ'

શય્યાતર પૂછે કે 'તમે કેટલા સાધુ અહી રહેશો?'

સાધુ કહે કે 'સાગરની ઉપમાએ' સમુદ્રમા કોઇ વખતે ઘણ પાણી હોય, કોઇ વખતે મર્યાદિત પાણી હોય છે, તેમ ગચ્છમા કોઈ વખતે વધારે સાધુ હોય, કોઇ વખતે પરિમિત સાધુ હોય

શય્યાતર પૂછે કે 'તમે કયારે આવશો?'

સાધુ કહે કે 'અમારા બીજા સાધુ બીજે સ્થાને ક્ષેત્ર જોવા ગયેલા છે, તેથી વિચાર કરીને જો આ ક્ષેત્ર ઠીક લાગશે તો આવીશુ,

જો શય્યાતર એમ કહે કે 'તમારે આટલાજ ક્ષેત્રમા અને આટલી સખ્યામા રહેવુ તો તે ક્ષેત્રમા સાધુને માસ કલ્પ આદિ કરવો કલ્પે નહિ જો બીજે વસતિ ન મળે તો ત્યા નિવાસ કરે

જે વસતિમા પોતે રહેલા હોય તે વસતિ જો પરિમિત હોય અને ત્યા બીજા સાધુઓ આવે તો તેમને વન્દનાદિ કરવા, ઉભા થવુ, પાદપ્રક્ષાલન કરવુ, ભિક્ષા લાવી આપવી, ઇત્યાદિ વિધિ સાચવવી પછી તે સાધુને કહેવુ કે 'અમોને આ વસતિ પરિમિત મળી છે, એટલે બીજા વધુ રહી શકે એમ નથી, માટે બીજી વસતિની તપાસ કરવી જોઇએ'

ક્ષેત્રની તપાસ કર્યા પછી આચાર્ય પાસે આવીને શું કરવું જોઇએ ?

ક્ષેત્રની તપાસ કરી પાછા આવતા બીજા રસ્તે થઇને આવવુ કેમકે કદાચ જે ક્ષેત્ર જોયુ હતુ, તેના કરતા બીજુ સારૂ ક્ષેત્ર હોય તો ખબર પડે

પાછા વળતા પણ સૂત્રપોરિસી અર્થપોરિસી કરે નહિ કેમકે જેટલા મોડા આવે તેટલો ટાઇમ આચાર્યને રોકાવુ પડે માસકલ્પથી જેટલુ વધારે રોકાણ થાય તેટલો નિત્યવાસ ગણાય

આચાર્ય ભગવંત પાસે આવી, ઇરિયાવહિ કરી, અતિચાર આદિની આલોચના કરીને આચાર્યને ક્ષેત્રના ગુણો વગેરે કહે

આચાર્ય રાત્રે બધા સાધુઓને ભેગા કરી ક્ષેત્રની વાત કરે બધાનો અભિપ્રાય લઇ પોતાને યોગ્ય લાગે તે ક્ષેત્ર તરફ વિહાર કરે આચાર્યનો મત પ્રમાણ ગણાય

તે ક્ષેત્રમાથી વિહાર કરતા વિધિપૂર્વક શય્યાતરને જણાવે અવિધિથી કહેવામા અનેક દોષો રહેલા છે

શય્યાતરને કહ્યા સિવાય વિહાર કરે તો, શય્યાતરને થાય કે 'આ ભિક્ષુઓ લોકધર્મને જાણતા નથી જે પ્રત્યક્ષ એવા લોકધર્મને જાણતા નથી તે અદૃષ્ટને કેવી રીતે જાણતા હોય ?' આથી કદાચ જૈનધર્મને મૂકી દે

બીજી વાર કોઈ સાધુને વસતિ આપે નહિ

કોઈ શ્રાવક આદિ આચાર્યને મળવા આવ્યા હોય અથવા દીક્ષા લેવા માટે આવ્યા હોય, તે શય્યાતરને

પૂછે કે 'આચાર્ય કયા છે?' રોષાયમાન થયેલો શય્યાતર કહે કે 'અમને શી ખબર? કહીને ગયા હોય તો ખબર પડને! આ તો કહ્યા વિના જતા રહ્યા છે' ઇત્યાદિ

આવો જવાબ સાંભળી શ્રાવક આદિને થાય કે 'લોકવ્યવહારનું પણ જ્ઞાન નથી તો પછી પરલોકનું શું જ્ઞાન હશે?' આથી દર્શનનો ત્યાગ કરે, ઇત્યાદિ દોષો ન થાય તે માટે વિધિપૂર્વક શય્યાતરને પૂછીને વિહાર કરે

નજીકના ગામમાં જવાનું હોય તો સૂત્ર પોરિસી, અર્થ પોરિસી કરીને વિહાર કરે બહુ દૂર જવાનું હોય તો પાત્ર પડિલેહણ કર્યા સિવાય વહેલા નીકળે

બાલ, વૃદ્ધ આદિ પોતાથી ઉપડે તેટલી ઉપધિ ઉપાડે, બાકીની ઉપધિ તરુણ આદિ સમર્થ હોય તે ઉપાડે

કોઇ ખગ્ગુડ જેવા વહેલા ન નીકળે તો તેમને ભેગા થવા માટે જતા સંકેત કરતા જાય, વહેલા જતી વખતે અવાજ ન કરે, અવાજ કરે તો લોકો ઉંઘતા હોય તે જાગી જાય તેથી અધિકરણ આદિ દોષો લાગે બધા સાથે નીકળે, જેથી કોઈ સાધુને રસ્તો પૂછવા માટે અવાજ વગેરે કરવો ન પડે

સારી તિથિ, મુહૂર્ત જોઇને સારા શકુન જોઇને વિહાર કરે

અપશકુનો— મલીન શરીરવાળો, ફાટેલા તૂટેલા કપડાવાળો, શરીરે તેલ ચોળેલો, કુબડો, વામન, કૂતરો આઠ નવ મહિનાના ગર્ભવાળી સ્ત્રી, મોટી ઉંમરની કન્યા, લાકડાનો ભારો બાવો, સંન્યાસી, લાંબી દાઢી મૂછોવાળો,

લુહાર, પાંડુરોગવાળો, ઔદ્ધભિક્ષુ, દિગમ્બર ઈત્યાદિ

સારાશકુનો— નદી, વાજીંત્ર, પાણીથી ભરેલો ઘડો, શંખ, પડહનો શબ્દ, ઝારી, છત્ર, ચામર, ધ્વજા, પતાકા, શ્રમણ, (લિંગમાત્રધારી) સાધુ, જીતેન્દ્રિય, પુષ્પ ઈત્યાદિ

હવે સંકેત વગેરે દ્વારો કહે છે.

૧	સંકેત
૨	વસતિપ્રકંપ
૩	સંજ્ઞી
૪	સાધર્મિક
૫	વસતિ
૬	સ્થાનસ્થિત

૧. સંકેત–પ્રદોષ, (સંધ્યા) વખતે આચાર્ય બધા સાધુઓને ભેગા કરી કહે, 'કે અમુક ટાઈમે નીકળશું અમુક અમુક સ્થાને વિશ્રામ કરીશું, અમુક સ્થાને રોકાઈશું, અમુક ગામે ભિક્ષાએ જઈશું' વગેરે કોઈ અગ્ગુડપ્રાય સાથે આવવા તૈયાર ન થાય તો તેને માટે પણ અમુક સ્થાને ભેગા થવાનો સંકેત આપે તે એકલો જો સુઈ જાય, કે ગોકુલ વગેરેમા ફરતો આવે તો પ્રમાદ દોષથી તેન [illegible] ાણાય

[illegible] ક્ષેત્ર [illegible] કેટલાક ગચ્છની [illegible]

મધ્યમા [illegible] પા [illegible] ચાલે

[illegible] કેમકે કે

ભિક્ષા

તે ગા

' કોઇ સાધુ અસહિષ્ણુ હોય તો ગોચરી માટે ત્યા મૂકતા જાય અને સાથે માર્ગને જાણનાર સાધુ મૂકે જેથી જે ગામ જવાનુ છે ત્યા સુખપૂર્વક આવી શકે

જે ગામમા મુકામ કરવાનો છે, તે ગામમા કોઇ કારણસર ફેરફાર થઈ ગયો હોય અર્થાત્ તે ગામમા રહી શકાય એમ ન હોય, તો પાછળ રહેલા સાધુ ભેગા થઇ શકે તે માટે ત્યા બે સાધુને રોકતા જાય બે સાધુ ન હોય તો એક સાધુને રોકે, અથવા ત્યા કોઇ લુહાર આદિ માણસને કહે કે 'અમે અમુક ગામ જઇએ છીએ પાછળ અમારા સાધુ આવે છે, તેમને કહેવુ કે તમારા સાધુ આ રસ્તે અમુક ગામ ગયા છે'

તે ગામ જો શૂન્ય હોય તો જે રસ્તે જવાનુ હોય તે રસ્તા ઉપર લાંબી રેખા કરવી જેથી પાછળ આવતા સાધુઓને માર્ગની ખબર પડે

ગામમ પ્રવેશ કરે તેમા જો વસતિનો વ્યાઘાત થયો હોય, તો બીજી વસતિની તપાસ કરીને ઉતરે

, રસ્તામા ભિક્ષા માટે રોકેલા સાધુ ભિક્ષા લઇને આવે, ત્યા ખબર પડે કે 'ગચ્છ તો આગળના ગામે ગયેલા છે' તો જો તે ગામ બે ગાઉથી વધારે હોય, તો એક સાધુને ગચ્છ પાસે મોકલે, તે સાધુ ગચ્છમા ખબર આપે કે 'ભિક્ષા લાવીને વચમા રોકાયા છીએ' આ સાંભળી ગચ્છમા રહેલા સાધુઓમા ભૂખ્યા હોય તે સાધુઓ (ભિક્ષા લઇને રોકાયા છે ત્યા) પાછા આવે પછી ગોચરી વાપરીને તે ગામમા જાય

લુહાર, પાડુરોગવાળો, બૌદ્ધભિક્ષુ, દિગમ્બર ઈત્યાદિ

આરાશકુનો– નદી, વાજીત્ર, પાણીથી ભરેલો ઘડો, શખ, પડહનો શબ્દ, ઝારી, છત્ર, ચામર, ધ્વજા, પતાકા, શ્રમણ, (લિગમાત્રધારી) સાધુ, જીતેન્દ્રિય, પુષ્પ ઈત્યાદિ

હવે સકેત વગેરે દ્વારો કહે છે.

१ સકેત
२ વસતિગ્રહણ
૩ સજ્ઞી
४ સાધર્મિક.
५ વસતિ
६ સ્થાનસ્થિત

૧. સકેત–પ્રદોષ, (સધ્યા) વખતે આચાર્ય બધા સાધુઓને ભેગા કરી કહે, 'કે અમુક ટાઇમે નીકળશુ અમુક અમુક સ્થાને વિશ્રામ કરીશુ, અમુક સ્થાને રોકાઈશુ, અમુક ગામે ભિક્ષાએ જઈશુ' વગેરે કોઇ ખગ્ગુડપ્રાય સાથે આવવા તૈયાર ન થાય તો તેને માટે પણ અમુક સ્થાને ભેગા થવાનો સકેત આપે તે એકલો જો સુઇ જાય કે ગોકુલ વગેરેમા ફરતો આવે તો પ્રમાદ દોષથી તેની ઉપધિ હણાય

ક્ષેત્ર પ્રત્યુપેક્ષકો કેટલાક ગચ્છની આગળ, કેટલાક મ'પમા ~ ો કેટલાક પાછળ ચાલે રસ્તામા સ્થડિલ, માત્રા આદિ ી જગ્યા બતાવે, કેમકે કોઇને અતિ શકા થઇ હોય તો ટાળી શકે

રસ્તામા ગામ આવે ત્યા ભિક્ષા મળી શકે એવી હોય અને જે ગામમા રોકાવાનુ છે, તે ગામ નાનું હોય, તો તરુણ સાધુને ગામમા ભિક્ષા લેવા મોકલે અને તેમની ઉપધિ આદિ બીજા સાધુ લઈ લે

કોઇ સાધુ અસહિષ્ણુ હોય તો ગોચરી માટે ત્યા મૂકતા જાય અને સાથે માર્ગને જાણનાર સાધુ મૂકે જેથી જે ગામ જવાનુ છે ત્યા સુખપૂર્વક આવી શકે

જે ગામમા મુકામ કરવાનો છે, તે ગામમા કોઇ કારણસર ફેરફાર થઈ ગયો હોય અર્થાત્ તે ગામમા રહી શકાય એમ ન હોય, તો પાછળ રહેલા સાધુ ભેગા થઇ શકે તે માટે ત્યા બે સાધુને રોકતા જાય બે સાધુ ન હોય તો એક સાધુને રોકે, અથવા ત્યા કોઇ લુહાર આદિ માણસને કહે કે 'અમે અમુક ગામ જઇએ છીએ પાછળ અમારા સાધુ આવે છે, તેમને કહેવુ કે તમારા સાધુ આ રસ્તે અમુક ગામ ગયા છે'

તે ગામ જો શૂન્ય હોય તો જે રસ્તે જવાનુ હોય તે રસ્તા ઉપર લાંબી રેખા કરવી જેથી પાછળ આવતા સાધુઓને માર્ગની ખબર પડે

ગામમ પ્રવેશ કરે તેમા જો વસતિનો વ્યાઘાત થયો હોય, તો બીજી વસતિની તપાસ કરીને ઉતરે

રસ્તામા ભિક્ષા માટે રોકેલા સાધુ ભિક્ષા લઇને આવે, ત્યા ખબર પડે કે 'ગચ્છ તો આગળના ગામે ગયેલા છે' તો જો તે ગામ બે ગાઉથી વધારે હોય, તો એક સાધુને ગચ્છ પાસે મોકલે, તે સાધુ ગચ્છમા ખબર આપે કે 'ભિક્ષા લાવીને વચમા રોકાયા છીએ' આ સાભળી ગચ્છમા રહેલા સાધુઓમાં ભૂખ્યા હોય તે સાધુઓ (ભિક્ષા લઇને રોકાયા છે ત્યા) પાછા આવે પછી ગોચરી વાપરીને તે ગામમા જાય

ગામમા રહેલા સાધુઓએ જો ગોચરી વાપરી લીધી હોય, તો કહેવરાવે કે 'અમે વાપર્યું છે, તમે ત્યા ગોચરી વાપરીને આવજો'

૨. વસતિ ગ્રહણ– ગામમા પ્રવેશ કરી ઉપાશ્રય પાસે આવે, પછી વૃષભ સાધુ વસતિમા પ્રવેશ કરી કાજો લે, ત્યા સુધી બીજા સાધુ ઉપાશ્રયની બહાર ઉભા રહે કાજો લેવાઇ જાય એટલે બધા સાધુઓ વસતિમાં પ્રવેશ કરે

જો તે વખતે ગોચરી વેળા થઇ હોય, તો એક સઘાટક કાજો લે અને બીજા ગોચરી માટે જાય પૂર્વે નક્કી કરેલી વસતિનો કોઇ કારણસર વ્યાઘાત થયો હોય, તો બીજી વસતિની તપાસ કરી, બધા સાધુઓ તે વસતિમા જાય

શકા– ગામબહાર ગોચરી વાપરીને પછી વસતિમા પ્રવેશ કરવો કેમકે ભૂખ્યા અને તરસ્યા હોવાથી ઇર્યાપથિકી શોધી ન શકાય, તેથી સયમ વિરાધના થાય ઉપધિના ભારથી પગમા કાટા વગેરે વાગ્યા હોય, તે જોઇ ન શકાય, તેથી આત્મ વિરાધના થાય, માટે બહાર વિકાલે આહાર કરીને પ્રવેશ કરવો

સમાધાન– બહાર વાપરવામા આત્મવિરાધના, સયમવિરાધનાના દોષો છે કેમકે જો બહાર ગોચરી કરે તો ત્યા ગૃહસ્થો હોય તેમને દૂર જવાનુ કહે અને તે દૂર જાય તેમાં સયમવિરાધના થાય એમા કદાચ તે ગૃહસ્થો ત્યાથી ખસે નહિ અને ઉલટા સામા કહે કે 'તમે આ જગ્યાના માલિક નથી' કદાચ પરસ્પર કલહ થાય

સાધુઓ મ ડલીબદ્ધ વાપરતા હોય, એટલે ગૃહસ્થો કૌતુકથી ત્યા આવે, તેથી સ ક્ષોભ થાય આહાર ગળે ન ઉતરે કલહ થાય આથી ગૃહસ્થ કોપાયમાન થાય અને ફરીથી વસતિ ન આપે

બીજા ગામમા જઈને વાપરે તો ઉપધિ અને ભિક્ષાના ભારથી, તથા ક્ષુધાને લીધે, ઇર્યાપથિકી જોઈ ન શકે તેથી પગમા કાટા વાગે એટલે આત્મવિરાધના આહારાદિ નીચે પડી જાય કે વેરાય તેમા છકાયની વિરાધના થાય એટલે સ યમવિરાધના

વિકાલે પ્રવેશ કરે તો વસતિ જોયા વિનાની હોય તો દોષ થાય ગામમા પ્રવેશ કરતા કૂતરા વગેરે કરડી જાય

ચોર હોય તો માર મારે અથવા ઉપધિ ઉપાડી જાય

ચોકીદાર કદાચ પકડે કે મારે

બળદ આખલા વગેરે કદાચ શીગડુ મારે

ભૂલા પડી જવાય

વેશ્યા આદિ નિ દાના ઘરો હોય તેની ખબર ન પડે

વસતિમા કાટા વગેરે પડયા હોય તો વાગી જાય

સપ આદિના દર હોય તો કદાચ સર્પ આદિ દ'શ દે આથી આત્મવિરાધના થાય

નહિ જોયેલી-પ્રમાર્જન નહિ કરેલી વસતિમા સ થારો કરવાથી કીડી વગેરે જીવજ તુની વિરાધના થાય, તેથી સ યમવિરાધના થાય

નહિ જોયેલી વસતિમા કાલગ્રહણ લીધા સિવાય સ્વાધ્યાય કરે તો દોષ થાય અને જો સ્વાધ્યાય ન કરે તો

સૂત્ર અર્થની હાની થાય

સ્થડિલ માત્રુ નહિ જોયેલી જગ્યાએ પરઠવતા સયમવિરાધના તથા આત્મવિરાધના થાય, જો સ્થડિલ વગેરે રોકે તો – સ્થડિલ રોકવાથી મરણુ થાય, માત્રુ રોકવાથી ચક્ષુનુ તેજ ઘટે, ઓડકાર રોકવાથી કોઢ રોગ થાય

ઉપર મુજબના દોષો ન થાય તે માટે બને ત્યા સુધી સવારમા જાય ઉપાશ્રય ન મળે તો શૂન્યગૃહ, દેવકુલિકા અથવા ઉદ્યાનમા રહે શૂન્યગૃહ આદિમા ગૃહસ્થો આવતા હોય તો વચમા પડદો કરીને રહે

કોષ્ઠક (ગાયો ભેસો વગેરે રાખવાનો વાડો અથવા ગોશાળા) સભા, આદિ મળી હોય તો ત્યા કાલભૂમિ જોઈને ત્યા કાલ ગ્રહણુ કરે, તથા ઠલ્લા માત્રાની જગ્યા જોઈ આવે

અપવાદે વિકાલે પ્રવેશ કરે

કદાચ આવતા રાત્રિ પડી જાય તો રાત્રે પણુ પ્રવેશ કરે રસ્તામા પહેરેગીર આદિ મળે તો કહે કે 'અમે સાધુઓ છીએ, ચોર નથી'

વસતિમા પ્રવેશ કરતા જો તે શૂન્યગૃહ હોય તો વૃષભ સાધુ દાડાથી ઉપર નીચે ઠપકારે, કદાચ અદર સર્પ આદિ હોય તો જતા રહે, અથવા બીજુ કોઈ અદર હોય તો ખબર પડે ત્યારબાદ ગચ્છ પ્રવેશ કરે

આચાર્ય માટે ત્રણુ સથારા ભૂમિ રાખે એક પવનવાળી, બીજી પવન વિનાની અને ત્રીજી સથારા માટે

વસતિ મોટી હોય તો બીજા સાધુઓ માટે છૂટાછૂટા સંથારા કરવા, જેથી ગૃહસ્થને માટે જગ્યા ન રહે વસતિ નાની હોય તો લાઈનસર સંથારા કરી વચમાં પાત્રા આદિ મૂકે સ્થવિર સાધુ બીજા સાધુઓને સંથારાની જગ્યા વહેંચી આપે

જો આવતા રાત્રિ પડી ગઈ હોય તો કાલગ્રહણ ન કરે, પણ નિયુક્તિ સંગ્રહણી આદિની ગાથાઓ ધીમા સ્વરે ગણે પહેલી પોરિસી કરીને ગુરુ પાસે જઇ સંથારા પોરિસી ભણાવે પછી માત્રા આદિની શંકા ટાળીને સંથારા ઉપર ઉત્તરપટો પાથરી, આખુ શરીર (નાભિ ઉપરનુ મુહપત્તિથી અને નીચેનુ ઓઘાથી પડિલેહી) ગુરુ મહારાજ પાસે સંથારાની આજ્ઞા માગી, હાથનુ ઓશીકુ કરી, પગ ઉંચા રાખી સૂવે પગ ઉંચા રાખી ન શકે તો પગ સંથારા ઉપર રાખીને સૂઇ જાય પગ લાંબા ટુંકા કરતા કે પડખુ ફેરવતા ઓઘાથી પ્રમાર્જના કરે

રાત્રે માત્રા આદિના કારણે ઉઠે તો, ઉઠીને પહેલા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવનો ઉપયોગ કરે **દ્રવ્યથી** હુ કોણ છુ? દીક્ષિત છુ કે અદીક્ષિત? **ક્ષેત્રથી** નીચે છુ કે માળ ઉપર? **કાલથી** રાત્રિ છે કે દિવસ? **ભાવથી** કાયિકાદિની શંકા છે કે કેમ? આંખમાં ઉંઘ હોય તો શ્વાસને રૂંધે, ઉંઘ ઉડી જાય એટલે સંથારામાં ઉભો થઇ પ્રમાર્જના કરતા દ્વાર પાસે આવે બહાર ચોર આદિનો ભય હોય તો એક સાધુને ઉઠાડે, તે દ્વાર પાસે ઉભો રહે, અને પોતે કાયિકાદિ શંકા ટાળી આવે કૂતરા આદિ જાનવરનો

ભય હોય તો બે સાધુને ઉઠાડે, એક સાધુ દ્વાર પાસે ઉભો રહે પોતે કાયિકાદિ વોસિરાવે, ત્રીજો રક્ષણ કરે પછી પાછા આવી ઇરિયાવાહી કરી પોતે સૂક્ષ્મઆનપ્રાણ લબ્ધિવાળો હોય, તો ચૌદપૂર્વ ગણી જાય લબ્ધિયુક્ત ન હોય, તો પરિહાણી કરતા યાવત્ છેવટે જઘન્યથી ત્રણગાથા ગણીને પાછો સૂઇ જાય આ પ્રમાણે વિધિ કરવાથી નિદ્રાના પ્રમાદનો દોષ દૂર થઇ જાય છે

ઉત્સર્ગથી શરીર ઉપર વસ્ત્ર ઓઢયા વગર સૂવે ઠડી આદિ લાગતી હોય તો એક બે કે ત્રણ કપડા ઓઢે તેનાથી પણ ઠડી દૂર ન થાય તો બહાર જઇ કાઉસ્સગ્ગ કરે, પછી અદર આવે, છતા ઠડી લાગતી હોય તો બધા કપડા કાઢી નાખે પછી એક એક વસ્ત્ર ઓઢે આ માટે ગધેડાનુ દ્દષ્ટાત જાણવુ અપવાદે જેમ સમાધિ રહે તેમ કરવુ

૩. સ ગ્રી– આ પ્રમાણે વિહાર કરતા વચમા કોઇ ગામ આવે તે ગામ સાધુઓના વિહારવાળુ હોય અથવા સાધુઓના વિહાર વિનાનુ હોય, તેમા શ્રાવકોના ઘર હોય પણ ખરા અગર ન પણ હોય.

જો તે ગામ સવિજ્ઞ સાધુઓના વિહારવાળુ હોય તો ગામમા પ્રવેશ કરે પાર્શ્વસ્થ આદિનુ હોય તો પ્રવેશ ન કરે, દહેરાસર હોય તો દર્શન કરવા જાય

ગામમા સાંભોગિક સાધુ હોય તો, તે આવેલા માટે ગોચરી પાણી લાવી આપે કદાચ કોઇ શ્રાવક નવા આવેલા સાધુને ગોચરી માટે ખૂબ આગ્રહ કરે, તો ત્યા રહેલા એક સાધુની સાથે નવા આવેલા સાધુને મોકલે

ઉપાશ્રય નાનો હોય તો નવા આવેલા સાધુ બીજા સ્થાનમા ઉતરે ત્યા ગામમા રહેલા સાધુ તેમને ગોચરી લાવી આપે

સાંભોગિક સાધુ ન હોય તો આવેલા સાધુ ગોચરી લાવી આચાર્ય આદિને પ્રાયોગ્ય આપી બાકીનું બીજા વાપરે

૪. **આધર્મિક—** આહાર આદિનું કામ પતાવી તથા ઠલ્લા માત્રાની શકા ટાળીને સાજના ટાઈમે સાધર્મિક સાધુ પાસે જાય, કેમકે સાજે જવાથી ત્યા રહેલા સાધુઓને ભિક્ષા આદિ કાર્ય માટે આકુલપણુ ન થાય

સાધુ આવેલા જોઇને ત્યા રહેલા સાધુ ઉભા થઇ જાય અને સામા જઇ દાડો પાત્રાદિ લઈ લે તે ન આપે તો ખેચતાણ ન કરવી, કેમકે ખેચતાણ કરવામા કદાચ નીચે પડી જાય તો ભાગી જાય

– જે ગામમા રહેલા છે તે ગામ નાનુ હોય, ભિક્ષા મળી શકે એમ ન હોય, તથા બપોરે જવામા રસ્તામા ચોર આદિનો ભય હોય, તો સવારમા જ બીજે ગામ જાય

ઉપાશ્રયમા પેસતા નિસીહિ કહે ત્યા રહેલા સાધુ નિસીહિ સાભળી સામા આવે વાપરતા હોય તો મોમા મૂકેલો કોળીયો વાપરી લે, હાથમા લીધેલો કોળીયો પાત્રામા પાછો મૂકી દે, સામે આવી આવેલા સાધુનુ સન્માન કરે

આવેલા સાધુ સક્ષેપથી આલોચના કરી, તેમની સાથે આહાર વાપરે

જો આવેલા સાધુઓએ વાપરેલુ હોય તો ત્યા

રહેલા સાધુઓને કહે કે 'અમે વાપર્યું છે, તમે વાપરો' આવેલા સાધુઓને વાપરવાનુ હોય તો જો ત્યા લાવેલો આહાર પૂરતો હોય તો બધા સાથે વાપરે, ઓછો હોય તો તે આહાર આવેલા સાધુઓને આપી દે અને પોતાના માટે બીજો આહાર લાવીને વાપરે

આવેલા સાધુઓની ત્રણ દિવસ આહાર પાણી આદિથી ભક્તિ કરવી શક્તિ ન હોય તો બાલ વૃદ્ધ આદિની ત્રણ દિવસ ભક્તિ કરવી

આવેલા સાધુ તે ગામમા ગોચરીએ જાય અને ત્યા રહેલા સાધુમા તરૂણ સાધુઓ બીજા ગામમા ગોચરીએ જાય

૫. વસતિ– ત્રણ પ્રકારની હોય ૧ મોટી, ૨ નાની, ૩ પ્રમાણયુક્ત સૌથી પહેલા પ્રમાણયુક્ત વસતિ ગ્રહણ કરવી, તેવી ન હોય તો નાની વસતિ ગ્રહણ કરવી, નાની પણ ન હોય તો મોટી વસતિ ગ્રહણ કરવી ।

જો મોટી વસતિમા ઉતર્યા હોય તો ત્યા બીજા લોકો પોલિસ, પારદારિકા, બાવા આદિ આવીને સૂઈ જાય, તેથી ત્યાં પ્રતિક્રમણ, સૂત્ર પોરિસી અર્થપોરિસી કરતા, તથા જતાં આવતા, લોકોમા કોઈ અસહિષ્ણુ હોય તો તે બૂમાબૂમ કરી મૂકે, તેથી ઝગડો થાય, પાત્ર આદિ તૂટી જાય, ઠલ્લા માત્રાની શકા રોકે તો રોગ આદિ થાય દૂર જઈ નહિ જોએલી જગ્યામા શકા ટાળે તો સયમ-આત્મવિરાધના થાય, બધાના દેખતા શંકા ટાળે

તો પ્રવચનની લઘુતા થાય

રાત્રે વસતિમા પૂજતા પૂજતા જાય, તો તે જોઇને કોઇને ચોરની શકા થાય, અને કદાચ મારી નાખે

સાગારિક-ગૃહસ્થને સ્પર્શ થઇ જાય અને તે જાગી જાય તો, તેને શકા થાય કે આ નપુસક હશે'

કોઇ સ્ત્રીને સ્પર્શ થઇ જાય તો તે સ્ત્રીને થાય કે 'આ મારી ઇચ્છા કરે છે,' તેથી બીજાને કહે કે 'આ મારી ઈચ્છા કરે છે' સાભળી લોકો કોપાયમાન થાય સાધુને મારપીટ આદિ કરે

દિવસે કોઇ સ્ત્રી સુદરરૂપ જોઇને સાધુ ઉપર રાગવાળી થઇ હોય, તેથી રાત્રે ત્યા સૂઈ જાય અને સાધુને બળાત્કારે ગ્રહણ કરે ઇત્યાદિ દોષો મોટી વસતિમા ઉતરવામા રહેલા છે માટે મોટી વસતિમા ન ઉતરવુ

નાની વસતિમા ઉતરવાથી રાત્રે જતા આવતા કોઈના ઉપર પડી જવાય, જાગી જતા તેને ચોરની શકા થાય રાત્રે નહિ દેખી શકવાથી યુદ્ધ થાય, તેમા પાત્ર આદિ તૂટી જાય તેથી સયમ-આત્મવિરાધના થાય, માટે નાની વસતિમા ન ઉતરવુ

પ્રમાણયુક્ત વસતિમા કેવી રીતે ઉતરવુ ?

એક એક સાધુ માટે ત્રણ હાથ પહોળી જગ્યા રાખવી એક હાથને ચાર આગળ પહોળો સથારો, પછી વીસ આગળ જગ્યા ખાલી પછી એક હાથ જગ્યામા પાત્રાદિ મૂકવા, ત્યાર પછી બીજા સાધુના આસન આદિ કરવા

પાત્રાદિ બહુ દૂર મૂકે તો બિલાડી, ઉંદર આદિથી

રક્ષણ ન થઈ શકે બહુ નજીક પાત્રાદિ રાખે તો શરીર ફેરવતા ઉચુ નીચુ કરતા પાત્રાદિને ધક્કો લાગે તો પાત્રાદિ તૂટી જાય માટે વીસ આગળનુ અતર રાખવુ જોઈએ

બે હાથ કરતા વધારે અતર હોય તો, કોઇ ગૃહસ્થ આદિ જોર કરીને વચમા સૂઇ જાય, તો બીજા દોષો આવી પડે તો તેવા સ્થાન માટે વસતિનુ પ્રમાણ આ રીતે જાણવુ એક હાથ શરીર, વીસ આગળ ખાલી, આઠ આગળમા પાત્રા, પછી વીસ આંગળ ખાલી પછી બીજા સાધુ આ પ્રમાણે ત્રણ હાથે એક સાધુથી બીજો સાધુ આવે વચમા બે હાથનુ આતરૂ રહે, એક સાધુથી બીજા સાધુની વચમા બે હાથની જગ્યા રાખવી જોઈએ

બે હાથથી ઓછુ આતરૂ હોય તો, બીજાને સાધુનો સ્પર્શ થઇ જાય તો ભુક્તભોગી (સસાર ભોગવેલા)ને પૂર્વ ક્રીડાનુ સ્મરણ થઈ આવે કુમાર અવસ્થામા દીક્ષા લીધી હોય, તેને સાધુનો સ્પર્શ થતા, સ્ત્રીનો સ્પર્શ કેવો હશે? એવુ કુતૂહલ થાય માટે વચમાં બે હાથનુ અતર રાખવુ તેથી એક બીજાને કલહ આદિ પણ ન થાય

ભીતથી એક હાથ દૂર સથારો કરવો પગ નીચે પણ જવા આવવાનો માર્ગ રાખવો મોટી વસતિ હોય તો ભીતથી ત્રણ હાથ દૂર સ[illegible]કરવો

પ્રમાણયુક્ત વસતિ ન [illegible] ની વસતિમા રાત્રે પૂર્વક જવુ આવવુ [illegible] પરામ[illegible]
[illegible] કળવુ પાત્રા [illegible] તે
[illegible] તો દોરી

મોટી વસતિમા ઉતરવુ પડયુ હોય, તો સાધુઓએ છગાછૂગા સૂઈ જવુ કદાચ ત્યા કોઈ લોકો આવીને કહે કે 'એક બાજુમા આટલી જગ્યામા થઈ જાવ' તો સાધુઓ એક બાજુ થઈ જાય, ત્યા પડદો અથવા ખડીથી નીશાની કરી લે

ત્યા બીજા ગૃહસ્થો આદિ રહેલા હોય, તો જતા આવતા પ્રમાર્જના આદિ ન કરે તથા 'આસજ્જ આસજ્જ' પણ ન કરે પરતુ ખાસી આદિથી બીજાને જણાવે

૯. **સ્થાનસ્થિત**— ગામમા પ્રવેશ કરવાનો હોય, તે દિવસે સવારનુ પ્રતિક્રમણ આદિ કરી, સ્થાપના કુલ, પ્રત્યનીક કુલ, પ્રાન્ત કુલ, આદિનો વિભાગ કરે, એટલે અમુક ઘરોમા ગોચરી જવુ, અમુક ઘરોમા ગોચરી ન જવુ પછી સારા શકુન જોઈને ગામમા પ્રવેશ કરે

વસતિમા પ્રવેશ કરતા પહેલા પ્રથમ કથાલબ્ધિસપન્ન સાધુને મોકલે તે સાધુ ગામમા જઈ શય્યાતરની આગળ કથા (વાર્તાલાપ) કરે પછી આચાર્ય મહારાજ પધારે ત્યારે ઉભા થઈ વિનય સાચવે અને શય્યાતરને કહે કે 'આ અમારા આચાર્ય ભગવત છે' આચાર્ય ભગવતને કહે કે 'આ મહાનુભાવે આપણને વસતિ આપી છે' જો શય્યાતર આચાર્ય સાથે વાતચીત કરે તો ઠીક, ન કરે તો આચાર્ય તેની સાથે વાતચીત કરે કેમકે જો આચાર્ય શય્યાતર સાથે વાત ન કરે, તો શય્યાતરને થાય કે 'આ લોકો ઉચિત પણ જાણતા નથી'

વસતિમા આચાર્ય માટે ત્રણ જગ્યા રાખી સ્થવિરસાધુ

રક્ષણ ન થઈ શકે બહુ નજીક પાત્રાદિ રાખે તો શરીર ફરવતા ઉચુનીચુ કરતા પાત્રાદિને ધક્કો લાગે તો પાત્રાદિ તૂટી જાય માટે વીસ આગળનુ અતર રાખવુ જોઇએ

બે હાથ કરતા વધારે અતર હોય તો, કાઈ ગૃહસ્થ આદિ જોર કરીને વચમા સૂઇ જાય, તો બીજા દોષો આવી પડે તો તેવા સ્થાન માટે વસતિનુ પ્રમાણ આ રીતે જાણવુ એક હાથ શરીર, વીસ આગળ ખાલી, આઠ આગળમા માત્રા, પછી વીસ આગળ ખાલી પછી બીજા સાધુ આ પ્રમાણે ત્રણ હાથે એક સાધુથી બીજો સાધુ આવે વચમા બે હાથનુ આતરૂ રહે, એક સાધુથી બીજા સાધુની વચમા બે હાથની જગ્યા રાખવી જોઇએ

બે હાથથી ઓછુ આતરૂ હોય તો, બીજાને સાધુનો સ્પર્શ થઇ જાય તો ભુક્તભોગી (સસાર ભોગવેલા)ને પૂર્વ ક્રીડાનુ સ્મરણ થઈ આવે કુમાર અવસ્થામા દીક્ષા લીધી હોય, તેને સાધુનો સ્પર્શ થતા, સ્ત્રીનો સ્પર્શ કેવો હશે? એનુ કુતૂહલ થાય માટે વચમા બે હાથનુ અતર રાખવુ તેથી એક બીજાને કલહ આદિ પણ ન થાય

ભીતથી એક હાથ દૂર સથારો કરવો પગ નીચે પણ જવા આવવાનો માર્ગ રાખવો મોટી વસતિ હોય તો ભીતથી ત્રણ હાથ દૂર સથારો કરવો

પ્રમાણયુક્ત વસતિ ન હોય તો નાની વસતિમા રાત્રે યતના પૂર્વક જવુ આવવુ પહેલા હાથથી પરામર્શ કરીને બહાર નીકળવુ પાત્રાદિ ખાટા હોય તો તેમા મૂકવા ખાટા ન હોય તો દોરી બાધી ઉચે લટકાવી દેવા

મોટી વસતિમા ઉતરવુ પડયુ હોય, તો સાધુઓએ છૂટાછૂટા સૂઈ જવુ કદાચ ત્યા કોઈ લોકો આવીને કહે કે 'એક બાજુમા આટલી જગ્યામા થઈ જાવ' તો સાધુઓ એક બાજુ થઈ જાય, ત્યા પડદો અથવા ખડીથી નીશાની કરી લે

ત્યા બીજા ગૃહસ્થો આદિ રહેતા હોય, તો જતા આવતા પ્રમાજના આદિ ન કરે તથા 'આસજ્જા આસજ્જા' પણ ન કરે પરતુ ખાસી આદિથી બીજાને જણાવે

૬ સ્થાનસ્થિત— ગામમા પ્રવેશ કરવાનો હોય, તે દિવસે સવારનુ પ્રતિક્રમણ આદિ કરી, સ્થાપના કુલ, પ્રત્યનીક કુલ, પ્રાન્ત કુલ, આદિનો વિભાગ કરે, એટલે અમુક ઘરોમા ગોચરી જવુ, અમુક ઘરોમા ગોચરી ન જવુ પછી સારા શકુન જોઈને ગામમા પ્રવેશ કરે

વસતિમા પ્રવેશ કરતા પહેલા પ્રથમ કથાલબ્ધિસપન્ન સાધુને મોકલે તે સાધુ ગામમા જઈ શય્યાતરની આગળ કથા (વાર્તાલાપ) કરે પછી આચાર્ય મહારાજ પધારે ત્યારે ઉભા થઈ વિનય સાચવે અને શય્યાતરને કહે કે 'આ અમારા આચાર્ય ભગવત છે' આચાર્ય ભગવતને કહે કે 'આ મહાનુભાવે આપણને વસતિ આપી છે' જો શય્યાતર આચાર્ય સાથે વાતચીત કરે તો ઠીક, ન કરે તો આચાર્ય તેની સાથે વાતચીત કરે કેમકે જો આચાર્ય શય્યાતર સાથે વાત ન કરે, તો શય્યાતરને થાય કે 'આ લોકો ઉચિત પણ જાણતા નથી'

વસતિમા આચાર્ય માટે ત્રણ જગ્યા રાખી સ્થવિરસાધુ

બીજા સાધુઓ માટે રત્નાધિકના ક્રમે યોગ્ય જગ્યા વહેચી આપે ક્ષેત્રપ્રત્યુપેક્ષકો આવેલા સાધુઓને ઠલ્લા, માત્રાની ભૂમિ પાત્રા રગવાની ભૂમિ સ્વાધ્યાય ભૂમિ આદિ બતાવે તથા

સાધુઓમા કોઈ તપસ્વી હોય, કોઇને વાપરવાનુ હોય, તો દહેરાસરે દર્શન કરવા જતા સ્થાપના કુલો, શ્રાવકના ઘરો વગેરે બતાવે પ્રવેશદિને કોઇને ઉપવાસ હોય તો તે મગલ જ છે

દહેરાસરજતી વખતે આચાર્ય સાથે એક બે સાધુએ પાત્રા લઇને જવુ કેમકે ત્યા કોઇ ગૃહસ્થને ગોચરી આપવાની ભાવના થાય તો તુરત લઇ શકાય જો પાત્રા ન હોય તો ગૃહસ્થની ભાવનાનો ભગ થાય અથવા સાધુ એમ કહે કે 'પાત્રા લઇને આવીશુ' તો ગૃહસ્થ તે વસ્તુ રાખી મૂકે, તેથી સ્થાપના નામનો દોષ લાગે

બધા સાધુઓએ સાથે જવુ નહિ, જો બધા સાથે જાય તો ગૃહસ્થને એમ થાય કે 'કોને આપુ અને કોને ન આપુ' આથી સાધુને જોઇ ભય પામે અથવા તો એમ થાય કે 'આ બધા બ્રાહ્મણભટ્ટ જેવા ખાઉધરા છે માટે આચાર્યની સાથે ત્રણ, બે કે એક સાધુએ પાત્રા લઇને જવુ અને ગૃહસ્થ વિનતિ કરે તો ઘૃત વગેરે વહોરવુ

જો તે ક્ષેત્રમા પહેલા માસકલ્પ કરેલો ન હોય, અર્થાત્ પ્રથમ આવેલા હોય, તો જાણકાર સાધુ દહેરાસરે દર્શન કરવા જાય, ત્યારે અથવા ગોચરીએ જાય, ત્યારે દાન આપનાર આદિના કુળો બતાવે કાતો પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી દાનાદિ કુલો કહે

પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી આચાર્ય ક્ષેત્રપ્રત્યુપેક્ષકોને બોલાવી સ્થાપનાદિ કુલો પૂછે ક્ષેત્રપ્રત્યુપેક્ષકો તે જણાવે

ક્ષેત્રપ્રત્યુપેક્ષકોને પૂછ્યા સિવાય સાધુઓ સ્થાપનાદિ કુળોમા જાય, તો સયમ વિરાધના આત્મ વિરાધના આદિ દોષો થાય સ્થાપના કુલોમા ગીતાર્થ સઘાટક જાય

આવી રીતે સ્થાપનાદિકુળો સ્થાપવાનુ શુ કારણ? સ્થાપનાદિ કુળો સ્થાપવાનુ કારણ એ છે કે આચાર્ય ગ્લાન પ્રાઘુણક આદિને યોગ્ય ભિક્ષા મળી શકે જો બધા જ સાધુઓ સ્થાપના કુળમા ભિક્ષા લેવા જાય, તો ગૃહસ્થોને કદર્થના થાય અને આચાર્ય આદિના પ્રાયોગ્ય દ્રવ્યનો ક્ષય થાય જેથી જોઇએ ત્યારે વસ્તુ ન મળે,

જેમ કોઇ માણસ પરાક્રમી શિકારી કૂતરાને છૂ છૂ કરીને કરીને મોર પોપટ આદિ પક્ષી પકડાવે પછી મોર આદિ ન હોય તો પણ છૂ છૂ કરીને કૂતરાને દોડાવે પણ ત્યા કાંઈ ન જોતા કૂતરો પાછો આવે વારવાર એ પ્રમાણે કરવાથી કૂતરો કંટાળ્યો, પછી જ્યારે મોર આદિને પકડાવવાની જરૂર પડી ત્યારે કૂતરાને છૂ છૂ કરવા છતા કૂતરો દોડ્યો નહિ અને કાર્ય કર્યું નહિ આ રીતે વારવાર વિના કારણે સ્થાપનાદિ કુળોમાથી આહાર વગેરે ગ્રહણ કરવાથી જ્યારે ગ્લાન, પ્રાઘુર્ણક આદિ માટે જરૂર પડે છે ત્યારે આહારાદિ મળી શકતા નથી કેમકે તેણે ઘણા સાધુઓને ઘૃતાદિ આપ્યા હોવાથી ઘૃત આદિ ખલાસ થઈ જાય

પ્રાત-વિરોધી ગૃહસ્થ હોય તો (સાધુઓને ઘી વગેરે

આપી દીધેલુ હોવાથી) સ્રીને માર મારે અથવા મારી પણ નાખે અથવા તો ઠપકો આપે કે' તે સાધુઓને ઘૃતાદિ આપ્યુ એટલે 'ખલાસ થઈ ગયુ, ભદ્રક હોય તો નવુ લાવે અથવા કરાવે

સ્થાપના કુળો રાખવાથી ગ્લાન, આચાર્ય બાળ, વૃદ્ધ, તપસ્વી પ્રાઘૂર્ણક આદિની યથાયોગ્ય ભકિત કરી શકાય છે, માટે સ્થાપના કુળો રાખવા જોઇએ, ત્યા અમુક ગીતાર્થ સિવાય બધા સાધુઓએ જવુ નહિ કહ્યુ છે કે આચાર્યની અનુકપાભક્તિથી ગચ્છની અનુકપા થાય છે ગચ્છની અનુકપાથી તીર્થની પરપરા ચાલુ રહે છે

આ સ્થાપનાદિ કુળોમા થોડા થોડા દિવસના આતરે કારણ વિના પણ જવાનુ ચાલુ રાખવુ જોઈએ કેમકે તેમને ખબર રહે કે 'અહી સાધુ આદિ રહેલા છે

આ માટે ગાય અને બગીચાનુ દષ્ટાત જાણવુ. ગાયને દોહતા રહે અને બગીચામાથી રોજ ફુલ લેતા રહે તો રોજ દુધ, ફુલ મળવા ચાલુ રહે છે, ન લે તો ઉલટા સૂકાઇ જવા પામે છે

દશ પ્રકારના સાધુ આચાર્યની વૈયાવચ્ચ-સેવા માટે અયોગ્ય છે

૧. આળસુ ૨ ઘસિર ૩ ઉંઘણસી ૪ તપસ્વી ૫ ક્રોધી ૬ માની ૭ માયી ૮ લોભી ૯. કુતુહલી ૧૦ પ્રતિબદ્ધ	૧ આળસુ-પ્રમાદી હોવાથી ટાઇમસર ગોચરી જાય નહિ ૨ ઘસિર- બહુ ખાનારો હોવાથી પોતાનો જ આહાર પહેલા પુરો કરે, એટલામા ભિક્ષાનો ટાઇમ પુરો થઇ જાય ૩ ઉંઘણસી- ઉંઘ્યા કરે, ત્યા ગોચરીનો ટાઇમ પુરો થઈ જાય કદાચ વહેલો જાય, ત્યારે ભિક્ષાની વાર હોય, એટલે પાછો આવીને સુઈ જાય એટલામા

ભિક્ષાનો ટાઇમ ઉંઘમા ચાલ્યો જાય

૪ તપસ્વી- ગોચરી જાય તો તપસ્વી હોવાથી વાર લાગે તેથી આચાર્યને પરિતાપનાદિ થાય તપસ્વી જો પહેલી આચાર્યની ગોચરી લાવે તો તપસ્વીને પરિતાપનાદિ થાય

૫ ક્રોધી- ગોચરીએ જાય ત્યા ક્રોધ કરે.

૬. માની- ગૃહસ્થ સત્કાર ન કરે એટલે તેને ત્યા ગોચરી ન જાય

૭ માયી- સારુ સારુ એકાતમા વાપરીને સુકુ પાકુ વસતિમા લાવે

૮. લોભી– જેટલુ મળે તેટલુ બધુ વહોરી લે

૯. કુતૂહલી– રસ્તામા નટ આદિ રમતા હોય તો જોવા ઉભો રહે

૧૦. પ્રતિબદ્ધ– સૂત્ર અર્થમા એટલો બધો તલ્લીન રહે કે ગોચરી વેળા પુરી થઈ જાય

ઉપર જણાવ્યા તે સિવાયના જે ગીતાર્થ પ્રિયધર્મી સાધુ હોય તે આચાર્યની ભક્તિ માટે યોગ્ય છે, તેમને ગોચરીએ મોકલવા, કેમકે ગીતાર્થ હોવાથી તેઓ ગૃહસ્થને ત્યા ગોચરી વગેરે કેટલા પ્રમાણમા છે? ઇત્યાદિ વિવેક રાખીને ભિક્ષા ગ્રહણ કરે, પરિણામે ઘૃતાદિ દ્રવ્યોની નિરતર પ્રાપ્તિએ કરીને ભાવની વૃદ્ધિ કરનારા થાય છે

સ્થાપના કુળોમા એક સઘાટક જાય અને બીજા કુળોમા બાલ, વૃદ્ધ, તપસ્વી આદિ જાય શક્તિવાળા તરૂણ સાધુ હોય તે બીજા ગામમા ગોચરીએ જાય

શકા– જે ગામમા ગચ્છ રહ્યો છે તે ગામમા પહેલા તપાસ કરીને આવેલા છે, તો પછી તરૂણ સાધુને બીજા ગામમા ગોચરીએ મોકલવાનુ શુ પ્રયોજન?

સમાધાન– બહારગામ મોકલવાનુ કારણ એ છે કે 'ગામમા રહેલા ગૃહસ્થોને એમ થાય કે 'આ સાધુઓ બહારગામ ગોચરીએ જાય છે, નવા સાધુ આવે ત્યારે આપણા ત્યા આવે છે, માટે બાલ, વૃદ્ધ આદિને ઘણુ આપો'

'આ પ્રમાણે ગોચરીએ જત આચાર્ય આદિને પૂછીને નીકળવુ જોઇએ પૂછયા વિના જાય, તો નીચે પ્રમાણે દોષો થાય

૧ રસ્તામા ચોર આદિ હોય, તે ઉપધિને કે પોતાને ઉપાડી જાય તો તેમને શોધવામા ઘણી મુશ્કેલી પડે

૨ પ્રાધુણુક આવ્યા હોય તેમને યોગ્ય કાઈ લાવવાનું હોય, તેની ખબર ન પડે

૩ ગ્લાનને યોગ્ય અથવા આચાર્યને યોગ્ય કાઇ લાવવાનુ હોય તેની ખબર ન પડે

૪ રસ્તામા કૂતરા આદિનો ભય હોય તો તે કરડી જાય

૫ કોઇ ગામમા સ્ત્રી કે નપુસકના દોષો હોય તેની ખબર ન પડે

૬ કદાચ ભિક્ષાએ ગયા ત્યા મૂર્છા આવી જાય, તો કયા તપાસ કરે ?

માટે જતી વખતે આચાર્યને કહે કે 'હુ અમુક ગામમા ગોચરીએ જાઉ છુ, ત્યા ગોચરી પુરી નહિ થાય તો ત્યાથી અમુક બીજા ગામમા જઇશ' આચાર્ય ન હોય તો, આચાર્યે જે કોઇને નીમેલા હોય, તેને કહીને જાય

કદાચ નીકળતી વખતે કહેવુ ભૂલી જાય અને થોડે દૂર ગયા પછી યાદ આવે, તો પાછો આવીને કહી જાય, પાછા આવીને કહી જવાનો ટાઇમ પહોચતો ન હોય તો રસ્તામા ઠલ્લે, માત્રે કે ગોચરી પાણી માટે નીકળેલા સાધુને કહે કે 'હુ અમુક ગામ ગોચરીએ જાઉ છુ, તમો આચાર્ય ભગવતને કહી દેજો'

જે ગામમા ગોચરી ગયો છે તે ગામ કોઇ કારણસર

દૂર હોય, નાનુ હોય કે ખાલી થઇ ગયુ હોય, તો કોઇની સાથે કહેનરાવે અને બીજા ગામમા ગોચરીએ જાય

ચોર આદિ સાધુને ઉપાડી જાય, તો સાધુ રસ્તામા અક્ષરો લખતો જાય અથવા વસ્ત્ર ફાડીને તેના ટૂકડા રસ્તામા નાખતો જાય જેથી તપાસ કરનારને ખબર પડી શકે કે 'આ રસ્તે સાધુને ઉપાડી ગયા લાગે છે'

ગોચરી આદિ માટે ગયેલા કોઈ સાધુને આવતા ઘણી વાર લાગે તો વસતિમા રહેલા સાધુઓ નહિ આવેલા સાધુ માટે વિશિષ્ટ વસ્તુ રાખીને બીજુ વાપરી લે ત્યારપછી આહાર લઇને જે દિશામા તે સાધુ ગયેલા હોય, તે દિશામા તપાસ કરવા જાય નહિ આવેલો સાધુ કહ્યા વિના ગયેલા હોય, તો ચારે દિશામા તપાસ કરે રસ્તામા કોઇ ચિહ્ન ન મળે, તો ગામમા જઇને પૂછવા છતા ખબર ન પડે તો ગામમા ભેગા થયેલા લોકોને કહે કે 'અમારા સાધુ આ ગામમા ભિક્ષા માટે આવ્યા હતા તેમના કાઇ સમાચાર મળતા નથી' આ રીતે કાઈ સમાચાર ન મળે તો બીજા ગામમા જઇને એ રીતે તપાસ કરે

બીજા ગામમા ગોચરીએ જવાથી –

(અ) આધાકર્માદિ દોષોથી બચાય છે,
(આ) આહારાદિ વધુ મળે છે
(ઇ) અપમાન આદિ થાય નહિ
(ઈ) મોહ થાય નહિ
(ઉ) વીર્યાચારનુ પાલન થાય છે

શ કા— વૃષભ-વૈયાવચ્ચી સાધુને બહારગામ મોકલે તેમા આચાર્યે પોતાના આત્માનીજ અનુક પા કરીને ?

સમાધાન— આચાર્ય વૃષભ સાધુને મોકલે તેમા શિષ્ય ઉપર અનુક પા થાય છે, પરલોક સારો થાય છે, અને આલોકમા પ્રશ સા થાય છે

શ કા— શિષ્યની શી અનુક પા થઈ ? ઉલટો સાધુ ભૂખ અને તરસથી પીડાઈ ક ાચ કાળ કરી જાય તો ?

સમાધાન— જો ભૂખ અને તરસ સહન કરી શકે એમ ન હોય, ઉનાળો હોય, તપસ્વી હોય, તો નવકારશી વગેરે કરીને જાય

શ કા— નવકારશી કરે તો આચાર્યાદિનો આહાર ઉલટો તેનાથી સ સૃષ્ટ થાય તેનુ શુ ?

સમાધાન— લુખુસુકુ વાપરીને અથવા યતના પૂર્વ ક વાપરીને જાય જઘન્ય ત્રણ કવલ અથવા ત્રણ ભિક્ષા, ઉત્કૃષ્ટથી પાચ કવલ અથવા પાચ ભિક્ષા

સહિષ્ણુ હોય તો નવકારશી કર્યા સિવાય જાય

સ ઘાટક ગોચરી વગેરે કેવી રીતે ગ્રહણ કરે ?

એક પાત્રમા આહાર, બીજા પાત્રામા પાણી, એકમા આચાર્યાદિને પ્રાયોગ્ય આહાર, બીજામા જીવ સ સૃષ્ટાદિ હોય તેવો આહાર કે પાણી ગ્રહણ કરે

પડિલેહણાદ્વાર બે પ્રકારે એક કેવળીની બીજી છદ્મસ્થની બન્ને બાહ્યથી અને અભ્ય તરથી બાહ્ય એટલે દ્રવ્ય અને અભ્ય તર એટલે ભાવ

કેવળીની પડિલેહણા પ્રાણીથી સ સક્ત દ્રવ્ય વિષયની

હોય છે અર્થાત્ કપડા વગેરે ઉપર જીવજંતુ હોય તો પડિલેહણા કરે (પોતે જ્ઞાનથી બધુ જાણે છે)

છદ્મસ્થની પડિલેહણા પ્રાણીથી સંસક્ત કે અસંસક્ત દ્રવ્ય વિષયની હોય છે અર્થાત્ કપડા આદિ ઉપર જીવજંતુ હોય કે ન હોય, તો પણ પડિલેહણા કરવાની હોય છે

કેવળીની દ્રવ્ય પડિલેહણા— વસ્ત્ર વગેરે જીવજંતુથી સંસક્ત હોય તો પડિલેહણા કરે છે તથા જ્યારે તે વસ્ત્ર આદિ વાપરવાનુ હોય ત્યારે જો સંસક્ત હોય તો પડિલેહણા કરે છે પરંતુ જીવથી સંસક્ત ન હોય તો પડિલેહણા હોતી નથી

કેવળીની ભાવ પડિલેહણા— વેદનીય કર્મ ઘણુ ભોગવવાનુ હોય અને આયુષ્યકર્મ ઓછુ હોય તો કેવળી ભગવંતો કેવળી [૧]સમુદ્ઘાત કરે છે

---

૧ શરીરમા રહેલા આત્મપ્રદેશોને ચૌદરાજલોક વ્યાપી બનાવવા આઠ સમયની આ ક્રિયા હોય છે

પહેલા સમયે –શરીરમાંથી આત્મ પ્રદેશો બહાર ફેલાવી પોતાના શરીર પ્રમાણે જાડાઈવાળો દંડાકારે ઉપર નીચે લોકના છેડા સુધી લંબાવે **બીજા સમયે** જમણી અને ડાબી બાજુ લોકના છેડા સુધી લંબાવે જેથી કપાટાકાર–ભીંત થાય **ત્રીજા સમયે** બાકી બે બાજુ તિર્છી લોકના છેડા સુધી લંબાવે એટલે મંથનાકાર થાય **ચોથા સમયે** વચલા ભાગ ભરી દે એટલે સમસ્ત લોક વ્યાપી આત્મ પ્રદેશો થઈ જાય છે **પાંચમા સમયે** વચલા ભાગ સંહરે, **છઠ્ઠા સમયે** મંથનાકાર સંહરે **સાતમા સમયે** કપાટાકાર સંહરે અને **આઠમા સમયે** દંડાકાર સંહરી શરીરસ્થ આત્મપ્રદેશો કરે આ આઠ સમયની ક્રિયાને **કેવલી સમુદ્ઘાત** કહેવાય છે

છદ્મસ્થની દ્રવ્ય પડિલેહણા— સસક્ત કે અસસક્ત વસ્ત્ર આદિની પડિલેહણા કરવી તે

છદ્મસ્થની ભાવ પડિલેહણા— રાત્રે જાગે ત્યારે વિચાર કે મે શુ કર્યુ, મારે શુ કરવાનુ બાકી છે, કરવા યોગ્ય તપ વગેરે શુ કરતો નથી? ઇત્યાદિ વિચાર કરે

શુ શુ પડિલેહણ કરવુ જોઇએ?

૧ સ્થાન
૨ ઉપકરણ
૩ સ્થડિલ
૪ અનુષ્ઠાન
૫ માર્ગ

૧ સ્થાન— ત્રણ પ્રકારે ૧ કાયોત્સર્ગ ૨ બેસવુ ૩ સુવુ

૧ કાયોત્સર્ગ કરવા માટે જઇને ગુરુ પાસે આવી ઇરિયાવહી કરતા કાઉસ્સગ્ગ કરે યોગ્ય સ્થાને ચક્ષુથી જોઇ પ્રમાર્જના કરી પછી કાઉસ્સગ્ગ કરે કાઉસ્સગ્ગ ગુરુની સામે કે બે બાજુએ કે પાછળ ન કરવો, તથા જવા-આવવાનો માર્ગ રોકીને ન કરવો

૨ બેસવુ બેસતી વખતે જઘા અને સાથળનો વચલો ભાગ પ્રમાર્જે પછી ઉત્કટુક આસને રહી, જમીન પ્રમાર્જીને બેસવુ

૩ સુવુ સુતા હોય ત્યારે પડખુ ફેરવતા પ્રમાર્જીને પડખુ ફેરવવુ સુતી વખતે પણ પૂજીને સુવુ

૨. ઉપકરણ—બે પ્રકારે ૧ વસ્ત્ર ૨ પાત્રસબધી

સવારે અને સાજે હમેશા બે ટાઇમ પડિલેહણા કરવી પહેલા મુહપત્તિ પડિલેહી પછી બીજા વસ્ત્ર આદિની પડિલેહણા કરવી

વસ્ત્રની પડિલેહણા કેવી રીતે કરવી? પહેલા આખા વસ્ત્રના ત્રણ ભાગ બુદ્ધિથી કરીને જોવા, પછી પાછળની બાજુ ત્રણ ભાગ કરીને જોવા ત્રણ વાર છ છ પુરિમા કરવા

ઉત્કટુક આસને (શરીરે ચ દન આદિનો લેપ લગાડેલો હોય તેવો મનુષ્ય અ ગને અ ગ ન અડે તે રીતે) એવી વિધિપૂર્વક પડિલેહણા કરે, પડિલેહણા કરતા નીચે મુજબ કાળજી રાખવી

૧ પડિલેહણ કરતા વસ્ત્ર કે શરીરને નચાવવુ નહિ

૨ સાબેલાની માફક વસ્ત્રને ઉચુ ન કરવુ

૩ વસ્ત્રના નવ અખોડા પખોડા અને છ વાર પ્રસ્ફોટન કરવુ

૪ પડિલેહણ કરતા વસ્ત્ર કે શરીરને ઉચે છત કે છાપરાને તથા ભીત કે જમીનને ન લગાડવુ

૫ પડિલેહણ કરતા ઉતાવળ ન કરવી

૬ વેદિકા દોષ વર્જવો **૧ ઉર્ધ્વવેદિકા** ઢીચણ ઉપર હાથ રાખવા **૨. અધોવેદિકા** ઢીચણની નીચે હાથ રાખવા **૩. તિર્યક વેદિકા** સ ડાસાની વચમા હાથ રાખવા **૪. દ્વિધાતો વેદિકા** બે હાથની વચમા પગ રાખવા **૫. એગતો વેદિકા** એક હાથ બે પગની અ દર બીજો હાથ બહાર રાખવો

૭ વસ્ત્ર અને શરીર બરાબર સીધુ રાખવુ

૮ વસ્ત્ર લાબુ ન રાખવુ

૯ વસ્ત્રને લટકતુ ન રાખવુ

૧૦ વસ્ત્રના બરાબર ત્રણ ભાગ કરવા

૧૧ એક પછી એક વસ્ત્રની પડિલેહણ કરવી એ સાથે વધારે વસ્ત્ર ન લેવાં

૧૨ બરાબર ઉપયોગ પૂર્વક પડિલેહણા કરવી અખોડા પખોડાની ગણત્રી બરાબર રાખવી

ક્યારે પડિલેહણા કયારે કરવી?

જુદા જુદા મતો —

૧ અરૂણોદય-પ્રભા ફાટે ત્યાર પડિલેહણા કરવી

૨ અરૂણોદય-પ્રભા ફાટે ત્યારે આવશ્યક-પ્રતિક્રમણ કરી પછી પડિલેહણા કરવી

૩ એક બીજાના મુખ જોઇ શકાય, ત્યારે પડિલેહણા કરવી

૪ હાથની રેખા દેખાય ત્યારે પડિલેહણા કરવી

સિદ્ધાંતવાદી કહે છે કે 'આ બધા આદેશો બરાબર નથી કેમકે ઉપાશ્રયમા અંધારૂ હોય, તો સૂર્ય ઉગ્યો હોય તો પણ હાથની રેખા ન દેખાય બાકીના ત્રણમા તો અંધારૂ હોય છે,

પડિલેહણનો ટાઇમ- ઉત્સર્ગ રીતે પ્રતિક્રમણ પુરૂ થયા પછી મુહપત્તિ, રજોહરણ, બે નિષદ્યા ચોલપટો ત્રણ કપડા સંથારો અને ઉત્તરપટ્ટો આ દશની પડિલેહણ પુરી થતા સૂર્યોદય થાય તે રીતે પડિલેહણ શરૂ કરવી અપવાદે જેવો સમય તે રીતે પડિલેહણ કરે

પડિલેહણમા વિપર્યાસ કરવો નહિ અપવાદે કરે

વિપર્યાસ બે પ્રકારે પુરુષ વિપર્યાસ અને ઉપધિ વિપર્યાસ

૧. પુરુષ વિપર્યાસ– મુખ્ય રીતે આચાર્ય આદિની પરિલેહણ કરનાર અભિગ્રહવાળા સાધુ પહોચી વળે તેમ હોય, તો ગુરુને પૂછીને પોતાની અથવા ગ્લાન આદિની ઉપધિ પડિલેહે જે અભિગ્રહવાળા ન હોય અને પોતાની ઉપધિ પડિલેહે તો અનાચાર થાય

તથા પડિલેહણ કરતા પરસ્પર મૈથુન સબધી કથા આદિ વાતો કરે, શ્રાવક આદિને પચ્ચકખાણ કરાવે, સાધુને પાઠ આપે અથવા પોતે પાઠ ગ્રહણ કરે, તો પણ અનાચાર થાય, છકાય જીવની વિરાધના કર્યાનો દોષ લાગે

કોઈ વાર સાધુ કુભાર આદિની વસતિમા ઉતર્યો હોય, ત્યા પડિલેહણ કરતા વાતચીત કરતા ઉપયોગ નહિ રહેવાથી, પાણીનો ઘડો આદિ ફુટી જાય, તેથી તે પાણી, માટી, અગ્નિ, બી, કુથુવા આદિ ઉપર જાય, તેથી તે જીવોની વિરાધના થાય જ્યા અગ્નિ ત્યા વાયુ અવશ્ય હોય છે આ રીતે છએ કાયજીવની વિરાધના થાય માટે ઉપયોગ પૂર્વક પડિલેહણા કરવી જોઈએ

૨. ઉપધિ વિપર્યાસ– કોઇ ચોર આદિ આવેલા હોય, તો પહેલા પાત્રાની પડિલેહણા કરી, પછી વસ્ત્રોની પડિલેહણા કરે આ પ્રમાણે વિકાલે સાગારિક (ગૃહસ્થ) આવી જાય તો પણ પડિલેહણામા વિપર્યાસ કરે (સાજનીવિધિ આગળ બતાવાશે)

પડિલેહણ તથા બીજા પણ જે જે અનુષ્ઠાનો ભગવાને જણાવ્યા છે, તે બધા એક બીજાને બાધા ન પહોચે તે રીતે બધા અનુષ્ઠાનો કરવાથી દુખનો ક્ષય થાય છે

અર્થાત્ કર્મની નિર્જરા કરવામા સમર્થ બને છે

શ્રી જિનેશ્વર ભગવાને બતાવેલા યોગોમાથી એક એક યોગની સમ્યકરીતે આરાધના કરતા અનતા આત્માએ કેવળી બન્યા છે એ પ્રમાણે પડિલેહણ કરતા પણ ભૂતકાળમા અનતા આત્માએ કેવળી થઈ મોક્ષે ગયેલા છે

પ્રશ્ન– આ પ્રમાણે સાભળી શિષ્ય કહે છે કે 'પડિલેહણ કરતા અનતા આત્માએ મોક્ષે ગયા છે, તો પછી અમે એકલી જ પડિલેહણ કર્યા કરીએ, બીજા અનુષ્ઠાનો કરવાથી શુ ? અર્થાત્ બીજા અનુષ્ઠાનો કરવાની જરૂર નથી

ઉત્તર– આમ કરવુ તે બરાબર નથી કેમકે બીજા અનુષ્ઠાનો ન કરે અને માત્ર પડિલેહણ કર્યા કરે તો તે આત્મા સપૂર્ણ આરાધક થઈ શકતો નથી માત્ર દેશથી જ આરાધક થાય માટે બધાજ અનુષ્ઠાનો આચરવા જોઈએ

સર્વ આરાધક કોણ કહેવાય ?

पचिंदिएहिं गुत्तो मणमाईतिविहकरणमाउत्तो ।
तवनियमसजममि अ, जुत्तो आराधओ होइ ॥

પાચે ઇન્દ્રિયોથી ગુપ્ત, મન વચન અને કાયાના યોગોથી યુક્ત, બાર પ્રકારના તપોનુ આચરણ, ઇન્દ્રિય અને મનનો કાબુ, સત્તર પ્રકારના સયમનુ પાલન કરનાર સપૂર્ણ આરાધક થાય છે

પાચે ઇન્દ્રિયોથી ગુપ્ત– એટલે પાચે ઇન્દ્રિયોના વિષયો શબ્દ, રૂપ, ગધ, રસ અને સ્પર્શ મેળવવાની ઇચ્છા નહિ કરવી, તથા પ્રાપ્ત થયેલા વિષયો પ્રત્યે સારા

હોય-અનુકુળ હોય તેમા રાગ નહિ કરવો, ખરાબ-પ્રતિકુળ હોય તેમા દ્વેષ નહિ કરવો

મન, વચન અને કાયાના યોગોથી ગુપ્ત— એટલે મન, વચન અને કાયાને અશુભ કર્મબધ થાય એવા વ્યાપારથી રોકવા અને શુભ કર્મબધ થાય તેમા પ્રવર્ત્ત કરવા મનથી સારા વિચારો કરવા, વચનથી સારા નિરવદ્ય વચન બોલવા અને કાયાને સયમના યોગોમા રોકી રાખવી ખરાબ વિચારો વગેરે આવે તો તેને રોકીને સારા વિચારોમા મન વગેરેને લઇ જવુ

તપ- છ બાહ્ય અને છ અભ્યતર, એમ બાર પ્રકારનો તપ કરવો

નિયમ- એટલે ઇન્દ્રિયો અને મનને કાબુમા રાખવા તથા ક્રોધ માન માયા અને લોભ ન કરવો

સયમ- સત્તર પ્રકારે છે પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય પચેન્દ્રિય સયમ આ જીવોની વિરાધના ન થાય તેમ વતવુ **અજીવ સયમ-** લાકડુ, વસ્ત્ર, પુસ્તક આદિ ઉપર લીલફુલ-નિગોદ વગેરે લાગેલી હોય તો તે ગ્રહણ ન કરવુ પ્રેક્ષાસયમ વસ્તુ જોઇ પૂજી પ્રમાર્જીને લેવી મૂકવી તથા ચાલવુ, બેસવુ, શરીર ફેરવવુ વગેરે કાર્ય કરતા જોવુ, પ્રમાર્જવુ પ્રત્યેક કાર્ય કરતા ચક્ષુ આદિથી પડિલેહણા કરવી

ઉપેક્ષાસયમ- બે પ્રકારે સાધુ સબધી, ગૃહસ્થ સબધી સાધુ સયમમા બરાબર વર્તતો ન હોય તો તેને

સયમમા પ્રવતવવા પ્રેરણા કરવી, ગૃહસ્થને પાપકારી વ્યાપારમા પ્રરણા ન કરવી[1]

આ રીતે આરાધના કરનાર સંપૂર્ણ આરાધક થઈ શકે છે

સવારે પડિલેહણ કરી પછી સ્વાધ્યાય કરવો પાદોન પોરિસી થાય ત્યારે પાત્રાની પડિલેહણ કરવી જોઈએ પછી સાજે પાદોન પોરિસી-ચરમ પોરિસીમા બીજી વાર પડિલેહણા કરવી

પોરિસીનુ યત્ર

મહિના		પોરિસી પગલા—આગળ	ચરમ પોરિસી પગલા—આગળ
આસાડ	સુ ૧૫	૨—૦	૨—૬
શ્રાવણ	સુ ૧૫	૨—૪	૨—૧૦
ભાદરવા	સુદ ૧૫	૨—૮	૩—૪
આસો	સુદ ૧૫	૩—૦	૩—૮
કારતક	સુદ ૧૫	૩—૪	૪—૦
માગસર	સુ ૧૫	૩—૮	૪—૬
પોષ	સુદ ૧૫	૪—૦	૪—૧૦
મહા	સુદ ૧૫	૩—૮	૪—૬
ફાગણ	સુદ ૧૫	૩—૪	૪—૦
ચૈત્ર	સુદ ૧૫	૩—૦	૩—૮
વૈશાખ	સુ ૧૫	૨—૮	૩—૪
જેઠ	સુદ ૧૫	૨—૪	૨—૧૦

પાત્રની પડિલેહણ વખતે પાચે ઇન્દ્રિયોનો ઉપયોગ બરાબર રાખવો પાત્રા જમીનથી ચાર આંગળ ઉચા

૧ શક્તિ હોવા છતા સયમમાં વીર્ય (સમજાવવા છતાં) ન ફેરવતા હોય તેવા આત્માઓ તથા સાવદ્ય વ્યાપારમા પ્રવર્તતા ગૃહસ્થો તરફ ઉપેક્ષા ભાવ કેળવવો આ પણ ઉપેક્ષા સયમ

રાખવા પાત્રાદિ ઉપર ભ્રમર આદિ હોય, તો યતના પૂર્વક દૂર મૂકવા પ્રથમ પાત્રા પછી ગુચ્છા અને ત્યાર પછી પડલાની પડિલેહણ કરવી પડિલેહણનો ટાઇમ પસાર થઇ જાય, તો એક કલ્યાણકનુ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે

જો પાત્રાને ગૃહકોકિલા આદિનુ ઘર લાગ્યુ હોય તો તે પાત્રાને ત્રણ પ્રહર સુધી એક બાજુ મૂકી રાખવુ એટલામા ઘર ખરી પડે તો ઠીક નહિતર જો બીજુ હોય, તો આખુ પાત્રુ મૂકી દે બીજુ પાત્રુ ન હોય, તો પાત્રાનો તેટલો ભાગ કાપી નાખી એક બાજુ મૂકી દે જો સુકી માટીનુ ઘર કર્યુ હોય અને તેમા જો કીડા ન હોય તો તે માટી દૂર કરી નાખે

ઋતુબદ્ધકાળમા-શિયાળા અને ઉનાળામા પાત્રાદિ પડિલેહણ કરીને બાધીને રાખવા કેમકે અગ્નિ, ચોર આદિના ભય વખતે, એકદમ બધી ઉપધિ આદિ લઈને સુખેથી નીકળી શકાય જો બાધી રાખ્યા ન હોય તો અગ્નિમા બળી જાય ઉતાવળથી લેવા જતા પાત્રાદિ તૂટી જાય ચોમાસામા આ ભય હોતો નથી

૩. સ્થ ડિલ– અનાપાત અને અસ લોક શુદ્ધ છે

અનાપાત– એટલે સ્વપક્ષ (સાધુ) પરપક્ષ (બીજા) માથી કોઈનુ ત્યા આવાગમન ન હોય **અસ લોક** એટલે સ્થ ડિલ બેઠા હોય, ત્યા કોઇ જોઈ ન શકે

સ્થ ડિલભૂમિ નીચે પ્રકારે હોય

૧. અનાપાત અને અસ લોક– કોઇની અવર જવર ન હોય, તેમ કોઈ જુએ નહિ

૨ અનાપાત અને સ લો આપાત જ્વર
ન હોય, પણ જોઇ શકાતુ હોય ૩ જોઇએ
૩ આપાત અને અસ ના અને અ જ્વર જ્વર
હોય, પણ કોઇ જોઇ ન શકે રિમીમા સ્થડિ આદિનુ
આતરૂ હોય પોરિસી સિવ
આપાત અને અ લોક— ડાગ્ય ડિલ જ્વર હોય,
તેમ જોઇ શકાતુ હોય પછીસ્થિ
આપાત બે પ્રકારે સ્વપક્ષ મા ત વર્ગ પગપક્ષ
ગૃહસ્થ આદિ સ્વપક્ષ આપાત બે ૧ સાધુ અને
૨ સાધ્વી

સાધુમા સવિજ્ઞ અને અસવિજ્ઞ

સવિજ્ઞમા ધર્મિ અને નિધર્મિ

પરપક્ષ આપાતમા બે પ્રકાર— મનુષ્ય આપાત અને તિર્યંચ આપાત

મનુષ્ય આપાત ત્રણ પ્રકારે— પુરુષ, સ્રી અને નપુસક

તિર્યંચ આપાત ત્રણ પ્રકારે— પુરુષ સ્રી અને નપુસક

તેમા પુરુષ આપાત ત્રણ પ્રકારે— રાજા શ્રેષ્ઠિ અને અને સામાન્ય પાછા શૌચવાદી અને અશૌચવાદી આ પ્રમાણે સ્રી અને નપુસકમા પણ ત્રણ ત્રણ ભેદ જાણવા

ઉપર્યુક્ત તિર્યંચ આપાત પાછા બે પ્રકારે—મારકણા અને નહિ મારકણા તે પાછા જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ દરેકમા પુરૂષ, સ્રી અને નપુસક જાતિના, તેમા નિંદનીય અને અનિંદનીય આ બધાની તાલીકા પરિશિષ્ટમા જુઓ

મુખ્ય રીતે અનાપાત અને અસલોકમા સ્થડિલ જવુ

પાત્રાદિ ઉપ ડિલ જઈ શકાય સાધ્વીનો આપાત
મનોજ્ઞને મૂકવા પ્રથમ
એકાતે પડિલેહણુ કરવી

પાતમા થતા દોષો.

૧ એક કલ્યાણકનુ 'અમે જે દિશામા સ્થડિલ
જઈએ છીએ પાત્રાને ગૃહકોકિ સાધુઓ આવે છે તેથી અમારુ
અપમાન કરે તે ત્રણ પ્રહ થવા અમારી સ્ત્રીઓનો અભિલાષ
હશે માટે આ ખરી પડે જાય છે અથવા કોઇ સ્ત્રીએ સ કેત
કરી રાખ્યો હશે, સાધુ મૂ આ દિશામા જાય છે આથી
શાસનનો ઉડ્ડાહ થાય

૨ કદાચ પાત્રુ ઓછુ હોય, તો તેથી ઉડ્ડાહ થાય

૩ કોઇ મોટો માણસ સાધુને તે દિશામા સ્થડિલ
જતા જોઇ ભિક્ષા આદિનો નિષેધ કરે

૪ શ્રાવક આદિને ચારિત્ર સબધી શકા થાય

૫ કદાચ કોઇ સ્ત્રી આદિ બલાત્કારે ગ્રહણુ કરે

તિર્યચના આપાતમા થતા દોષો.

૧ મારકણા હોય તો શીગડુ આદિ મારે કરડી જાય

૨ હિસક હોય તો ભક્ષણ કરી જાય

૩ ગધેડી આદિ હોય તો મૈથુનની શકા થઈ આવે

સલોકમા થતા દોષો.

તીર્યચના સલોકમા કોઈ દોષ થતા નથી મનુષ્યના સલોકમા ઉડ્ડાહ આદિ દોષો થાય સ્ત્રી આદિના સલોકમા મૂર્છા કે અનુરાગ થાય માટે સ્ત્રી આદિનો સલોક હોય ત્યા સ્થડિલે ન જવુ

આપાત અને સલોકના દોષો થાય એમ ન હોય

ત્યા સ્થ ડિલ જવુ સાધ્વીજીઓએ, આપાત હોય પણ સલોક ન હોય, ત્યા સ્થ ડિલ જવુ જોઈએ

સ્થ ડિલ જવા માટે કાલસ ન્ના અને અકાલસ ન્ના

કાલસ ન્ના— ત્રીજી પોરિસીમા સ્થ ડિલ જવુ તે

અકાલસ ન્ના— ત્રીજી પોરિસી સિવાયના વખતે સ્થ ડિલ જવુ તે

અથવા ગોચરી વાપરી પછી સ્થ ડિલ જવુ તે કાલસ ન્ના

અથવા અર્ધ પોરિસી કર્યા પછી સ્થ ડિલ જવું તે કાલસ ન્ના

ચોમાસા સિવાયના કાળમા ડગલ (ઇ ટ આદિનો ટુકડો) લઈ તેનાથી સાફ કરી પછી ત્રણ વાર પાણીથી આચમન-સાફ કરવુ

સાપ, વિંછી આદિના દર ન હોય, કીડા, જીવજ તુ કે વનસ્પતિ ન હોય, તથા પ્રાસુક સમ-સરખી ભૂમિમા છાયો હોય ત્યા સ્થ ડિલે જવુ

પ્રાસુક ભૂમિ ઉત્કૃષ્ટથી બાર યોજનની, જઘન્યથી એક હાથ લાબી પહોળી, આગાઢ કારણે જઘન્યથી ચાર આગળ લાબી પહોળી અને દશ દોષોથી રહિત જગ્યામાં ઉપયોગ કરવો

૧. આત્મ ઉપઘાત–બગીચા આદિમા જતા

૨. પ્રવચન ઉપઘાત–ખરાબ સ્થાન-વિષ્ટા આદિ હોય ત્યા જતા

૩. સ યમ ઉપઘાત– અગ્નિ, વનસ્પતિ આદિ હોય, જ્યા જવાથી ષડ્જીવનિકાયની વિરાધના થાય

૪ વિષમ જગ્યાએ જતા પડી જવાય, તેથી **આત્મ વિરાધના**, માત્રા આદિનો રેલો ઉતરે તેમા ત્રસ આદિ જીવોની વિરાધના થાય તેથી **સ યમ વિરાધના.**

૫. **પોલાણુવાળી જગ્યાએ જતા, તેમા વીછી આદિ હોય તો કરડી જાય તેથી આત્મ વિરાધના** પોલાણુમા પાણી આદિ જતા ત્રસ આદિ જીવોની વિરાધના થાય, તેથી **સયમ વિરાધના.**

૬ મકાનોની નજીકમા જાય, તો સયમ વિરાધના અને આત્મવિરાધના

૭ બીલવાળી જગ્યામા જાય તો સયમ વિરાધના અને આત્મવિરાધના

૮ બીજ, ત્રસાદિ જીવો હોય ત્યા જાય તો સયમ વિરાધના અને આત્મવિરાધના

૯ સચિત્ત ભૂમિમા જાય તો સયમ વિરાધના અને આત્મવિરાધના.

૧૦ એક હાથથી ઓછી અચિત્ત ભૂમિમા જાય તો સયમ વિરાધના, આત્મવિરાધના આ દશના એકાદિ સાયોગિક ભાગા ૧૦૨૪ થાય છે

સ્થડિલ બેસતા 'અણુજાણુહ જસ્સુગ્ગહો' અને ઉઠતા 'વોસિરે વોસિરે વોસિરે' કહેવુ

પૂર્વ દિશા અને ઉત્તર દિશાને પીઠ કરીને બેસવુ નહિ, કેમકે તે બે દિશાઓ પૂજ્ય ગણાય છે, રાત્રે દક્ષિણ દિશાએ પીઠ કરવી નહિ, કેમકે રાત્રે પિશાચાદિ આવતા હોય છે, પવનને પીઠ ન કરવી, કેમકે દુગધ નાકમા જાય તો તેથી મસા થાય સૂર્ય તથા ગામને પીઠ ન કરવી કેમકે તેથી અપયશ થાય

પેટમા કૃમી થયેલા હોય અને છાયો ન મળે તો વોસિરાવીને બે ઘડી સુધી ત્યા શરીરની છાયા કરીને

ઉશ્ના-રહેવું, જેથી બે ઘડીમાં ફૂમી સ્વયં પરિણમન પામી જાય

શ્લોક ૮, ૯ ટો ઘણી સાથરા ઉપર રાખવો અને પાત્ર જમણા હાથમાં રાખી ત્રણ વાર આચમન કરી શુદ્ધિ કરવી

કુશીલ, સવિજ્ઞપાક્ષિક આદિનું જળ આવવું હોય તો વધારે પાણીથી શુદ્ધિ કરવી

૪ આલંબન– લીપેલી ભીંત થાંભલા આદિને ટેકો ન દેવો કેમકે ત્યાં નિરંતર ત્રસ જીવો રહેલા હોય છે પુંજીને પણ ટેકો ન દેવો ટેકો દેવાની જરૂર પડે તો ટો આદિ લગાવેલી ભીંત આદિ હોય તો પુંજીને ટેકો દેવો

૫. માર્ગ–રસ્તામાં ચાલતાં ચાર હાથ પ્રમાણ ભૂમિ જોઈને ચાલવું કેમકે ચાર હાથની અંદર દૃષ્ટિ રાખી હોય તો જીવ આદિ જોતાં એકદમ પગ મૂકાતો રોકી શકાય નહિ, ચાર હાથથી દૂર નજર રાખી હોય, તો નજીક રહેલા જીવોની રક્ષા થઈ શકે નહિ, જોયા વગર ચાલે તો રસ્તામાં ખાડો આદિ આવે, તો પડી જવાય, તેથી પગમાં કાંટા આદિ વાગે કે પગ ઉતરી જાય, તથા જીવોની વિરાધના આદિ થાય, માટે ચાર હાથ પ્રમાણ ભૂમિ ઉપર નજર રાખીને ઉપયોગ પૂર્વક ચાલવું

આ પ્રમાણે પડિલેહણની વિધિ શ્રી ગણધર ભગવંતોએ કહેલી છે આ પડિલેહણ વિધિને આચરતા ચરણકરણાનું યોગવાળા સાધુઓ અનેક ભવમાં બાંધેલા અનંતા કર્મોને ખપાવે છે

બીજું પિંડ દ્વાર

હવે પિંડ અને એષણાનુ સ્વરૂપ કહેવામા આવે છે.

પિંડની એષણા ત્રણ પ્રકારે — ૧. ગવેષણા, ૨. ગ્રહણ એષણા, ૩ ગ્રાસ એષણા.

પિંડ ત્રણ પ્રકારે- સચિત્ત, અચિત્ત, અને મિશ્ર તેમા

અચિત્તપિંડ દશ પ્રકારે— ૧ પૃથ્વીકાય પિંડ, ૨ અપ્કાય પિંડ, ૩ તેજસ્કાય પિંડ, ૪ વાયુકાય પિંડ, ૫ વનસ્પતિકાય પિંડ ૬ બેઇન્દ્રિય પિંડ, ૭ તેઇન્દ્રિય પિંડ, ૮ ચઉરિન્દ્રિય પિંડ, ૯ પચેન્દ્રિય પિંડ, અને ૧૦ પાત્ર માટે લેપ પિંડ

સચિત્ત પિંડ અને મિશ્રપિંડ— લેપ પિંડ સિવાય નવ નવ પ્રકારે

પૃથ્વીકાયથી પચેન્દ્રિય સુધીના પિંડ ત્રણ પ્રકારે **સચિત્ત** જીવવાળો **મિશ્ર** જીવસહિત અને જીવરહિત **અચિત્ત** જીવરહિત

૧ પૃથ્વીકાય પિંડ- સચિત્ત, મિશ્ર, અચિત્ત

સચિત્ત બે પ્રકારે નિશ્ચયથી સચિત્ત અને વ્યવહારથી સચિત્ત **નિશ્ચયથી અચિત્ત**-રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા આદિ પૃથ્વી, હિમવત આદિ મહાપર્વતોના મધ્ય ભાગ આદિ

વ્યવહારથી અચિત્ત- જ્યા ગોમય-છાણ વગેરે પડયા ન હોય સૂર્યનો તાપ કે મનુષ્ય વગેરેની અવર-જવર

ન હોય તેવા જંગલ આદિ

મિશ્રપૃથ્વીકાય– ક્ષીરવૃક્ષ, વડ, ઉદુમ્બર આદિ વૃક્ષોની નીચેનો ભાગ, એટલે ઝાડ નીચેનો છાયાવાળો બેસવાનો ભાગ મિશ્ર પૃથ્વીકાય હોય છે, હળથી ખેડેલી જમીન આર્દ્ર હોય ત્યા સુધી, ભીની માટી એક બે ત્રણ પ્રહર સુધી મિશ્ર હોય છે

ઇંધન ઘણુ હોય પૃથ્વી થોડી હોય તો એક પ્રહર સુધી મિશ્ર

ઇંધન થોડુ હોય પૃથ્વી ઘણી હોય તો ત્રણ પ્રહર સુધી મિશ્ર

બન્ને સરખા હોય તો બે પ્રહર સુધી મિશ્ર

અચિત્ત પૃથ્વીકાય– શીત શસ્ત્ર, ઉષ્ણશસ્ત્ર, તેલ, ક્ષાર, બકરીની લીંડી, અગ્નિ, લવણ, કાંજી, ઘી આદિથી હણાયેલ પૃથ્વી, અચિત્ત થાય છે

અચિત્ત પૃથ્વીકાયનો ઉપયોગ– લૂતા સ્ફોટથી થયેલા દાહને શમાવવા માટે શેક કરવા, સર્પદંશ ઉપર શેક વગેરે કરવા માટે, (દંશ કે ઝેર ચઢયુ હોય ત્યા અચિત્ત માટીનો પાટો બંધાય છે) અચિત્ત મીઠાનો તેમજ બીમારી આદિમા અને કાઉસ્સગ્ગ કરવા માટે, બેસવા ઉઠવા, ચાલવા વગેરે કાર્યોમા તેનો ઉપયોગ થાય છે

૨ અપ્કાયપિંડ– સચિત્ત, મિશ્ર, અચિત્ત

સચિત્ત બે પ્રકારે– નિશ્ચયથી અને વ્યવહારથી

નિશ્ચયથી સચિત્ત– ઘનોદધિ આદિ, કરા, હ્રદ-સમુદ્રના મધ્ય ભાગ આદિનુ પાણી

વ્યવહારથી સચિત્ત— કુવા, તળાવ, વરસાદ આદિનુ પાણી

મિશ્ર અપ્‌કાય— બરાબર નહિ ઉકળેલુ પાણી, જ્યા સુધી ત્રણ ઉકાળા આવે નહિ ત્યા સુધી મિશ્ર, વરસાદનુ પાણી પ્રથમવાર ભૂમિ ઉપર પડતા મિશ્ર હોય છે

અચિત્ત અપ્‌કાય— ત્રણ ઉકાળા આવેલુ પાણી તથા બીજા શસ્ત્ર આદિથી હણાયેલુ પાણી અચિત્ત થઇ જાય છે

અચિત્ત અપ્‌કાયનો ઉપયોગ— શેક કરવો તૃષા છીપાવવી, હાથ પગ, વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ ધોવા વગેરેમા ઉપયોગ થાય છે

- વર્ષાઋતુની શરૂઆતમા વસ્ત્રનો કાપ કાઢવો જોઈએ તે સિવાય શિયાળા અને ઉનાળામા વસ્ત્રનો કાપ કાઢે તો બકુશ ચારિત્રવાળો, વિભૂષણશીલ થાય અને તેથી બ્રહ્મચર્યનો વિનાશ થાય લોકોને શકા થાય કે 'ઉજળા વસ્ત્ર ઓઢે છે, માટે નક્કી કામી હશે'

કપડા ધોવામા સંપાતિત જીવો તથા વાયુકાય જીવોની વિરાધના થાય

પ્રશ્ન— જો વસ્ત્રનો કાપ કાઢવામા દોષ રહેલા છે તો પછી વસ્ત્રનો કાપજ ન કાઢવો, જેથી કોઈ જાતના દોષ ન લાગે

ઉત્તર— વર્ષાકાલ પહેલા કાપ કાઢવો જોઇએ, ન કાઢે તો દોષો થાય કપડા મેલા થવાથી ભારે થાય, લીલ ફુલ થાય, જૂ આદિ પડે, મેલા કપડા ઓઢવાથી અજીર્ણ

આદિ થાય, તેથી માદગી આવે, માટે વર્ષાઋતુની શરૂઆત થાય તે પહેલા પદર દિવસ અગાઉ અવશ્ય કપડાનો કાપ કાઢવો જોઈએ પાણી વધારે ન હોય તો છેવટે ઝોલી પડલાનો તો અવશ્ય કાપ કાઢવો, જેથી ગૃહસ્થોમા જુગુપ્સા ન થાય

પ્રશ્ન– તો શુ બધાનો બાર મહિને કાપ કાઢવો ?

ઉત્તર– ના આચાર્ય તથા ગ્લાન આદિના મેલા થતા વસ્ત્ર ધોઈ નાખવા જેથી લોકમા નીદા કે ગ્લાન આદિને અજીર્ણ વગેરે ન થાય

કપડાનો કાપ કેવી રીતે કાઢવો ? કપડામા જૂ આદિની પરીક્ષા કર્યા બાદ કાપ કાઢવો જૂ આદિ હોય તો તેને જયણા પૂર્વક દૂર કરીને પછી કાપ કાઢવો

સૌથી પહેલા ગુરુની ઉપધિ, પછી અનશન કરેલા સાધુની ઉપધિ પછી ગ્લાનની ઉપધિ, પછી નવ દીક્ષિત સાધુની ઉપધિ, ત્યાર પછી પોતાની ઉપધિનો કાપ કાઢવો

ધોબીની માફક કપડા પછાડીને ન ધોવા, સ્ત્રીની માફક ધોકા મારીને કપડા ન ધોવા, પણ જયણા પૂર્વક બે હાથથી મસળીને કાપ કાઢવો કાપ કાઢ્યા પછી કપડા છાયડે સુકવવા પણ તડકે સુકવવા નહિ, એક વાર કાપ કાઢ્યાનું એક કલ્યાણક પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે

૩. અગ્નિકાય પિંડ— સચિત્ત, મિશ્ર, અચિત્ત

સચિત્ત બે પ્રકારે નિશ્ચયથી અને વ્યવહારથી

નિશ્ચયથી સચિત— ઇટના નીભાડાના મધ્ય ભાગનો તથા વિજળી વગેરેનો અગ્નિ

વ્યવહારથી અચિત્ત– અગારા આદિનો અગ્નિ

મિશ્ર— તણખા, મુર્મુરાદિનો અગ્નિ

અચિત્ત અગ્નિ– ભાત, કૂર, શાક, ઓસામણ, ઉકાળેલુ પાણી આદિ અગ્નિથી પરિપકવ થયેલ

અચિત્ત અગ્નિકાયનો ઉપયોગ– ઇટના ટુકડા, રાખ, અસ્ત્રા આદિનો ઉપયોગ કરાય છે, તથા આહાર પાણી આદિનો વાપરવામા ઉપયોગ કરાય છે

અગ્નિકાયના શરીર બે પ્રકારના હોય છે બદ્ધેલક અને મુક્કેલક

બદ્ધેલક– એટલે અગ્નિ સાથે સબધિત હોય તેવા

મુક્કેલક— અગ્નિરૂપ બનીને છુટા પડી ગયા હોય તેવ

આહાર આદિ મુક્કેલક અગ્નિકાય કહેવાય છે અને તેનો ઉપયોગ વાપરવામા થાય છે

૪. વાયુકાયપિડ– સચિત્ત, મિશ્ર, અચિત્ત

સચિત્ત બે પ્રકારે નિશ્ચયથી અને વ્યવહારથી

નિશ્ચયથી સચિત્ત રત્નપ્રભાદિ પૃથ્વીઓની નીચે વલયાકારે રહેલો ઘનવાત, તનવાત, અતિ ઠડીમા જે વાયુ વાય તે અતિ દુર્દિનમા વાતો વાયુ આદિ

વ્યવહારથી સચિત્ત– પૂર્વ આદિ દિશાનો પવન અતિ ઠડી અને અતિ દુર્દિન સિવાયનો વાતો વાયુ

મિશ્ર— દતિ આદિમા ભરેલો વાયુ અમુક ટાઇમ પછી મિશ્ર

અચિત્ત– પાચ પ્રકારે — **૧. આક્રાત** — કાદવ આદિ દબાવાથી નીકળતો વાયુ

૨ ઘનત— મસક આદિનો વાયુ
૩ પીલત— ધમણ આદિનો વાયુ
૪. શરીર અનુગત— શ્વાસોશ્વાસ—શરીરમા રહેલો વાયુ
૫ સમુચ્છિમ— પખા આદિનો વાયુ
મિશ્રવાયુ— અમુક ટાઈમ સુધી મિશ્ર પછી સચિત્ત
અચિત્તવાયુ કાયનો ઉપયોગ— અચિત વાયુ સરેની મનક લગ્વાન કામમા લેવાય છે તથા ગાન આદિનો ઉપયોગમા લેવાય છે

અચિત્ત વાયુ કયા સુધી રહે ?

અચિત્ત વાયુ ભરેલી મસક— ક્ષેત્રથી સો હાથ સુધી તરે ત્યા સુધી અચિત્ત બીજા સો હાથ સુધી એટલે એકસો એકમા હાથથી બસો હાથ સુધી મિશ્ર, બસો હાથ પછી વાયુ સચિત્ત થઇ જાય છે

સ્નિગ્ધ (ચોમાસુ) રૂક્ષ (શિયાળો-ઉનાળો) કાળમા જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ અચિત્ત આદિવાયુ નીચે પ્રમાણે જાણવો

કાળ	અચિત્ત	મિશ્ર	સચિત્ત
ઉત્કૃષ્ટ સ્નિગ્ધમા	એક પ્રહર સુધી	બીજા પ્રહર સુધી	ત્રીજા પ્રહરની શરૂઆતથી
મધ્યમ „	બે „	ત્રીજા	ચોથા પ્રહરની શરૂઆતથી
જઘન્ય „	ત્રણ	ચાર „	પાચમા પ્રહરની શરૂઆતથી
જઘન્ય રૂક્ષમા	એક દિવસ	બીજે દિવસે	ત્રીજે દિવસે
મધ્યમ „	બે દિવસ	ત્રીજે દિવસે	ચોથે દિવસે
ઉત્કૃષ્ટ	ત્રણ દિવસ	ચાર દિવસે	પાચમે દિવસે

૫ વનસ્પતિકાય પિંડ—સચિત્ત, મિશ્ર, અચિત્ત
સચિત્ત બે પ્રકારે- નિશ્ચયથી અને વ્યવહારથી
નિશ્ચયથી સચિત્ત-અનંતકાય વનસ્પતિ
વ્યવહારથી અચિત્ત-પ્રત્યેક વનસ્પતિ

મિશ્ર— ચીમળાએલા ફળ, પત્ર, પુષ્પ આદિ, ચાળ્યા વિનાનો લોટ, ખાંડેલી ડાંગર આદિ

અચિત્ત- શસ્ત્ર આદિથી પરિણત થયેલ વનસ્પતિ

અચિત્ત વનસ્પતિનો ઉપયોગ— સંથારો, કપડાં, ઔષધ આદિમાં ઉપયોગ થાય છે

૬. બેઇન્દ્રિય પિંડ ૭ તેઇન્દ્રિય પિંડ ૮ ચઉરિન્દ્રિય પિંડ	આ બધા એક સાથે પોત પોતાના સમૂહરૂપ હોય ત્યારે પિંડ કહેવાય છે તે પણ સચિત્ત, મિશ્ર, અને અચિત્ત ત્રણ પ્રકારે હોય છે

અચિત્તનું પ્રયોજન- બેઇન્દ્રિય ચંદનક, શંખ છીપ આદિ સ્થાપના ઔષધ વગેરે કાર્યોમાં

તેઇન્દ્રિય- ઉધેહીની માટી આદિ

ચઉરિન્દ્રિય- શરીર આરોગ્ય માટે ઉન્ટી વગેરે કાયમાં માખીની અઘાર વગેરે

૯ પંચેન્દ્રિયપિંડ— ચાર પ્રકારે નારકી, તીર્યંચ, મનુષ્ય, દેવતા

૧. નારકીનો- વ્યવહાર કોઈ રીતે થઈ શકતો નથી

૨ તીર્યંચ પંચેન્દ્રિયનો ઉપયોગ- ચામડું, હાડકાં, વાળ, દાંત, નખ, રોમ, શીંગડાં, વિષ્ટા મુત્ર આદિનો

કારણુ પ્રસગે ઉપયોગ કરાય છે તથા વસ્ત્ર, દૂધ, દહીં, ઘી, આદિનો ઉપયોગ કરાય છે

મનુષ્યનો ઉપયોગ– સચિત્ત મનુષ્યનો ઉપયોગ દીક્ષા આપવામા તથા માર્ગ પૂછવા માટે થાય છે

અચિત્ત મનુષ્યની ખોપરી વેશ પરિવર્તન આદિ કરવા માટે કામ પડે, તથા ધર્મીને ઉપદ્રવ શાત કરવા માટે

મિશ્ર મનુષ્યનો ઉપયોગ રસ્તો આદિ પૂછવા માટે

દેવનો ઉપયોગ– તપસ્વી કે આચાર્ય પોતાનુ મૃત્યુ આદિ પૂછવા માટે તથા શુભાશુભ પૂછવા માટે કે સઘ સબધી કોઈ કાર્ય માટે દેવનો ઉપયોગ કરે આ પ્રમાણે સચિત્ત-અચિત્ત-મિશ્ર નવ પ્રકારના પિંડોની હકીકત થઈ, હવે દશમો અચિત્તલેપ પિંડ કહે છે

૧૦ લેપ પિંડ[૧]– પૃથ્વીકાયથી મનુષ્ય સુધી આ નવેના સયોગથી ઉત્પન્ન થયેલો લેપ પિંડ હોય છે કેવી રીતે?

ગાડાના અક્ષમા પૃથ્વીની રજ લાગેલ હોય તેથી પૃથ્વીકાય

ગાડુ નદી ઉતરતા પાણી લાગેલુ હોય તેથી અપ્કાય

ગાડાનુ લોઢુ ઘસાતા અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય તેથી તેઉકાય

જ્યા અગ્નિ હોય ત્યા વાયુકાય છે તેથી વાયુકાય

૧ કેટલાક લેપ પિંડને અર્વાકાલિન કહીને અયોગ્ય ઠરાવે છે તેઓને શાસ્ત્રકારે ઉત્તર આપ્યો છે કે ભગવાને પાત્રેષણાની સાથે લેપૈષણા કહીને લેપને અનિવાર્ય ગણાવ્યો છે એટલે તે યોગ્ય અને શાસ્ત્રીય છે

અક્ષ લાકડાનો હોય તેથી વનસ્પતિકાય

મળીમા સંપાતિમ જીવ પડયા હોય તેથી બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય, અને દોરડુ ઘસાય છે તેથી પંચેન્દ્રિય

લેપ પિંડનો ઉપયોગ– લેપનુ ગ્રહણુ પાત્રાદિ રંગવા માટે કરાય છે લેપ યતના પૂર્વક ગ્રહણ કરવો ગાડા પાસે જઈ તેના માલિકને પૂછીને લેપ ગ્રહણુ કરવો શય્યાતરના ગાડાનો લેપ ગ્રહણુ કરવામા શય્યાતર પિંડનો દોષ લાગતો નથી

લેપની ઉપરથી સૂઘીને પરીક્ષા કરવી મીઠો હોય તો ગ્રહણુ કરવો

લેપ લેવા જતા ગુરુમહારાજને વંદન કરી પૂછીને જવું

પ્રથમ નવા પાત્રાને લેપ કરવો પછી જુના પાત્રાને લેપ કરવો જુના પાત્રા ઉખડી ગયા હોય તો તે ગુરુમહારાજને બતાવીને પછી લેપ કરવો, પૂછવાનુ કારણુ એ છે કે કોઇ નવા સાધુ સૂત્ર અર્થ ગ્રહણુ કરવા માટે આવવાના હોય તો પાત્રાને લેપ કરવાનો નિષેધ કરી શકે અથવા તો કોઇ માયાવી હોય તો તેની વારણા કરી શકાય

સવારમા લેપ લગાવી પાત્રને સૂકાવા દેવુ શક્તિ હોય તો ઉપવાસ કરીને લેપ કરવો ઉપવાસની શકિત ન હોય તો લેપ કરેલુ પાત્ર બીજાને સાચવવા સોંપીને વાપરવા જાય બીજાને ન સોંપે અને એમને એમ મૂકીને જાય તો સંપાતિમ જીવોની વિરાધના થાય લેપની પોટલી બનાવી પાતરાને રંગે, પછી આગળી વડે સુંવાળા બનાવે

લેપ બે ત્રણ કે પાચ વાર લગાવવો

પાત્રાનો લેપ વિભૂષા માટે ન કરે પણ સયમને માટે કરે વધેલો લેપ રૂ વગેરે સાથે રાખમા મસળીને પરઠવી દેવો

લેપ બે પ્રકારના છે એક યુકિત લેપ, બીજો ખજન લેપ અનેક વસ્તુ મેળવીને થતા યુકિત લેપ નિષિધ્ધ છે, કારણ કે તેમા સનિધિ કરવી પડે છે

શિયાળામા પહેલા અને ચોથા પ્રહરમા લેપ લગાવેલા પાત્રા તડકામા ન સુકવવા

ઉનાળામા પહેલા અધ પ્રહર અને છેલ્લો અર્ધ પ્રહરમા લેપ લગાવેલા પાત્રા તડકામા ન સૂકવવા

આ કાળ સ્નિગ્ધ હોવાથી લેપનો વિનાશ થાય માટે ન સૂકવવા પાત્રા ઘણા તાપમા સુકવવાથી લેપ જલ્દી સુકાઈ જાય

પાત્ર તૂટેલુ હોય મુદ્રિકાબધથી તથા નાવાબધથી સાધવુ પણ સ્તેનબધથી ન સાધવુ

મુદ્રિકાબધ ☰|☰ નાવાબધ બે પ્રકારે + + + સ્તેન

બધમા બેય બાજુ સાધા ન દેખાય તે રીતે પાત્રને અદરથી સાધવુ, આથી પાત્ર નિર્બળ બને છે

પિંડના એક અર્થવાળા નામો– પિંડ, નિકાય, સમૂહ સપિંડન, પિંડના, સમવાય, સમવસરણ, નિચય, ઉપચય, ચય, જુમ્મ અને રાશી આ રીતે દ્રવ્યપિંડ કહ્યો હવે ભાવપિંડ કહે છે

ભાવપિંડ- બે પ્રકારે પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત

અપ્રશસ્ત ભાવપિંડ- બે પ્રકારે, સાત પ્રકારે, આઠપ્રકારે, અને ચાર પ્રકારે

બે પ્રકારે- રાગથી અને દ્વેષથી

સાત પ્રકારે ૧ ઈહલોકભય ૨ પરલોકભય, ૩ આદાનભય, ૪ અકસ્માત્ભય, ૫ આજીવિકાભય ૬ મરણ ભય અને ૭ અપયશભય

આઠપ્રકારે-આઠ મદના સ્થાનથી ૧ જાતિ ૨ કુલ ૩ બળ, ૪ રૂપ, ૫ તપ ૬ સત્તા, ૭ શ્રુત અને ૮ લાભથી તથા આઠ કર્મના ઉદયથી

ચારપ્રકારે- ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભથી પિંડ ગ્રહણ કરવો તે અપ્રશસ્ત પિંડ

અપ્રશસ્ત પિંડથી આત્મા કર્મે કરીને બધાય છે

પ્રશસ્ત ભાવ પિંડ- ત્રણ પ્રકારે ૧ જ્ઞાન વિષય ૨ દર્શન વિષય, ૩ ચારિત્ર વિષય, એટલે જે પિંડથી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય, તે જ્ઞાનપિંડ

જે પિંડથી દર્શનની વૃદ્ધિ થાય તે દર્શનપિંડ

જે પિંડથી ચારિત્રની વૃદ્ધિ થાય, તે ચારિત્રપિંડ

જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની વૃદ્ધિ થાય, તે માટે શુદ્ધ અહાર આદિ ગ્રહણ કરવા લેપ કરેલા પાત્રમા આહારાદિ ગ્રહણ કરાય, છે તે એષણા યુકત હોવો જોઇએ, એટલે હવે એષણાનુ સ્વરૂપ કહીએ છીએ

એષણા

એષણા ત્રણ પ્રકારે- ૧. ગવેષણા એષણા, ૨ ગ્રહણ એષણા, ૩ ગ્રાસ એષણા.

(૧) ગવેષણા એષણા

દ્વાર
૧ પ્રમાણ
૨ કાલ
૩. આવશ્યક
૪ સઘાટક
૫ ઉપકરણ
૬ માત્રક
૭ કાઉસ્સગ્ગ
૮ યોગ
અપવાદ

૧. પ્રમાણ– ભિક્ષા માટે ગૃહસ્થોના ઘેર બે વાર જવુ ૧ અકાલે દસ્તાની શંકા થઇ હોય તો તે વખતે પાણી લેવા ૨ ભિક્ષા વખતે ગોચરી અને પાણી લેવા

૨ કાલ– જે ગામમા ભિક્ષાનો જે વખત હોય તે ટાઇમે જવુ ટાઇમ પહેલા જાય તો જો પ્રાન્ત દેખવાળા ગૃહસ્થ હોય તો નીચે પ્રમાણે દોષો થાય

૧ જો તે સાધુનુ દર્શન અમગલ માનતો હોય તો સાધુ જોવામા આવતા પરાભવ–અપમાન કરે નિંદા કરે, મારે

૨ આ સાધુડા પેટ ભરવામા સમજ્યા છે, અત્યારમા નીકળી પડયા વગેરે

૩ ભિક્ષા ટાઇમ થયા પછી ગોચરી જાય તો જો ગૃહસ્થ સરળ હોય તો ઘરમા કહે કે હવેથી આ ટાઇમે રસોઇ તૈયાર થાય તેમ કરજો, આથી ઉદ્‌ગમ આધાકર્મ આદિ દોષો થાય અથવા સાધુ માટે આહારાદિ રાખી મૂકે

૪ ગૃહસ્થ પ્રાન્ત હોય તો નિંદા કરે કે, શુ આ ભિક્ષાનો ટાઇમ છે ? નહિ સવારનો નહિ બપોરનો ?

૫ ટાઇમ સિવાય ભિક્ષાએ જવાથી ઘણુ ફરવુ પડે તેથી શરીરને કલેશ થાય

૬ ભિક્ષાના ટાઇમ પહેલા જાય તો, જો ભદ્રક હોય તો રસોઇ વહેલી કરે, પ્રાન્ત હોય તો ટીલના આદિ કરે માટે જ્યા જ્યારે ભિક્ષાનો ટાઇમ થતો હોય ત્યા તે ટાઇમે ભિક્ષાએ જવુ

૩. આવશ્યક– ઠલ્લા માત્રાદિનીશંકા દૂર કરીને ભિક્ષાએ જવુ ઉપાશ્રયની બહાર નીકળતા 'આવસ્સહિ' કહેવી

૪ સંઘાટક– બે સાધુએ સાથે ભિક્ષાએ જવુ એકલા જવામા અનેક દોષાનો સભવ છે સ્ત્રીનો ઉપદ્રવ થાય અથવા કૂતરા, પ્રત્યનીક આદિથી ઉપઘાત થાય

સાધુ એકલો ભિક્ષાએ કેમ જાય ?

૧ હુ લબ્ધિમાન છુ એટલે એકલો જાય,

૨ ભિક્ષા માટે જાય ત્યા ધર્મકથા કરવા માટે તેથી તેની સાથે બીજા સાધુ જાય નહિ

૩ માયાવી હોવાથી એકલો જાય સારૂ સારૂ બહાર વાપરી લે અને સામાન્ય ગોચરી વસતિમા લાવે તેથી સાથે બીજા સાધુને લઇ ન જાય

૪ આળસુ હોવાથી એકલો ગોચરી લાવીને વાપરે

૫ લુબ્ધ હોવાથી બીજો સાધુ સાથે હોય તો વિગઇ આદિ માગી ન શકે માટે એકલો જાય

૬ નિર્ધર્મિ હોવાથી અનેષણીય ગ્રહણ કરે, તેથી એકલો જાય

૭ દુકાળ આદિ કારણે જુદા જુદા જાય તો ભિક્ષા મળી શકે માટે એકલા જાય

૮ આત્માધિષ્ઠિત એટલે પોતાને જે મળે તે જ

વાપરવુ તેથી એકલો જાય

૮ વહકણો હોય તેથી તેની સાથે કોઇ ન જાય

૫ ઉપકરણ– ઉત્સર્ગથી સઘળા ઉપકરણો સાથે લઈને ભિક્ષાએ જાય બધા ઉપકરણ સાથે લઈને ભિક્ષા ફરવા સમર્થ ન હોય તો પાત્રા, પડલા રજોહરણ, બે વસ્ત્ર (એક સુતરાઉ બીજુ ઊનનુ) અને દાડો લઇને ગોચરી જાય

૬ માત્રક– પાત્રાની સાથે બીજુ માત્રક લઇને ભિક્ષાએ જાય

૭ કાઉસ્સગ્ગ– 'उपयोग करावणिय' નો આઠ શ્વાસોશ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરીને આદેશ માગે 'संदिसह' આચાર્ય કહે 'लाभ', સાધુ કહે 'कह'ति (कह लेसु), આચાર્ય કહે 'तहत्ति' (जहा गहिअ पुव्व साहूहिं)

૮ યોગ– પછી કહે કે 'आवस्सियाओ जस्स जोगो જે જે સયમને ઉપયોગી હશે તે તે ગ્રહણ કરીશ

અપવાદો– ૧ આચાર્ય, ગ્લાન, બાલ, તપસ્વી આદિ માટે બેથી વધુ વાર ગોચરી જાય ગયા પછી ઠલ્લા માત્રાની શકા થઇ આવે તો યતના પૂર્વક ગૃહસ્થની રજા લઈને શકા દૂર કરે

૨ સાથે ગોચરી ફરતા ટાઇમ પહોંચે એમ ન હોય તો બન્ને જુદા જુદા થઈ જાય

૩ એકાકી ગોચરી ગયા હોય અને કોઇ સ્ત્રી, ભોગ માટે પ્રાર્થના કરે, તો તેને ધર્મ કહે કે 'મૈથુન સેવવાથી આત્મા નરકમા જાય છે' ઇત્યાદિ સમજાવવા છતા ન છોડે તો કહે કે 'મારા મહાવ્રતો ગુરુ પાસે મૂકીને

આવુ' આમ કહીને ઘરની બહાર નીકળી જાય તે જવા ન દે તો કહે કે 'એક ઓરડામાં મારા વ્રતો મૂકી દઉં' પછી ઓરડામા જઇ ગળે ફાસો નાખે આ જોઇને ભયથી તે સ્ત્રીનો મોહોદય શમી જાય અને છોડી મૂકે આમ કરવા છતા કદાચ તે સ્ત્રીનો મોહોદય ન શમે તો ગળે ફાસો ખઇને મરી જાય પણ વ્રતોનુ ખડન ન કરે આ રીતે સ્ત્રીની યતના કરે

૪ કૂતરા, ગાય આદિની દાઢાવતી યતના કરે

૫ પ્રત્યનીક વિરોધીના ઘરમા જવુ નહિ, કદાચ તેના ઘરમા પ્રવેશ થઇ જાય અને પ્રત્યનીક પકડ તો બૂમાબૂમ કરવી જેથી લોકો ભેગા થઈ જાય, એટલે ત્યાથી નીકળી જાય

ભિક્ષા ગ્રહણ કરતા પાચ મહાવ્રતની યતના

૧. પ્રાણાતિપાત વિરમણવ્રત યતના- ભિક્ષા ગ્રહણ કરતા કોઈ જીવની વિરાધના ન થાય તેનો ઉપયોગ રાખવો

૨. મૃષાવાદ વિરમણવ્રતયતના- કોઈ નિમિત્તાદિ પૂછે તો કહે કે હુ જાણતો નથી

૩. અદત્તાદાન વિરમણવ્રત યતના- હિરણ્ય, ધન, આદિ રહેલુ હોય ત્યા જવું નહિ

૪. મૈથુન વિરમણવ્રત યતના- ઉપર કહ્યા મુજબ બ્રહ્મચર્યવ્રતનુ રક્ષણ કરવુ

૫. પરિગ્રહ વિરમણવ્રત યતના- ઉદ્દગમાદિ દોષોથી રહિત આહાર આદિની ગવેષણા કરવી અશુદ્ધ સમજ્ઞ આહાર પાણી આવી જાય તો ખબર પડતા તુરત

પરઠવી દેવા

બીજા ગામમા ગોચરી જાય ત્યા ભિક્ષાવેળા થઈ છે કે નહિ ? તે કોને કેવી રીતે પૂછવુ ?
તરુણ મધ્યમ અને સ્થવિર દરેકમા સ્ત્રી, પુરુષ અને નપુસક આ બધામા પહેલા પૃષ્ઠ ૩૨ ઉપર કહી ગયા છીએ તે પ્રમાણે યતના પૂર્વક પૂછવુ

ભિક્ષા વખત થઈ ગયો હોય તો પા પૂજીને ગામમા પ્રવેશ કરે ગામમા એક સામાચારીવાળા સાધુ હોય તો ઉપકરણ બહાર મૂકી અદર જઈ દ્વાદશાવર્ત વદન કરે પછી સ્થાપનાદિ કુળો પૂછીને ગોચરી જાય

ભિન્ન સામાચારીવાળા સાધુ સામા મળે, તો થોભવદન (બે હાથ જોડીને 'मत्थएण वदामि') કરે

છ જીવનિકાયની રક્ષા કરવાવાળો સાધુ પણ જો અયતનાથી આહાર, નિહાર કરે કે જુગુપ્સિતવાળેરછ, ચડાદિ કુળમાથી ભિક્ષા ગ્રહણ કરે તો તે બોધિ દુલભ કરે છે

શ્રીજિનશાસનમા દીક્ષા આપવામા, વસતિ કરવામા કે આહાર પાણી ગ્રહણ કરવામા જેનો નિષેધ કર્યો છે, તેનુ પ્રયત્ન પૂર્વક પાલન કરવુ અર્થાત્ તેવા નિષિદ્ધ મનુષ્યોને દીક્ષા ન આપવી નિષિદ્ધ સ્થાનોમા વસતિ ન કરવી, તેવા નિષિદ્ધ ઘરોમાથી ભિક્ષા ગ્રહણ ન કરવી

'जो जह व तह लद्ध, गिण्हइ आहारउवहिमाइय ।
समणगुणमुक्कजो ससारपवड्ढओ भणिओ ॥"

જે સાધુ જેમ તેમ જે મળે તે દોષિત આહાર ઉપધિ આદિ ગ્રહણ કરે છે તે શ્રમણગુણથી રહિત થઈ

સસારને વધારે છે

જે પ્રવચનથી નિરપેક્ષ, આહાર આદિમા નિ શુક લુબ્ધ અને મોહવાળો થાય છે તેનો અનત મસાર શ્રી જિનેશ્વર ભગવતોએ કહ્યો છે માટે વિધિ પૂર્વક નિર્દોષ આહાર આદિની ગવેષણા કરવી

ગવેષણા બે પ્રકારની છે એક દ્રવ્ય ગવેષણા, બીજી ભાવ ગવેષણા

દ્રવ્યગવેષણાનુ દૃષ્ટાત.

વસતપુર નામના નગરમા જિતશત્રુ રાજાને ધારિણી નામની રાણી હતી તે એક વાર ચિત્રસભામા ગઇ, તેમા સ્વર્ણપીઠવાળુ હરણ જોયુ તે રાણી ગર્ભ વાળી હતી આથી તેને સુવર્ણપીઠવાળા મૃગનુ માસ ખાવાનો દોહલો (ઈચ્છા) થયો. તે ઇચ્છા પૂર્ણ નહિ થવાથી રાણી સુકાવા લાગી

રાણીને દુબળ થતી જોઇ રાજાએ પૂછ્યુ કે 'તુ કેમ સુકાય છે, તારે શુ દુ ખ છે' રાણીએ સુવર્ણમૃગનુ માસ ખાવાની ઇચ્છા થયાની વાત કરી

રાજાએ પોતાના માણસોને સુવર્ણમૃગને પકડી લાવવા હુકમ કર્યો માણસોએ વિચાર કર્યો કે સુવર્ણ મૃગને શ્રીપર્ણી ફળ (એક જાતના ફળ) ઘણા પ્રિય હોય છે પણ અત્યારે તે ફળોની ઋતુ નથી માટે બનાવટી તેવા ફળો બનાવીને જગલમા ગયા અને ત્યા તે બનાવટી ફળોના છુટા છુટા ઢગલા કરીને ઝાડની નીચે રાખ્યા

હરણીઆઓએ તે ફળો જોયા, નાયકને વાત કરી, બધા ત્યા આવ્યા, નાયકે તે ફળો જોયા અને બધા

હરણીઆઓને કહ્યું કે 'કોઈ ધૂર્તે આપણને પકડવા મા
આ પ્રમાણે કરેલું છે કેમકે અત્યારે આ ફળોની ઋ
નથી' કદાચ તમે એમ કહો કે 'અકાલે પણ ફળો આવે
તો પણ પહેલા કોઈ વખત આ રીતે ઢગલા થયા ન હતા
જે પવનથી આ રીતે ઢગલા થઈ ગયા હશે એમ લાગતું
હોય તો પૂર્વે પણ પવન વાતો હતો પણ આ રીતે ઢગલ
થયા નથી' માટે તે ફળો ખાવા માટે કોઈએ જવું નહિ

આ પ્રમાણે નાયકની વાત સાભળી કેટલાક હરણીય
તે ફળો ખાવા માટે ગયા નહિ જ્યારે કેટલાક હરણીય
નાયકની વાત ગણકાર્યા સિવાય તે ફળો ખાવા ગયા
જ્યાં ફળો ખાવા લાગ્યા ત્યાં તો રાજાના માણસોએ
હરણીયાઓને પકડી લીધા આથી તે હરણીયામાથી કેટલા
બધાયા અને કેટલાક હરણીયા મરણ પામ્યા જે હરણીયાએ
તે ફળો ખાધા નહિ તે સુખી થયા, ઈચ્છા પ્રમાણે વનમ
વિચરવા લાગ્યા

ભાવગવેષણાનું દૃષ્ટાંત

કોઈ મહોત્સવ પ્રસંગે ઘણા સાધુઓ આવ્યા હતા
કોઈ શ્રાવકે અથવા તો કોઈ ભદ્રિક માણસે સાધુઓને મા
(આધાકર્મિ) ભોજન તૈયાર કરાવ્યું અને બીજા અનેક
બોલાવીને ભોજન આપવા માડયું તેના મનમા એ
હતું કે 'આ જોઈને સાધુઓ આહાર લેવા આવશે'

આચાર્યને આ વાતની કોઈ રીતે ખબર પડી ગઇ
તેથી સાધુઓને કહ્યું કે 'ત્યા આહાર લેવા જશો નહિ
'કમકે તે આહાર આધાકર્મિ છે'

કેટલાક સાધુઓ ત્યા આહાર લેવા ન ગયા, પણ જે તે કુલોમાથી ગોચરી લઇ આવ્યા, જ્યારે કેટલાક સાધુઓએ આચાર્યનુ વચન ગણકાર્યું નહિ અને તે આહાર લાવીને વાપર્યો

જે સાધુઓએ આચાર્ય ભગવતનુ વચન સાભળી, તે આધાકર્મિ આહાર લીધો નહિ, તે સાધુઓ શ્રીતીર્થંકર ભગવતની આજ્ઞાના આરાધક થયા અને પરલોકમા મટા સુખને મેળવનારા થયા જ્યારે જે સાધુઓએ આધાકર્મિ આહાર વાપર્યો તે સાધુઓ શ્રી જિનેશ્વર ભગવતની આજ્ઞાના વિરાધક થયા અને સસાર વધારનારા થયા

માટે સાધુઓએ નિર્દોષ આહાર પાણી આદિની ગવેષણા કરવી જોઇએ દોષિત આહાર પાણી આદિનો ત્યાગ કરવો જોઇએ કેમકે નિર્દોષ આહાર આદિના ગ્રહણથી સમારનો અત શીઘ્ર થાય છે

(૨) ગ્રહણ એષણા.

ગ્રહણ એષણા બે પ્રકારે– એક દ્રવ્ય ગ્રહણ એષણા, બીજી ભાવ ગ્રહણ એષણા

દ્રવ્ય ગ્રહણ એષણાનુ દષ્ટાત.

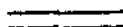
એક વનમા કેટલાક વાનરો રહેતા હતા એક વખતે ઉનાળામા તે વનના ફળ, પાન વગેરે સુકાઈ ગયેલા જોઇ મુખ્ય વાનરે વિચાર્યું કે 'બીજા વનમા જઇએ' બીજા સારા વનની તપાસ કરવા જુદી જુદી દિશામા કેટલાક વાનરોને મોકલ્યા તે વાનરો તપાસ કરીને આવ્યા પછી એક સુદર વનમા બધા વાનરો ગયા

તે વનમા એક મોટો દ્રહ હતો આ જોઈને વાનરો ખુશ ખુશ થઈ ગયા મુખ્ય વાનરે તે દ્રહની ચારે તરફ ફરીને તપાસ કરી, તો તે દ્રહમા જવાના પગલા દેખાતા હતા, પણ બહાર આવ્યાના પગલા દેખાતા ન હતા આથી મુખ્ય વાનરે બધા વાનરોને ભેગા કરીને કહ્યુ કે 'આ દ્રહથી સાવચેતી રાખવી કીનારેથી કે તેમા જઈને પાણી પીવું નહિ, પણ પોલી નળી વાટે પાણી પીવુ '

જે વાનરો મુખ્ય વાનરના કહેવા પ્રમાણે વર્ત્યા તે સુખી થયા અને જેઓ દ્રહમા જઈને પાણી પીવા ગયા તે મરણ પામ્યા

આ પ્રમાણે આચાર્ય ભગવત મહોત્સવ વગેરેમા આધાકર્મિ ઉદ્દેસિક આદિ દોષવાળા આહાર આદિનો ત્યાગ કરાવે છે તથા શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરાવે છે

જે સાધુઓ આચાર્ય ભગવતના કહ્યા પ્રમાણે વર્તે છે, તે થોડા જ કાળમા સઘળા કર્મોનો ક્ષય કરે છે જેઓ આચાર્ય ભગવતના વચન પ્રમાણે વર્તતા નથી તેઓ અનેક ભવમા જન્મ, જરા, મરણના દુખો પામે છે

ભાવગ્રહણ એષણા.

દ્વારે
૧ સ્થાન
૨ દાયક
૩ ગમન
૪ ગ્રહણ
૫ આગમન
૬ પ્રાપ્ત
૭ પરાવૃત્ત
૮ પતિત
૯ ગુરુક
૧૦ ત્રિવિધ
૧૧ ભાવ

૧ સ્થાન– ત્રણ પ્રકારના ૧ આત્મ ઉપઘાતિક, ૨ પ્રવચન ઉપઘાતિક, ૩ સયમ ઉપઘાતિક

(અ) આત્મ ઉપઘાતિક સ્થાન– ગાય, ભેસ આદિ જ્યા હોય, ત્યા ઉભા રહીને ભિક્ષા ગ્રહણ કરવામા તે ગાય, ભેસ આદિ શીગડુ કે લાત મારે, તેથી પડી જવાય, વાગે, અથવા પાત્ર ભાગી જાય તેથી છકાય જીવની વિરાધના થાય તેથી તેવા સ્થાનો તથા જ્યા જીર્ણભીંત, કાટા, દર આદિ હોય ત્યા પણ ઉભા રહીને ભિક્ષા ગ્રહણ કરવી નહિ

પ્રવચન ઉપઘાતિક સ્થાન ઠલ્લા માત્રાના, સ્થાન ગૃહસ્થને સ્નાન કરવાનાં સ્થાન, ખાળ આદિ અશુચિવાળા સ્થાન, આવા, સ્થાને ઉભા રહી ભિક્ષા ગ્રહણ કરતા પ્રવચનની હીલના થાય, માટે આવા સ્થાને ઉભા રહી ભિક્ષા ગ્રહણ કરવી નહી

ક સયમ ઉપઘાતિક સ્થાન– પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, બીજ આદિ જ્યા હોય ત્યા ઉભા રહીને ભિક્ષા ગ્રહણ કરતા તે જીવોની વિરાધના થાય,માટે તેવા સ્થાને ઉભા રહી ભિક્ષા ગ્રહણ કરવી નહિ

૭. દાયક– આઠ વર્ષથી ઓછી ઉમરનુ બાળક, નોકર, વૃદ્ધ, નપુસક મત્ત (દારૂ આદિ પીધેન) ગાંડો, ક્રોધાયમાન, ભૂતઆદિના વળગાળવાળો, હાથ વિનાનો, પગ વિનાનો, આંધળો, બેડીવાળા, કોઢરોગવાળો, ગર્ભવાળી સ્ત્રી, ખાંડતી, દળતી, રૂ પીંજતી, આદિ પાસેથી ભિક્ષા ગ્રહણુ ન કરવી

અપવાદે કોઈ જાતનો દોષ થાય એમ ન હોય તો ઉપયોગ પૂર્વક ભિક્ષા ગ્રહણુ કરે

૩. ગમન– ભિક્ષા આપનાર, ભિક્ષા લેવા માટે અદર જાય, તો તેની ઉપર નીચેની જમીન તથા આજુ બાજુ પણ જોવુ જે તે જતા પૃથ્વી, પાણી અગ્નિ આદિનો સઘટ્ટો કરતા હોય તો ભિક્ષા ગ્રહણુ કરવી નહિ કેમકે તેવી ભિક્ષા ગ્રહણુ કરતા સયમ વિરાધના થાય, અથવા આપનારને અદરના ભાગમા જતા કદાચ સર્પ આદિ કરડે, તો ગૃહસ્થ આદિ મિથ્યાત્વ પામે

૪ ગ્રહણુ– નાનુ–નીચુ દ્વાર હોય, જ્યા બરાબર જોઈ શકાતુ ન હોય, કબાટ વાસેલુ હોય, બારણુ બધ હોય, ઘણા માણુસો આવજાવ કરતા હોય, ગાડા વગેરે આડા પડેલા હોય, ત્યા ભિક્ષા ગ્રહણુ કરવી નહિ જો બરાબર ઉપયોગ રહી શકે એમ હોય, તો ભિક્ષા ગ્રહણુ કરવી

૫ આગમન– ભિક્ષા લઈને આવતા ગૃહસ્થ પૃથ્વી આદિની વિરાધના કરતો આવતો હોય તો ભિક્ષા ગ્રહણુ કરવી નહિ

૬ પ્રાસ– આપનારનો હાથ કાચા પાણીવાળો છે

કે કેમ ? તે જોવુ આહાર આદિ સસક્ત છે કે કેમ ? તે જોવુ, ભાજન ભીનુ છે કે કેમ ? તે જોવુ કાચુ પાણી સસક્ત કે ભીનુ હોય, તો ભિક્ષા ગ્રહણ કરવી નહિ

૭. પરાવર્ત– આહાર આદિ બીજા વાસણમા નાખે તો તે વાસણને કાચુ પાણી આદિ લાગેલુ છે કે નહિ તે તપાસવુ જો પાણી આદિ લાગેલુ હોય તો તે વાસણમાનો આહાર ગ્રહણ કરવો નહિ

૮ પતિત– આહાર પાત્રમા ગ્રહણ કર્યા પછી તપાસવો ચોગવાળો પિડ છે કે સ્વાભાવિક છે તે જોવુ જો ચોગવાળો કે કૃત્રિમ ભેળસેળ વગેરે લાગે તો તોડીને તપાસવો ન તપાસે તો કદાચ તેમા ઝેર ભેળવેલુ હોય કે કઈ કામણ કરેલુ હોય, અથવા સુવર્ણ આદિ નાખેલુ હોય, કાટા આદિ હોય તો સયમ વિરાધના અને આત્મ વિરાધના થાય સુવર્ણ આદિ હોય તો તે પાછુ આપે

૯ ગુરુક– મોટા પત્થર વગેરેથી ઢાકેલુ હોય, તે ખસેડવા જતા ગૃહસ્થને કદાચ ઈજા થાય આપવાનુ ભાજન ઘણુ મોટુ હોય કે ભારે વજનદાર હોય, તે ઉપાડીને આપવા જતા કદાચ હાથમાથી પડી જાય, તો ગૃહસ્થ દાઝી જાય અથવા પગે ઇજા થાય તથા તેમા રહેલી વસ્તુ નીચે ઢોળાય તો તેથી છકાય જીવની વિરાધના થાય, માટે તેવા મોટા કે ભારે ભાજનથી ભિક્ષા ગ્રહણ કરવી નહિ

૧૦. ત્રિવિધ– તેમા કાલ ત્રણ પ્રકારે ૧ ગ્રીષ્મ ૨ હેમન્ત અને ૩ વર્ષાકાલ. તથા આપનાર ત્રણ પ્રકારે ૧ સ્ત્રી, ૨ પુરુષ, અને ૩ નપુસક, તે દરેક તરૂણ, મધ્યમ અને સ્થવિર નપુસક શીત હોય છે, સ્ત્રી ઉષ્માવાળી હોય છે

પુષ્પ શીતોષ્ણ હોય છે તેઓમા પુર કર્મ, ઉ કાર્દ, સસ્નિગ્ધ ત્રણ હોય છે તે દરેક સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર ત્રણ પ્રકારે છે (તાલિકા માટે પરિશિષ્ટ જૂઓ)

પુર કર્મ અને ઉદકાર્દમા ભિક્ષા ગ્રહણ ન કરવી

સસ્નિગ્ધમા એટલે મિશ્ર અને સચિત્ત પાણીવાળા હાથ હોય તે હાથના આગળા, રેખા અને, હથેળીને આશ્રી સાત ભાગ કરવા તેમા કાળ અને વ્યક્તિભેદે નીચે મુજબ ભાગ જો સુકાયેલા હોય, તો ભિક્ષા ગ્રહણ કરાય

નામ	ઉનાળામા	શિયાળામા	ચામાસામા
તરુણ સ્રીના	૧ ભાગ	૨ ભાગ	૩ ભાગ
મધ્યમ સ્રીના	૨ ,	૩ ,	૪ ,,
વૃદ્ધ સ્રીના	૩	૪ ,	૫ ,,
તરુણ પુરુષના	૨ ,	૩	૪ ,
મધ્યમ પુરુષના	૩	૪ ,	૫ ,,
વૃદ્ધ પુરુષના	૪	૫ ,	૬
તરુણ નપુસક	૩ ,	૪ ,	૫
મધ્યમ નપુસક	૪ ,,	૫ ,	૬
વૃદ્ધ નપુસક	૫ ,,	૬ ,	૭

૧૧. ભાવ– લૌકિક અને લોકોત્તર, બન્નેમા પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત

લૌકિક એટલે સામાન્ય માણસોમા પ્રચલિત

લોકોત્તર એટલે શ્રીજિનેશ્વર ભગવતના શાસનમા પ્રચલિત

પ્રશસ્ત એટલે મોક્ષમાર્ગમા સહાયક

અપ્રશસ્ત એટલે મોક્ષમાર્ગમાં સહાયક નહિ

લૌકિક દષ્ટાત– કોઈ ગામમા બે ભાઈઓ જુદા જુદા રહેતા હતા બન્ને ખેતી કરીને નિર્વાહ કરતા એકને સારી સ્ત્રી હતી, બીજાને ખરાબ સ્ત્રી હતી

જે ખરાબ સ્ત્રી હતી, તે સવારમા વહેલી ઉઠીને હાથ, મો વગેરે ધોઇ પોતાની કાળજી કરતી, પણ નોકરો વગેરેની કઇ ખબર આદિ પૂછે નહિ, તેમજ તેમની સાથે કલહ કરતી હતી આથી નોકરો વગેરે બધા ચાલ્યા ગયા ઘરમા રહેલુ દ્રવ્ય વગેરે ખલાસ થઇ ગયુ આ લૌકિક અપ્રશસ્ત ભાવ

જ્યારે બીજાની સ્ત્રી હતી, તે નોકરો વગેરેની ખબર રાખતી, ટાઈમસર ખાવા વગેરે આપતી પછી પોતે જમતી કામકાજ કરવામા પ્રેરણા કરતી આથી નોકરો સારી રીતે કામ કરતા અનાજ ઘણુ પાકયુ અને ઘર ધન ધાન્યથી સમૃદ્ધ બન્યુ આ લૌકિક પ્રશસ્ત ભાવ

લોકોત્તર–પ્રશસ્ત–અપ્રશસ્ત–જે સાધુ સયમના પાલન માટે આહાર આદિ ગ્રહણ કરે છે, પણ પોતાના રૂપ બલ, કે શરીરની પુષ્ટિ માટે આહાર ગ્રહણ કરતો નથી

તથા જે આહાર વગેરે લાવે તેનાથી આચાર્ય, બાળ, ગ્લાન, વૃદ્ધ આદિને આપીને પછી પોતે વાપરે છે, તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો આરાધક થાય છે આ લોકોત્તર પ્રશસ્તભાવ

જે સાધુ પોતાના વર્ણ માટે બળ માટે કે શરીરની પુષ્ટિ માટે આહાર ગ્રહણ કરે, આચાર્ય આદિની ભક્તિ ન કરે તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો આરાધક થઈ શકતો નથી આ લોકોત્તર અપ્રશસ્તભાવ

બેતાલીસ દોષોથી રહિત શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કર્યા પછી, તે આહાર જોઈ તપાસી લેવો તેમા કાંટા, સસક્ત આદિ હોય, તો તે કાઢી નાખી-પરઠવીને ઉપાશ્રયમા આવે

ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરતા પગ પૂજીને ત્રણ વાર નિસીહિ કહી, 'नमो खमासमणाण' કહી માથુ નમાવીને નમસ્કાર કરવા પછી જો ઠલ્લા માત્રાની શકા હોય, તો પાત્રા બીજાને સોંપીને શકા દૂર કરી આવીને કાઉસ્સગ્ગ કરવો કાઉસ્સગ્ગમા ગોચરીમા જે કોઈ દોષ લાગ્યા હોય તેનુ ચિંતવન કરવુ ઉપાશ્રયમાથી નીકળ્યા ત્યાંથી માડી ઉપાશ્રયમા પ્રવેશ કરે ત્યા સુધીના દોષો મનમા વિચારી લે પછી ગુરુને કહી સભળાવે જો ગુરુ સ્વાધ્યાય કરતા હોય, સૂતેલા હોય, વ્યાક્ષિપ્તચિત્તવાળા હોય, આહાર કે નિહાર કરતા હોય તો આલોચના ન કરે પણ ગુરુ શાત હોય વ્યાક્ષિપ્ત ચિત્તવાળા ન હોય તો ગોચરીના બધા દોષોની આલોચના કરે

ગોચરીની આલોચના કેવી રીતે કરવી ?

આલોચના કરતા નીચેના છ દોષો લગાડવા નહિ --

૧. નટ્ટ – ગોચરી આલોવતા હાથ, પગ, ભ્રુકુટી, માથુ, આખ આદિના વિકાર કરવા તે

૨. વલ – હાથ અને શરીરને વાળવા તે

૩. ચલ – આળસ મરડતા આલોચના કરવી, અથવા ગ્રહણ કર્યું હોય તેનાથી વિપરીત આલોચના કરવી તે

૪ ભાસ – ગૃહસ્થની ભાષાથી આલોચના કરવી તે

૫ મૂક – મુગા મુગા આલોચના કરવી તે

૬ ઢઙ્ઢર – મોટા અવાજે આલોચના કરવી તે

ઉપર મુજબ દોષો લાગે નહિ એ રીતે આચાર્યની પાસે અથવા નીમણુક કરી હોય તેમની પાસે આલોચના કરવી ટાઈમ થોડો હોય, તો સક્ષેપથી આલોચના કરવી પછી ગોચરી બતાવતા પહેલા પોતાનુ મુખ, માથુ પ્રમાર્જવુ અને ઉપર, નીચે તેમજ આજુબાજુ નજર કરીને પછી ગોચરી બતાવવી કેમકે ઉદ્યાન–બાગ આદિમા ઉતર્યા હોય ત્યા ઉપરથી ફળ, પુષ્પ, આદિ ન પડે, નીચે ફળ, આદિ હોય, તેની જયણા કરી શકાય, આજુબાજુમા બિલાડી કૂતરો હોય તો ત્રાપ મારી ન જાય

ગોચરી બતાવીને અજાણતા લાગેલા દોષની શુદ્ધિ માટે આઠ શ્વાસોચ્છ્વાસ (એક નવકારનો) કાઉસ્સગ્ગ કરે અથવા નીચેની બે ગાથા ચિંતવે[1]

विसमंतो इम चिंते, हियमट्ठ लाभमट्ठिओ ।
जइ मे अणुग्गह कुज्जा, साहू हुज्जामि तारिओ ॥१॥

---

[1] હાલમાં અહો जिणहिं असावज्जा०' ગાથા ગણવામા આવે છે

साहवो तो चियत्तेण, निमतिज्ज जहक्कम।
जइ तत्थ केइ इच्छिज्जा, तेहिं सद्धिं तु भुजए ॥२॥
(द. वै अ ५ गाथा ९४-९५)

પછી મૂહૂત માત્ર સ્વાધ્યાય કરીને પછી ગુરુ પાસે જઈને કહે કે, પ્રાઘુણક, તપસ્વી, બાળ આદિને આપ ગોચરી આપો' ગુરુમહારાજ આપે અથવા કહે કે 'તમે જ તેઓને આપો' તો પોતે પ્રાઘુર્ણક આદિને તથા બીજા સાધુને પણ નિમત્રણા કરે જો તેઓ ગ્રહણ કરે, તો નિર્જરાનો લાભ મળે અને ન ગ્રહણ કરે તો પણ વિશુદ્ધ પરિણામથી નિજરા થાય જો અવજ્ઞાથી નિમત્રણ કરે તો કમબ ધ કરે

"भरहेरवयविदेहे, पन्नरस वि कम्मभूमिगा साहू ।
एक्कमि हीलियमी, सव्वे ते हीलिया हुंति ॥१॥
भरहेरवयविदेहे, पन्नरस वि कम्मभूमिगा साहू।
एक्कमि पूइयमी, सव्वे ते पूइया हुंति ॥२॥"

પાચ ભરત ક્ષેત્રો, પાચ ઐરવત ક્ષેત્રો, અને પાચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રો આ પન્નર કમભૂમિમા રહેલા સાધુમાથી એક સાધુની પણ હીલના કરવાથી બધા સાધુની હીલના થાય છે એક સાધુની પણ ભક્તિ કરવાથી સઘળા સાધુની ભક્તિ થાય છે

શ કા– એકની હીલનાથી સઘળાની હીલના અને એકની ભક્તિથી સઘળાની ભક્તિ કેમ થાય? યજ્ઞદત્ત ખાય તેમા દેવદત્તનુ પેટ કેવી રીતે ભરાય?

સમાધાન– જ્ઞાન, દર્શન, તપ, તથા સયમ એ સાધુના ગુણો છે આ ગુણો જેમ એક સાધુમા છે, તેમ સઘળાયે સાધુમા છે માટે એક સાધુની નિંદા કરવાથી સઘળા સાધુના ગુણોની નિંદા થાય છે અને એક સાધુની ભક્તિ, પૂજા, બહુમાન કરવાથી પદરે કર્મભૂમિમા રહેલા સઘળાયે સાધુની ભક્તિ, પૂજા, બહુમાન થાય છે

ઉત્તમ ગુણવાન સાધુની હમેશા વૈયાવચ્ચ આદિ કરવાથી, પોતાને સર્વ પ્રકારે સમાધિ મળે છે વૈયાવચ્ચ કરનારને એકાતે કર્મ નિર્જરાનો લાભ મળે છે

સાધુ બે પ્રકારના હોય, કેટલાક માડલીમા વાપરનારા હોય અને કેટલાક જુદા જુદા વાપરનારા હોય જે માડલીમા વાપરનારા હોય, તે ભિક્ષા ગયેલા સાધુ આવી જાય એટલે બધા સાથે વાપરે તપસ્વી, નવદીક્ષિત, બાળ, વૃદ્ધ આદિ હોય તે, ગુરુની આજ્ઞા મેળવી જુદુ વાપરી લે

(૩) ગ્રાસ એષણા.

ગ્રાસ એષણા બે પ્રકારે— ૧ દ્રવ્યગ્રાસ એષણા, ૨ ભાવગ્રાસ એષણા

દ્રવ્યગ્રાસ એષણા–માછલાનુ દૃષ્ટાત.

એક માછીમાર માછલા પકડવા માટેના ગલ–કાટામા માસપિંડ ભરાવીને દ્રહમા નાખતો હતો તે વાત એક માછલુ જાણે છે, તેથી તે માછલુ કાટા પરનો માસપિંડ આજુબાજુથી ખાઈ જાય છે, પછી તે ગલ હલાવે છે, તેથી માછીમાર માછલુ તેમા ફસાએલુ જાણી, તે બહાર કાઢે છે, તો કઈ હોતુ નથી આ પ્રમાણે વારવાર

પેલુ માછલુ મ સ ખાઈ જાય છે, પણ ગલમા સપડાતુ નથી આ જોઈને માછીમાર વિચારમા પડી જાય છે

વિચારમા પડેલા તે માછીમારને માછલુ કહેવા લાગ્યુ કે 'એક વાર હુ પ્રમાદમા હતો, ત્યા એક બગલાએ મને પકડ્યો 'બગલો ભક્ષ ઉછાળીને પછી ગળી જાય છે' તેથી તે બગલાએ મને ઉછાળ્યો એટલે હુ વાકો થઈને તેના મોઢામા પડ્યો આ રીતે ત્રણ વાર હુ વાકો પડ્યો એટલે બગલાએ મને મૂકી દીધો

એકવાર હુ સમુદ્રમા ગયો, ત્યા માછીમારોએ વલયમુખની સાદડી માછલા પકડવા માટે રાખેલી હતી ભરતી આવે એટલે તેમા માછલા ભરાઈ જાય એકવાર હુ તેમા સપડાઈ ગયો ત્યારે સાદડીના આધારે બહાર નીકળી ગયો આ પ્રમાણે હુ ત્રણવાર તેમાથી છટકી ગયો એક વીસવાર જાળમા સપડાતા હુ જમીન ઉપર લપાઇ જતો હતો એટલે છુટી જતો હતો

એકવાર હુ ખાબોચીયાના પાણીમા રહેતો હતો, તે વખતે પાણી સુકાઈ ગયુ માછલા જમીન ઉપર ફરી શકતા નથી, એટલે તે ખાબોચીયાના ઘણા માછલા મરી ગયા કેટલાક જીવતા હતા, તેમા હુ પણ જીવતો હતો ત્યા કોઈ માછીમાર આવ્યો અને હાથથી પકડી પકડીને માછલા સોયામા પરોવા લાગ્યો ત્યારે મને થયુ કે 'હવે નક્કી મરી જવાશે' જ્યા સુધી વીધાયો નથી, ત્યા સુધીમા કોઈ ઉપાય કરૂ જેથી બચી જવાય' આમ વિચાર કરીને પરોવાયેલા માછલાની વચમા જઇ તે સોયો મોઢાથી

પકડીને હુ વળગી ગયો માછીમારે જાણ્યુ કે બધા મ છલા પરોવાઈ ગયા છે, એટલે તે સોયો લઈને મ છલા ને ધોવા માટે બીજા દ્રહમા ગયો એટલે હુ પાણીમા જતો રહ્યો ' આવુ મારૂ પરાક્રમ છે તો પણ તુ મને પકડવાની ઈચ્છા કરે છે ? અહો ! તારૂ કેવુ નિર્લજ્જપણુ ?

આ રીતે માછલો સાવચેતીથી આહાર મેળવતો હતો તેથી કરી છળાતો ન હતો

ભાવગ્રામ એષણા.

આ પ્રમાણે કોઈ દોષોમા ન છલાય તે રીતે નિર્દોષ આહાર પાણીની ગવેષણા કરી, સયમના નિર્વાહ માટે જ આહાર વાપરવો આહાર વાપરતા પણ આત્માને શિખામણ આપવી કે હે જીવ ! તુ બેતાલીસ દોષોથી રહિત આહાર લાવ્યો છે, તો હવે વાપરવામા મૂર્છા વશ થઈશ નહિ, રાગ દ્વેષ કરીશ નહિ '

આહાર વધારે પણ ન વાપરવો, તેમ ઓછો પણ ન વાપરવો જેટલા આહારથી શરીર ટકી રહે, તેટલા પ્રમાણમા આહાર વાપરવો

આ ગાઢયોગ વહન કરનાર– જુદા વાપરે

અમનોજ્ઞ– માડલી બહાર રાખેલા હોય તે જુદા વાપરે

આત્માર્થિક– પોતાની લબ્ધીથી લાવીને વાપરતા હોય તે જુદા વાપરે

પ્રાધુર્ણક– મેમાન આવેલા હોય તેમને પહેલેથી પુરેપુરૂ આપવામા આવે એટલે જુદા વાપરે

નવદીક્ષિત– ઉપસ્થાપના (વડી દીક્ષા)હજુ થઇ નથી એટલે હજુ ગૃહસ્થવત્ હોય જેથી તેમને જુદુ આપી દે

પ્રાયશ્ચિત્તવાળા દોષશુધ્ધિ માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કરતા હોય તે શબલ ભ્રષ્ટ ચારિત્રીઓ જુદા વાપરે

બાલ, વૃદ્ધ– અસહિષ્ણુ હોવાથી જુદુ વાપરે

આ રીતે જુદુ વાપરનારા અસમુદ્દિશક કહેવાય છે તથા કોઢ આદિ રોગ થયેલા હોય તે જુદુ વાપરે

આહાર પ્રકાશમા કરવો જોઇએ પ્રકાશ બે પ્રકારનો દ્રવ્ય પ્રકાશ અને ભાવ પ્રકાશ,

દ્રવ્ય પ્રકાશ– દીપક, રત્ન આદિનો

ભાવ પ્રકાશ– સાત પ્રકારે

૧	સ્થાન
૨	દિશા
૩	પ્રકાશ
૪	ભાજન
૫	પ્રક્ષેપ
૬	ગુરુ
૭	ભાવ

૧ **સ્થાન**–માડલીમા સધુઓને જવા આવવાનો માગ મૂકીને તથા ગૃહસ્થ આવતા ન હોય તેવા સ્થાનમા પોતાના પર્યાય પ્રમાણે બેસીને આહાર કરવો

૨ **દિશા**–આચાર્ય ભગવતની સામા, પાછળ, તેમ પરાઙ્મુખ ન બેસવુ, પણ માડલી પ્રમાણ્ ગુરુથી અગ્નિ કે ઇશાન દિશામા બેસીને આહાર કરવો

૩ **પ્રકાશ**– અજવાળું હોય, તેવા સ્થાને બેસીને આહાર કરવો કેમકે માખી, કાંટો, વાળ, આદિ હોય તો ખબર પડે અધારામા આહાર કરતા માખી આદિ આહાર સાથે પેટમા જાય, તો ઉલટી, વ્યાધિ આદિ થાય

૪. ભાજન– અ ધારામા ભોજન કરતા જે દોષો લાગે તે દોષો સાકડા મુખવાળા પાત્રમા વાપરતા લાગે, ઉપરાત નીચે વેરાય, વસ્ત્ર આદિ બગડે ઇત્યાદિ દોષો લાગે માટે પહોળા પાત્રામા આહાર વાપરવો

૫. પ્રક્ષેપ– કૂકડીના ઇ ડા પ્રમાણુ કોળીયો લઈને મુખમા મૂકવો અથવા મો વિકૃત ન થાય તેટલા પ્રમાણુનો કોળીયો મુખમા મૂકવો

૬. ગુરુ– ગુરુ મહારાજ જોઇ શકે એમ વાપરવુ જો એમ ન વાપરે તો કદાચ કોઇ સાધુ ઘણુ વાપરે, અથવા અપથ્ય વાપરે તો રોગ આદિ થાય, અથવા ગોચરીમા સ્નિગ્ધ દ્રવ્ય મળ્યુ હોય, તો તે ગુરુને બતાવ્યા સિવાય વાપરી લે માટે ગુરુ મહારાજ જોઇ શકે તે રીતે આહાર વાપરવો

૭. ભાવ– જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની આરાધના સારી રીતે થઈ શકે તે માટે વાપરવુ પણ વર્ણ, બલ, રૂપ, આદિ માટે આહાર ન વાપરવો

જે સાધુ ગુરુને બતાવીને, વિધિપૂર્વક વાપરે છે તે સાધુ ગવેષણા, ગ્રહણ એષણા અને ગ્રાસ એષણાથી શુદ્ધ વાપરે છે

આ રીતે એક સાધુને વાપરવાનો વિધિ સ ક્ષેપથી કહ્યો તેજ રીતે અનેક સાધુને વાપરવાનો વિધિ સમજી લેવો પરતુ અનેક સાધુએ માડલીબદ્ધ વાપરવુ,

માડલી કરવાના કારણો

૧. અતિગ્લાનના કારણો– ગ્લાન સાધુની એક

સાધુ વૈયાવચ્ચ કરે તો તેને સૂત્ર, અર્થની હાનિ થાય જે મંડલિબદ્ધ હોય તો જુદું જુદું કાર્ય જુદા જુદા સાધુ કરી લે, તેથી કોઇ સાધુને સૂત્ર, અર્થની હાનિ થાય નહિ અને ગ્લાનની સારી રીતે સેવા થઇ શકે,

૨-૩. બાળ, વૃદ્ધના કારણે- બાળ સાધુ ભિક્ષા લાવવા માટે અસમર્થ હોય, તેમ વૃદ્ધ સાધુ પણ ભિક્ષા લાવવા માટે અસમર્થ હોય તેથી જે માંડલીબદ્ધ હોય, તો બીજા સાધુઓ ગોચરી આદિ લાવી આપનાર હોય, એટલે બાળ અને વૃધ્ધ સાધુ સુખપૂર્વક આરાધના કરી શકે

૪. શૈક્ષકના કારણે- નવ દીક્ષિત ગોચરીની વિશુદ્ધિ જાણે નહિ, તેથી બીજા સાધુ લાવીને આપે

૫ આધુર્ણકના કારણે- વિહાર કરીને આવેલા સાધુની બધા મળીને ભક્તિ કરી શકે તે માટે

૬. અસમર્થના કારણે- રાજપુત્ર આદિ સુકુમાર હોવાથી ભિક્ષા લાવવા માટે ફરી શકે નહિ, તેથી બીજા સાધુઓ આહાર લાવીને તેમને આપે

૭ બધા સાધુઓને આહાર આદિ આપવાથી લાભ મળી શકે

૮ કોઇ સાધુ અલબ્ધિવાળો હોય, એટલે તેને આહાર આદિ મળતા ન હોય તો બીજા સાધુ આહાર આદિ લાવીને આપે

આ કારણોથી માંડલી કરવામાં આવે છે માંડલી કરવાથી સૌને લાભ મળી શકે તથા સુખપૂર્વક સૌ સંયમની આરાધના કરી શકે

ભિક્ષાએ ગયેલા સાધુ ઉપાશ્રયમા આવે ત્યારે ઉપાશ્રયમા વસતિપાલક સાધુએ શું કરવુ જોઇએ?

ભિક્ષાએ ગયેલા સાધુઓને આવવાનો ટાઈમ થાય એટલે વસતિપાલકે નદીપાત્ર, મોટુ પાત્રુ, પડિલેહણ કરીને તૈયાર રાખે, સાધુ આવીને તેમા પાણી નાખે પછી પાણી સ્વચ્છ થઈ જાય એટલે બીજા પાત્રમા ગાળી લેવાય ગચ્છમા સાધુઓ હોય તે પ્રમાણે પાત્ર રાખવુ ગચ્છ મોટો હોય તો બે ત્રણ કે પાચ નદીપાત્ર રાખે

વસતિપાલક નદીપાત્ર રાખવા સમર્થ ન હોય, અથવા નદીપાત્ર ન હોય, તો સાધુ પોતાના પાત્રમા ચાર આગળ ઓછુ પાણી લાવે, જેથી એક બીજામા નાખીને પાણી સ્વચ્છ કરી શકાય પાણીમા કીડી, મકોડા કચરો આદિ હોય તો પાણી ગાળતા જયણાપૂર્વક કીડી આદિને દૂર કરે ગૃહસ્થ આગળ પાણી સુખેથી વાપરી શકાય, આચાર્ય આદિના ઉપયોગમા આવી શકે, જીવદયા પળાય વગેરે કારણે પણ પાણી ગાળવુ જોઇએ

સાધુઓએ માડલીમા યથાસ્થાને બેસીને બધા સાધુઓ આવી ન જાય ત્યા સુધી સ્વાધ્યાય કરવો કોઈ અસહિષ્ણુ હોય તો તેને પહેલા વાપરવા આપી દે

સાધુઓને ગોચરી કોણ વહેચી આપે?

ગીતાર્થ, રત્નાધિક અને અલુબ્ધ એવા મડલી સ્થવિર આચાર્ય મહારાજની રજા લઈને માડલીમા આવે

ગીતાર્થ રત્નાધિક અને અલુબ્ધ આ ત્રણ પદના

આઠ ભાગા થાય

૧	ગીતાર્થ,	રત્નાધિક,	અલુબ્ધ
૨,	,,	,,	લુબ્ધ
૩	,,	લઘુપર્યાય,	અલુબ્ધ
૪	,,	,,	લુબ્ધ
૫	અગીતાર્થ,	રત્નાધિક,	અલુબ્ધ,
૬	,,	,,	લુબ્ધ,
૭	,,	લઘુપર્યાય	અલુબ્ધ
૮	,,	,,	લુબ્ધ

આમા ૨-૪-૬-૮ ભાગા દુષ્ટ છે ૫-૭ અપવાદે શુધ્ધ ૧-૩ શુધ્ધ છે

શુદ્ધ મ ડલીસ્થવિર બધા સાધુઓને આહાર આદિ વહેંચી આપે

રત્નાધિક સાધુ પૂર્વાભિમુખ બેસે, બાકીના સાધુ યથાયોગ્ય પર્યાય પ્રમાણે માડલીબદ્ધ બેસે

ગોચરી વાપરવા બેસતી વખતે દરેક સાધુઓ સાથે રાખની કુડી રાખે કેમકે વાપરતા કદાચ કાંટો, ઠળીયો આદિ આવે તો કુડીમા નાખી શકાય

વાપરતા હોય, ત્યારે ગૃહસ્થ આદિ અદર ન આવી જાય, તે માટે એક સાધુ (ઉપવાસી હોય, કે જલ્દી વાપરી લીધુ હોય તે) ખબર રાખવા નાકા ઉપર બેસે

આહાર કેવી રીતે વાપરવો?

પ્રથમ સ્નિગ્ધ અને મધુર આહાર વાપરવો કેમકે તેથી બુદ્ધિ અને બળ વધે છે તથા પિત્ત શમી જાય છે

બળ-શક્તિ હોય, તો વૈયાવચ્ચ સારી રીતે કરી શકાય વળી સ્નિગ્ધ આહાર છેલ્લો વાપરવાનો રાખ્યો હોય અને પરઠવવો પડે તો અસયમ થાય માટે પ્રથમ સ્નિગ્ધ અને મધુર આહાર વાપરવો

આહાર કટકછેદ, પ્રતરછેદ, અથવા સિંહભક્ષિત રીતે વાપરવો

કટકછેદ– એટલે કટકા કરી કરીને વાપરવો

પ્રતરછેદ– એટલે ઉપરથી વાપરતા જવુ (પુસ્તકના પાના ફેરવીએ તેમ)

સિંહભક્ષિત– એટલે એક બાજુથી શરૂ કરી બધો આહાર ક્રમસર વાપરવો

આહાર વાપરતા– ૧ સબડકા ન બોલાવવા ૨ ચબચબ ન કરવુ ૩ ઉતાવળ ન કરવી ૪ બહુ ધીમે ધીમે પણ ન વાપરવુ ૫ વાપરતા નીચે વેરવુ નહિ ૬ રાગ દ્વેષ કરવો નહિ

મન, વચન અને કાયાથી ગુપ્ત થઇને શાંત ચિત્તે આહાર વાપરવો

ઉદ્‌ગમ ઉત્પાદના દોષોથી શુધ્ધ, એષણા દોષ વિનાનો એવો પણ ગુડ આદિ આહાર દુષ્ટભાવથી અધિક ગ્રહણ કરવાથી સાધુ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી અસાર થાય છે જ્યારે શુધ્ધ ભાવથી પ્રમાણુસર આહાર ગ્રહણ કરવાથી સાધુ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના સારરૂપ (કર્મનિર્જરા કરનાર) થાય છે

આહાર વાપરવાના છ કારણો-

वेयण वेयावच्चे, इरियट्ठाए य संजमट्ठाए ।

तह पाणवत्तियाए, छट्ठं पुण धम्मचिंताए ॥

૧ ક્ષુધા વેદનાશમાવવા, ૨ વૈયાવચ્ચ કરવા ૩ ઇર્યાપથિકી શોધવા, ૪ સંયમ પાળવા ૫ શરીર ટકાવવા, ૬ સ્વાધ્યાય કરવા

આહાર નહિ વાપરવાના છ કારણો-

आयंके उवसग्गे तितिक्खया बंभचेरगुत्तीए ।

पाणदयातवहेउं सरीरवोच्छेयणट्ठाए ॥

૧ તાવઆદિ હોય, ૨ રાજા, સ્વજન આદિનો ઉપદ્રવ હોય, ૩ બ્રહ્મચર્યનું રક્ષણ કરવા, ૪ જીવદયા માટે (વરસાદ, ધુમસ આદિ હોય) ૫. ઉપવાસ આદિ તપશ્ચર્યા કરી હોય, ૬ શરીરનો ત્યાગ કરવા, અનશન સ્વીકાર્યું હોય

આહાર વાપર્યા પછી પાત્રા ત્રણ વાર પાણીથી ધોવાં જોઇએ

આહાર વધ્યો હોય તો શું કરવું ?– વાપરતા છતા આહાર વધ્યો હોય તો રત્નાધિક સાધુ વધેલો આહાર આચાર્ય મહારાજને બતાવે આચાર્ય મહારાજ કહે કે 'આયંબીલ ઉપવાસવાળા સાધુને બોલાવો

મોહની ચિકિત્સા માટે જેમણે ઉપવાસ કર્યો હોય, જેમણે અટ્ઠમ કે તેથી વધુ ઉપવાસ કર્યા હોય, જે ગ્લાન હોય, તાવવાળા હોય, જે આત્મલબ્ધિક હોય, તે સિવાયના સાધુઓને રત્નાધિક સાધુ કહે કે 'તમને આચાર્ય ભગવંત બોલાવે છે'

તે સાધુઓ તુરતજ આચાર્ય મહારાજ પાસે જઈ વંદન કરીને કહે કે 'ફરમાવો ભગવત! શી આજ્ઞા છે?' આચાર્ય મહારાજ કહે કે 'આ આહાર વધ્યો છે, તે વાપરી જાઓ આ સાભળી સાધુ કહે કે, વપરાશે એટલુ વાપરી જઈશ' એમ કહીને પોતાનાથી વપરાય એટલો આહાર વાપરે છતા પણ વધે તો જેનુ પાત્ર હોય તે સાધુ આહાર પરઠવી દે જો વાપરનાર સાધુ 'વપરાશે એટલુ વાપરીશ' એવુ ન બોલ્યો હોય તો વધેલ એણે પોતે જ પરઠવી દેવુ

પાત્રામાથી કેવો આહાર બીજાને આપી શકાય- વિધિ પૂર્વક લાવેલો અને વિધિ પૂર્વક વાપરેલો આહાર બીજાને આપી શકાય તેના ચાર ભાગા થાય

૧ વિધિ પૂર્વક ગ્રહણ કરેલો અને વિધિ પૂર્વક વાપરેલો

૨ વિધિ પૂર્વક ગ્રહણ કરેલો અને અવિધિથી વાપરેલો

૩ અવિધિથી ગ્રહણ કરેલો અને વિધિ પૂર્વક વાપરેલો

૪ અવિધિથી ગ્રહણ કરેલો અને અવિધિથી વાપરેલો

વિધિ પૂર્વક ગ્રહણ કરેલો એટલે ઉદ્દગમાદિ દોષોથી રહિત ગૃહસ્થે જેવો આપ્યો હોય તેવોજ ગ્રહણ કરીને લાવેલો આહાર વિધિ ગૃહિત હોય છે, એ સિવાય ગ્રહણ કરેલો આહાર અવિધિ ગ્રહણ કહેવાય

વિધિ-અવિધિ ભોજન સ્વરૂપ —

અવિધિ ભોજન– ૧ કાકભુક્ત, ૨ શૃગાલભુક્ત, ૩ દ્રાવિતરસ, ૪ પરામૃષ્ટ

૧ કાકભુક્ત–એટલે જેમ કાગડો વિષ્ટા આદિમાથી વાલ, ચણા આદિ કાઢીને ખાય છે, તેમ પાત્રામાથી સારી સારી કે અમુક અમુક વસ્તુ કાઢીને વાપરે તે અથવા ખાતા ખાતા વેરે, તથા મોમા કોળીયો નાખીને કાગડાની માફક આજુબાજુ જુવે

૨. શૃગાલભુક્ત– શીયાળીયાની જેમ જુદેજુદેથી લઈને ખાય

૩ દ્રાવિતરસ– એટલે ભાત ઓસામન ભેગા કરેલામા પાણી કે પ્રવાહી નાખીને એક રસરૂપ થયેલુ પી જાય

૪ પરામૃષ્ટ– એટલે ફેરફાર ઉધુ‌લ્ટુ—તળેનુ ઉપર અને ઉપરનુ તળે કરીને વાપરે

વિધિ ભોજન– પ્રથમ ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય, પછી અનુત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય, પછી સમીકૃતરસ વાપરવુ એ વિધિ ભોજન

અવિધિથી ગ્રહણ કરેલુ અને અવિધિથી વાપરેલુ બીજાને આપે કે લે, તો આચાર્યે બન્નેને (આપનારને અને લેનારને) ઠપકો આપવો, તથા એક કલ્યાણક પ્રાયશ્ચિત્ત આપવુ આ પ્રમાણે ગ્રાસ એષણા કહી, હવે પારિષ્ઠાપનિકા વિધિ કહે છે

વધેલો આહાર કેવી રીતે પરઠવવો? પરિષ્ઠાપના બે પ્રકારે – ૧ જાત, ૨ અજાત

૧ જાત– એટલે પ્રાણાતિપાતાદિ દોષોથી યુક્ત, અથવા આધાકર્માદિ દોષવાળુ, અથવા લોભથી લીધેલુ

તથા અભિયોગકૃત, વશીકરણકૃત, મત્ર, ચૂર્ણ આદિ મિશ્રકૃત, એવ વિષમિશ્રિત આહાગે પણ અશુદ્ધ હોઈ પરઠવવામા જાતા પ્રકારના છે

૨. અજાત– એટલે શુદ્ધ આહાર

જાપારિષ્ઠાપનિકા– મૂલ ગુણે કરી અશુદ્ધ ઉગ્રહિ સાદિ દોષ વાળો આહાર, એકાત સ્થળમા, જ્યા લોકોનુ જવુ આવવુ ન હોય, તેવી સરખી જમીન ઉપર જ્યા પ્રાધુર્ણક આદિ સુખ પૂવક જોઇ શકે, ત્યા એક ઢગલી કરીને પરઠવવો

મૂર્ચ્છા કે લોભથી ગ્રહણ કરેલો અથવા ઉત્તર ગુણે કરી અશુદ્ધ આધાકર્મિ વગેરે દોષ વાળો હોય, તો તે આહારના બે ઢગલી કરી પરઠવવો

અભિયોગાદિ કે મ ત્ર ત ત્રવાળો હોય તો તેવા આહારને રાખમા એકમેક કરીને પરઠવવો ત્રણ વાર વોસિરે વોસિરે વોસિરે કહેવુ

અજાતા પારિષ્ઠાપનિકા– શુદ્ધ આહાર વધેલો હોય તેની પારિષ્ઠાપનિકા અજાતા કહેવાય છે, તે આહારને સાધુઓને ખબર પડે તે રીતે ત્રણ ઢગલી કરી પરઠવવો પરઠવીને ત્રણ વાર વોસિરે વોસિરે વોસિરે કહેવુ

આ પ્રમાણે વિધિ પૂર્વક પરઠવવાથી સાધુ કર્મથી મૂકાય છે

શકા– શુદ્ધ અને વિધિ પૂવક લાવેલો આહાર શી રીતે વધે ?

સમાધાન– જે ક્ષેત્રમા રહેલા હોય ત્યા આચાર્ય

આદિને પ્રાયોગ્ય દ્રવ્ય દુર્લભ હોવાથી બહાર બીજે ગામ ગોચરી ગયેલા બધા સાધુઓને પ્રાયોગ્ય દ્રવ્ય મળી જતા તેઓ ગ્રહણ કરે, અથવા ગૃહસ્થ વધારે વહોરાવી દે તેથી વધી આથી શુદ્ધ એવો પણ આહાર પરઠવવો પડે આવા શુદ્ધ આહારની ગણ દગ તી ક, જેથી જરૂરીઆતવાળા સાધુ સમજીને ગ્રહણ કરી શકે

આચાર્યને માટે પ્રાયોગ્ય ગ્રહણ કરવાથી થતા લાભો

'सुत्तत्थथिरीकरण, विणओ गुरुपूय सेहबहुमाणो ।
दाणवतिसद्धवुड्डी बुध्धिबलवध्धण चेव' ॥

—'આચાર્યને પ્રાયોગ્ય ગ્રહણ કરવાથી ગુરુને સૂત્ર અને અર્થ સ્થિર થાય છે, મનોજ્ઞ આહારથી સૂત્ર અને અર્થનું સુખ પૂર્વક ચિંતવન કરી શકે છે આથી આચાર્યનો વિનય થાય છે, ગુરુની પૂજા થાય છે નવી શિષ્યને આચાર્ય પ્રતિ બહુમાન થાય છે, પ્રાયોગ્ય આપનાર ગૃહસ્થને શ્રદ્ધાની વૃધ્ધિ થાય છે આચાર્યની બુદ્ધિ અને બળ વૃધ્ધિ પામે છે આથી શિષ્યને ઘણી નિર્જરા થાય છે'

આ કારણોથી પ્રાયોગ્ય ગ્રહણ કરવાથી આચાર્યની અનુકંપા-ભક્તિ થાય છે

આચાર્યની અનુકંપાથી ગચ્છની અનુકંપા થાય છે ગચ્છની અનુકંપાથી તીર્થની અનુકંપા થાય છે, માટે પ્રાયોગ્ય ગ્રહણ કરવું

આચાર્યને પ્રાયોગ્ય જો મળતુ હોય, તો દ્રવ્ય,

ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય પ્રથમ ગ્રહણ કરવુ, ઉત્કૃષ્ટ ન મળતુ હોય તો યથાયોગ્ય ગ્રહણ કરવુ

જ્ઞાન માટે નિયમા પ્રાયોગ્ય ગ્રહણ કરવુ માગણી કરીને પણ પ્રાયોગ્ય ગ્રહણ કરવુ

પરઠવતા એક, બે, ત્રણ ઢગલી કરવાનુ કારણ– ગોચરી આદિ ગયેલા મોટા માર્ગ– અધ્વાનાદિ કલ્પ વિહારોમા રહેલા સાધુઓને શુદ્ધ અશુદ્ધ આદિ આહારની ખબર પડી શકે અથવા કદાચીત ગામમા રહેલા સાધુને પણ જરૂર પડે માટે એક બે ત્રણ ઢગલી કરવી

વાપર્યા પછી ઠલ્લા આદિની શકા હોય તો દૂર અનાપાતાદિ સ્થડિલમા જઈ વોસિરાવે કારણે શાસ્ત્રમા બતાવ્યા પ્રમાણે પણ કરી આવે કારણ કેવાતાદિ ત્રણ શલ્યો દુધર છે પછી પડિલેહણનો ટાઈમ થાય ત્યા સુધી સ્વાધ્યાય કરે

પડિલેહણની વિધિ.

ચોથી પોરિસી [પ્રહર]ની શરૂઆત થાય, એટલે ઉપવાસી પ્રથમ મુહપત્તિ અને શરીર પડિલેહીને આચાર્યની ઉપધિ પડિલેહે, ત્યાર પછી અનશન કરેલાની, નવ દીક્ષિતની, વૃદ્ધ આદિની ક્રમશ પડિલેહણા કરે પછી આચાર્ય પાસે જઈને **'ઉપધિ પડિલેહુ ?'** આદેશ માગીને પાત્રાની પડિલેહણ કરે, પછી માત્રકઅને પોતાની ઉપધિ પડિલેહી છેલ્લે ચોલપટ્ટો પડિલેહે

વાપરેલુ હોય તેણે પ્રથમ મુહપત્તિ, શરીર, ચોલપટ્ટો પડિલેહી, પછી ક્રમશ, ગુચ્છા, ઝોળી પડલા, રજસ્રાણ,

પછી ખાલી પાત્રા, ભરેલા પાત્રા પડિલેહે પછી આચાર્ય આદિની ઉપધિ પડિલેહે પછી આદેશ માગી, ગચ્છ સાધારણ પાત્રા, વસ્ત્ર અપરિભોગ્ય [નહિ વપરાતા] પડિલેહે ત્યાર પછી પોતાની ઉપધિ [1]પડિલેહે છે-ને રજોહરણ પડિલેહણ કરીને બાધે

પડિલેહણ કર્યા પછી સ્વાધ્યાય કરવો અથવા સીવવા આદિનુ કાર્ય હોય તો તે કરવુ આ પ્રમાણે સ્વાધ્યાય આદિ કરીને છેલ્લી પોરિસીનો ચોથો ભાગ બાકી રહે ત્યારે કાલપ્રતિક્રમી ચોવીસ માડલા કરે એટલામા સૂર્ય અસ્ત પામે પછી બધા સાથે પ્રતિક્રમણ કરે આચાર્ય મહારાજ ધર્મકથાદિ કરતા હોય, તો બધા સાધુ આવશ્યકભૂમિ માડલીમા પોતપોતાના યથાયોગ્ય સ્થાને કાઉસ્સગ્ગમા રહી સ્વાધ્યાય કરે

કોઈ એમ કહે છે કે 'સાધુઓ સામાયિક સૂત્ર કહી કાઉસ્સગ્ગમા ગ્રથના અર્થનો પાઠ કરે જ્યા સુધી આચાર્ય ન આવે, ત્યા સુધી ચિતવન કરે આચાર્ય આવી સામાયિક સૂત્ર કહી, દૈવસિક અતિચાર ચિતવે, ત્યારે સાધુઓ પણ મનમા દૈવસિક અતિચાર ચિતવે'

બીજા એમ કહે છે કે 'આચાર્ય આવે એટલે સ્વાધ્યાય કરતા સાધુઓ પણ આચાર્યની સાથે સામાયિક

---

૧ આમા આ રીતે પડિલેહણનો ક્રમ બતાવ્યો છે હાલમા ઉપવાસી પ્રથમ ત્રણ અને વાપરેલા પ્રથમ પાચવાના પડિલેહી પછી આચાર્ય આદિની પડિલેહણ પછી પોતાની ઉપધિ છેને રજોહરણ અને પછી પાત્રાની પડિલેહણ કરવામા આવે છે

સૂત્ર ચિંતવી પછી અતિચાર ચિંતવે આચાર્ય પોતાના અતિચાર બે વાર ચિંતવે, સાધુઓ એક વાર ચિંતવે કેમકે સાધુઓ ગોચરી આદિ ગયેલા હોય એટલે તેટલી વારમા ચિંતવી ન શકે

ઉભા ઉભા કાઉસ્સગ્ગ કરવા અસમર્થ હોય, તેવા બાલ, વૃદ્ધ, ગ્લાન આદિ સાધુઓ બેસીને કાયોત્સર્ગ કરે

આ રીતે આવશ્યક પૂર્ણ કરી, ઉંચા વધતા સ્વરથી ત્રણ સ્તુતિ મંગલ માટે બોલે, ત્યારે કાલની ગ્રહણવેળા થઇ છે કે નહિ તે તપાસે

[1]કાલગ્રહણ

કાલ બે પ્રકારના છે— વ્યાઘાત અને અવ્યાઘાત

વ્યાઘાત- અનાથ મંડપમા જ્યા વૈદેશિકો સાથે અથવા થાભલા વગેરે સાથે જતા આવતા સંઘટ્ટો થાય, તથા આચાર્ય શ્રાવક આદિની સાથે ધર્મકથા કરતા હોય તો કાલગ્રહણ કરે નહિ

અવ્યાઘાત- કોઈ જાતનો વ્યાઘાત ન હોય તો કાલગ્રહી અને દાંડીધર આચાર્ય મહારાજ પાસે જઇને આજ્ઞા માગે કે 'અમે કાલગ્રહણ કરીએ ?' પછી પણ જો નીચે મુજબના વ્યાઘાતો હોય તો કાલગ્રહણ ન કરે

૧ આચાર્યને પૂછ્યુ ન હોય, ૨ અથવા અવિનયથી પૂછ્યુ હોય, ૩ વંદન કર્યું ન હોય, ૪ આવસ્સહી કહી ન હોય, ૫ અવિનયથી કહી હોય, ૬ પડી જવાય,

---

૧ અહી સામાન્ય વિધિ બતાવી છે, વિશેષ વિધિ ગ્રંથાંતરથી જાણવી

૭ ઇન્દ્રિયોના વિષયો પ્રતિકૂલ હોય, ખરાબ હોય, ૮ દિગ્મોહ થાય, ૯ તારા પડે કે ખરે, ૧૦ અસ્વાધ્યાય હોય, ૧૧ છીંક થાય, ૧૨ ઉજેહી લાગે ઇત્યાદિ વ્યાઘાત -વિઘ્ન વગેરે હોય તો કાલગ્રહણ કર્યા સિવાય પાછા ફરે શુદ્ધ હોય, તો કાલગ્રહણ કરે બીજા સાધુઓ ઉપયોગ પૂર્વક ધ્યાન રાખે

કાલગ્રહી કેવો હોવો જોઈએ?— પ્રિયધર્મી, દૃઢધર્મી, મોક્ષસુખનો અભિલાષી, પાપભીરુ, ગીતાર્થ, સત્વશીલ હોય તેવો સાધુ કાલગ્રહણ કરે

કાલ ચાર પ્રકારના—૧ પ્રાદોષિક, ૨ અર્ધરાત્રિક, ૩ વૈરાત્રિક, ૪ પ્રાભાતિક પ્રાદોષિક કાલમા બધા સાથે સજ્ઝાય સ્થાપે, બાકીના ત્રણમા સાથે અથવા જુદા જુદા સ્થાપે

ગ્રીષ્મકાલમા ત્રણ તારા ખરે તો કાલ હણાય છે
શિશિરકાલમા પાચ તારા ખરે તો કાલ હણાય છે
વર્ષાકાલમા સાત તારા ખરે તો કાલ હણાય છે

વર્ષાકાલમા ત્રણે દિશા ખુલ્લી હોય તો પ્રાભાતિક કાલગ્રહણ કરાય

વર્ષાકાલમા ચારે દિશા ખુલ્લી હોય તો ત્રણે કાલગ્રહણ કરાય

વર્ષાકાલમા આકાશમા તારા ન દેખાય તો પણ કાલગ્રહણ કરાય

પ્રાદોષિક અને અર્ધરાત્રિક કાલ ઉત્તર દિશામા લેવાય (પહેલો કાઉસ્સગ્ગ કરાય)

સૂત્ર ચિંતવી પછી અતિચાર ચિંતવે આચાર્ય પોતાના અતિચાર બે વાર ચિંતવે, સાધુઓ એક વાર ચિંતવે કેમકે સાધુઓ ગોચરી આદિ ગયેલા હોય એટલે તેટલી વારમા ચિંતવી ન શકે

ઊભા ઉભા કાઉસ્સગ્ગ કરવા અસમર્થ હોય, તેવા બાલ, વૃદ્ધ, ગ્લાન આદિ સાધુઓ બેસીને કાયોત્સર્ગ કરે

આ રીતે આવશ્યક પૂર્ણ કરી, ઉંચા વધતા સ્વરથી ત્રણ સ્તુતિ મંગલ માટે બોલે, ત્યારે કાલની ગ્રહણવેળા થઇ છે કે નહિ તે તપાસે

[1]કાલગ્રહણ

કાલ બે પ્રકારના છે— વ્યાઘાત અને અવ્યાઘાત

વ્યાઘાત- અનાથ મંડપમા જ્યા વૈદેશિકો સાથે અથવા થાભલા વગેરે સાથે જતા આવતા સંઘટ્ટો થાય, તથા આચાર્ય શ્રાવક આદિની સાથે ધર્મકથા કરતા હોય તો કાલગ્રહણ કરે નહિ

અવ્યાઘાત- કોઈ જાતનો વ્યાઘાત ન હોય તો કાલગ્રહી અને દાંડીધર આચાર્ય મહારાજ પાસે જઈને આજ્ઞા માગે કે 'અમે કાલગ્રહણ કરીએ ?' પછી પણ જો નીચે મુજબના વ્યાઘાતો હોય તો કાલગ્રહણ ન કરે

૧ આચાર્યને પૂછયુ ન હોય, ૨ અથવા અવિનયથી પૂછયુ હોય, ૩ વંદન કર્યું ન હોય, ૪ આવસ્સહી કહી ન હોય, ૫ અવિનયથી કહી હોય, ૬ પડી જવાય,

---

૧ અહી સામાન્ય વિધિ બતાવી છે, વિશેષ વિધિ ગ્રંથાંતરથી જાણવી

૭ ઈન્દ્રિયોના વિષયો પ્રતિકૂલ હોય, ખરાબ હોય, ૮ દિગ્મોહ થાય, ૯ તારા પડે કે ખરે, ૧૦ અસ્વાધ્યાય હોય, ૧૧ છીંક થાય, ૧૨ ઉજેહી લાગે ઈત્યાદિ વ્યાઘાત –વિઘ્ન વગેરે હોય તો કાલગ્રહણ કર્યા સિવાય પાછા ફરે શુદ્ધ હોય, તો કાલગ્રહણ કરે બીજા સાધુઓ ઉપયોગ પૂર્વક ધ્યાન રાખે

કાલગ્રહી કેવો હોવો જોઈએ?– પ્રિયધર્મી, દઢધર્મી, મોક્ષસુખનો અભિલાષી, પાપભીરૂ, ગીતાર્થ, સત્વશીલ હોય તેવો સાધુ કાલગ્રહણ કરે

કાલ ચાર પ્રકારના–૧ પ્રાદોષિક, ૨ અર્ધરાત્રિક, ૩ વૈરાત્રિક, ૪ પ્રાભાતિક પ્રાદોષિક કાલમા બધા સાથે સજ્ઝાય સ્થાપે, બાકીના ત્રણમા સાથે અથવા જુદા જુદા સ્થાપે

ગ્રીષ્મકાલમા ત્રણ તારા ખરે તો કાલ હણાય છે

શિશિરકાલમા પાચ તારા ખરે તો કાલ હણાય છે

વર્ષાકાલમા સાત તારા ખરે તો કાલ હણાય છે

વર્ષાકાલમા ત્રણે દિશા ખુલ્લી હોય તો પ્રાભાતિક કાલગ્રહણ કરાય

વર્ષાકાલમા ચારે દિશા ખુલ્લી હોય તો ત્રણે કાલગ્રહણ કરાય

વર્ષાકાલમા આકાશમા તારા ન દેખાય તો પણ કાલગ્રહણ કરાય

પ્રાદોષિક અને અર્ધરાત્રિક કાલ ઉત્તર દિશામા લેવાય. (પહેલો કાઉસ્સગ્ગ કરાય)

વૈરાત્રિકકાલ ઉત્તર કે પૂર્વમા લેવાય,

પ્રાભાતિકકાલ પૂર્વ દિશામા લેવાય

પ્રાદોષિક કાલ શુધ્ધ હોય, તો સ્વાધ્યાય કરીને પહેલી બીજી પોરિસી જાગરણ કરે, કાલ શુધ્ધ ન આવે તો ઉત્કાલિક સૂત્રનો સ્વાધ્યાય કરે, સાભળે કે ગણે

અપવાદ– પ્રાદોષિક કાલ શુધ્ધ હોય, પણ અર્ધરાત્રિક શુધ્ધ ન હોય તો પ્રવેદન કરીને સ્વાધ્યાય કરે આ પ્રમાણે વૈરાત્રિક શુધ્ધ ન હોય, પણ અર્ધરાત્રિક શુધ્ધ હોય તો અનુગ્રહ માટે પ્રવેદન કરીને સ્વાધ્યાય કરે એ પ્રમાણે વૈરાત્રિક શુધ્ધ હોય અને પ્રાભાતિક શુધ્ધ ન હોય તો પ્રવેદન કરીને સ્વાધ્યાય કરે

સ્વાધ્યાય કર્યા બાદ સાધુ સુવે

ત્રીજું ઉપધિ પ્રમાણ દ્વાર.

उपद्घातीन्युपधि । द्रव्यत. शरीर भावतो ज्ञान-दर्शनचारित्राणि उपद्घाति ।

ઉપકાર કરે તે ઉપધિ કહેવાય છે તે દ્રવ્યથી શરીરને ઉપકાર કર છે અને ભાવથી જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રને ઉપકાર કરે છે

આ ઉપધિ બે પ્રકારની છે એક ઓઘ ઉપધિ એક બીજી ઉપગ્રહ ઉપધિ તે બન્ને પાછી સખ્યા પ્રમાણ અને માપ પ્રમાણથી બબ્બે પ્રકારની આગળ કહેવાશે તે પ્રમાણેની જાણવી

ઓઘ ઉપધિ- એટલે જે નિત્ય ધારણ કરાય

ઉપગ્રહ ઉપધિ- એટલે જે કારણે સયમના માટે ધારણ કરાય

જિનકલ્પિની ઓઘ ઉપધિ— ઉત્કૃષ્ટ બાર પ્રકારે ૧ પાત્રા, ૨ ઝોળી, ૩ નીચેનો ગુચ્છો, ૪ પાત્રકેસરિકા પાત્ર પડિલેહવાની મુહપત્તિ, ૫ પડલા, ૬ રજસ્ત્રાણ, ૭ ગુચ્છો, ૮-૯-૧૦ ત્રણ કપડા, ૧૧ ઓઘો, અને ૧૨ મુહપત્તિ હોય છે બાકી ૧૧ ૧૦-૯-૫ ૪ ૩ અને જઘન્ય બે પ્રકારથી પણ હોય છે

બે પ્રકારમા ઓઘો, મુહપત્તિ, તો અવશ્ય દરેકને હોય જ

ત્રણ પ્રકારમાં ઓઘો, મુહપત્તિ, એક વસ્ત્ર

ચાર પ્રકારમા ઓઘો, મુહપત્તિ, બે વસ્ત્ર

પાચ " " " ત્રણ વસ્ત્ર

નવ " " " પાત્ર, ઝોળી, નીચેનો ગુચ્છો, પાત્રકેસરિકા, પડલા, રજસ્રાણ અને ગુચ્છો

દશ પ્રકારમા ઓઘો, મુહપત્તિ પાત્ર, ઝોળી, નીચેનો ગુચ્છો, પાત્રકેસરિકા, પડલા, રજસ્રાણ, ગુચ્છો, અને એક વસ્ત્ર

અગીઆર પ્રકારમા ઓઘો, મુહપત્તિ, પાત્ર, ઝોળી, નીચેનો ગુચ્છો, પાત્રકેસરિકા પડલા, રજસ્રાણ ગુચ્છો અને બે વસ્ત્ર

બાર પ્રકારમા ઓઘો, મુહપત્તિ, પાત્ર, ઝોળી, નીચેનો ગુચ્છો, પાત્રકેસરિકા પડલા, રજસ્રાણ ગુચ્છો અને ત્રણ વસ્ત્ર

સ્થવિર કલ્પિની ઓઘ ઉપધિ.

સાધુ માટે ચૌદ પ્રકારની- ઉપર મુજબની બાર ઉપરાત ૧૩ માત્રક, ૧૪ ચોલપટ્ટો

[૧]સાધ્વી માટે પચીશ પ્રકારની- ૧ પાત્ર, ૨ ઝોળી, ૩ નીચેનો ગુચ્છો, ૪ પાત્રકેસરિકા, ૫ પડલા, ૬ રજસ્રાણ, ૭ ગુચ્છો, ૮-૯-૧૦ ત્રણ કપડા, ૧૧, ઓઘો, ૧૨ મુહપત્તિ, ૧૩ માત્રક, ૧૪ કમઢક

---

૧ સાધ્વીને જિનકલ્પનો સ્વીકાર હોતો નથી

(વાપરવા માટેનુ જુદુ પાત્ર)૧૫ અવગ્રહાનન્તક [ગુહ્યભાગનુ રક્ષણ કરવા માટે કોમળ અને મજબૂત નાવ સરખુ] ૧૬ પટ્ટો (શરીર પ્રમાણ કટીબધ) ૧૭ અદ્ધોરૂગ (અધી સાથળ સુધી સીવ્યા વિનાનુ ચડ્ડી જેવુ)૧૮ ચલણી (જાનુ પ્રમાણનુ સાડા જેવુ-નતકીના જેવુ) ૧૯-૨૦ બે નિવસની અન્તર્નિવસની અર્ધ સાથળ સુધી લાબી ૨ બહિનિ વસનિ ઘુટી સુધીની લાબી ૨૧ કચુક (સિવ્યા વિનાનો) છાતી ઢાકવા માટે ૨૨ ઉપકક્ષિકા જમણી બાજુથી કચુક ઢાકવા માટે ૨૩ વેકક્ષિકા (ઉપકક્ષિકા અને કચુક ઢાકવા માટે) ૨૪ સઘાડી ચાર ૧ બે હાથની પહોળી ઉપાશ્રયમા, ૨ ત્રણ હાથ પહોળી ગોચરી જતા, ૩ ત્રણ હાથ પહોળી સ્થડિલ જતા, ૪ ચાર હાથ પહોળી સમવસરણમા વ્યાખ્યાનમા ઉભા રહેતા, માથાથી પગ સુધી આચ્છાદન માટે ૨૫ સ્કધ કરણી (ચાર હાથની વિસ્તારવાળી, સ્વરૂપવાન સાધ્વીને ખુધી કરવા માટે)

આ ઉપધિઓમા કેટલીક ઉત્તમ કેટલાક મધ્યમ અને કેટલીક જઘન્ય પ્રકારની ગણાય છે તેના વિભાગ નીચે પ્રમાણે છે

જિનકલ્પિની ઉપધિમા ઉત્તમ, મધ્યમ અને જઘન્ય.

ઉત્તમ ચાર– ત્રણ વસ્ત્ર અને પાત્રક

મધ્યમ ચાર– ઝોળી, પડલા, રજસ્રાણ અને ઓઘો

જઘન્ય ચાર– ગુચ્છો, નીચેનો ગુચ્છો, મુહપત્તિ અને પાત્રકેસરિકા

સ્થવિર કલ્પિની ઉત્તમ, મધ્યમ અને જઘન્ય ઉપધિ

ઉત્તમ ચાર– ત્રણ વસ્ત્ર અને પાત્ર

મધ્યમ છ– પડલા, રજસ્ત્રાણ, ઝોળી ચોલપટ્ટો, ઓઘો અને માત્રક

જઘન્ય ચાર– ગુચ્છો નીચેનો ગુચ્છો, મુહપત્તિ અને પાત્રકેસરિકા

સાધ્વીની ઉત્તમ મધ્યમ અને જઘન્ય ઉપધિ

ઉત્તમ આઠ– ચારસઘાટિક મુખ્ય, પાત્ર, સ્કધ કરણી, અન્તર્નિવસની અને બહિર્નિવસની

મધ્યમ તેર– ઝોળી, પડલા, રજસ્ત્રાણ, ઓઘો, માત્રક, અવગ્રહાન તક, પટ્ટો, અદ્ધોરુક, ચલણી, કચુક, ઉત્કક્ષિકા વૈકક્ષિકા, કમઠક

જઘન્ય ચાર– ગુચ્છો, નીચેનોગુચ્છો, મુહપત્તિ અને પાત્ર પુજવાની પાત્રકેસરિકા

ઓઘ ઉપધિનુ પ્રમાણ.

૧. પાત્રુ– સરખુ અને ગોળ, ગોળાઇમા પોતાની ત્રણ વેત અને ચાર આગળ મધ્યમ પ્રમાણ છે આથી ઓછુ હોય તો જઘન્ય, વધારે હોય તો ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણનુ ગણાય અથવા પોતાના આહાર જેટલુ પાત્રુ

વૈકવચ્ચ કરનાર આચાર્યે આપેલુ કે પોતાનુ નદીપાત્ર (મોટુ પાત્ર) રાખે નગરનો રોધ કે અટવી ઉતરતા વગેરે કારણે આ નદીપાત્રનો ઉપયોગ કરાય

પાત્રુ મજબૂત, સ્નિગ્ધવર્ણવાળુ, બરાબરગોળ અને લક્ષણવાળુ ગ્રહણ કરવુ

બળેલુ છિદ્રવાળુ કે વળી ગયેલુ પાત્રુ રાખવુ નહિ
છકાયજીવની રક્ષા માટે પાત્રુ રાખવાનુ હોય છે

પાત્રના ગુણ દોષ

वट्टं समचउरंस, होइ थिरं थावरं च वण्णं च ।
हुंडं वायाइद्धं भिन्नं च अधारणिज्जाइं ॥ १ ॥
संठियम्मि भवे लाभो, पइट्ठिए सुपतिट्ठिते ।
निव्वणे कित्तिमारोग्गं, वन्नड्ढे नाणसंपया ॥ २ ॥
हुंडे चरित्तभेदा, सबलम्मि य चित्तविब्भमं जाणे ।
दुप्पत्ते खीलसंठाणे, गणे च चरणे च नो ठाणं ॥ ३ ॥
पउमुप्पले अकुसलं, सव्वणे वणमादिसे ।
अंतो बहिं च दड्ढम्मि, मरणं तत्थ निद्दिसे ॥ ४ ॥

લક્ષણવાળુ — ચારે તરફથી સરખુ ગોળ મજબૂત પોતાનુ, (થોડા દિવસ માટે માગીને રાખેલુ નહિ) સ્નિગ્ધવર્ણવાળુ હોય તેવુ પાત્ર ગ્રહણ કરવુ,

લક્ષણવિનાનુ — ઉંચુ નીચુ, વળી ગયેલુ, છિદ્રવાળુ, હોય તે પાત્ર રાખવુ નહિ

સરખા ગોળ પાત્રાથી લાભ થાય
મજબૂત પાત્રથી ગચ્છની પ્રતિષ્ઠા થાય
વ્રણરહિત પાત્રાથી કીર્તિ અને આરોગ્ય મળે,
સ્નિગ્ધવર્ણવાળા પાત્રાથી જ્ઞાન સંપત્તિ થાય
ઉંચા નીચા પાત્રાથી ચારિત્રનો ભેદ-વિનાશ થાય,
દોષવાળા પાત્રાથી ગાંડપણ થાય

પડઘીવિનાના પાત્રાથી ગચ્છ અને ચારિત્રમા સ્થિરતા રહે નહિ

ખીલા જેવા ઉચા પાત્રાથી ગચ્છ અને ચારિત્રમા સ્થિરતા રહે નહિ

કમળ જેવા પહોળા પાત્રાથી અકુશલ થાય,

ત્રણ–છિદ્રવાળાપાત્રાથી શરીરમા ગુમડા આદિ થાય

અદર અથવા બહારથી બળેલા પાત્રાથી મરણ થાય

૨. **ઝોળી–** પાત્રો બધાય અને છેડા ચાર આગળ વધે તેટલા પ્રમાણની રાખવી

૩-૪-૫. **નીચેનો, ગુચ્છો– પૂજણી** (પાત્રકેસરીકા) આ ત્રણે એક વેતને ચાર આગળના રાખવા બન્ને ગુચ્છા ઊનના રાખવા રજ આદિથી રક્ષા માટે નીચેનો ગુચ્છો, ગુચ્છાથી પડલાની પ્રમાર્જના કરાય પાત્રા પ્રમાર્જવા ઝીણા સુવાળા સુતરાઉ કપડાની પાત્ર કેસરિકા

૬ **પડલા–** કોમળ અને મજબૂત રૂતુભેદે ત્રણ, પાચ કે સાત, ભેગા કરતા સૂર્યના કીરણો ન દેખાય તેવા અઢી હાથ લાબા અને છત્રીસ આગળ પહોળા રાખવા સારા કે તેથી ઉતરતી કોટીના હોયતો રૂતુભેદે નીચે પ્રમાણે તે ધારણ કરાય છે

ઉપગ્રહ ઉપધિનુ પ્રમાણ.

૧-૨ **સથારો, ઉત્તરપટ્ટો–**જીવ અને ધુળથી રક્ષણ કરવા માટે અઢી હાથ લાબો અને એક હાથ ચાર આગળ પહોળો રાખવો નીચે સથારીયુ પાથરી ઉપર ઉત્તરપટ્ટો પાથરવો

પલ્લા	ઉનાળે	શિયાળે	ચોમાસે
ઉત્કૃષ્ટ મજબૂત	૩	૪	૫
મધ્યમ (કઈકજીર્ણ)	૪	૫	૬
જીર્ણ	૫	૬	૭

ભિક્ષા લેવા જતા ફુલ, પત્ર, ફળ આદિથી રક્ષણ કરવા માટે પાત્રા ઉપર ઢાકવા તથા લિંગ ઢાકવવા માટે પલ્લા જોઇએ

૭ રજસ્ત્રાણ– પાત્રાના પ્રમાણમા રાખવુ રજ આદિથી રક્ષણ માટે

૮-૯-૧૦-ત્રણ વસ્ત્રો– શરીર પ્રમાણ, ઓઢતા ખભા ઉપર રહે અઢી હાથ પહોળા, લબાઇમા શરીર પ્રમાણુ બે સુતરાઉ અને એક ઊનનુ

ઘાસ, અગ્નિ આદિ ગ્રહણ કરવા ન પડે, તથા ટાઢી આદિથી રક્ષણ થાય તે માટે અને ધર્મધ્યાન, શુકલધ્યાન, સારી રીતે થઇ શકે એ માટે વસ્ત્ર રાખવાનુ ભગવાને કહ્યુ છે

૧૧. રજોહરણ– મૂળમા ઘન, મધ્યમા સ્થિર અને દશી પાસે કોમળ દશીવાળો દાડી–નિષદ્યા સાથે યોગયામ અગુષ્ઠના પર્વ મા પ્રદેશીની આગળી રાખતા જેટલો પહોળો

૧ હાલમા ચોલપટ્ટા વપરાતો હોવાથી પત્રા ઢાકવા માટે પલ્લાનો ઉપયોગ થાય છે

ભાગ રહે તેટલી જાડાઈવાળો, રજોહરણ રાખવો મધ્યમા દોરાથી ત્રણ આટા મારી બાધવો કુલ બત્રીસ આગળ લાબો (દાડી ચોવીસ આગળ દશી આઠ આગળ) હીન અધિક હોય તો બન્ને મળીને બત્રીસ આગળ થાય તેટલો રાખવો લેવા મૂકવા વગેરે ક્રિયામા પૂજવા પ્રમાર્જવા તથા સાધુ લિંગ તરીકે રજોહરણ ધારણ કરવાનુ પ્રયોજન છે

૧૨. મુહપત્તિ– સુતરાઉ એક વેત ચાર આગળની એક અને બીજી ત્રિકોણ કરીને મુખ ઉપર ઢાકી પાછળ ગાઠ બધાય, તેટલા પ્રમાણની વસતિ પ્રમાર્જના વખતે બાધવા

સપાતિમ જીવોની રક્ષણ માટે, બોલતી વખતે મુખ આગળ રાખવા તથા કાજો લેતા રજ આદિ મુખમા પેસી ન જાય તે માટે બીજી નાસિકા સાથે મોઢા ઉપર બાધવા એમ બે રાખવી

૧૩ માત્રક– પ્રસ્થ પ્રમાણ આચાર્ય આદિને પ્રાયોગ્ય લેવા માટે અથવા ઓદન સુપથી ભરેલુ બે ગાઉ ચાલીને આવેલો સાધુ વાપરી શકે તેટલા પ્રમાણનુ

૧૪. ચોલપટ્ટો– સ્થવિર માટે કોમળ, બે હાથ લબાઈનો, યુવાન માટે સ્થૂલ ચાર હાથનો ગુહ્યેન્દ્રિય વગેરે ઢાકવા માટે ચોલપટ્ટો રાખવો

ઉપગ્રહ ઉપધિનુ પ્રમાણ

૧-૨. સથારો-ઉત્તરપટ્ટો– જીવ અને ધુળથી રક્ષણ કરવા માટે અઢી હાથ લાબો અને એક હાથ ચાર આગળ પહોળો રાખવો નીચે સથારિયુ પાથરી ઉપર ઉત્તરપટ્ટો પાથરવો સથારો ઊનનો અને ઉત્તરપટ્ટો સુતરાઉ રાખવો

૩-૪ ઓઘારીયુ, નીસિથિયુ – જીવ રક્ષા માટે ઓઘારીયુ ૨૨મ, નીસિથિયુ સુતરાઉ રાખવુ એ હાથ પહોળુ અને સ્નેહ-પુ જેટલુ લાબુ રાખવુ

ઔપગ્રહિક ઉપધિ વર્ષાએ પ (કામળી) અને પત્તા આત્મરક્ષા તથા સયમરક્ષા માટે જેઓ ગોચરી આદિ માટે બહાર જતા હોય તેમણે ચોમાસામા ડબલ રાખવા કેમકે જો એક રાખે તો તે ભીના થયેલા ઓઢી રાખવાથી પેટના શૂલ વગેરેથી કાચ મરી જાય, તથા અતિમલીન કપડા ઓઢ્યા હોય અને ઉપર પાણી પડે તો અપકાય જીવોની વિરાધના થાય, વળી ગોચરી આદિ માટે બહાર ગયા હોય ત્યા વસ્ત્રાદ્વી ભીના થયા હોય તો ઉપાશ્રયમા આવીને બીજી ઉપધિનો ઉપયોગ કરી શકાય, આ સિવાયની ઉપધિ બહાર જનારને પણ એક એક જ રાખવી

કપડા શરીર પ્રમાણ કરતા લાબા કે ટુકા જેવા મળે તેવા ગ્રહણ કરવા, પણ લાબા હોય તો ફાડવા નહિ અને ટુકા હોય તો સાધો કરવો નહિ

ઔપગ્રહિક ઉપધિમા દરેક સાધુને દાડો યષ્ટિ અને વિયષ્ટિ રાખવાની હોય છે, તથા ચમ, ચમ કોશ (નરેણી આદિ મૂકવા માટેની કોથળી) ચપ્પુ, અસ્રો, નરેણી, યોગપટ્ટક (સૂરિમત્રાદિ ગણતા હોય તે) અને પડદો વગેરે ગુરુ–આચાર્યને જ ઔપગ્રહિક ઉપધિમા હોય છ, સાધુને નહિ આ પ્રમાણે સાધુને ઓઘ ઉપરાતની તપ સયમને ઉપકારક એવી ઉપાનહ વગેરે બીજી ઔપગ્રહિક ઉપધિ જાણવી

શાસ્ત્રમા દ ડ પાચ પ્રકારના છે —

૧. યષ્ટિ—શરીર પ્રમાણ પડદો બાધવા માટે

૨. વિયષ્ટિ—શરીર પ્રમાણ કરતા ચાર આગળ ન્યૂન-નાસિકા સુધી ઉપાશ્રયના દ્વારની આડે રાખવા માટે હોય છે

૩ દ ડ– ખભા સુધીનો ઋતુબદ્ધકાળમા ઉપાશ્રયની બહાર ભિક્ષા ભમતા હાથમા રાખવા માટે હાલમા ન્નાય નાસિકા પ્રમાણ એકજ દાડો રાખવામા આવે છે

૪ વિદ ડ– કાખ પ્રમાણ વર્ષાકાળમા ભિક્ષા ભમતા ગ્રહણ કરાય છે

૫. નાલિકા— પાણીની ઉ ડાઇ માપવા મા2 શરીર પ્રમાણથી ચાર આ ળ અધિક

યષ્ટિના લક્ષણ.

એક પર્વની યષ્ટિ હોય તો પ્રશ સાવાળી

બે પવની યષ્ટિ હોય તો કલહકારી

ત્રણ પર્વની યષ્ટિ હોય તો લાભકારી

ચાર પર્વની યષ્ટિ હોય તો મૃત્યુકારી

પાચ પર્વની યષ્ટિ હોય તો શાતિકારી, રસ્તામા કલહ નિવારનારી

છ પર્વની યષ્ટિ હોય તો કષ્ટકારી

સાત પર્વની યષ્ટિ હોય તો નિરોગી રહે

આઠ પર્વની યષ્ટિ હોય તો સ પત્તિ દૂર કરે

નવ પર્વની યષ્ટિ હોય તો જશ કરનારી

દશ પર્વની યષ્ટિ હોય તો સર્વ રીતે સ પદા કરે

નીચેથી ચાર આગળ જાડી, ઉપર પકડવાનો ભાગ આઠ આગળ ઉચાઈનો રાખવો દુષ્ટ પશુ, કુતરા, કાદવ, તથા વિષમ સ્થાનથી રક્ષા માટે યષ્ટિ રાખવામા આવે છે તથા તે તપ અને સયમને પણ વધારે છે કેવી રીતે? મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવા જ્ઞાન મેળવાય છે, જ્ઞાન માટે શરીર, શરીરના રક્ષણ માટે યષ્ટિ આદિ ઉપકરણો છે

પાત્ર આદિ જે જ્ઞાનાદિના ઉપકાર માટે થાય, તે ઉપકરણ કહેવાય અને જે જ્ઞાન આદિના ઉપકાર માટે ન થાય તે સર્વ અધિકરણ કહેવાય

ઉદ્ગમ ઉત્પાદના અને એષણાના દોષોથી રહિત તેમજ પ્રકટ જેની પડિલેહણ કરી શકાય એવી ઉપધિ સાધુએ રાખવી જોઈએ

સયમની સાધના કરવા માટે ઉપધિ રાખવી તે ઉપધિ ઉપર મૂર્ચ્છા રાખવી નહિ કેમકે 'मुच्छा परिग्गहो वुत्तो' મૂર્ચ્છા એ પરિગ્રહ કહ્યો છે

अज्झत्यविसोहीए उवगरण वाहिर परिहरंतो ।
अपरिग्गहीत्ति भणिओ, जिणेहिं तेलुक्कदंसीहिं ॥

આત્મભાવની વિશુદ્ધિ ધરતો સાધુ વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ બાહ્ય ઉપકરણોને સેવતો થકો પણ અપરિગ્રહી છે, એમ ત્રૈલોક્યદર્શી શ્રી જિનેશ્વર ભગવતોએ કહ્યુ છે

અહી દિગમ્બર મતવાળો કોઈ શકા કરે કે 'ઉપકરણ હોવા છતા નિર્ગ્રથ કહેવાય તો પછી ગૃહસ્થો પણ ઉપકરણ રાખે છે, તેથી ગૃહસ્થો પણ નિર્ગ્રથ કહેવાશે' તેના

સમાધાનમાં શાસ્ત્રકાર જણાવે છે કે અધ્યાત્મની વિશુદ્ધિએ કરીને સાધુ, ઉપકરણ હોવા છતાં નિર્ગ્રંથ કહેવાય છે જો અધ્યાત્મવિશુદ્ધિ ન માનો, તો આખો લોક જીવોથી વ્યાપ્ત છે, તેમાં નગ્નપણે ફરતા એવા તમોને પણ હિંસકપણું કેમ નહિ આવે? આવશે જ માટે આત્મભાવની વિશુદ્ધિથી જ જેમ તમારે અહિંસકપણું માનવાનું રહેશે તેમ અહીં પણ આત્મભાવવિશુદ્ધિથી સાધુને નિષ્પરિગ્રહીપણું છે ગૃહસ્થને એ ભાવ આવી શકતો નથી માટે તે નિષ્પરિગ્રહી નહિ થાય

અહિંસકપણું પણ શ્રી જિનેશ્વરભગવંતોએ, આત્માની વિશુદ્ધિમાં કહેલું છે જેમકે ઇર્યાસમિતિયુક્ત એવા સાધુના પગ નીચે કદાચ બેઇન્દ્રિયાદિ જીવની વિરાધના થઇ જાય, તો પણ (મન, વચન, કાયાથી તે નિર્દોષ હોવાથી) તે નિમિત્તનો સૂક્ષ્મ પણ પાપબંધ તે સાધુને લાગતો નથી યોગપ્રત્યયિકબંધ તો પહેલા સમયે બંધાય અને બીજા સમયે ભોગવાઈ જાય છે

જ્યારે પ્રમત્તપુરુષથી જે હિંસા થાય, તેનો હિંસાજન્ય કર્મબંધ તે પુરુષને અવશ્ય થાય છે, ઉપરાંત હિંસા ન થાય તો પણ હિંસાજન્ય પાપકર્મથી તે બંધાય છે એટલે પ્રમાદી જ હિંસક ગણાય છે કહ્યું છે કે –

आया चेव अहिंसा, आयाहिंसत्ति निच्छओ एसो ।
जो होइ अप्पमत्तो, अहिंसओ हिंसओ इयरो ॥

નિશ્ચયથી આત્મા એજ હિંસક છે અને આત્મા એજ અહિંસક છે, જે અપ્રમત્ત છે તે અહિંસક છે અને

જે પ્રમત્ત છે તે હિંસક છે

શ્રી જિનેશ્વર ભગવતના શાસનમા પરિણામ એ પ્રધાન વસ્તુ છે, આ ઉપરથી જેઓ બાહ્ય ક્રિયા મૂકીને એકલા પરિણામને જ પકડે છે, તેઓએ ધ્યાનમા રાખવુ કે 'બાહ્યક્રિયાની શુદ્ધિ વિના પરિણામની શુદ્ધિ પણ જીવમા આવી શકતી નથી' માટે વ્યવહાર અને નિશ્ચય એજ મોક્ષનો માર્ગ છે

ચોથુ
અનાયતન વર્જન દ્વાર

ઉપર મુજબ વિધિપૂર્વક ઉપકરણને ધારણ કરતો સાધુ સર્વ દોષોથી રહિત આયતન એટલે ગુણોના સ્થાન ભૂત બને છે અને જે સાધુ અવિધિપૂર્વક ગ્રહણ કરેલ ઉપધિ આદિ ધારણ કરે છે તે અનાયતન-ગુણોના અસ્થાનરૂપ થાય છે

અનાયતન, સાવદ્ય, અશોધિસ્થાન, કુશીલસંસર્ગ આ શબ્દો, એક અર્થને જણાવનારા છે

આયતન, નિરવદ્ય, શોધિસ્થાન, સુશીલસંસર્ગ, આયતનના વાચક છે

સાધુએ અનાયતનના સ્થાન છોડીને આયતનના સ્થાન સેવવા જોઇએ

અનાયતન સ્થાન બે પ્રકારના- ૧ દ્રવ્ય અનાયતન સ્થાન, ૨ ભાવ અનાયતન સ્થાન

દ્રવ્ય અનાયતન સ્થાન- રૂદ્ર આદિના ઘર વગેરે

ભાવ અનાયતન સ્થાન- લૌકિક અને લોકોત્તર

લૌકિક ભાવ અનાયતન સ્થાન- વેશ્યા, દાસી, તિર્યંચો, ચારણો, શાક્યાદિ, બ્રાહ્મણો આદિ રહેલા હોય

તથા સ્મશાન, શિકારી, સિપાઈઓ ભીલ, માછીમાર આદિ હોય તથા લોકમા દુગછાને પાત્ર નિંદનીયસ્થાન હોય, તે બધા લૌકિક ભાવ અનાયતન સ્થાનો કહેવાય છે

આવા સ્થાનોમા સાધુએ તથા સાધ્વીએ ક્ષણવાર પણ રહેવુ ન જોઈએ કેમકે 'પવન, જેવી ગંધ હોય તેવી ગંધને લઈ જાય છે' તેથી અનાયતન સ્થાનમા રહેવાથી સસર્ગ દોષ લાગે છે

લોકોત્તર ભાવ અનાયતન સ્થાન– જેઓએ દીક્ષા લીધેલી છે અને સમર્થ હોવા છતા સયમયોગોની હાની કરતા હોય અર્થાત્ સયમનુ બરાબર પાલન કરતા ન હોય, તેવા સાધુ ની સાથે વનવુ નહિ તેમજ તેમનો સસગ પણ કરવો નહિ કેમકે 'આબા અને લીમડાના મૂળીયા ભેગા થયેલા હોય તો જેમ આબાનુ મધુરપણુ નાશ પામે છે અને તેના ફળો કડવા થાય છે' તેમ સારા સાધુ હોય તેના ગુણો નાશ પામે છે અને દુર્ગુણો આવતા વાર લાગતી નથી

પ્રશ્ન– 'સસગથી દોષ જ થાય' એવુ એકાત નથી કેમકે શેરડી ની વાડીમા લાબા કાળ સુધી રહેવો નલસ્તબ (એક જાતના ઘાસનો સાઠો) કેમ મધુર થતો નથી ? તથા વૈડુર્યરત્ન કાચના ટુકડાઓ સાથે લાબો ટાઈમ રાખવા છતા કેમ કાચરૂપ થતુ નથી ?

જવાબ– જગતમા દ્રવ્યો બે પ્રકારના છે એક **ભાવક** એટલે જેવા સસગમા આવે તેવા બની જાય અને **બીજા અભાવુક** એટલે બીજાના સસર્ગમા ગમે

તટલા આવવા છતા હોય તેવાને તેવા રહે

વૈડુર્યરત્ન, મણી આદિ બીજા દ્રવ્યથી અભાવુક છે જ્યારે આમ્રવૃક્ષ આદિ ભાવુક છે

ભાવુક દ્રવ્યમા તેના સોમા ભાગ જેટલુ લવણ આદિ વ્યાપ્ત થાય, તો તે આખુ દ્રવ્ય લવણભાવને પ્રાપ્ત કરે છે ચર્મ-કાષ્ઠાદિના સોમા ભાગમા પણ જો લવણની ખાણ વગેરેના લવણ [મીઠા]નો સ્પર્શ થઈ જાય તો તે આખુ ચર્મકાષ્ઠાદિ લવણમય થઈ નાશ પામી જાય છે તે પ્રમાણે કુશીલનો સસર્ગ સાધુ સમૂહ [ઘણા સાધુઓ]ને દૂષિત કરે છે માટે કુશીલનો સસગ કરવો નહિ

જીવ અનાદિ કાળથી સસારમા ભમી રહ્યો છે, તેથી અનાદિ કાળનો અભ્યાસ હોવાથી દોષો આવતા વાર લાગતી નથી, જ્યારે ગુણો મહા મુશ્કેલીએ આવે છે, પાછા સસર્ગ દોષથી ગુણો ચાલ્યા જતા વાર લાગતી નથી

નદીઓનુ મધુર પાણી સમુદ્રમા મળતા ખારૂ બની જાય છે, તેમ શીલવાન એવો પણ સાધુ કુશીલ સાધુનો સગ કરે તો પોતાના ગુણોનો નાશ કરે છે

જ્યા જ્યા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનો ઉપઘાત (હાની) થાય એમ હોય, તેવા અનાયતન સ્થાનોનો પાપભીરૂ સાધુએ તુરત ત્યાગ કરવો

અનાયતન સ્થાનો.

जत्थ साहम्मिया नहवे, भिन्नचित्ता अणारिया ।
मूलगुणपडिसेवी, अणायतन त वियणाहि ॥ १ ॥

जत्थ साहम्मिया वहवे, भिन्नचित्ता अणारिया ।
उतरगुणपडिसेवी, अणायतन त नियणाहि ॥ २ ॥
जत्थ साहम्मिया वहवे, भिन्नचित्ता अणारिया ।
लिंगवेसपडिच्छन्ना, अणायतन त नियाणाहि ॥ ३ ॥

જ્યા ઘણા સાધર્મિકો (સાધુઓ) શ્રદ્ધા સવેગ વિનાના અનાર્ય હોય, મૂલગુણ-પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહને સેવતા હોય, તેને અનાયતન જાણો

જ્યા ઘણા સાધુઓ શ્રદ્ધા સવેગ વિનાના અનાર્ય હોય, ઉત્તરગુણપિંડવિશુદ્ધિ વગેરેના દોષો કરતા હોય, તેને અનાયતન જાણો

જ્યા ઘણા સાધુઓ શ્રધ્ધા સવેગ વિનાના અનાર્ય હોય, બ્રાહ્યથી વેશને ધારણ કરતા હોય (મૂલગુણ ઉત્તર ગુણના દે ષોનો સેવતા હોય) તેને અનાયતન જાણો

આયતન કોને કહેવાય? આયતન બે પ્રકારે દ્રવ્ય આયતન અને ભાવ આયતન

દ્રવ્ય આયતન સ્થાન–જિનમદિર, ઉપાશ્રય આદિ

ભાવ આયતન સ્થાન–ત્રણ પ્રકારે જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્રરૂપ

जत्थ साहम्मिया बहवे, सीलमता बहुस्सुया ।
चरित्तायार सपन्ना, आयतन त नियाणाहि ॥

જ્યા સાધુઓ ઘણા શીલવાન, બહુશ્રુત (જ્ઞાનવાન)

ચારિત્રાચારનુ પાલન કરતા હોય તેને આયતન જાણો આવા સાધુઓની સાથે વસવુ જોઇએ

सुदरजणमसग्गी, सीलदरिद्दपि कुणइ सीलड्ढं ।
जह मेरुगिरीजाय तणपि कणगत्तणमुवेइ ॥

સારા માણસો (સાધુ) નો સસર્ગ, એ શીલગુણોથી દરિદ્ર (શીલ આદિ ગુણો વિનાનો) હોય તો પણ તેને શીલ આદિ ગુણોવાળો બનાવે છે જેમ મેરૂ પર્વત ઉપર ઉગેલુ ઘાસ પણ સોનાપણાને પામે છે તેમ સારા ગુણ વાળાનો સસર્ગ કરવાથી પોતાનામા તેવા ગુણો ન હોય તો પણ તેવા ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે

પાચમું પ્રતિસેવના દ્વાર

આયતનનુ સેવન કરતા-એટલે સારા શીલવાન, સારા જ્ઞાનવાન અને સારા ચારિત્રવાન સાધુઓની સાથે રહેતા પણ સાધુને 'કંટકપથ' (રસ્તામાં ચાલતા કાંટા આદિ) ની જેમ કદાચ રાગ દ્વેષ આવી જાય અને તેથી વિરૂદ્ધ આચરણ થઈ જાય તે નીચે પ્રમાણે

મૂલગુણમાં છ પ્રકારે– પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન પરિગ્રહ, રાત્રિભોજન સબંધી કોઈ દોષો લાગી જાય

ઉત્તરગુણમાં ત્રણ પ્રકારે– ઉદ્ગમ, ઉત્પાદના, અને એષણા સબંધી કોઇ દોષો લાગી જાય આ પ્રતિસેવન કહેવાય-એટલે દોષોનુ સેવવુ તે

એકાર્થિક નામો– પ્રતિસેવના, મલિન, ભંગ, વિરાધના, સ્ખલના, ઉપઘાત, અશુધ્ધ, અને સબલીકરણ

પ્રતિસેવનાથી બચવાના માર્ગો

[૧ ક્ષમાશીલ, ઉપશાંત, દાન્ત, બનવુ બાદા વિષ

[ ] આના એકંદર લખાણ મંગ શ્રીમિય ગુનાના પ્રથમ અધ્યયન સદનુધ્ધરણ ઉપર પૂજ્ય પન્યાસજી મહારાજ શ્રી ભાનુવિજયજી ગણિવરે આપેલી વાચનાના આધારે કેટલુક આપવામાં આ છુ છે

ચોમા દોષનુ દર્શન કરવુ જિતેન્દ્રિય-ઈન્દ્રિયને આતરમા દોરે અતરમા વાળે, અર્થાત્ વિષયને નહિ સેવવામા તૃપ્તિવાળા, નિસ્પૃહી, સત્યભાષી, ત્રિવિધે ષટ્કાયજીવોની હિંસાથી અટકવુ મન, વચન, કાયાની અશુભ પ્રવૃત્તિઓને રોકવી સ્રી કથા અને સ્રી સસર્ગથી દૂર રહેવુ સ્રીના અગોપાગ નિરખવાથી વિરામ પામવુ ઉપાગ એટલે એક અગુઠો પણ જોવાનો નહિ, આ જીવનનુ ઘડતર છે જેમ સતીનુ જીવન ઘડતર એટલે, એના સો વર્ષના આયુષ્યમા એક વખત પણ શીયળનો ભગ થવા ન દે તેમ સાધુ જીવનનુ ઘડતર એટલે પોતાના જીવન પર્યંત એકવાર પણ શીલનો ભગ નહિ અર્થાત્ સાધુના માટે જે અયોગ્ય પ્રવૃત્તિઓ છે તેનુ લેશમાત્ર પણ સ્થાન સાધુ જીવનમા ન હોય, એતો તો સમજી રાખેલુ હોય કે 'આ આપણી દિશા જ નહિ' માન સરોવરના હસો સમજી રાખેલુ હોય છે કે 'આ, ઘાસના છુડા ચાવવાનો આપણો ખોરાક જ નહિ' તેમ સાધુ વિચારે કે આપણે ઉચ્ચખાનદાનીવાળા, હવે આપણા શરીરને કે મનને આ શોભે જ નહિ આ વિચાર હોય તો સ્રાની સામે આખ પણ ઉચી ન થાય, અને આ પાપ છૂટે ત્યારે જ ઉચ્ચ તત્ત્વોની રમણુતા અતરમા ચાલે પણ જો ઈન્દ્રિયોના વિષયો મગજમા રમતા હોય એટલે પરમ તત્ત્વોના વિચારો મગજમા ન રમી શકે

વળી પોતાના શરીરપર પણ નિર્મમત્વ ભાવવાળા,

એટલું જ નહિ પણ દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિથી પણ અપ્રતિબદ્ધ

દ્રવ્યપ્રતિબંધ- 'મારે તો આવું દ્રવ્ય હોય તો જ ચાલે વસ્ત્ર, પાત્ર આહાર મારે મનમાન્યો ન હોય તો ન ચાલે ન જ બની શકે' આવું હોય તો દ્રવ્ય પ્રતિબંધ છે ભવવાસ અને ભવભ્રમણાથી ભય પામેલા આત્માએ આવા દ્રવ્ય પ્રતિબંધથી રહિત બનવું જોઈએ

ક્ષેત્રપ્રતિબંધ- 'મારે તો આવી જ વસતિ જોઈએ. અભ્યાસ માટે આવો જ હોલ જોઈએ વિહારમાં માગણી આટલો જ વિહાર થશે, અથવા તો મને ગુજરાતમાં જ ફાવશે મારવાડ બા બાદ નહિ' આ ક્ષેત્ર પ્રતિબંધ છે આ પણ ન જોઈએ

કાળપ્રતિબંધ- 'આપણાથી તો સાંજનો જ વિહાર થઈ શકે, ચાર વખત ગોચરી વિના ન ચાલે, અમુક કાળે જાગતા ન રહેવાય અમુક નિદ્રા તો જોઈએ જ' આ કાળપ્રતિબંધ છે આ પ્રતિબંધ ન જોઈએ

ભાવપ્રતિબંધ- આપણે તો સાધુઓ ખામોશ વાળા જોઈએ. ચળભળીયા નહિ ચાલે, ગુરુમહારાજ આવા જ જોઈએ ટોણા ટપકા મારનાર ન ચાલે ગુરુ એમ વિચારે કે 'શિષ્ય વિનીત જ જોઈએ, સામો ઉત્તર આપે તેવો ન જોઈએ' ગુરુ આમ વિચારે તો તે પણ પડે ભાવ પ્રતિબંધમાં આ પ્રતિબંધ આત્માને આરાધના ના બદલે વિરાધનામાં લઈ જાય

પ્રતિબંધ એટલે માનસિક પરાધીનતા

પ્રતિબંધોને નિવારવાના ... ગુણ

ચોમા દોષનુ દર્શન કરવુ જિતેન્દ્રિય-ઈન્દ્રિયને આતરમા દોરે અ તરમા વાળે, અર્થાત્ વિષયને નહિ ભોગવવામા તૃપ્તિવાળા, નિ સ્પૃહી, સત્યભાષી, ત્રિવિધે ષટ્કાયજીવોની હિંસાથી અટકવુ મન, વચન, કાયાની અશુભ પ્રવૃત્તિઓને રોકવી સ્ત્રી કથા અને સ્ત્રી સ સર્ગથી દૂર રહેવુ સ્ત્રીના અ ગોપાગ નિરખવાથી વિરામ પામવુ ઉપાગ એટલે એક અ ગુઠો પણુ જોવાનો નહિ, આ જીવનનુ ઘડતર છે જેમ સતીનુ જીવન ઘડતર એટલે, એના સો વર્ષના આયુષ્યમા એક વખત પણ શીયળનો ભ ગ થવા ન દે તેમ સાધુ જીવનનુ ઘડતર એટલે પોતાના જીવન પર્ય ત એકવાર પણ શીલનો ભ ગ નહિ અર્થાત્ સાધુના માટે જે અયોગ્ય પ્રવૃત્તિઓ છે તેનુ લેશમાત્ર પણ સ્થાન સાધુ જીવનમા ન હોય, એતે તો સમજી રખેલુ હોય કે 'આ આપણી દિશા જ નહિ' માન સરોવરના હ સે સમજી રાખેલુ હોય છે કે 'આ ઘાસના ઝુડા ચાવવાનો આપણો ખોરાક જ નહિ' તેમ સાધુ વિચારે કે આપણે ઉચ્ચખાનદાનીવાળા, હવે આપણા શરીરને કે મનને આ શોભે જ નહિ આ વિચાર હોય તો આની સામે આખ પણ ઉચી ન થાય, અને આ પાપ છૂટે ત્યારે જ ઉચ્ચ તત્ત્વોની રમણતા અ તરમા ચાલે પણ જો ઈન્દ્રિયોના વિષયો મગજમા રમતા હોય એટલે પરમ તત્ત્વોના વિચારો મગજમા ન રમી શકે

વળી પોતાના શરીરપર પણ નિમમત્વ ભાવવાળા,

એવુ જ નહિ પણ દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિથી પણ અપ્રતિબદ્ધ

દ્રવ્યપ્રતિબધ– 'મારે તો આવુ દ્રવ્ય હોય તો જ ચાલે વસ્ત્ર, પાત્ર, આહાર મારો મનમાન્યો ન હોય, તો ન ચાલે ન નભી શકે' આવુ હોય તો દ્રવ્ય પ્રતિબધ છે ગભવાસ અને ભવભ્રમણાથી ભય પામેલા આત્માએ આવા દ્રવ્ય પ્રતિબધથી રહિત બનવુ જોઇએ

ક્ષેત્રપ્રતિબધ– 'મારે તો આવી જ વસતિ જોઈએ અભ્યાસ માટે આવો જ હૉલ જોઈએ વિહારમા મારાથી આટલો જ વિહાર થશે, અથવા તો મને ગુજરાતમા જ ફાવશે મારવાડ ખારખાડ નહિ' આ ક્ષેત્ર પ્રતિબધ છે આ પણ ન જોઇએ

કાળપ્રતિબધ– 'આપણાથી તો સાજનો જ વિહાર થઇ શકે, ચાર વખત ગોચરી વિના ન ચાલે, અમુક કાળે જાગતા ન રહેવાય અમુક નિદ્રા તો જોઇએ જ' આ કાળપ્રિબધ છે આ પ્રતિબધ ન જોઇએ

ભાવપ્રતિબધ– આપણે તો સાધુઓ ખામોશ વાળા જોઇએ ચડભડીયા નહિ ચાલે, ગુરુમહારાજ આવા જ જોઇએ ટોણા ટપકા મારનાર ન ચાલે ગુરુ એમ વિચારે કે 'શિષ્ય વિનીત જ જોઇએ, સામો ઉત્તર આપે તેવો ન જોઇએ' ગુરુ આમ વિચારે તો તે પણ પડે ભાવ પ્રતિબધમા આ પ્રતિબધ આત્માને આરધના ના બદલે વિરાધનામા લઈ જાય

પ્રતિબધ એટલે માનસિક પરાધીનતા.

પ્રતિબધોને નિવારવાના માટે વિચારણા

૧ જે દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિના પ્રતિબંધ મારા આત્માને ગળિયા બનાવે છે જેની રટણા મગજમા પેસી જઇને ઉલ્કાપાત મચાવે છે તેની ઝંખના શુ ? વળી જેની પાસે એટલા પુણ્યોદય નથી, જેની પાસે દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિના તેવા અનુકૂળ સંયોગા નથી તે કેવી રીતે ચલાવે છે? બી એ સુધીનો અભ્યાસ કરનારા એક નાની કોટડીમા પડયા રહે છે ભણવાનુ ત્યા, ખાવાનુ ત્યા, નાના ભાઈ બહેનોનો કકળાટ પણ ત્યા સંભળાય, ત્યા એ રીતે ચલાવતા હશે?

આજે એવી પણ બાઈઓ છે કે જેને સાસુનો ભયંકર તાપ સહેવો પડે છે પતિની માર્ઝુડમા જીવન વિતાવવુ પડે છે છતા જીવન નિભાવે છે તેની સામે આપણને શુ એવો ત્રાસ છે? એવી શુ પ્રતિકૂળતાઓ છે ? નથી એવો ત્રાસ કે નથી એવી પ્રતિકૂળતાઓ ઉપરથી કેટલી સગવડો છે તો શાને પ્રતિબંધમા પડવુ ?

૨ આત્મામા ગુણોની સ્થિરતા અને ગુણસ્થાનકની ઉન્નતિ, સહી લેવાથી–ખમી ખાવાથી આવે કે મન માન્યુ કરવાથી આવે ? આ વિચારીએ ત્યા દ્રવ્યક્ષેત્રાદિ ઉલટા પડતા દેખાય કે આનંદ થાય 'સારૂ થયુ સહવાનો વખત આવ્યો,ચાલો ઉન્નતિ સાધવાનો અવકાશ મળીગયો.'

૩ કર્મનો ક્ષય અનુકૂળતાઓ વધાવી લેવામા નથી પણ પ્રતિકુળતાઓ વધાવી લેવામા છે

૪ ધર્મીતરીકેની કસોટી પણ પ્રતિકૂળતાઓ સહવામા છે, માટે જે આવ્યુ તે બરોબર છે

૫. આપણે સાધના શાની કરવાની છે? આ દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિની અનુકૂળતા મેળવવાની કે મોક્ષની? રાત દિવસ વિચારણા શાસ્ત્રોની કરવાની કે આ ક્ષેત્રાદિની?

૬ આ દ્રવ્યક્ષેત્રાદિની અનુકૂળતાની વિચારણા, ઉચી તત્વની વિચારણા મૂકાવી જડપુદગલની ગડમથલ કરાવે છે

અમ યમ પાપ છે અને તે અનેક પ્રકારે છે

હિંસાદિ પાપ, શબ્દાદિ વિષયો, ઈંદ્રિયોની પરવશતા, કષાયોની પરવશતા, મન વચન કાયાનો દંડ

હિંસા– પૃથ્વીઆદિ છ ભેદ આદિમા થાય

મૃષા– પારમાર્થિક અને સર્વોત્તમ જે પરમ અવ મોક્ષ, તેની સાથે સબંધ રાખનાર તાત્વિક ધર્મના હિતોપદેશ છોડીને મૃષાવાદ કરવો

ચોરી– ઉદ્ગમ, ઉત્પાદના, એષણા અને માંડલીના દોષ સુધ્ધેં ગોચરી વાપરે તે ચોરી છે તેવી રીતે ઉપધિ ઉપકરણ, પાણી, આહાર વગેરે અશુદ્ધ વાપરે તો તે પણ ચોરી છે તીર્થંકરની આજ્ઞા વિરુદ્ધ હોવાથી **તીર્થંકરઅદત્ત** લાગે સ્વામિ-માલિકની રજા સિવાયનુ **સ્વામિઅદત્ત** જીવની રજા સિવાય (સચિત્ત વાપરવુ) **જીવઅદત્ત** ગુરુની આજ્ઞા સિવાય કરવુ તે **ગુરુઅદત્ત** લાગે છે

મૈથુન– માત્ર મનથી પણ દિવ્ય (દેવતાઈ) કામ રતિના સુખને કે ઔદારિક (મનુષ્ય આદિના) રતિસુખને ચિંતવે તેને અબ્રહ્મચારી માનવો

તમે ભલે અબ્રહ્મચર્યનુ પાપ નથી કર્યુ પણ સ્ત્રીની સાથે કથી, અને સ્ત્રીની વસતિમા જ્યા આ જે બ્રહ્મચર્યની વાડ

વિરાધી એટલે બ્રહ્મચર્ય નો ભગ થયો અને સરાગદૃષ્ટિ કરે તો પણ બ્રહ્મચર્ય નો ભજક છે સરાગદૃષ્ટિ તો મહાઝેર છે

પરિગ્રહ– સખ્યા અને પ્રમાણથી વધારે એવુ જે ધર્મોપકરણ તે પરિગ્રહ પાપ છે, એથી આગળ વધીને જેટલી વસ્તુ ઉપર મૂર્છા હોય તે પરિગ્રહ

અપ્રશસ્ત યોગોનુ આચરણ તે હિસા, થોડો પણ આરભ તે **હિસા**

કષાયભાવથી કે ક્રુર ભાવથી કલુષિત થયેલી વાણી અને સાવદ્ય વચન એ **મૃષાવાદ**

એક તણખલાને પણ માલિકની રજા વિના લેવી તે **ચોરી.**

હસ્તકર્મ, શબ્દાદિ વિષયમા આસક્તિ હોય તે **મૈથુન.**

જ્યા મૂર્છા, લોભ, કાક્ષા, મમત્વ હોય તે **પરિગ્રહ.**

ઉણોદરી ન રાખે અને આકઠ વાપરે તે **રાત્રિભોજન.**

શબ્દાદિ વિષયો– ચાહે ઇષ્ટ હોય કે અનિષ્ટ હોય એના ઉપર ન રાગ કરવો કે ન દ્વેષ કરવો રાગ દ્વેષ કરવાથી આત્મા કર્મથી બધાય છે

ચાર કષાયો– ક્રોધ, માન, માયા, લોભથી કર્મ બધાય છે

યોગો– મન વચન કાયાનો ખોટો પ્રયોગ–અશુભ વિચાર, વાણી અને પ્રવૃત્તિથી કર્મ બધાય છે]

ચારિત્રનુ પાલન કરતા જે જે વિરૂધ્ધ આચરણ થાય તેને પ્રતિસેવના કહેવાય

છઠ્ઠું આલોચના દ્વાર.

આલોચના બે પ્રકારે- મૂલગુણ સંબંધી અને ઉત્તરગુણ સંબંધી

આ બન્ને આલોચના સાધુ, સાધ્વીવર્ગમાં ચાર કાનવાળી થાય છે કેવી રીતે?

સાધુમાં એક આચાર્ય અને આલોચના કરનાર સાધુ એમ બેના થઇ ચાર કાન, સાધ્વીમાં એક પ્રવર્તિની અને આલોચના કરનાર સાધ્વી, એમ બેના થઈ ચાર કાન તેઓ આચાર્ય પાસે મૂલગુણ અને ઉત્તરગુણની આલોચના કરે બન્નેના મળી આઠ કાનવાળી આલોચના થાય એક આચાર્ય અને તેમની સાથે એક સાધુના મળી ચાર કાન તથા પ્રવર્તિની અને બીજી સાધ્વી આલોચનાકારી એમ ચારેના મળીને આઠકાન થાય આચાર્ય વૃદ્ધ હોય તો છકાનવાળી પણ આલોચના થાય

સાધ્વીએ આચાર્ય પાસે આલોચના લેતી વખતે પાસે બીજી સાધ્વી અવશ્ય રાખવી એકલી સાધ્વીએ કદી આલોચના ન કરવી

ઉત્સર્ગ રીતે આલોચના આચાર્ય મહારાજ પાસે કરવી જોઇએ આચાર્ય મહારાજ ન હોય, તો બીજા દેશ ગામમાં તપાસ કરીને આચાર્ય મહારાજ પાસે આલોચના

વિનાથી એટલે બ્રહ્મચય નો ભગ થયો અરે સરાગદષ્ટિ કરે તો પણ બ્રહ્મચર્યનો ભજક છે સરાગદષ્ટિ તો મહાઝેર છે

પરિગ્રહ– સખ્યા અને પ્રમાણથી વધારે એવુ જે ધર્મોપકરણ તે પરિગ્રહ પાપ છે, એથી આગળ વધીને જેટલી વસ્તુ ઉપર મૂર્છા હોય તે પરિગ્રહ

અપ્રશસ્ત યોગોનુ આચરણ તે હિસા થોડા પણ આરભ તે હિસા

કષાયભાવથી કે ક્રુર ભાવથી કલુષિત થયેલી વાણી અને સાવદ્ય વચન એ **મૃષાવાદ.**

એક તણખલાને પણ માલિકની રજા વિના લેવી તે **ચોરી.**

હસ્તકર્મ, શબ્દાદિ વિષયમા આસક્તિ હોય તે **મૈથુન.**

જ્યા મૂર્છા લોભ, કાક્ષા, મમત્વ હોય તે **પરિગ્રહ.**

ઉણોદરી ન રાખે અને આકઠ વાપરે તે **રાત્રિભોજન.**

શબ્દાદિ વિષયો– ચાહે ઈષ્ટ હોય કે અનિષ્ટ હોય એના ઉપર ન રાગ કરવો કે ન દ્વેષ કરવો રાગ દ્વેષ કરવાથી આત્મા કર્મથી બધાય છે

ચાર કષાયો– ક્રોધ, માન, માયા, લોભથી કર્મ બધાય છે

યોગો– મન વચન કાયાનો ખોટો પ્રયોગ-અશુભ વિચાર, વાણી અને પ્રવૃત્તિથી કર્મ બધાય છે]

ચારિત્રનુ પાલન કરતા જે જે વિરૂદ્ધ આચરણ થાય તેને પ્રતિસેવના કહેવાય

છઠ્ઠું આલોચના દ્વાર.

આલોચના બે પ્રકારે- મૂલગુણ સબંધી અને ઉત્તરગુણ સબંધી

આ બન્ને આલોચના સાધુ, સાધ્વીવર્ગમાં ચાર કાનવાળી થાય છે કેવી રીતે?

સાધુમાં એક આચાર્ય અને આલોચના કરનાર સાધુ એમ બેના થઈ ચાર કાન, સાધ્વીમાં એક પ્રવર્તિની અને આલોચના કરનાર સાધ્વી, એમ બેના થઈ ચાર કાન તેઓ આચાર્ય પાસે મૂલગુણ અને ઉત્તરગુણની આલોચના કરે બંનેના મળી આઠ કાનવાળી આલોચના થાય એક આચાર્ય અને તેમની સાથે એક સાધુના મળી ચાર કાન તથા પ્રવર્તિની અને બીજી સાધ્વી આલોચનાકારી એમ ચારેના મળીને આઠકાન થાય આચાર્ય વૃદ્ધ હોય તો છકાનવાળી પણ આલોચના થાય

સાધ્વીએ આચાર્ય પાસે આલોચના લેતી વખતે પાસે બીજી સાધ્વી અવશ્ય રાખવી એકલી સાધ્વીએ કદી આલોચના ન કરવી

ઉત્સર્ગ રીતે આલોચના આચાર્ય મહારાજ પાસે કરવી જોઈએ આચાર્ય મહારાજ ન હોય, તો બીજા દેશ ગામમાં તપાસ કરીને આચાર્ય મહારાજ પાસે આલોચના

કરવી આચાર્ય મહારાજ ન હોય, તો ગીતાર્થની પાસે આલોચના કરવી, ગીતાર્થ પણ ન મળે તો યાવત્ છેલ્લે શ્રીસિદ્ધ ભગવતની સાક્ષીએ પણ અવશ્ય આલોચના કરી આત્મશુદ્ધિ કરવી

આચાર્ય ભગવત જે આલોચના આપે તેને તે રીતે પૂર્ણ કરવી જોઈએ

આલોચનાના એકાર્થિક નામો– આલોચના, વિકટના, શુદ્ધિ, સદ્ભાવદાયના, નિંદના, ગર્હા, વિકુટ્ટણ, સલ્લુદ્ધરણ

[શલ્ય એ પ્રકારના છે સૂક્ષ્મ અને બાદર બન્ને ત્રણ ત્રણ પ્રકારે ઘોર ઉગ્રઘોર ઉગ્રતરઘોર

૧. ઘોર–અન તાનુ બ ધી અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાનીય અને સ જ્વલનની માયા

૨. ઉગ્રઘોર– અનન્તાનુબ ધી, અપ્રત્યાખ્યાનીય અને સ જ્વલનની માન યુકત માયા

૩ ઉગ્રતરઘોર– અનન્તાનુબ ધી, અપ્રત્યાખ્યાનીય પ્રત્યાખ્યાનીય અને સ જ્વલનની ક્રોધ, લોભ, માનયુકત માયા

સૂક્ષ્મ કે બાદર કોઈ પણ શલ્ય હોય, તો તેનો ત કાળ અને જલ્દી ઉધ્ધાર કરવો જોઈએ કેમકે શલ્યનો ઉધ્ધાર કરવો એ એક મહાન ધર્મ છે

એક ક્ષણવાર પણ શલ્ય સહિત રહેવુ ન જોઈએ કેમકે —

ઘરમા નાના સાપોલીયાને ફરતુ જોઇ મનુષ્ય, એમ વિચારે કે 'આમા શુ આતો નાનુ છે' આમ એની

ઉપેમા કરે તો, તે નાનુ પણ સાપોલીયુ ડખ મારે

નાના પણ અગ્નિના કણીયાની ઉપેક્ષા કરી, તેને બુઝવવામા ન આવે તો, થોડી વારમા ભડકો થઈ આખા નગરને પણ બાળી નાખે

તેવી રીતે, કોઈ નાનુ પણ પાપશલ્ય મેયુ અને તેનો તત્કાળ ઉધ્ધર્યું નહિ તો કરાડો ભવભવાતરોમા સતાપનુ સ્થાન બને છે

શ્રી ગૌતમસ્વામીજી ભગવાનને પૂછે કે —

ભયવ ! આ જે પાપશલ્ય છે, તે ઉધ્ધરવા અત્યત મુશ્કેલ છે, સુદુરુધ્ધર છે કેમકે ઘણા જણ એવા છે કે 'પોતાના ધારેલા ઘોર તપથી પોતે શલ્યને ઉધ્ધર્યુ માનતા હોય છતા જાણી શકતા નથી કે હજુ શલ્ય ઉધ્ધરાયુ નથી, અર્થાત્ પોતે શલ્યને સેવ્યા પછી પોતાની કલ્પનાથી તેનુ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી લે અથવા તેનુ જે પ્રાયશ્ચિત્ત હોય તેનાથી દશ ગણુ પ્રાયશ્ચિત્ત કરે પણ એમ વાસ્તવિક રીતે શલ્ય ઉધ્ધરાતુ નથી કેમકે 'તેણે વિધિપૂર્વક ગુરુ સમક્ષ પ્રગટ નથી કયુ તેથી, શ્રી ગૌતમ સ્વામીજી કહે છે કે 'પ્રભુ ! શલ્યોધ્ધાર દુષ્કર છે'

પ્રભુનો ઉત્તર–હે ગૌતમ ! જે શલ્ય ભવાતરમા સર્વ અગોપાગને ભેદી નાખે તેવા અત્યત દુષ્કર પણ શલ્યનો ઉધ્ધાર કરવો હોય તો તેનો પણ માર્ગ કહેલો જ છે અર્થાત શલ્યનો ઉધ્ધાર શાસ્ત્રોક્ત માર્ગથી સુકર છે

તે કેવી રીતે ? કયો માર્ગ ?

શલ્યોદ્ધારનો ઉપાય– સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ જ્ઞાન, સમ્યગ્ ચારિત્ર આ ત્રણેનુ એકી કરણુ તે શલ્યો દ્ધારનો ઉપાય છે

જેમ કોઇ ક્ષત્રિય લડાઇમા ગયો જીત્યો પરતુ લડાઈમા તીક્ષ્ણ બાણોના ઘા પડયા હોય, તેમા કોઇ બાણો ઝેરી પણ હોય, તેના શલ્યો શરીરમા ગૂઢ બની ગયા હોય, કેટલાક શલ્યો છુપાઇ ગયા, હોય, કેટલાક બહાર દેખાતા હોય, ત્યારે કેટલાક હાડકામા પેસી ગયા હોય કેટલાક વળી શરીરના ઠેઠ અદરના ભાગમા પેઠેલા હોય ક્ષત્રિય છે તો જીતેલો પણ અદરના શલ્યોનુ શુ ?

તેમ અહીં આપણે સસાર પર વિજય મેળવ્યો અર્થાત્ દીક્ષા લઈને સસારથી બહાર નીકળ્યા પરતુ જે શલ્યો અદર પેઠા તેનુ શુ ?

પેલા ક્ષત્રિયને જે શલ્યો બહાર છે તે શલ્ય તરીકેની ગરજ નથી સારતા પરતુ જે અદર છે તેનો નિર્મૂળ ઉધ્ધાર કરવો પડે તેવી રીતે આપણે શલ્યોધ્ધાર કરવા માટે સમગ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રને એકમેક કરીએ તો શલ્યનો ઉધ્ધાર થાય

તાત્પર્ય– શલ્ય એટલે માત્ર કોઇ પાપ કર્યું છે અને તેનુ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાનુ મન થતુ નથી અથવા તો માત્ર બચાવ કરી લે કે 'આમા કઇ ખાસ પાપ નથી'

સામાન્ય રીતે કષાયો અને સજ્ઞાઓ, તેની લાગણીઓ, વિષયોનો પક્ષપાત વગેરે જે હૃદયમા ઘર કરી ગયા હોય છે, તેનાથી કેટલાકનો મન બગાડવાનો સ્વભાવ

હોય છે, કેટલાકની વૃત્તિઓ જ પાપી રહ્યા કરે છે, જે ત્યાગ અને વૈરાગ્યની વૃત્તિઓ રહેવી જોઇએ તે નહિ આ બધા શલ્યો આત્મ સ્વભાવમા ઘર કરી ગયા છે તેનો ઉધ્ધાર કરવાનો છે તેનો ઉપાય પ્રભુએ બતાવ્યો કે 'સમ્યગ્ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રને એકભૂત કરી દેવા

શલ્ય એટલે શુ ? પ્રચ્છન્ન પાપોની વિધિસર આલોચના, પ્રાયશ્ચિત્ત નહિ તેવુ જ બીજુ મહાશલ્ય આપણી સ્વભાવગત થઇ ગયેલી ખોટી લાગણીઓ, પાપવૃત્તિઓ અને અન્યતમ કષાયો જેવા કે વાતવાતમા વાકુ જ પડે, તેમ કોઇ સારી વસ્તુ જુવે કે લોભાઇ જ પડે, જેમા કાઇ ન લેવાનુ ન દેવાનુ હોય, પરતુ સહેજે આકર્ષાઇ જાય ' આ બધા શલ્યોનો પણ ઉધ્ધાર કરવાનો છે, માટે સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રનુ એકીકરણ જોઇએ

મદના આઠ સ્થાનો કોઇને કોઇ રીતે શલ્યને આત્મામા સુરક્ષિત રાખે છે, પરતુ શલ્યનો ઉદ્ધાર ન થવા દે

મદના આઠ સ્થાનો— ૧-૨ જાતિ અને કુળનો મદ હોય, એટલે આત્મા વિચારે કે 'લોકો મને ઉચ્ચ જાતિમા અને ઉચ્ચ કુળમા જન્મેલા તરીકે ઓળખે છે અને હુ આ બધુ મારુ પોલ બહાર પાડી દઉ તો લોકો શુ ધારે ? ઉચ્ચ જાતિ કુળમા જન્મેલો અને આવો પાપી વગેરે

૩ રૂપનો મદ હોય, તો મનમા થાય કે 'આલોચના કરશુ અને કદાચ પ્રાયશ્ચિત્તમા ખૂબ આયબીલ ને નીવી આપશે, તો મારૂ સુદર રૂપ ખગબ થઈ જશે ' '

૪ બળનો મદ હોય તો વિચારે કે '૭ મહિનાનો તપ આપશે, તો બધુ બળ ખલાસ શરીર બધુ સુકાઈ જશે'

૫ લાભનો મદ હોય, તો વિચારે કે જ્યા હુ જાઉ ત્યાં બસ, લીલા લહેર હુ છુ તો સમુદાય સુખે સુખે નભે છે હુ આવો લાભની લબ્ધિવાળો અને આલોચના કરૂ તો બધા શુ ધારે ?'

૬ તપના મદવાળો તો એમજ માની લે કે 'મારે તો તપથી જ શુદ્ધિ છે

૭ ઐશ્વર્યનો મદ હોય, તો વિચારે કે 'મારે આટલા શિષ્યો, આટ આટલા ભક્તા શ્રાવકો તો મારાથી આ બધુ કેમ આલોચાય ?'

૮ જ્ઞાનનો મદ હોય, તો તેની વાત જ ઓર છે એ એમ વિચારે કે 'મને બધીજ ખબર છે ને હુ મારી મેળે જ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી લઇશ'

આ રીતે આઠે મદ અતરને શુદ્ધ થવા નથી દેતા મદ મોટા કે મોટી શકિતવાળાને જ થાય તેવુ પણ નથી, સાવ નાનો હોય, અલ્પ શકિતવાળો હોય, છતા પોતાનુ જે કઇ થોડુ છે તેના ઉપર પણ મદ થઇ શકે

મન ઘણી વખત એમ વિચારે કે 'કદાચ આલોચના દેનારની દૃષ્ટિમા હુ ખરાબ દેખાઇશ તો ?' પરતુ આ માન્યતા ભૂલ ભરેલી છે કેમકે ગીતાર્થો મહાપુરુષો 'સાગર વર ગભીરા હોય છે વળી આ પણ મનની ખોટી માન્યતા છે કે 'આપણે અતરની મલિન વૃત્તિઓની, કષાય કે વિષયના આકર્ષણોની આલોચના ન કરીએ તો મોટાઓ

આપણા માટે ધારી લે કે 'આ સાધુ નિરતિચાર ચારિત્ર પાળનારા છે, અથવા આપણને સારા સાધુ માને' પરંતુ આ ભ્રમરૂપ કલ્પના છે, તેને કાઢી નાખવી જોઇએ કેમકે ખરી રીતે આપણે જે જીવન છે તેને મોગ સમક્ષ નગ્ન રીતે બતાવવાનું છે તેથી આલોચના દેનારને લાગે કે 'આ શુદ્ધ હૃદયનો છે, ભવભીરૂ છે'

જો અંદર શલ્ય રાખ્યું તો કરોડ વર્ષનો કરેલો તપ પણ નકામો માટે આલોચના કરતા સહેજ પણ પોતાની મોટાઇનું આલંબન થઈ ગયું, તો પૂર્ણપણે નિઃશલ્ય ન થઈ શકાય માટે જરા પણ છુપાવ્યા વિના અત્યંત લઘુપણે પૂર્ણ આલોચના કરવી

કેવળી થયાના ભાવો

શ્રી વીર પરમાત્મા શ્રી ગૌતમસ્વામીજીને કહે છે કે હે ગૌતમ! જે ભાવે આલોચના કરતા જીવોએ કેવળજ્ઞાન લીધું તે ભાવોને સાંભળ

૧ સંવેગ-અત્યંત નિર્મળ શ્રદ્ધા સાથે મહાવૈરાગ્યની પરિણતિ એમ સંવેગથી આલોચના કરતા કરતા ભાવ આલોચનાથી ત્યાં ને ત્યાં કેવળી બન્યા આવા કેઇ આલોચના વડે કેવળી બને, તે ભાવાલોચાન કેવળી કહેવાય,

૨ કેટલાક 'હું હમણા ગુરુ મહારાજ પાસે જાઉં અને બધું મારૂં દુસ્કૃત કહી દઉં કેવો હું દુષ્ટ કેવું ઘોર પાપ મેં કર્યું' આમ વિચારીને ગુરુ પાસે જવા એક પગલું ભરે ત્યાંજ કેવળી બને

૩ તેવી રીતે ગુરુ મહારાજ પાસે જઈને કહેવા

માટે મો બોલે ત્યા કેવળી બને

૪ કેટલાક આત્માઓ ગુરુ મહારાજ પ્રાયશ્ચિત્ત આપે, તે સાભળતા સાભળતા કેવળી

૫ જ્યારે કેઇક પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને ઉઠયા પછી મહા વૈરાગ્યની ઉર્મિ જાગતા કેવળી બને અથવા તો આલોચના પૂર્વે ઉત્કટ વૈરાગ્યથી કેવળી બને

૬ કેટલાક આલોચના કર્યા બાદ કેવળી

૭ કેટલાક 'અરે હુ પાપાત્મા' એટલો વિચાર કરતા કેવળી ઝાઝરીઆ મુનિવરને ઘાત કરનાર રાજા, આ રીતે કેવળી બન્યા ગુરુ હાજર નહોતા, પરતુ અતરમા પાશ્ચાત્તાપ થયો 'અરે હુ આવો ઘાતકી પાપાત્મા'

૮ કેટલાકને લાગ્યુ કે 'હા હા! ઉત્સૂત્ર માર્ગમા હુ લાગી ગયો જ્ઞાનીની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ ચાલ્યો એનો પશ્ચાત્તાપ કરતા કેવળી

૯ જે આત્માનુ અખડિતશીલ છે તે વિચારે છે કે 'બસ હવે હુ સ્હેજ પણ સાવદ્ય યોગ સેવુ નહિ' આ અખડ નિર્ધાર કરતા કેવળી

૧૦ ઉપરોક્ત નિર્ધાર કર્યા પછી, આગળ વધીને પોતાના જીવનના દુષ્કાર્ય બદલ એટલો બધો પશ્ચાત્તાપ થાય કે 'એના બદલામા હુ શુ કરૂ! તે માટે આ વિચારે છે કે 'તપ સયમ વ્રતની ખૂબ રક્ષા કરૂ' આ વિચારમા કેવળી અહી એ રીતે પણ કેવળી થાય કે 'હુ તપની ખૂબ રક્ષા કરૂ, હુ સયમની ખૂબ રક્ષા કરૂ એ રીતે તપ, સયમ અને વ્રતની જુદી જુદી ભાવના કરતા કેવળી બને

૧૧ મારાથી થઈ ગયેલા પાપોની નિંદા ગર્હા કરુ છુ એ ભાવે નિંદા ગર્હા કરતા કેવળી બને

૧૨ 'સર્વથા શીલનુ રક્ષણ કરૂ અને કોટીપૂરક તપ વડે લગાતાર પ્રાયશ્ચિત્તને વહન કરૂ' આ ભાવનામા કેવળી

૧૩ શરીર વસ્ત્રાદિનુ પરિકર્મ કઈ જ ન કરૂ 'ઝડી આવે અને થાય છે કે 'લાવ ભા ભાની જયણા કરૂ' આ પરિકર્મ છે જિનકલ્પીને અનુકૂલ પરિકર્મ પણ ન ખપે, તેમ હુ નિષ્પરિકર્મી બનુ શરીરને ખણુ પણ નહિ આંખનો પલકારો પણ મારૂ ચાલે તો ન કરૂ, આ પ્રકારની ભાવનામા ચઢેલા કેવળી

૧૪ 'વધુ બોલવાથી અને આહટ્ટ દોહટ્ટ વિચારણાથી પાપબધ થઈ રહ્યો છે, માટે મૌનવ્રતમા એક કે બે પ્રહર ચાલી જાઉ' આ ભાવનામા કેવળી

૧૫ 'અરે! ભાઈ! સયમ તો દુરારાધ્ય છે, તેને દીર્ઘકાળ પાળવાની મારી શક્તિ નથી, માટે અનશન કરી લઉ' આ વિચારણા કરતા કેવળી કેમકે દુઃખ કર્મની રજ નહિ ચોટવા માટે એટલુ બધુ રૂક્ષ બની ગયુ છે જે કર્મનાએ એક પણ ઘાતીકર્મને ચોટવા માટે રાગાદિની સ્નિગ્ધતા રહેવા જ દીધી નથી

૧૬ પોતાના આત્માના દોષો દુષ્કૃતો જોઈ 'મારૂ શુ થશે' એમ વિચારી નવકાર ગણવા માડયા ત્યા કેવળી નિત્ય આલોચના કરતા કેવળી

૧૭ શલ્ય રહિત થયા પછી કેવળી

૧૮ શલ્યોદ્ધાર કરતા કરતા કેવળી

૧૯ આવી શલ્યોદ્ધારની ક્રિયા પોતાને મળી, તેમા પોતાની જાતને ધન્ય માને ધન્યોऽહં' આવી અદ્દભૂત સામગ્રી મને મળી, આમ અનુમોદના કરતા કેવળી

૨૦ હવે હુ સશલ્ય અવસ્થામા રહી શકુ એમ નથી આવી સારી સામગ્રી મને મળી છતા હજુ હુ કેમ સપૂર્ણ જ્ઞાનવાળો, ઉન્નતિવાળો, દોષ રહિત બનતો નથી' આમ વિચારી આલોચના કરવા આઠેક પગલા ચાલે ત્યા કેવળી

૨૧ ગુરુમહારાજ કહે કે 'તારે ૫દર દિવસનુ પ્રાયશ્ચિત્ત તારે ચાતુમાસનુ પ્રાયશ્ચિત્ત અને તારે સવત્સરનુ પ્રાયશ્ચિત્ત' આ સાભળતા તે તે આત્મા કેવળી

૨૨ 'અરે ! જીવન ચચળ છે, મનુષ્યભવ અનિત્ય અને ક્ષણમા વિણસી જાય તેવો છે' આ ભાવનામા કેવળી

૨૩ આલોચના નિંદા કરી, ચૈત્ય અને સાધુઓને વદી, દુષ્કર એવા પ્રાયશ્ચિત્તને કરતો હોય, એવી રીતે લાખો ઉપસર્ગોને સહન કરતો કેવળી બને

૨૪ પ્રાયશ્ચિત્તને લઈને એક હાથ પાછો ફરે ત્યા કેવળી

૨૫ પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને આસને જાય ત્યા કેવળી

૨૬ ગુરુ પ્રાયશ્ચિત્ત આપે કે 'તારે આઠ કવળનુ ચોકામણુ કરવુ' આ સાભળતા અથવા આઠ કવળનો આહાર કરે ત્યા કેવળી

૨૭ કેટલાકને દાણાનુ પ્રાયશ્ચિત આપે,

કેવળી

૨૮ કેટલાક પ્રાયશ્ચિત્તને વહન કરવાની શરૂઆત કરે ત્યા કેવળી

૨૯ કેટલાક પ્રાયશ્ચિત્તને વહન કરવાના કાળમા કેવળી

૩૦ કેટલાક પ્રાયશ્ચિત્તને સમાપ્તિ કરે ત્યા કેવળી

૩૧ 'અરે' મારી શુદ્ધિ થાય એવી નથી અને બહારથી મને કોઈ પ્રાયશ્ચિત્ત પણ આપે એમ નથી' આમ વિચારતા કેટલાક કેવળી

૩૨ એકે હજુ પ્રાયશ્ચિત્ત વહન કર્યું નથી બીજાએ વહન કર્યુ છે અથવા કરે છે ત્યા કેવળી બને છે

૩૩ 'જેનાથી આત્મામા શુદ્ધિ આવે-નિશલ્યતા આવે છે, તેવા પ્રાયશ્ચિત્તને હુ વહન કરૂં' આવુ વિચારતા કેવળી

૩૪ 'તે તે શલ્યોને હુ રોકુ કે જેનાથી મારો તપ સફળ થાય' આવી ભાવના કરતા કરતા કેવળી

૩૫ 'કેવુ પ્રાયશ્ચિત્ત આચરતો હુ બેસુ' આવી જે ઉગ્ર ભાવના કરી, ત્યા કેવળી

૩૬ 'અહો! હુ શ્રી જિનેશ્વરદેવની આજ્ઞાને લઘનારો છુ, માટે પ્રાણનો ત્યાગ કરૂં' આ ભાવનામા કેવળી

૩૭ 'અરે! મને શરીર તો બીજુ મળશે, પણ કલુષિત જીવન કહે છે કે 'ફરીથી બોધી નહિ મળે' આવો પશ્ચાતાપ કરતા કેવળી

૩૮ 'આ શરીર તો મને બહુ સરસ મળી ગયુ

છે, કે જેથી પાપોને બાળી નાખુ ' આવા પ્રકારની વિચારણામા કેવળી

૩૯ 'અનાદિના પાપમલને હુ ધોઈ નાખુ ' આ ભાવનામા કેવળી

૪૦ 'વળી, હવેથી પ્રમાદવશ એવુ નહિ આચરૂ ' આમ વિચારતા કેવળી

૪૧ 'આ મારો દેહ–આ મારૂ શરીર ક્ષણિક છે' આવી વિચારણામા કર્મોની નિર્જરા કરતા કેવળી

૪૨ 'આ શરીર ધારણ કરવાનો સાર નિષ્કલક સયમ છે ' આ ભાવનામા કેવળી

૪૩ 'હુ મનથી પણ શીલને ન ખડુ અને જો ભગ થઈ જાય, તો પ્રાણને ધારણ કરૂ નહિ, મારો જીવ કાઢી નાખુ ' આવી ભાવના ભાવતા કેવળી

હે ગૌતમ ! તુ એમ ન સમજીશ કે 'આવા એકાદ બે કેવળી થયા હશે ' અરે ! કાળ અનાદિકાળથી ચાલ્યો આવે છે, તેમા અનતા આત્માઓ એવા થઇ ગયા કે જેઓ આલોચના કરતાં કરતા કેવળી બન્યા અને અનતા પ્રાયશ્ચિત્ત કરતા કરતા કેવળી બન્યા]

સાતમું વિશુદ્ધિ દ્વાર

ધીરપુરુષોએ, જ્ઞાની ભગવંતોએ શલ્યોદ્ધાર કરવાનુ ફરમાવ્યુ છે, તે જાણીને સુવિહિત લોકો તેને જીવનમા આચરીને પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરે છે

શુધ્ધિ બે પ્રકારે – ૧ દ્રવ્યશુધ્ધિ ૨ ભાવશુધ્ધિ

૧. દ્રવ્યશુદ્ધિ– વસ્ત્ર આદિને ચોકખા કરવા

૨. ભાવશુદ્ધિ– મૂલગુણ અને ઉત્તર ગુણોમા જે દોષો લાગ્યા હોય, તેની આલોચના પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારા શુધ્ધિ કરવી

જાતિ, કુલ, બલ રૂપાદિ છત્રીસ ગુણોથી યુક્ત એવા આચાર્યને પણ શુધ્ધિ કરવાનો અવસર આવે તો બીજાની સાક્ષીએ કરવી જોઇએ જેમ હોશીયાર વૈદ્યને પણ પોતાની જાત માટેની ચિકિત્સા તો બીજાની પાસેથી લેવી પડે છે અર્થાત્ બીજા વૈદ્ય પાસે જઈ પોતાનો રોગ આદિ કહે છે, તે વૈદ્ય તે સાભળીને તપાસીને રોગને દૂર કરવાનો આરંભ કરે છે, તેમ પોતે પ્રાયશ્ચિત્તની વિધિ જાણતા

આવા આચાર્યને પણ બીજા આગળ આલોચનાની જરૂર છે, તો પછી બીજાની તો શી વાત માટે સર્વ કોઈએ ગુરુ સમક્ષ વિનયભૂત અંજલી જોડી આત્માની શુધ્ધિ કરવી. આ સાર છે'

'न हु सुज्झई ससल्लो, जह भणिय सासणे धुवमयाण ।
उध्धरियसव्वसल्लो, सुज्झइ जीवो धुयक्लेसो' ॥

જેમણે આત્માનો સર્વ રજમલ દૂર કર્યો છે તેવા શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતના શાસનમા ફરમાવ્યુ છે કે **'જે આત્મા સશલ્ય છે તેની શુધ્ધિ થતી નથી. સર્વ શલ્યોનો જે ઉધ્ધાર કરે છે, તે જ આત્મા શુધ્ધ બને છે'**

દોષો કેવી રીતે લાગે?

૧ સહસા, ૨ અજ્ઞાનતાથી, ૩ ભયથી, ૪ બીજાની પ્રેરણાથી, ૫ સંકટમા, ૬ રોગની પીડામા, ૭ મૂઢતાથી ૮ રાગ દ્વેષથી

૧ સહસા- પગલુ જોઇને ઉપાડયુ ત્યા સુધી નીચે કાંઈ ન હતુ, પણ પગ મૂકતા જ નીચે કોઇ જીવ આવી જાય વગેરેથી

૨. અજ્ઞાનતાથી-લાકડા ઉપર નિગોદ વગેરે હોય પણ તેના જ્ઞાન વિના તેને લૂછી નાખ્યુ વગેરેથી

૩. ભયથી- જુઠુ બોલે, પૂછે તેનો જુઠો ઉત્તર આપે વગેરેથી

૪. બીજાની પ્રેરણાથી- બીજાએ આડુ-અવળુ સમજાવી દીધુ ને તે મુજબ અકાર્ય કરે

૫ અકસ્માત- વિહાર આદિમાં ભૂખ તૃષા લાગી હોય ત્યારે આધાકર્માદિની શુદ્ધિની પૂરી તપાસ કર્યા સિવાય વાપરી લેવું વગેરેથી

૬ રોગની પીડામાં- આધાકર્મિ આદિ વાપરતા

૭ મૂઢતાથી- ખ્યાલ નહિ રહેવાથી

૮ રાગદ્વેષથી- રાગ તથા દ્વેષથી દોષો લાગે

આલોચના કેવી રીતે કરવી?

ગુરુ પાસે જઈ વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડીને જે રીતે દોષો સેવ્યા હોય તે બધા દોષો અનુક્રમે રીતે જેવી રીતે નાનું બાળક પોતાની માતા પાસે જેવું હોય તેવું સરળ રીતે કહી દે છે તેવી રીતે ગુરુ રૂપી માતા આગળ માયા અને મદથી રહિત થઈ દોષો જણાવીને પોતાની આત્મ શુદ્ધિ કરવી જોઈએ

(સ્વરૂપ) તારા પાપકાર્યો તું ગુરુ આગળ પ્રગટ કરીશ, તો હે જીવ! તારો ઉદ્ધાર થઈ જશે. અરે! માન રહેવા દઈ કહું આ અવસ્થામાં જ ઘણા પાપ તારા ખલાસ થઈ જશે તથા પાપનું નિરાકરણ કરીશ કે જેથી ગુરુ મહારાજનો પ્રેમ તારા ઉપર ઉભરાશે અને તારું નામ સ્થાન એ પૂજનના હૃદયમાં નક્કી થશે, તો ભલા! તેના જેવો મોંઘો લાભ બીજો કયો! અવશ્ય ગુરુ મહારાજ એવી સારણા વારણા કરશે કે તારું જીવન ધન્ય બની જશે

પણ આ ક્યારે બને? જો હૃદય નિર્મળ સ્પષ્ટ શુદ્ધ સાફ હોય તો ગુરુની બધી વારણા-રૂપ જડી,

શલ્યનો ઉદ્ધાર કર્યો પછી માર્ગના જાણ આચાર્ય ભગવત જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે, તેને તે રીતે વિધિ પૂર્વક પૂર્ણ કરી આપવુ જોઇએ કે જેથી અનવસ્થા પ્રસગ ન થાય

અનવસ્થા એટલે અકાર્ય થાય તેની આલોચના ન કરે અથવા આલોચના લઈને તે પૂર્ણ ન કરે, તો બીજા સાધુને થાય કે 'પ્રાણિ હિસા આદિમા કઇ પ્રાયશ્ચિત્ત આવતુ નથી, તેથી પ્રાણિ હિસા આદિ કરવામા કઈ દોષ લાગતો નથી' આથી બીજો સાધુ પાપ કાર્ય કરે અનવસ્થા ન થાય, તે માટે સાધુએ પ્રાયશ્ચિત્ત આચરવુ જોઈએ

આત્મ-શુદ્ધિ નહિ કરવાથી થતુ નુકશાન

नवि त सत्य व विस व, दुप्पउत्तो व कुणइ वेयालो ।
जत व दुप्पउत्त, सप्पो व पमाइणो कुध्धो ॥१॥
ज कुणइ भावसल्ल अणुध्धिय उत्तमट्ठकाल मि ।
दुल्लभबोहीयत्त, अणंतम सारियत च ॥२॥

શસ્ત્ર, ઝેર, જે નુકશાન નથી કરતા, કોઈ વેતાલની સાધના કરી પણ અવળી કરી તેથી વેતાલ પ્રતિકૂલ થઈને જે દુ ખ નથી આપતો, ઉ ઠુ ચાલેલુ યત્ર જે નુકશાન નથી કરતુ, કે ક્રોધાયમાન થયેલો સર્પ જે નુકશાન નથી કરતો, તેનાથી કઇ ગણુ દુ ખ શલ્યનો ઉધ્ધાર-આત્મશુધ્ધિ નહિ કરવાથી થાય છે શસ્ત્ર આદિના દુ ખથી બહુ બહુ તો એક ભવનુ જ મરણ થાય, જ્યારે આત્મશુદ્ધિ નહિ કરવાથી દુર્લભબોધિપણુ અને અનત સસારીપણુ આ

એ જલદી ગુણસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે માટે સાધુએ મન અને પાપોની આલોચના કરી આત્મશુદ્ધિ કરવી જોઈએ.

ભાવશુદ્ધિપૂર્વક આલોચના કરવાથી મુનિ અનંત સંસારની લતાના મૂળને છેદી નાખે છે, તથા માયાશલ્ય નિદાન શલ્ય અને મિથ્યાદર્શન શલ્યને દૂર કરે છે.

જેમ અંકુર સાથે ઉપાડેલા અંકુરને નીચે મૂળથી દૂર થાય છે, તેમ સાધુ ગુરુની પાસે શલ્ય રહિત ભાવથી આલોચના લેતા, કરવાથી કર્મરૂપી આરપી દૂર થાય છે.

સર્વ શલ્યોથી શુદ્ધ બનેલો સાધુ ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન અનશનમાં અત્યંત ઉપયોગવાળો થઈ મરણાંતિક આરાધના કરતો વિચરે છે એટલે સમાધિપૂર્વક કાળ કરી પોતાનો ઉત્તમાર્થ સાધી શકે છે.

આરાધના કરવાથી થતો લાભ.

आराहणाए जुत्तो, सम्मं काऊण सुविहिओ कालं ।
उक्कोसं तिन्नि भवे गंतूण लभेज्ज निव्वाणं ॥

આરાધનામાં તત્પર સાધુ સારી રીતે આરાધના કરી સમાધિ પૂર્વક કાલ કરે તો ત્રીજા ભવે અવશ્ય મોક્ષ પામે છે.

શંકા— શાસ્ત્રમાં આવે છે કે 'સર્વવિરતિ સામાયિક પ્રાપ્ત કરેલો આત્મા ઉત્કૃષ્ટથી આઠમા ભવે મોક્ષ પામે છે અને જઘન્યથી તે જ ભવમાં મોક્ષ પામે છે, જ્યારે તમો ત્રીજે ભવે મોક્ષ પામે છે' એમ કહ્યું, તો તે જઘન્ય કહ્યું કે ઉત્કૃષ્ટ કહ્યું

સમાધાન- 'જઘન્યથી તેજ ભવે મોક્ષ પામે અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠમા ભવે મોક્ષ પામે', એમ જે કહેલુ છે તે વચન વજ્રઋષભનારાચ (પ્રથમ) સઘયણવાળાને આશ્રીને કહેલુ છે અહી જે 'ત્રીજે ભવે મોક્ષ પામે' એમ કહ્યુ તે છેવટ્ઠા (છેલ્લા) સઘયણવાળાને માટે છે છેવટ્ઠા સઘયણવાળો આત્મા અતિશય આરાધના કરે તો ત્રીજે ભવે અવશ્ય મોક્ષ પામે છે અહી 'ઉત્કૃષ્ટ' વચન ભવગણના અર્થે નહી પણ અતિશય થતી આરાધનાના અર્થમા છે, તેમ છેવટ્ઠા સઘયણવાળાને ઉત્કૃષ્ટ આરાધનાથી જઘન્ય ત્રીજા ભવે અને ઉત્કૃષ્ટે આઠમા ભવે મોક્ષે જવામા હરકત નથી

एव सामायारिं, जु जता चरणकरणमाउत्ता ।
साहू खवति कम्म अणेगभवसचियमण त ॥

ચરણકરણમા આયુક્ત સાધુ, આ સમાચારીની સામા ચારીનુ પાલન કરતા અનેક ભવમાં બાધેલા અનન્તા કર્મોને ખપાવે છે

दिव्यदर्भावतीपूर्या, चातुर्मासस्थितेन हि ।
रस-भू-खेद्विके वर्षे, परागोऽय विभावित. ॥१॥
नित्यानन्दाग्व्यसाधुना, सुकृत यदुपार्जितम् ।
क्षेम भवतु भव्याना, वर्षयाकृतिनानयार ॥२॥

"ઇતિ શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિ પરાગ"

૫૮	૧૩	વમિતમા	વમાત્રિમા
૬૩		પદેશિ પેમ્હા છે તે ભીને ગામદે.	
૬૩	૧	શ્રીરામ	શ્રીન ૬
૬૬	૮	મેગ્રામ્ય	મેદ.ગ્રામ.
૭૮	૩	સર્વનમા	સ.ઘ્નમે
૭૯	૭।થી	સાવિમદિ	ટ.વિકરિ
૮૦	૩	કરિચારણી	કરિચરી
૮૧	૨૧	ભમન	સુભાન
૮૨	૧૯	અમુદિ ષ	અમદિષ
૮૩	૧૯	મુગ	મુગ
૯૮	૧	વશ્રે	વમ્બ
૯૯	૧૭	ઘક્ષમ	સંક્રમણિ
૧૦૧	૯	સ મમ	સઙ્ગમ.
૧૧૩	૨	પીમન	પીમિત
૧૧૭	૬	નિમિક	નિમિક
૧૧૭	૧૫	ઢોપ	ઢેષ તે
૧૨૩	૧૮	શ્રુગુપ્તિમનમા	શ્રુગુપ્તિમ
૧૨૩	૧૪	મ ાદિ	મ ાલ દિ
૧૨૩	૨૨	કુકમો	કુકર્મોની
૧૨૭	૯	મુખી	મુખી
૧૩૨	૧	લોકિ	લોકિ
૧૩૮	૧૮	આ ગાર	આગાર
૧૩૯	૩	પ્રાવમિતરાગા	પ્રાવમિતપરાગા
૧૩૯	૧૨	મુધુ	સાધુ
૧૪૨	૧૨	પ્રાધુર્ણકના	પ્રાધુર્ણકના
૧૪૫	૨	મ મ્મહ્રીપ	સમ્મર્દ્દીપ
૧૪૫	૨૨	ભવિધક	સવિધક

(પૃષ્ઠ ૧૬ ઉપરનો કોઠો)

પ્રતિલેખક

- એક
  - કારણિક
    - સાધર્મિક
    - વૈધર્મિક
  - નિષ્કારણિક
    - સાધર્મિક
    - વૈધર્મિક
- અનેક
  - કારણિક
    - સાધર્મિક
    - વૈધર્મિક
  - નિષ્કારણિક
    - સાધર્મિક
    - વૈધર્મિક

(પૃષ્ઠ ૩૩ ઉપરનો કોઠો)

અચિત્તપૃથ્વીમય

- આર્દ્ર
  - ૧ મધુસિક્થ
  - ૨ પિંડ
  - ૩ ચિક્કિખલ
- શુષ્ક
  - રેતીવાળો
  - રેતી વિનાનો
    - આક્રાંત
    - અનાક્રાંત

૫૮	૧૩	વસિતમા	વસતિમા
૬૩		પહેલો પેરેગ્રાફ છે તે બીજો વાચવો	
૬૩	૧	ગીતાથ	ગીતાર્થ
૬૬	૮	વૈશાવચ્ચ	વૈયાવચ્ચ
૭૯	૩	લઇનસગ	લાઇનસર
૭૮	છે ની	મયિકદિ	કાયિકાદિ
૮૦	૩	ઇરિયાવાહી	ઇરિયાવહી
૮૧	૨૧	-માન	સ માન
૮૨	૧૯	અસહિષ્ણુ	અસહિષ્ણુ
૮૩	૧૯	ધૃન	ધૃત,
૯૮	૬	વસ્ર	વસ્ત્ર
૮૯	૧૭	सजम मि	स जम मि
૧૦૧	૯	ચ મમ	ચરમ
૧૧૩	૨	પીલન	પીવિત
૧૧૭	૬	નિખિદ્દ	નિસિદ્દ
૧૧૭	૧૫	હોય	હોય તે
૧૨૩	૧૪	જુગુપ્સિતલા	જુગુપ્તિસ
૧૨૩	૧૪	ચ ાદિ	ચ ડાલાદિ
૧૨૩	૨૨	मुक्जो	मुक्जोगी
૧૨૭	૯	સુખી	સુખી
૧૩૭	૧	લૌકિક	લૌકિક
૧૩૮	૧૮	આ ગા'	આગાઢ
૧૩૯	૩	પ્રાયશ્ચિત્તવાળા	પ્રાયશ્ચિત્તવાળા
૧૩૯	૧૨	સધુ	સાધુ
૧૪૧	૧૨	પ્રાધુર્ણકના	પ્રાધુર્ણકના
૧૪૫	૨	स क्मट्ठाए	स जमट्ठाए
૧૪૫	૨૨	અભિધક	લબ્ધિક

(પૃષ્ઠ ૬૬ ઉપરનું ચિત્ર)

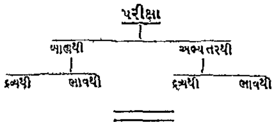
પ્રતિબંધક

- એક
  - નિરુપક
    - અધિક
    - ન્યૂનાધિક
  - નિરનુરુપક
    - સાવધિક
    - નિરવધિક
- અનેક
  - સાવધિક
    - સાવધિક
    - નિરવધિક
  - નિરવધિક
    - સાવધિક
    - નિરવધિક

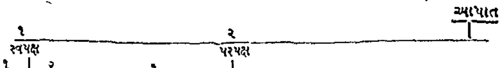
(પૃષ્ઠ ૮૩ ઉપરનો ચિત્ર)

અપ્રતિબંધક

(પૃષ્ઠ ૫૮ ઉપરનો કોઠો)

(પૃષ્ઠ ૧૦૨ ઉપરનો

૧૪૮	૧	વશીકરણસૂત્ર	વશીકરણસૂત્ર
૧૪૮	૫	જાપા	જાતા
૧૪૮	૧૦	સુગી	સુરૂ
૧૫૦	૧૪	ઓધૌ	ઓધો
૧૫	૧૭	ઓધ	ઓવ
૧૫૭	૧૪	ખુધી	ખુધી
૧૫૮	૨૦	વૈકવચ્ચ	વૈયાવચ્ચ
૧૫૮	૧૧	દર્દુ મિ	ન્દુ મિ
૧ ૦	૧૦	નીચેના	નીચનોગુન્ગા
૧૬૦		છેલ્લી પાચ લીટી કાઢી નાખવી	
૧૬૯	૧૨	સસગ	સમર્ગ
૧૬૯	૨૩	ભાવ*	ભાવુ*
૧૭૦ ૧૭૧	છેલ્લી ૨	વિયાણાદિ	વિયાગાદિ
૧૭૪	૧૩	રપૈતુ દોષ	રાનેતુ દોષ
૧૭૫	૧૫	કાળપ્રિબધ	કાળપ્રતિબધ
૧૭૫	૨૧	આરધના	આરાધના
૧૮૫	૧૯	ભાવલોચન	ભાવાનોચન
૧૮૬	૧૭	નિધૈ	નિર્વાર
૧૯૨	૫	ધ્રુવમયાણ	ધ્રુયરયાગ

મુદ્રક — છોટુભાઈ ધનાભાઈ પટેલે છાપ્યાં પૃ ૧થી ૧૯૮
મુદ્રણસ્થાન — પ્રતિમા પ્રિન્ટરી-બોરસદ (જિ ખેડા)